

LATVIJAS UNIVERSITĀTES EKONOMIKAS UN SOCIĀLO
ZINĀTŅU FAKULTĀTES PRODUKTIVITĀTES
ZINĀTNISKAIS INSTITŪTS

“LATVIJAS UNIVERSITĀTES DOMNĪCA LV PEAK”

LV PEAK
LATVIJAS UNIVERSITĀTES DOMNĪCA

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

EKONOMIKAS UN
SOCIĀLO ZINĀTŅU
FAKULTĀTE

VALSTS ATTĪSTĪBAS VĪZIJA LAIKA POSMAM LĪDZ 2050.GADAM: VĒRTĪBAS, AKSIOMAS UN SABIEDRĪBAS GAIDAS

Pētījums
Līgums Nr. 2024/065

Projekta vadītājs: Prof. Gundars Bērziņš

Rīga, 2025.gads

Pētījums “Valsts attīstības vizija laika posmam līdz 2050.gadam: vērtības, aksiomas un sabiedrības gaidas” ir sagatavots atbilstoši 2024.gada 5. novembra Līgumam Nr. 2024/065 “Sabiedrības iesaistes un pilsoniskā dialoga par Latvijas nākotnes attīstību veicinošo tēmu izstrāde” starp Valsts Kanceleju un Latvijas Universitāti.

Ja Jums ir komentāri, jautājumi vai ierosinājumi, lūdzam tos adresēt:

Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts
“Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK”

Aspazijas bulvāris 5, Rīga, LV-1050

E-pasts: inna.steinbuka@lu.lv

Tīmekļvietne: <https://www.lvpeak.lu.lv/>

© LATVIJAS UNIVERSITĀTES EKONOMIKAS UN SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTES PRODUKTIVITĀTES
ZINĀTNISKAIS INSTITŪTS “LATVIJAS UNIVERSITĀTES DOMNĪCA LV PEAK”, 2025

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta

SATURS

SAĪSINĀJUMI.....	4
IEVADS.....	6
1. LATVIJAS ATTĪSTĪBAS STRATĒĢIJAS 2050 IETVARA IZSTRĀDES METODOLOĢIJA.....	8
2. VĒRTĪBU IDENTIFICĒŠANA	21
2.1. VALSTS PASTĀVĒŠANAS UN NEPĀRTRAUKTĪBAS NODROŠINĀŠANA	21
2.2. LATVIEŠU VALODAS UN KULTŪRAS VIDES SAGLABĀŠANA UN ATTĪSTĪBA.....	24
2.3. VALSTS IEDZĪVOTĀJU LABKLĀJĪBAS PIEAUGUMS	26
3. LATVIJAS NĀKOTNES SABIEDRĪBA – IZPĒTE PAR SABIEDRĪBAS GAIDĀM – LATVIJA 2050.GADĀ	30
4. AKSIOMU NOTEIKŠANA NĀKOTNES VĪZIJAI	37
4.1. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBA, VESELAS UN ZINĀŠANĀS BALSTĪTAS SABIEDRĪBAS VEIDOŠANA.....	37
4.1.1. Demogrāfija un ģimenes	37
4.1.2. Cilvēkkapitāla dimensijas	42
4.2. GLOBĀLĀS KONKURĒTSPĒJAS STIPRINĀŠANA	51
4.2.1. Izmaksu konkurētspēja	54
4.2.2. Produktivitāte	59
4.3. VALSTS TEHNOLOĢISKĀ UN DIGITĀLĀ ATTĪSTĪBA	63
4.4. INOVĀCIJU KAPACITĀTES PALIELINĀŠANA.....	71
4.5. VALSTS FINANŠU SISTĒMAS UN KAPITĀLA TIRGUS ATTĪSTĪBA	80
4.5.1. Kapitāla tirgus attīstība.....	80
4.5.2. Valsts budžets un nodokļu sistēma	87
4.6. VIDES ILGTSPĒJA UN KLIMATA PĀRMAIŅU MAZINĀŠANA	91
4.7. ĀRĒJĀS UN IEKŠĒJĀS DROŠĪBAS STIPRINĀŠANA	100
4.8. PUBLISKĀS PĀRVALDES EFEKTIVITĀTE.....	105
4.9. PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS ATTĪSTĪBA.....	111
SECINĀJUMI UN PĒTĪJUMA TĀLĀKIE SOĻI.....	115
BIBLIOGRĀFIJA	118
PIELIKUMI.....	138
1. PIELIKUMS	139
2. PIELIKUMS	140
3. PIELIKUMS	146
4. PIELIKUMS	174

SAĪSINĀJUMI

5G	piektā mobilo sakaru standartu paaudze (<i>fifth generation</i>)
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
ATR	administratīvi teritoriālā reforma
BCI	smadzeņu-datora saskarnes (<i>brain-computer interface</i>)
CAWI	datorizēta tīmekļa intervija (<i>Computer Assisted Web interviews</i>)
CERV	Eiropas Savienības programma “Pilsoņi, Vienlīdzība, Tiesības un Vērtības” 2021-2027 (<i>Citizens, Equality, Rights and Values programme</i>)
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
DDoS	Pakalpojumatteices uzbrukums (<i>Distributed Denial of Service</i>)
DESI	Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (<i>Digital Economy and Society Index</i>)
EDF	Eiropas Aizsardzības fonds (<i>European Defence Fund</i>)
EDSO	Eiropas Drošības un sadarbības organizācija
EIB	Eiropas Investīciju banka
EIS	Eiropas inovācijas rezultātu pārskats (<i>European Innovation Scoreboard</i>)
EK	Eiropas Komisija
EM	Ekonomikas ministrija
ES, ES-27	Eiropas Savienība
EUR	<i>euro</i> , ES vienotā valūta
EUROSTAT	Eiropas Savienības Statistikas birojs
FDP	Fiskālās disciplīnas padome
FKTK	Finanšu un kapitāla tirgus komisija
GI	Bruto indekss
GII	Globālais inovāciju indekss (<i>Global Innovation Index</i>)
HDI	Tautas attīstības indekss (<i>Human Development Index</i>)
IDEA	Starptautiskais demokrātijas un vēlēšanu institūts (<i>International Institute for Democracy and Electoral Assistance</i>)
IEA	Starptautiskā Enerģētikas aģentūra (<i>International Energy Agency</i>)
IIN	iedzīvotāju ienākuma nodoklis
IKP	iekšzemes kopprodukts
IKT	informācijas un komunikācijas tehnoloģijas
IMD	Starptautiskais vadības attīstības institūts (<i>International Institute for Management Development</i>)
IMF	Starptautiskais Valūtas fonds (<i>International Monetary Fund</i>)
IoT	lietu internets (<i>Internet of Things</i>)
IRENA	Starptautiskā Atjaunojamo energoresursu aģentūra (<i>International Renewable Energy Agency</i>)
IT	informācijas tehnoloģijas
KPI	galvenie mērķrādītāji (<i>Key Performance Indicators</i>)
LU	Latvijas Universitāte
LV PEAK	Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts “LU domnīca LV PEAK”

LVA	Latviešu valodas aģentūra
MI	Mākslīgais intelekts
MIP	Eiropas Savienības brīdināšanas mehānisms
MK	Ministru kabinets
MVU	mazie un vidējie uzņēmumi
NATO DIANA	Aizsardzības Inovāciju Akselerators Ziemeļatlantijas reģionam (<i>Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic</i>)
NATO	Ziemeļatlantijas Līguma organizācija
NEKP	Nacionālais enerģētikas un klimata plāns
NĪN	nekustamā īpašuma nodoklis
NVO	Nevalstiska organizācija
NZE	neto nulles emisijas (<i>Net Zero Emission</i>)
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
OMX Riga	vietējais visu akciju indekss
P2P	vienādranga ieguldījumi (Peer-to-peer)
PEP	Pasaules Enerģijas Padomes
PESCO	pastāvīgā strukturētā sadarbība aizsardzības jomā (<i>Permanent Structured Cooperation</i>)
PKC	Pārresoru koordinācijas centrs
PVN	pievienotās vērtības nodoklis
PWC	PricewaterhouseCoopers
R&D	pētniecība un attīstība (<i>research and development</i>)
RIS3	Viedās specializācijas stratēģija (<i>Research and Innovation Strategy for Smart Specialization</i>)
S&P 500	tirgus kapitalizācijas svērtais indekss
SAVA	sekundārā ambulatorā veselības aprūpe
SIPRI	Stokholmas Starptautiskais miera pētniecības institūts (<i>Stockholm International Peace Research Institute</i>)
STEM	zinātnes, tehnoloģiju, inženierzinātņu un matemātikas virzieni (<i>Science, technology, engineering and mathematics</i>)
SVF	Starptautiskais valūtas fonds
UIN	uzņēmumu ienākuma nodoklis
ULC	produkcijas vienības darbaspēka izmaksas
UNDP	Apvienoto Nāciju Attīstības programma (<i>United Nations Development Programme</i>)
USD	ASV dolārs (<i>United States Dollar</i>)
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VVP	vispārējās valdības parāds
WEF	Pasaules Ekonomikas forums (<i>World Economic Forum</i>)

IEVADS

Latvijas Attīstības plānošanas sistēmas likuma 8.pants nosaka, ka Latvija veido ilgtspējīgas attīstības politiku 25 gadiem. Šobrīd Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija ir noteikta līdz 2030.gadam. Atbilstoši Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5.panta otrās daļas 11.apakšpunktam, attīstības plānošanas dokumentus ir nepieciešams savlaicīgi aktualizēt. Attiecīgi tiek izstrādāta Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2050.gadam (LV2050). Pētījums *Valsts attīstības vīzija laika posmam līdz 2050.gadam: vērtības, aksiomas un sabiedrības gaidas* tiek izstrādāts kā stratēģijas LV2050 analītisks pamatojums.

Pētījuma virsmērķis ir definēt attīstības scenārijus un sasniedzamos mērķu rādītājus līdz 2050.gadam (tostarp aizsardzības, konkurētspējas un klimata jomā), kas prasa atbilstošu politikas instrumentu izvēli un izšķiršanos starp alternatīviem risinājumiem. Izstrādājot vīziju ir vitāli svarīgi noteikt Latvijas suverenitātes un drošības veicinošos mehānismus, Latvijas iedzīvotāju labklājības uzlabošanas rīkus, kā arī noformulēt uzdevumus ekonomikas, sociālās, vides jomās un izvērtēt Latvijas lomu mainīgajā starptautiskajā vidē. Ilgtermiņa stratēģijas izstrāde šobrīd ir īpaši aktuāla, jo ņemot vērā krasas ģeopolitiskās situācijas izmaiņas, ES līmenī tiek virzītas jaunas prioritātes, kur savas pozīcijas jāformulē dalībvalstīm, tai skaitā Latvijai. Jaunas stratēģijas izstrādes īpašs izaicinājums ir saistīts ar lielo nenoteiktību dažādās dzīves jomās – nav zināms, kādas izmaiņas nesīs digitālā transformācija un mākslīgais intelekts, kāda būs ES loma aizsardzības stiprināšanā, kādi varas režīmi darbosies ES kaimiņvalstīs, kā mainīsies globālo piegāžu ķēdes pieaugošā protekcionalisma un tirdzniecību karu apstākļos. Tomēr arī šajos nenoteiktības apstākļos ir skaidri jādefinē Latvijas vērtības un ilgtermiņa mērķi, lai turpmākajās desmitgadēs būtu skaidras vadlīnijas lēmumu pieņemšanai.

Pētījums “Valsts attīstības vīzija laika posmam līdz 2050.gadam: vērtības, aksiomas un sabiedrības gaidas” tiek veikts divos posmos. *Pirmajā posmā* Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes un Produktivitātes zinātniskais institūta “Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK” pētnieki identificēja Latvijas un ES politikas dokumentos definētas prioritātes, to saskanību ar Latvijas sabiedrības vērtībām un definēja esošās attīstības tendences un aksiomas vīzijas veidošanai par Latviju 2050.gadā. *Otrais pētījuma posms* tiks veltīts padziļinātai politikas instrumentu izpētei un nākotnes scenāriju izstrādei.

Sākotnējā pētījuma posmā, ņemot vērā attīstības stratēģijas starpdisciplināro raksturu un vairāku pētījumu virzienu mijiedarbību, tika izstrādāta *pētījuma metodoloģija*. Metodoloģijas ietvaros tika izstrādāta matrica, kas piedāvā integrētu vērtību, aksiomu un pētījumu virzienu ceļakarti kvalitatīviem lēmumiem, nodrošinot lai dažādu sektoru politikas veidotāju piedāvāti instrumenti nenonāktu savstarpējā pretrunā, kā arī nebūtu pretrunā ar trīs no Latvijas Republikas Satversmes izrietošajiem lielajiem Latvijas attīstības mērķiem: **(1) Latvijas pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana, (2) Latviešu valodas un kultūrvides saglabāšana un attīstība, un (3) Latvijas iedzīvotāju labklājības pieaugums**. LU piedāvātā metodoloģija iekļauj globālā konteksta izpēti, citu valstu labās prakses piemērus, politikas izvēles dilemmas un mērķu rādītājus, lai politikas veidotāji varētu izvēlēties Latvijai-2050 piemērotāko un ambiciozāko attīstības stratēģiju.

Pētniecības ietvaros tika nodrošināts dialogs ar sabiedrību un politikas veidotājiem. Īpaši nozīmīga ir pirmajam izpētes posmam veltīta diskusija “Latvija 2050 – demokrātiska, droša un pārtikusi” ar Ministru Prezidentes E. Siliņas un augsta līmeņa ekspertu piedalīšanos, kas tika rīkota 2025.gada 3.aprīlī¹. Diskusijā tika secināts, ka ekonomikas izaugsme, konkurētspēja un sabiedrības labklājība būs Latvijas 2050 politikas caurvijošs jautājums, kas pilnīgi atbilst LU Latvija 2050 metodoloģijai un pētījumu virzienu piedāvājumam.

Dialogs ar sabiedrību turpinājās Saeimas un NVO forumā “Latvija 2050 – veidojam kopā” 2025.gada 23.maijā². Forumā dalībnieki meklēja atbildes uz jautājumiem, kādu vēlamies redzēt Latvijas nākotni, kāda būs Latvija pēc 25 gadiem, ko pilsoniskās sabiedrības pārstāvji var panākt, sekmējot Latvijas nepārtrauktību, latviešu valodas, identitātes un kultūras attīstību un iedzīvotāju labklājības pieaugumu.

Dialogs ar sabiedrību tiks turpināts, jo apstākļos, kad piedzīvojam straujas izmaiņas pasaulē, kad neskaidrība ir kļuvusi par ikdienu, kad dažu gadu laikā valsti un sabiedrību skarušas vairākas krīzes, pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem nepieciešams stiprināt Latvijas iedzīvotāju ticību saviem spēkiem. Vienlaicīgi pētnieku misija ir rūpīgi un bezkaislīgi izvērtēt nākotnes riskus un izaicinājumus, kā arī rast efektīvākos mehānismus ilgtermiņa mērķu sasniegšanai.

Pētījuma pirmajā posmā, konsultējoties ar politikas veidotājiem un ekspertiem, panākta vienošanās par Latvijas vērtību, aksiomu un attīstības virzienu sistēmu, riskiem, izaicinājumiem, galvenajiem stratēģiskajiem fokusiem, kā arī priekšlikumu izvērtēšanas noteikumiem.

Nodevuma struktūra veidota atbilstoši pētījuma virsmērķim un ietver četras sadaļas. *Pirmā sadaļa* tiek veltīta pētījuma metodoloģijai. *Otrajā sadaļā* tiek identificētas Latvijas vērtības un tās mijiedarbība ar valsts ilgtermiņa attīstības mērķiem un pētījuma virzieniem. *Trešajā sadaļā* tiek prezentēta izpēte par sabiedrības gaidām, veidojot ilgtermiņa vīziju par Latvijas nākotni. *Ceturtajā sadaļā* ir pamatotas aksiomas nākotnes vīzijas izstrādei. Aksiomu identifikācija ir strukturēta deviņos virzienos: cilvēkkapitāls un demogrāfija, globālā konkurētspēja, tehnoloģiskā un digitālā attīstība, inovāciju kapacitāte, finanšu sistēma un kapitāla tirgus, vides ilgtspēja un klimata pārmaiņas, āreža un iekšēja drošība, publiskās pārvaldes efektivitāte un pilsoniskās sabiedrības stiprināšana.

¹ Ziņa LV PEAK mājas lapā: <https://www.lvpeak.lu.lv/par-mums/zinas/zina/t/103791/>

² Ziņa LR Saeimas mājas lapā: <https://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/34747-deputati-un-pilsoniskas-sabiedribas-parstavji-pulcejas-saeimas-un-nvo-foruma-latvija-2050-veidojam-kopa>

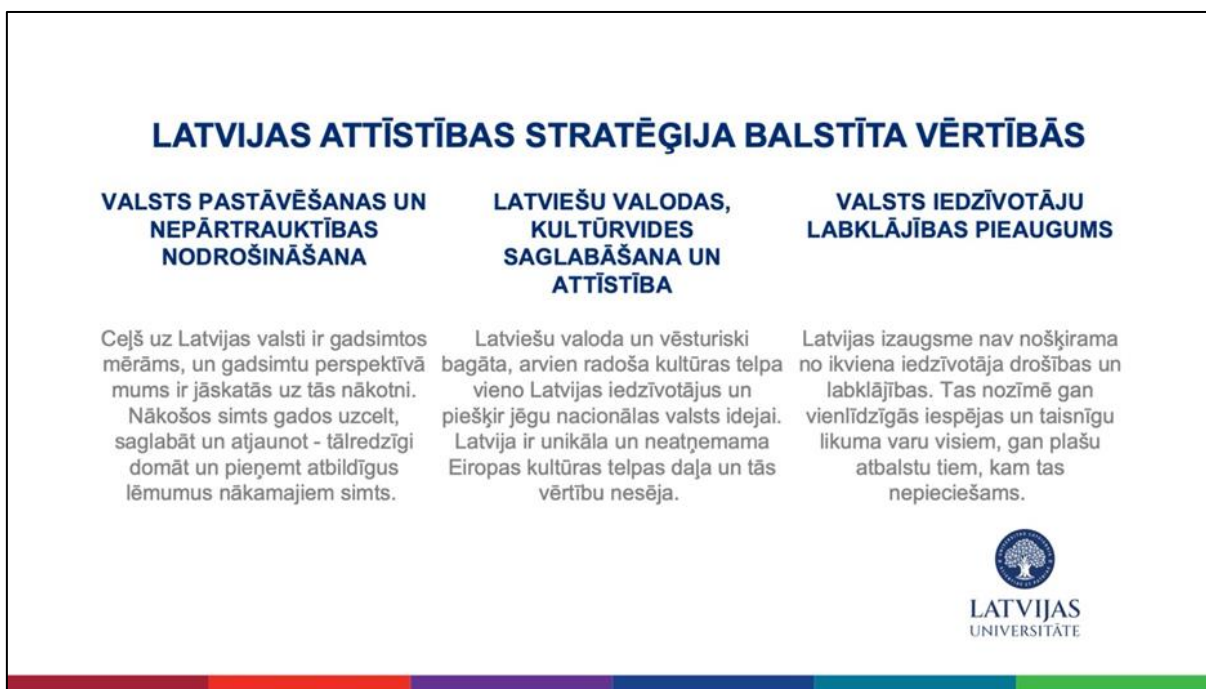
1. LATVIJAS ATTĪSTĪBAS STRATĒGIJAS 2050 IETVARA IZSTRĀDES METODOLOĢIJA

Latvijas-2050 stratēģijas ietvars – vērtību, aksiomu un pētījuma virzienu matrica

Pētījuma ietvaros izstrādāta matrica, kas piedāvā integrētu vērtību, aksiomu un pētījumu virzienu sistēmu lēmumu pieņemšanai, lai dažādu sektoru politikas veidotāju lēmumi nenonāktu savstarpējā pretrunā, kā arī nebūtu pretrunā ar trīs no Latvijas Republikas Satversmes izrietošajiem lielajiem Latvijas attīstības mērķiem (skatīt 1. un 2. pielikumu).

LU piedāvātais ietvars iekļauj globālo kontekstu, labās prakses piemērus, politikas izvēles dilemmas un mērķu rādītājus, lai politikas veidotāji varētu izvēlēties Latvijai-2050 piemērotāko un ambiciozāko attīstības stratēģiju.

LU pētījums tiek veikts divos posmos. Pirmajā posmā tiek panākta vienošanās par Latvijas vērtību, aksiomu un attīstības virzienu sistēmu, riskiem, izaicinājumiem, galvenajiem stratēģiskajiem fokusiem, kā arī priekšlikumu izvērtēšanas noteikumiem konsultējoties ar politikas veidotājiem un ekspertiem. Otrajā posmā tiks izstrādāti Latvijas attīstības scenāriji un pamatots vēlamais ambiciozs scenārijs, kvantificējot mērķa rādītājus un izstrādājot politikas rīcības priekšlikumus scenārija īstenošanai.

Avots: Autoru veidots

Latvija-2050 attīstība – balstīta konstitucionālas vērtībās

Latvijas Republikas Satversme nosaka, ka 1918.gada 18.novembrī proklamētā Latvijas valsts ir izveidota, apvienojot latviešu vēsturiskās zemes un balstoties uz latviešu nācijas negrozāmo valstsgribu un tai neatņemamām pašnoteikšanās tiesībām, lai garantētu latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem, nodrošinātu Latvijas tautas un ikviena brīvību un sekmētu labklājību.

Pētījumā par pamatu ņemtas trīs galvenās vērtības, kas izriet no Latvijas Republikas Satversmes un tās ir: Latvijas valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana; latviešu valodas, identitātes un kultūrvides saglabāšana; Latvijas iedzīvotāju labklājības pieaugums.

Latvijas valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana. Ceļš uz Latvijas valsti ir gadsimtos mērāms, un gadsimtu perspektīvā mums ir jāskatās uz tās nākotni. Nākošos simts gados uzcelt, saglabāt un atjaunot – tālredzīgi domāt un pieņemt atbildīgus lēmumus nākamajiem simts.

Latviešu valodas, identitātes un kultūrvides saglabāšana. Latviešu valoda un vēsturiski bagāta, arvien radoša kultūras telpa vieno Latvijas iedzīvotājus un piešķir jēgu nacionālas valsts idejai. Latvija ir unikāla un neatņemama Eiropas kultūras telpas daļa un tās vērtību nesēja.

Latvijas iedzīvotāju labklājības pieaugums. Latvijas izaugsme nav nošķirama no ikviena iedzīvotāja drošības un labklājības. Tas nozīmē gan vienlīdzīgas iespējas un taisnīgu likuma varu visiem, gan atbalstu tiem, kam tas nepieciešams.

Valsts attīstības faktoru mijiedarbība un kompleksitāte – deviņu virzienu matrica

Pētījuma ietvaros ir izstrādāta deviņu pētījumu virzienu – valsts attīstības faktoru – matrica. Vadošo pētnieku darbi liecina, ka valsts attīstības faktoru stratēģiskā nozīme izpaužas ne tikai katra faktora individuālajā ietekmē, bet būtiskāk – to savstarpējā mijiedarbībā un kompleksumā. Deviņu pētījuma virzienu matrica ietver sekojošus faktoros:

1. Cilvēkkapitāla attīstība, veselības un zināšanās balstītas sabiedrības veidošana
 - 1.1. Demogrāfija un ģimene
 - 1.2. Cilvēkkapitāls
2. Globālās konkurētspējas stiprināšana
 - 2.1. Izmaksu konkurētspēja
 - 2.2. Produktivitātē balstīta konkurētspēja
3. Valsts tehnoloģiskā un digitālā attīstība
4. Inovāciju kapacitātes palielināšana
5. Valsts finanšu sistēmas un kapitāla tirgus attīstība
 - 5.1. Kapitāla tirgus attīstība
 - 5.2. Valsts budžeta un nodokļu sistēma
6. Vides ilgtspēja un klimata pārmaiņu mazināšana
7. Ārējās un iekšējās drošības stiprināšana
8. Publiskās pārvaldes efektivitāte
9. Pilsoniskās sabiedrības attīstība

Savstarpēji pastiprinošās saites

1. **Cilvēkkapitāls un inovācijas** – Hanušeks un Vēsmanis (Hanushek, WöBmann, 2020) empīriski apliecina, ka kvalitatīvs cilvēkkapitāls ir inovētspējas priekšnoteikums. Paralēli Demings (Deming, 2022) parāda, ka tehnoloģiju laikmetā nepieciešams plašs prasmju kopums, apvienojot tehniskās un sociāli emocionālās kompetences.
2. **Konkurētspēja un tehnoloģiskā attīstība** – Porters (Porter, 2008) un Švābs (Schwab, 2019) demonstrē, ka mūsdienu globālajā ekonomikā konkurētspēju arvien vairāk nosaka tehnoloģiskās spējas un inovācijas, nevis izmaksu priekšrocības. Hausmans u.c. (Hausmann et al., 2014) pierāda saikni starp ekonomikas sarežģītību un labklājības līmeni.
3. **Vides ilgtspēja un ekonomikas izaugsme** – Šterns, Stiglīcs un Teilore (Stern, Stiglitz, Taylor, 2022) atklāj, ka ilgtspējīga attīstība prasa jaunu ekonomikas modeli, kas integrē vides vērtības. Agjons u. c. (Aghion et al., 2016) pierāda, ka zaļās inovācijas var vienlaikus veicināt gan ekonomisko izaugsmi, gan vides aizsardzību.
4. **Finanšu sistēma un inovāciju kapacitāte** – Levins (Levine, 2005) parāda, ka attīstīta finanšu sistēma ir kritiska inovāciju finansēšanai un riska kapitāla pieejamībai. Macukato (Mazzucato, 2018) papildina, ka valsts investīcijām ir izšķiroša loma revolucionāru inovāciju attīstībā.
5. **Drošība, pārvalde un ekonomika** – Adžemoglu un Robinsons (Acemoglu, Robinson, 2019) demonstrē, ka efektīvas institūcijas un drošība ir ekonomikas attīstības pamats. Bekers un Rubiņšteins (Becker, Rubinstein, 2011) parāda, ka drošības apdraudējumi būtiski maina ekonomisko uzvedību.

Valsts attīstības faktoru stratēģiskās nozīmes pamatojums

1. Cilvēkkapitāla attīstība, veselības un zināšanās balstītas sabiedrības veidošana

Valsts nākotnes potenciālu lielā mērā nosaka tās prognozējamais iedzīvotāju skaits. Ekonomiskā kontekstā īpaša nozīme tiek piešķirta veselu un darbaspējas vecuma cilvēku skaitam (Liu, Hu, 2013). Priekšlaicīgas nāves, mazs veselīgi nodzīvoto gadu skaits, atkarību izraisošo vielu lietošana un plaša hronisko saslimšanu izplatība ietekmē darbaspējas un mazina iedzīvotāju produktīvo potenciālu, vienlaikus palielinot ekonomisko slogu (Bloom, Kuhn, Prettner, 2019). Ģimenes, demogrāfiskā un migrācijas politika ietekmē kopējo pieejamo darbaspēka resursu/ cilvēkkapitāla apjomu, ienākumus un valsts ekonomisko izaugsmi ilgtermiņā (Brakman, Kohl, van Marrewijk, 2025). Nespējot risināt demogrāfijas izaicinājumus, valstīm var nākties adaptēties un pielāgot savu ekonomiku un sabiedrību jaunajai situācijai (Ahmed et al., 2016).

Adžemoglu un Restrepo (Acemoglu, Restrepo, 2022) pētījumi par automatizācijas ietekmi uz darba tirgu un algu nevienlīdzību atklāj, ka cilvēkkapitāla attīstība ir būtiska, lai mazinātu tehnoloģiju izraisīto darba tirgus polarizāciju. Viņu darbi parāda, ka bez mērķtiecīgas cilvēkkapitāla politikas tehnoloģiskās pārmaiņas rada nopietnus sociālekonomiskos riskus un veicina nevienlīdzību.

Hanušeks un Vēsmanis (Hanushek, Wößmann, 2020) empīriski pierāda ciešo korelāciju starp izglītības kvalitāti (nevis tikai kvantitatī) un ekonomikas izaugsmi. Viņu pētījumi demonstrē, ka tieši kognitīvās prasmes un izglītības kvalitāte, nevis formālais izglītības ilgums, ir izšķirošais faktors valsts ilgtermiņa attīstībai. Tādējādi efektīva un kvalitatīva izglītības sistēma ir cilvēkkapitāla attīstības stūrakmens.

Demings (Deming, 2022) uzsver, ka mūsdienu ekonomikā arvien lielāku nozīmi iegūst ne tikai tehniskās, bet arī sociāli emocionālās prasmes. Šī atziņa būtiski paplašina tradicionālo cilvēkkapitāla izpratni un norāda uz nepieciešamību pēc daudzveidīgas prasmju attīstības valsts izglītības politikā.

Hekmana un Moso (Heckman, Mosso, 2014) pētījumi par agrīnās bērnības attīstības ietekmi uz vēlākiem dzīves rezultātiem parāda, cik kritiski svarīgas ir investīcijas cilvēkkapitālā tieši agrīnajā bērnībā. Viņu darbi liecina, ka šādas investīcijas sniedz visaugstāko sociālo un ekonomisko atdevi ilgtermiņā.

Goldinas (Goldin, 2021) analīze par sievietes iekļaušanos darba tirgū un tās ekonomisko ietekmi parāda, cik būtiski valsts attīstībai ir pilnībā izmantot visus pieejamos cilvēkresursus, novēršot dzimumu nevienlīdzību darba tirgū un izglītībā.

2. Globālās konkurētspējas stiprināšana

Portera (Porter, 2008) izstrādātais "Nacionālās konkurētspējas dimants" demonstrē, ka valsts konkurētspēja ir komplekss faktoru kopums, kas ietver gan uzņēmumu stratēģiju, struktūru un konkurenci, gan pieprasījuma apstākļus, saistītās un atbalstošās nozares, kā arī faktoru apstākļus. Viņa analīze parāda, ka ilgtspējīga konkurētspēja balstās uz produktivitātes paaugstināšanu, nevis tikai uz zemām izmaksām.

Hausmana u.c. (Hausmann et al., 2014) "Ekonomiskās sarežģītības atlants" empīriski pierāda, ka valsts ekonomiskās attīstības potenciāls ir cieši saistīts ar tās ekonomikas sarežģītību un diversifikāciju. Viņu pētījumi parāda, ka valstis ar sarežģītāku un daudzveidīgāku ekonomisko struktūru sasniedz augstāku labklājības līmeni.

Švāba (Schwab, 2019) Pasaules Ekonomikas foruma ietvaros izstrādātie konkurētspējas ziņojumi uzsver, ka 4. industriālās revolūcijas laikmetā valstu konkurētspēju arvien vairāk nosaka to spēja inovēt un ātri adaptēties tehnoloģiskajām pārmaiņām, nevis tradicionālās salīdzinošās priekšrocības.

Rodriks (Rodrik, 2016) pētījumi par priekšlaicīgu deindustrializāciju brīdina, ka daudzām attīstības valstīm vairs nav pieejams tradicionālais industrializācijas ceļš uz augstāku ienākumu līmeni. Šis secinājums uzsver nepieciešamību pēc jauniem, inovatīviem attīstības modeļiem.

3. Tehnoloģiskā un digitālā attīstība

Brinjolfsona un Makafija (Brynjolfsson, McAfee, 2017) darbi par digitālo transformāciju parāda, ka tehnoloģiskā attīstība ir kļuvusi par galveno ekonomiskās izaugsmes dzinējspēku mūsdienu pasaulē. Viņi argumentē, ka valstis, kuras neveic stratēģiskas investīcijas digitālajās tehnoloģijās, riskē nonākt ilgstošā atpalcībā.

Lī un Malerba (Lee, Malerba, 2021) pētījumi par tehnoloģisko līderību un iespēju logiem (windows of opportunity) demonstrē, kā pareizi izvēlēta tehnoloģiskās attīstības stratēģija var ļaut mazāk attīstītām valstīm "pārlēkt" atsevišķus industrializācijas posmus un strauji tuvojies līderiem.

Rodriks (Rodrik, 2018) analīze par globālajām vērtību ķēdēm un jaunattīstības ekonomikām parāda, ka valsts tehnoloģiskā attīstība ir būtisks priekšnoteikums, lai veiksmīgi integrētos starptautiskajās vērtību ķēdēs un gūtu no tām maksimālu labumu.

Van Arka (Van Ark, 2016) identificētais "digitālās ekonomikas produktivitātes paradokss" atklāj, cik sarežģīts ir tehnoloģiju ieviešanas process – tehnoloģiju potenciāls pilnībā realizējas tikai tad, kad tās tiek kombinētas ar atbilstošām organizatoriskām un sociālām inovācijām.

4. Inovāciju kapacitātes palielināšana

Macukato (Mazzucato, 2018) darbs "Uzņēmējdarbības valsts" (The Entrepreneurial State) apgāž plaši izplatīto mītu, ka inovācijas rodas tikai privātajā sektorā. Viņas pētījumi parāda valsts kritiski svarīgo lomu inovāciju ekosistēmas veidošanā, uzņemoties augsta riska investīcijas, kas nepieciešamas revolucionāru tehnoloģiju attīstībai.

Blūma, Van Rēnena un Viljamsa (Bloom, Van Reenen, Williams, 2019) kompleksā analīze par inovāciju veicinošām politikām pierāda, ka efektīva inovāciju stratēģija ietver plašu instrumentu klāstu – no izglītības un pētniecības finansējuma līdz konkurences politikai un intelektuālā īpašuma aizsardzībai.

Adžemoglu, Akdžigita un Dželika (Acemoglu, Akcigit, Celik, 2022) pētījumi par radikālām un inkrementālām inovācijām parāda, cik būtiski valsts inovāciju stratēģijā ir līdzsvarot dažādus inovāciju veidus un izveidot institucionālo vidi, kas veicina gan pakāpeniskus uzlabojumus, gan revolucionārus jauninājumus.

Furmana, Portera un Šterna (Furman, Porter, Stern, 2002) izstrādātais "nacionālās inovatīvās kapacitātes" koncepts demonstrē, ka valsts inovāciju spējas ir sistēmisks fenomens, kas balstās uz daudziem savstarpēji saistītiem elementiem, tostarp infrastruktūru, cilvēkkapitālu, finanšu sistēmu un regulējošo vidi.

5. Valsts finanšu sistēmas un kapitāla tirgus attīstība

Levina (Levine, 2005) pētījumi par finanšu attīstību un ekonomikas izaugsmi sniedz pārliecinošus pierādījumus, ka attīstīta finanšu sistēma ir būtisks faktors ilgtspējīgai ekonomikas izaugsmei. Viņi parāda, ka finanšu sektors veicina kapitāla efektīvu sadali, riska pārvaldību un informācijas asimetrijas mazināšanu ekonomikā.

La Porta, Lopez-de-Silanesa un Šleifera (La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer, 2008) analīze par tiesību sistēmu ekonomiskajām sekām atklāj, cik svarīgs ir institucionālais ietvars finanšu tirgu attīstībai un ekonomikas izaugsmei kopumā. Viņu pētījumi demonstrē, ka finanšu sistēmas efektivitāti būtiski ietekmē tiesiskā sistēma un īpašumtiesību aizsardzība.

Alena un Geila (Allen, Gale, 2000) salīdzinošā analīze par dažādām finanšu sistēmām parāda, ka nav viena "pareizā" finanšu sistēmas modeļa – gan tirgus, gan banku orientētām sistēmām ir savas priekšrocības atkarībā no valsts attīstības stadijas un ekonomikas struktūras.

Sēsa un Cukmana (Saez, Zucman, 2019) pētījumi par nodokļu sistēmu un nevienlīdzību atklāj, cik būtiska valsts ilgtspējīgai attīstībai ir taisnīga un efektīva nodokļu sistēma. Viņi demonstrē, ka nodokļu politika ietekmē ne tikai valsts ieņēmumus, bet arī resursu sadali, sociālo taisnīgumu un ekonomisko dinamiku.

6. Vides ilgtspēja un klimata pārmaiņu mazināšana

Nordhauša (Nordhaus, 2019) Nobela prēmijas laureāta darbi parāda, ka klimata pārmaiņu ignorēšana rada milzīgas ilgtermiņa ekonomiskās izmaksas, kas krietni pārsniedz īstermiņa ieguvumus no vides aizsardzības pasākumu atlikšanas. Viņa ekonomiskā analīze skaidri parāda, ka vides ilgtspējas aspektu neiekļaušana valsts attīstības stratēģijā ir ekonomiski neracionāla.

Šterna, Stiglica un Teiloresa (Stern, Stiglitz, Taylor, 2022) pētījumi par klimata krīzes ekonomiku norāda uz steidzamu nepieciešamību pēc radikālām pārmaiņām ekonomikas modeļos un politikā. Viņi argumentē, ka tradicionālās ekonomikas pieejas nespēj adekvāti novērtēt klimata pārmaiņu radītos riskus.

Dasguptas (Dasgupta, 2021) sava plaši citētā ziņojumā par bioloģiskās daudzveidības ekonomiku parāda, ka dabas kapitāla saglabāšana ir tikpat būtiska ekonomikas ilgtspējai kā fiziskais vai cilvēkkapitāls. Viņa darbs pierāda, ka valstu attīstības plānošanā vides faktoru ignorēšana rada fundamentālus ilgtermiņa riskus.

Agjons u. c. (Aghion et al., 2016) empīriski parāda, kā videi draudzīgas inovācijas var veicināt ekonomisko izaugsmi, vienlaikus mazinot vides kaitējumu. Šis pētījums apgāž mītu par neizbēgamu pretnostatījumu starp ekonomikas izaugsmi un vides aizsardzību.

7. Ārējās un iekšējās drošības stiprināšana

Adžemoglu un Robinsona (Acemoglu, Robinson, 2019) darbā "Šaurais koridors" (The Narrow Corridor) demonstrē, ka veiksmīgai valsts attīstībai nepieciešams līdzsvars starp spēcīgu valsti un spēcīgu pilsonisko sabiedrību. Viņi argumentē, ka bez efektīvas drošības un tiesiskuma valsts nespēj nodrošināt ekonomikas attīstībai nepieciešamo stabilitāti.

Buzana, Vēvera un De Vilde (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998) izstrādātā drošības koncepcija paplašina tradicionālo izpratni par drošību, iekļaujot ne tikai militāros, bet arī politiskos, ekonomiskos, sociālos un vides aspektus. Šī pieeja parāda, ka drošība ir daudzdimensionāla un cieši saistīta ar citiem valsts attīstības aspektiem.

Eiropas Komisijas jaunākās galvenās prioritātes ir vērstas uz kritiskās infrastruktūras fizisko un kibernetisko drošību, tehnoloģiju drošību un ekonomiskajām atkarībām (European Commission, 2024a). Ņemot vērā mainīgo apdraudējumu dabu, Baltijas drošības arhitektūra ir pieņēmusi totālās jeb visaptverošas aizsardzības koncepciju (Rongved, 2025). Pilnīga aizsardzība (total defence) ietver visas sabiedrības pieeju drošībai, kur individuālā informētība, sagatavotība un atbildība ir galvenie krīzes reaģēšanas pīlāri.

Firona un Laitina (Fearon, Laitin, 2003) empīriskā analīze par etniskajiem konfliktiem un pilsoņu kariem atklāj, ka valsts administratīvās un militārās kapacitātes vājums ir viens no galvenajiem konfliktu cēloņiem. Viņu darbs parāda, cik būtiska drošības nodrošināšanai ir efektīva valsts pārvalde.

Bekera un Rubiņšteina (Becker, Rubinstein, 2011) pētījumi par terorisma ekonomisko ietekmi demonstrē, ka drošības apdraudējumi radikāli maina ekonomiskās uzvedības modeļus un var būtiski kavēt ekonomikas attīstību. Šis darbs uzsver drošības un ekonomikas ciešo savstarpējo saikni.

8. Publiskās pārvaldes efektivitāte

Fukujama (Fukuyama, 2013) analīze par pārvaldības kvalitāti parāda, ka efektīva valsts pārvalde ir fundamentāls ilgtspējīgas attīstības priekšnosacījums. Viņš argumentē, ka valsts kapacitāte īstenot politikas ir tikpat svarīga kā pašu politiku saturs.

Endrjūsa, Pričeta un Vulkoka (Andrews, Pritchett, Woolcock, 2017) pētījumi par valsts kapacitātes veidošanu atklāj, ka efektīvas pārvaldes izveidei nepieciešama ne tikai tehnisko zināšanu pārnese, bet arī institucionālo struktūru adaptācija vietējam kontekstam. Viņi brīdina par "izomorfo mimikriju" – situāciju, kad valstis formāli pārņem "labākās prakses", bet bez faktiskas kapacitātes tās īsteno.

Hūda un Diksona (Hood, Dixon, 2015) empīriskā analīze par publiskās pārvaldes reformām Lielbritānijā parāda, cik sarežģīti ir uzlabot pārvaldes efektivitāti un ka daudzas populāras reformas nesniedz gaidītos rezultātus. Šis darbs uzsver kritisku pieeju pārvaldes reformām un rūpīgu to ietekmes izvērtēšanu.

Norta, Valisa un Vaingasta (North, Wallis, Weingast, 2009) izstrādātā "ierobežotās un atvērtās piekļuves kārtību" teorija demonstrē, ka pāreja uz efektīvu un iekļaujošu pārvaldi ir komplekss process, kas saistīts ar fundamentālām pārmaiņām varas struktūrās un sociālajās normās.

Efektīvas publiskās pārvaldes stūrakmens ir uzticēšanās. Kā norāda Fukujama (Fukuyama, 2001) «Bez uzticēšanās sadarbība kļūst dārga un neparedzama, palielinot transakciju izmaksas». Uzticēšanās mazina izvairīšanos no nodokļu nomaksas, krāpniecību un korupciju (Rose, Shin, 2001), veicina brīvprātīgu dažādu rīkojumu, noteikumu un likumu ievērošanu. No valsts puses uzticēšanās mazina birokrātiju un ar to saistītās izmaksas. Uzticēšanās var veicināt atgriezenisko saiti un iedzīvotāju ideju

ieguldījumu, uzlabojot pieņemto lēmumu un procesu kvalitāti, efektivitāti un leģitimitāti (Almond, Verba, 1963; Mishler, Rose, 2005). Uzticēšanās ir svarīga politiskai un ekonomiskai stabilitātei, īpaši krīzes apstākļos (Catterberg, Moreno, 2006), tas ir arī valsts drošības jautājums.

9. Pilsoniskās sabiedrības attīstība

Ir plaši atzīts, ka, iesaistoties politikā un piedaloties demokrātiskajos procesos, indivīdi veido patieso demokrātiskas sabiedrības pamatu. Bez attīstītas pilsoniskās kultūras nav iespējama efektīva demokrātijas funkcionēšana (Almond, Verba, 1963).

Patnama (Putnam, 2000) darbs par sociālo kapitālu un pilsonisko iesaisti empīriski parāda, ka aktīva pilsoniskā sabiedrība ir cieši saistīta ar labākiem sociālekonomiskajiem rezultātiem un demokrātijas kvalitāti. Tā veicina informācijas apmaiņu, inovācijas, uzticēšanos un likumpaklausīgu uzvedību, uzlabojot kopējo pārvaldes efektivitāti un institūciju kvalitāti. No otras puses, pilsoniskās sabiedrības vājināšanās negatīvi ietekmē gan ekonomisko attīstību, gan sociālo saliedētību.

Adžemoglu un Robinsona (Acemoglu, Robinson, 2012) plaši citētajā darbā "Kāpēc nācijas cieš neveiksmi" (Why Nations Fail) parāda, ka iekļaujošas politiskās institūcijas, kas balstās uz plašu pilsonisko līdzdalību, ir būtisks ilgtspējīgas ekonomikas attīstības priekšnoteikums. Viņi argumentē, ka ekstraktīvas politiskās institūcijas, kur vara ir koncentrēta šauras elites rokās, kas to izmanto sava labuma gūšanai, neizbēgami noved pie ekstraktīvām ekonomiskajām institūcijām un attīstības stagnācijas.

Edwardsa (Edwards, 2014) visaptverošā analīze par pilsonisko sabiedrību globālā kontekstā parāda, ka pilsoniskās sabiedrības organizācijas spēlē izšķirošu lomu labas pārvaldības veicināšanā, korupcijas apkarošanā un valsts atbildības nodrošināšanā.

Fukujama (Fukuyama, 2018) pētījums par identitāti un atzišanas politiku atklāj, cik būtiska mūsdienu demokrātijās ir pilsoniskās sabiedrības spēja integrēt dažādas identitāšu grupas. Viņš brīdina, ka pilsoniskās sabiedrības fragmentācija pēc identitāšu līnijām apdraud sociālo kohēziju un demokrātisko stabilitāti.

Komplekso sistēmu mijiedarbība

Adžemoglu un Robinsona (Acemoglu, Robinson, 2012) "Kāpēc nācijas cieš neveiksmi" piedāvā visaptverošu skatījumu, kā politiskās un ekonomiskās institūcijas savstarpēji pastiprina viena otru, veidojot vai nu iekļaujošas, vai ekstraktīvas sistēmas. Viņu pētījums atklāj, ka:

- Iekļaujošas politiskās institūcijas + aktīva pilsoniskā sabiedrība → iekļaujošas ekonomiskās institūcijas → ilgtspējīga attīstība
- Ekstraktīvas politiskās institūcijas → ekstraktīvas ekonomiskās institūcijas → attīstības stagnācija

Fukujama (Fukuyama, 2013) papildina šo analīzi, uzsverot, ka valsts kapacitātes veidošana ir komplekss process, kas ietver gan tehniskās, gan institucionālās dimensijas.

Nelineārās attiecības un attīstības trajektorijas

Lī un Malerba (Lee, Malerba, 2021) pētījumi par tehnoloģisko "iespēju logiem" parāda, ka attīstība nav lineārs process. Stratēģiski izmantojot tehnoloģiju paradigmu maiņas, mazāk attīstītas valstis var strauji mainīt savas attīstības trajektorijas.

Endrjūss, Pričets un Vulkoks (Andrews, Pritchett, Woolcock, 2017) brīdina par "izomorfo mimikriju" – situāciju, kad tiek formāli pārņemtas "labākās prakses" bez reālas kapacitātes tās īstenot, apliecinot, ka attīstība prasa dziļas institucionālas pārmaiņas, nevis virspusēju reformu kopēšanu.

Sistēmiskā pieeja attīstībai

Apkopojot vadošo pētnieku atziņas, valsts attīstības stratēģijai jābalstās uz sistēmisku pieeju, kas:

1. **Integrē** visus attīstības faktoros savstarpēji pastiprinošā veidā;
2. **Adaptējas** konkrētajam valsts kontekstam un attīstības stadijai;
3. **Risina** cēloņus, nevis simptomus, fokusējoties uz institucionālajām pārmaiņām;
4. **Līdzsvaro** īstermiņa vajadzības ar ilgtermiņa ilgtspēju.

Kā norāda Rodriks (Rodrik, 2018), katrai valstij jāatrod savs attīstības ceļš, taču visu sekmīgo attīstības stratēģiju pamatā ir spēja efektīvi integrēt un saskaņot minētos faktoros atbilstoši savām unikālajām priekšrocībām un izaicinājumiem.

Sintēze: faktoru savstarpējā mijiedarbība

Iepriekš aplūkoti pētījumi skaidri demonstrē, ka visi minētie valsts attīstības faktori ir savstarpēji cieši saistīti un pastiprinoši. Piemēram:

- Hanušeks un Vēsmanis (Hanushek, Wößmann, 2020) parāda, ka cilvēkkapitāla kvalitāte būtiski ietekmē inovāciju kapacitāti;
- Porters (Porter, 2008) un Švābs (Schwab, 2019) demonstrē, ka konkurētspēja mūsdienu pasaulē arvien vairāk balstās uz inovācijām un cilvēkkapitālu, nevis zemām izmaksām;
- Adžemoglu un Robinsons (Acemoglu, Robinson, 2012, 2019) pierāda ciešo saikni starp iekļaujošām politiskajām institūcijām, pilsonisko sabiedrību un ilgtspējīgu ekonomikas attīstību;
- Šterns, Stiglits un Teilore (Stern, Stiglitz, Taylor, 2022) parāda, ka vides ilgtspēja ir cieši saistīta ar ekonomikas ilgtspēju un sociālo taisnīgumu.

Ši faktoru savstarpējā mijiedarbība nozīmē, ka valsts attīstības stratēģijai jābūt holistiskai un integrētai, aptverot visas minētās dimensijas. Fragmentāra pieeja, kas fokusējas tikai uz atsevišķiem faktoriem, neizbēgami radīs attīstības šķēršļus citās jomās.

Adžemoglu un Robinsona (Acemoglu, Robinson, 2012), Portera (Porter, 2008), Fukujama (Fukuyama, 2013) un citu vadošo autoru darbi skaidri parāda, ka attīstības faktoru stratēģiskā nozīme ir atkarīga no to saskaņotas un savstarpēji pastiprinošas mijiedarbības valsts attīstības politikā.

Konkurētspēja – centrālais LV2050 izaugsmes faktors

Konkurētspēja ir viena no ES un Latvijas ekonomiskās politikas fundamentālajām prioritātēm pēdējās desmitgades kontekstā. Mario Dragi ziņojums (Draghi, 2024) skaidri norāda, ka ES nākotnes strauja attīstība nav iespējama bez konkurētspējas veicinošās politikas. Arī Latvijas attīstības atslēga ir konkurētspēja, kas ir viens no centrālajiem LV2050 stratēģijas fokusiem.

1.2. attēls

Avots: Autoru veidots

Literatūras avoti valsts attīstības aspektiem

Cilvēkkapitāla attīstība, veselības un zināšanās balstītas sabiedrības veidošana

1. Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2022). "Tasks, automation, and the rise in US wage inequality." *Econometrica*, 90(5), 1973-2016.
2. Hanushek, E. A., & Wößmann, L. (2020). "Education, knowledge capital, and economic growth." *The Economics of Education*, 171-182.
3. Burgess, S. (2023). "Human capital and economic opportunity: A synthesis of recent research." *Journal of Economic Literature*, 61(3), 761-808.
4. Deming, D. J. (2022). "Four facts about human capital." *Journal of Economic Perspectives*, 36(3), 75-102.
5. Goldin, C. (2021). "Career and family: Women's century-long journey toward equity." Princeton University Press.
6. Becker, G. S., & Tomes, N. (1986). "Human capital and the rise and fall of families." *Journal of Labor Economics*, 4(3), S1-S39.

Demogrāfija un ģimenes

1. Esping-Andersen, G., & Billari, F. C. (2015). "Re-theorizing family demographics." *Population and Development Review*, 41(1), 1-31.
2. Sobotka, T., & Matysiak, A. (2022). "Diverse paths in family models in Europe." *Population Studies*, 76(2), 263-291.
3. Lesthaeghe, R. (2020). "The second demographic transition, 1986-2020: Sub-replacement fertility and rising cohabitation—a global update." *Genus*, 76(1), 1-38.
4. Balbo, N., Billari, F. C., & Mills, M. (2013). "Fertility in advanced societies: A review of research." *European Journal of Population*, 29(1), 1-38.
5. Goldscheider, F., Bernhardt, E., & Lappegård, T. (2015). "The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior." *Population and Development Review*, 41(2), 207-239.
6. Brakman, S., Kohl, T., & van Marrewijk, C. (2025). Demography and income in the 21st century: a long-run perspective. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 18(1), 25-40.
7. Ahmed, S., Cruz, M., Quillin, B., & Schellekens, P. (2016). Demographic change and development: a global typology. *World Bank Policy Research Working Paper*, (7893).
8. Bloom, D. E., Kuhn, M., & Prettnner, K. (2019). Health and economic growth. *Oxford Encyclopedia of Economics and Finance*. Oxford University Press.
9. Liu, S., & Hu, A. (2013). Demographic change and economic growth: Theory and evidence from China. *Economic modelling*, 35, 71-77.

Cilvēkkapitāla dimensija

1. Heckman, J. J., & Mosso, S. (2014). "The economics of human development and social mobility." *Annual Review of Economics*, 6(1), 689-733.
2. Autor, D. H. (2022). "The labor market impacts of technological change: From unbridled enthusiasm to qualified optimism to vast uncertainty." *NBER Working Paper*, No. 30074.
3. Bowles, S., Gintis, H., & Groves, M. O. (2005). "Unequal chances: Family background and economic success." Princeton University Press.
4. Card, D., Kluve, J., & Weber, A. (2018). "What works? A meta analysis of recent active labor market program evaluations." *Journal of the European Economic Association*, 16(3), 894-931.
5. Carneiro, P., & Heckman, J. J. (2003). "Human capital policy." In *Inequality in America: What role for human capital policies?* (pp. 77-239). MIT Press.

Globālās konkurētspējas stiprināšana

1. Porter, M. E. (2008). "On competition." Harvard Business Press.
2. WEF. (2022). "The Global Competitiveness Report Special Edition 2022: Priorities for recovery and resilience." World Economic Forum.
3. Aiginger, K., & Vogel, J. (2015). "Competitiveness: From a misleading concept to a strategy supporting beyond GDP goals." *Competitiveness Review*, 25(5), 497-523.
4. Schwab, K. (2019). "The Global Competitiveness Report 2019." World Economic Forum.
5. Hausmann, R., Hidalgo, C. A., Bustos, S., Coscia, M., Simoes, A., & Yildirim, M. A. (2014). "The atlas of economic complexity: Mapping paths to prosperity." MIT Press.
6. Draghi, M. (2024). "The future of European competitiveness." European Commission.

Izmaksu konkurētspēja

1. Felipe, J., & Kumar, U. (2014). "Unit labor costs in the eurozone: The competitiveness debate again." *Review of Keynesian Economics*, 2(4), 490-507.
2. Di Mauro, F., & Ronchi, M. (2017). "Competitiveness and global value chains." In *Measuring competitiveness in Europe: Resource allocation, granularity and trade* (pp. 129-142). Bruegel Blueprint Series.
3. Antràs, P., & Gortari, A. D. (2020). "On the geography of global value chains." *Econometrica*, 88(4), 1553-1598.
4. Dustmann, C., Fitzenberger, B., Schönberg, U., & Spitz-Oener, A. (2014). "From sick man of Europe to economic superstar: Germany's resurgent economy." *Journal of Economic Perspectives*, 28(1), 167-188.
5. Rodrik, D. (2016). "Premature deindustrialization." *Journal of Economic Growth*, 21(1), 1-33.

Produktivitātē balstīta konkurētspēja

1. Van Ark, B., O'Mahony, M., & Timmer, M. P. (2008). "The productivity gap between Europe and the United States: Trends and causes." *Journal of Economic Perspectives*, 22(1), 25-44.
2. Syverson, C. (2011). "What determines productivity?" *Journal of Economic Literature*, 49(2), 326-365.
3. Andrews, D., Criscuolo, C., & Gal, P. N. (2016). "The best versus the rest: The global productivity slowdown, divergence across firms and the role of public policy." *OECD Productivity Working Papers*, No. 5.
4. Bloom, N., Sadun, R., & Van Reenen, J. (2016). "Management as a technology?" *NBER Working Paper*, No. 22327.
5. Acemoglu, D., Akcigit, U., Alp, H., Bloom, N., & Kerr, W. (2018). "Innovation, reallocation, and growth." *American Economic Review*, 108(11), 3450-3491.

Valsts tehnoloģiskā un digitālā attīstība

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017). "Machine, platform, crowd: Harnessing our digital future." W.W. Norton & Company.
2. Rodrik, D. (2018). "New technologies, global value chains, and developing economies." *NBER Working Paper*, No. 25164.
3. OECD. (2022). "OECD Digital Economy Outlook 2022." OECD Publishing.
4. Lee, K., & Malerba, F. (2021). "Catch-up cycles and changes in industrial leadership: Windows of opportunity and responses of firms and countries in the evolution of sectoral systems." *Research Policy*, 50(2), 104021.
5. Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2019). "Automation and new tasks: How technology displaces and reinstates labor." *Journal of Economic Perspectives*, 33(2), 3-30.
6. Van Ark, B. (2016). "The productivity paradox of the new digital economy." *International Productivity Monitor*, 31, 3-18.

Inovāciju kapacitātes palielināšana

1. Mazzucato, M. (2018). "The entrepreneurial state: Debunking public vs. private sector myths." Penguin Books.
2. Aghion, P., Howitt, P., & Prantl, S. (2015). "Patent rights, product market reforms, and innovation." *Journal of Economic Growth*, 20(3), 223-262.
3. Bloom, N., Van Reenen, J., & Williams, H. (2019). "A toolkit of policies to promote innovation." *Journal of Economic Perspectives*, 33(3), 163-184.
4. Furman, J. L., Porter, M. E., & Stern, S. (2002). "The determinants of national innovative capacity." *Research Policy*, 31(6), 899-933.
5. Acemoglu, D., Akcigit, U., & Celik, M. A. (2022). "Radical and incremental innovation: The roles of firms, managers, and innovators." *American Economic Journal: Macroeconomics*, 14(3), 199-249.
6. Cherif, R., & Hasanov, F. (2019). "The return of the policy that shall not be named: Principles of industrial policy." *IMF Working Paper*, WP/19/74.

Valsts finanšu sistēmas un kapitāla tirgus attīstība

1. Beck, T., & Levine, R. (2018). "Handbook of finance and development." Edward Elgar Publishing.
2. Rajan, R. G., & Zingales, L. (2003). "The great reversals: The politics of financial development in the twentieth century." *Journal of Financial Economics*, 69(1), 5-50.
3. Levine, R. (2005). "Finance and growth: Theory and evidence." *Handbook of Economic Growth*, Elsevier, Vol. 1, pp. 865-934.
4. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2008). "The economic consequences of legal origins." *Journal of Economic Literature*, 46(2), 285-332.

Kapitāla tirgus attīstība

1. Čihák, M., Demirgüç-Kunt, A., Feyen, E., & Levine, R. (2018). "Benchmarking financial systems around the world." *Policy Research Working Paper*, No. 6175, World Bank.
2. Allen, F., & Gale, D. (2001). "Comparing financial systems." MIT Press.
3. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2010). "Financial institutions and markets across countries and over time: The updated financial development and structure database." *The World Bank Economic Review*, 24(1), 77-92.
4. Laeven, L., & Valencia, F. (2020). "Systemic banking crises database II." *IMF Economic Review*, 68(2), 307-361.
5. Adrian, T., & Shin, H. S. (2010). "Liquidity and leverage." *Journal of Financial Intermediation*, 19(3), 418-437.

Valsts budžeta un nodokļu sistēma

1. Auerbach, A. J., & Hassett, K. (2015). "Capital taxation in the twenty-first century." *American Economic Review*, 105(5), 38-42.
2. Saez, E., & Zucman, G. (2019). "The triumph of injustice: How the rich dodge taxes and how to make them pay." W.W. Norton & Company.
3. Alesina, A., & Ardagna, S. (2010). "Large changes in fiscal policy: Taxes versus spending." *Tax Policy and the Economy*, 24(1), 35-68.
4. Diamond, P., & Saez, E. (2011). "The case for a progressive tax: From basic research to policy recommendations." *Journal of Economic Perspectives*, 25(4), 165-190.
5. Blanchard, O., & Leigh, D. (2013). "Growth forecast errors and fiscal multipliers." *American Economic Review*, 103(3), 117-120.

Vides ilgtspēja un klimata pārmaiņu mazināšana

1. Nordhaus, W. D. (2019). "Climate change: The ultimate challenge for economics." *American Economic Review*, 109(6), 1991-2014.
2. Stern, N., Stiglitz, J. E. & Taylor, C. (2022). "The economics of immense risk, urgent action and radical change: Towards new approaches to the economics of climate change." *Journal of Economic Methodology*, 29(3), 181-216.
3. IPCC. (2022). "Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change." Cambridge University Press.
4. Hallegatte, S., Vogt-Schilb, A., Bangalore, M., & Rozenberg, J. (2017). "Unbreakable: Building the resilience of the poor in the face of natural disasters." World Bank Publications.
5. Aghion, P., Dechezleprêtre, A., Hémous, D., Martin, R., & Van Reenen, J. (2016). "Carbon taxes, path dependency, and directed technical change: Evidence from the auto industry." *Journal of Political Economy*, 124(1), 1-51.
6. Dasgupta, P. (2021). "The economics of biodiversity: The Dasgupta review." HM Treasury.

Ārējās un iekšējās drošības stiprināšana

1. Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). "Security: A new framework for analysis." Lynne Rienner Publishers.
2. Becker, G. S., & Rubinstein, Y. (2011). "Fear and the response to terrorism: An economic analysis." CEP Discussion Paper, No. 1079.
3. Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2019). "The narrow corridor: States, societies, and the fate of liberty." Penguin Books.
4. Mueller, J., & Stewart, M. G. (2016). "Chasing ghosts: The policing of terrorism." Oxford University Press.
5. Reiter, D., & Stam, A. C. (2002). "Democracies at war." Princeton University Press.
6. Fearon, J. D., & Laitin, D. D. (2003). "Ethnicity, insurgency, and civil war." *American Political Science Review*, 97(1), 75-90.
7. Rongved, G. F. (2025). "Introduction: A multiverse of European total defence." *European Total Defence* (pp. 1-16). Routledge.
8. European Commission (2024). Commission proposes new initiatives to strengthen economic security. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_363

Publiskās pārvaldes efektivitāte

1. Hood, C., & Dixon, R. (2015). "A government that worked better and cost less? Evaluating three decades of reform and change in UK central government." Oxford University Press.
2. Fukuyama, F. (2013). "What is governance?" *Governance*, 26(3), 347-368.
3. OECD. (2021). "Government at a Glance 2021." OECD Publishing.
4. Andrews, M., Pritchett, L., & Woolcock, M. (2017). "Building state capability: Evidence, analysis, action." Oxford University Press.
5. Pollitt, C., & Bouckaert, G. (2017). "Public management reform: A comparative analysis – into the age of austerity." Oxford University Press.
6. North, D. C., Wallis, J. J., & Weingast, B. R. (2009). "Violence and social orders: A conceptual framework for interpreting recorded human history." Cambridge University Press.
7. Fukuyama, F. (2001). "Social capital, civil society and development." *Third world quarterly*, 22(1), 7-20.
8. Rose, R., & Shin, D. C. (2001). "Democratization backwards: The problem of third-wave democracies." *British journal of political science*, 31(2), 331-354.
9. Mishler, W., & Rose, R. (2005). "What are the political consequences of trust? A test of cultural and institutional theories in Russia." *Comparative political studies*, 38(9), 1050-1078.
10. Catterberg, G., & Moreno, A. (2006). "The individual bases of political trust: Trends in new and established democracies." *International journal of public opinion research*, 18(1), 31-48.

Pilsoniskās sabiedrības attīstība

1. Putnam, R. D. (2000). "Bowling alone: The collapse and revival of American community." Simon & Schuster.
2. Edwards, M. (2014). "Civil society." Polity Press.
3. Fukuyama, F. (2018). "Identity: The demand for dignity and the politics of resentment." Farrar, Straus and Giroux.
4. Warren, M. E. (2011). "Civil society and democracy." In *The Oxford handbook of civil society* (pp. 377-390). Oxford University Press.
5. Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). "Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty." Crown Business.
6. Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1994). "Making democracy work: Civic traditions in modern Italy." Princeton University Press.
7. Bădescu, G. (2006). "Historical and cultural borderlines in Eastern Europe." *Democracy and political culture in Eastern Europe*, 85-98.
8. Almond, G. A., & Verba, S. (1963). "The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations." Princeton University Press, Princeton N.J.

2. VĒRTĪBU IDENTIFICĒŠANA

2.1. VALSTS PASTĀVĒŠANAS UN NEPĀRTRAUKTĪBAS NODROŠINĀŠANA

Latvijas sabiedrības svarīgākā vērtība ir valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana. Latvijas tiesiskos pamatus nosaka Latvijas Republikas Satversme, kurā skaidri definētas garantijas ikvienam pilsonim līdzdarboties šodienas un nākotnes valsts veidošanā: "Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai." (Satversmes Sapulce, 1922, 4).

Valsts ģeogrāfisko ietvaru nosaka tās robežas, kuru sargāšana un nostiprināšana ir būtisks priekšnosacījums valsts nepārtrauktības nodrošināšanai un sabiedrības drošai pastāvēšanai. Latvijas valsts kodolu veido tās iedzīvotāji, kuri ar savu individuālo pienesumu veicina attīstību dažādās dzīves jomās. Spēcīgs un efektīvs tiesiskais pamats, drošas robežas, konkurētspējīga ekonomika, mūsdienīga uz cilvēku orientēta valsts pārvalde un sabiedrības aktīva līdzdalība valsts attīstībā veido labklājīgas un drošas valsts pamatu.

Latvijas valsts pastāvēšanai un nepārtrauktībai nākotnē pastāv vairāki būtiski riski, kas nosaka nepieciešamos rīcības virzienus un konkrētus uzdevumus to mazināšanai. Tā kā valsts kodolu veido tās iedzīvotāji, kuri ir valodas, kultūras un nacionālās identitātes nesēji, tad cilvēkkapitāla attīstīšana ir neaizstājama valsts ilgspējai. Latvijai ir nepieciešama stabila un uz nākotni vērstā politika, kas veicina iedzīvotāju rīcībspēju, ienākumu nevienlīdzības mazināšanu un sociālekonomisko attīstību. Valsts nākotne nav iedomājama bez izglītotiem, ar mūsdienīgām zināšanām un prasmēm apveltītiem

cilvēkiem, kuri spēj veiksmīgi iekļauties darba tirgū un efektīvi reaģēt uz pārmaiņām. Lai mazinātu iedzīvotāju skaita samazināšanās, emigrācijas un sabiedrības novecošanās negatīvo ietekmi, nepieciešama konsekventa demogrāfijas politika, kas veicina tautas ataudzi un līdzsvarotu migrāciju. Stabila demogrāfiskā situācija sekmē valsts straujākai attīstībai nepieciešamos darba resursus, savukārt iedzīvotāju skaita dinamikas paātrināšana ir būtisks priekšnoteikums ekonomikas izaugsmei un labklājībai.

Latvija kā neatkarīga valsts ir iekļāvusies starptautiskajā sistēmā, kur pēdējo desmit gadu laikā ir vērojamas pieaugošas globālās spriedzes, vardarbības un ģeopolitisko pārmaiņu tendences. Šis saspīlējums atstāj ietekmi gan uz Baltijas reģionu, gan transatlantisko telpu un demokrātisko valstu kopienu. Valsts drošības pamatā ir efektīva un tehnoloģiski nodrošināta robežu aizsardzība, cieša starptautiskā sadarbība ar Eiropas Savienību un NATO, modernas un rīcībspējīgas valsts drošību aizsargājošās struktūras, aizsardzības politikas stiprināšanas finansiālais nodrošinājums un visas sabiedrības noturība un rīcībspēja. Šie faktori ir kritiski svarīgi, lai saglabātu stabilitāti un drošību prognozējamos apstākļos.

Pieaugot dažādiem riskiem un apdraudējumiem, kas vienlaikus ietekmē valsts pastāvēšanu, sabiedrību un katru individu, arvien mazāk iespējams nodalīt ārējo drošību no iekšējās. Hibrīddraudī, kibernetiskās drošības riski, dezinformācijas izplatība, kā arī dabas un tehnogēnās katastrofas prasa efektīvu un koordinētu rīcību. Pieaugošu lomu valsts un sabiedrības noturības spēju pārbaudē ieņems vides ilgtspējas un klimata pārmaiņu radīto negatīvo seku mazināšana, izmantojot vietējos, reģionālos un arī starptautiskos resursus. Drošība nav tikai valsts institūciju atbildība – tās nodrošināšanā būtiska loma ir arī katram sabiedrības loceklim. Tieši konsekventa drošības un aizsardzības sistēmas modernizācija, cieša sadarbība starp armiju, iekšlietu struktūrām un sabiedrību ir valsts nepārtrauktības nodrošināšanas pamats.

Globālās konkurētspējas palielināšanas apstākļos valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšanai nepieciešams stiprināt iekšējās ekonomiskās priekšrocības atbilstoši starptautiski piedāvātajām iespējām. Valsts ekonomikas konkurētspēja un produktivitāte tieši nosaka ekonomiskās attīstības ātrumu, labklājību, sociālo stabilitāti un starptautisko ietekmi. Tomēr valsts pastāvēšana nav tikai ekonomikas jautājums – tā ir vērtība pati par sevi, kas prasa apzinātu un ilgtermiņā ilgtspējīgu attīstību, lai saglabātu nacionālo identitāti, stiprinātu sabiedrības saliedētību un nodrošinātu valsts spēju aizsargāt savas intereses.

Latvija, līdz ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, piedzīvo strauju digitalizācijas attīstību. Tehnoloģiskās intensitātes strukturālās izmaiņas un digitālā transformācija sekmē valsts nepārtrauktu modernizāciju, ietekmējot praktiski visas dzīves jomas – sākot no ekonomikas un izglītības līdz valsts pārvaldei un nacionālajai drošībai. Digitālā attīstība un inovācijas nav tikai ekonomiskas izaugsmes rīki, bet arī instruments, kas palīdz stiprināt valsts suverenitāti, drošību un spēju reaģēt uz globāliem izaicinājumiem.

Valsts globālā konkurētspēja ir tieši atkarīga no tās inovāciju kapacitātes. Jo intensīvākas un apjomīgākas investīcijas tiek veiktas pētniecībā un attīstībā, jo efektīvāks ir inovāciju pārvaldības modelis, un jo lielākas iespējas veidot modernu un ilgtspējīgu valsti. Inovācijas ne tikai veicina ekonomisko izaugsmi un sabiedrības labklājību, bet arī palielina cilvēku rīcībspējas potenciālu un nodrošina tādu valsts ilgtermiņa attīstību, kas spēj pielāgoties pārmaiņām.

Latvijas valsts pastāvēšana un tās nepārtrauktības nodrošināšana ir sakņota demokrātiskās vērtībās un demokrātiskā pārvaldes sistēmā. Demokrātija ir caurstrāvojusi visas sabiedriskās dzīves jomas un rada nepieciešamos nosacījumus valsts ilgtspējai un piederībai demokrātisko valstu kopienai. Politiskās un sociālās norises dažādās pasaules valstīs liecina, ka demokrātija kā pamatvērtība tiek apšaubīta un apdraudēta. Saskaņā ar *Freedom House* veikto ikgadējo pētījumu par brīvības situāciju globālā līmenī

konstatēts, ka pēdējo 19 gadu laikā ir pieaudzis to valstu skaits, kurās brīvības līmenis samazinās – 60 valstīs vērojama rādītāju lejupslīde un tikai 34 valstīs konstatēti uzlabojumi. Kopumā pasaulē 2024.gadā 40 procenti pasaules iedzīvotāju saskārušies ar politisko brīvību samazināšanos. (Freedom House, 2025). Pie līdzīgiem secinājumiem nonākuši arī starptautiskā demokrātijas kvalitātes novērošanas pētnieki (IDEA), atzīmējot, ka situācija pasliktinās tradicionāli augsta līmeņa demokrātijas valstīs Eiropā un Amerikā. (International IDEA, 2024).

Demokrātijas līmeņa lejupslīde ietekmē sabiedrības polarizāciju, populisma pieaugumu un mediju uzticamības mazināšanos. Minētajā pētījumā atzīmēts, ka vairākās demokrātiskajās valstīs, kurās 2024.gadā notikušas vēlēšanas, politiskie līderi ir apšaubījuši medijus, pretkorupcijas institūcijas un tiesnešu neatkarību. (Freedom House, 2025). Šādu tendenču ignorēšana vai nenovērtēšana var ietekmēt politisko stabilitāti un pat radīt apdraudējumu valsts pastāvēšanai. Bez stabilas tiesiskās sistēmas funkcionēšanas, efektīvas un uzticamas pārvaldes, kā arī ar visas sabiedrības iesaistes Latvijas attīstībā demokrātijas attīstības nākotne ir neskaidra.

Lai nodrošinātu Latvijas valsts pastāvēšanu un nepārtrauktību, būtiska nozīme ir tiesiskuma stiprināšanai un tiesu varas efektivitātei. Stabils un paredzams tiesiskais regulējums, kā arī neatkarīga un profesionāla tiesu sistēma ir valsts ilgtspējas un sabiedrības uzticības stūrakmeņi. Latvijas Republikas Satversme nosaka, ka Latvija ir demokrātiska, tiesiska un sociāli atbildīga valsts, kuras pamatā ir taisnīgums, cilvēktiesību aizsardzība un likuma vara.

Tiesiskuma nodrošināšana prasa efektīvu likumu piemērošanu, skaidru normatīvo regulējumu un kvalitatīvu tiesvedības procesu, kas garantē taisnīgumu ikvienam sabiedrības loceklim. Tiesu sistēmai jādarbojas neatkarīgi no politiskās ietekmes, nodrošinot tiesiskās paļāvības un tiesu varas autonomijas principu ievērošanu. Lai stiprinātu sabiedrības ticību tiesiskajai sistēmai, būtiska ir arī tiesu spriedumu kvalitāte, savlaicīgums un efektivitāte.

Savukārt valsts pārvalde un tās atvērtība ikvienam Latvijas iedzīvotājam ir rādītājs valsts attieksmei pret saviem pilsoņiem, viņu vajadzībām un interesēm. Vienkārša, efektīva, uz cilvēku centrēta valsts pārvalde ir īsākais ceļš uz uzticēšanās valsts institūcijām palielināšanos. Pastāvošā uzticēšanās plaisa starp iedzīvotājiem un valsts politiskajām pārvaldes struktūrām (parlamentu, valdību, politiskajām partijām, ierēdniecību) ir būtisks apdraudējums demokrātijas ilgtspējai. Tādēļ Latvijas pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana ir atkarīga gan no valstsgribas, gan cilvēkgribas.

Izšķiroša loma un nozīme Latvijas pastāvēšanā ir ikvienam cilvēkam, kurš individuāli vai ar nevalstiskās organizācijas palīdzību iesaistās pilsoniskās sabiedrības noturības spējas stiprināšanā, līdzdarbojas lēmumu pieņemšanas un rīcībpolitiku ieviešanas procesos, mācās pats un arī veicina citu sabiedrības locekļu izpratni par valsts attīstības resursiem un iesaistīšanās iespējām. Tieši sabiedrības iesaiste lēmumu pieņemšanā nodrošina pārredzamību un līdzsvarotu varas sadali, kas samazina autoritārisma un politiskās korupcijas riskus un novērš iekšējās nestabilitātes draudus.

Latvijas valsts pastāvēšana nav pašsaprotama – tā ir nemitīgs process, kas prasa stratēģisku redzējumu, gudru resursu pārvaldību un aktīvu sabiedrības iesaisti. Tikai tā iespējams nodrošināt, ka Latvija ne tikai pastāv kā valsts, bet arī attīstās kā spēcīga, konkurētspējīga un ilgtspējīga nācija.

2.2. LATVIEŠU VALODAS UN KULTŪRAS VIDES SAGLABĀŠANA UN ATTĪSTĪBA

Pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā aktualizējušies ar valsts drošību saistītie jautājumi. Lai gan visvairāk uzmanības pievērsts ārējai drošībai, jāapzinās arī iekšējās drošības loma. Latviešu valoda un latviskā kultūrtelpa, kā uzsvērts dažāda līmeņa Latvijas politikas dokumentos, ir saliedētas sabiedrības pastāvēšanas, un tādējādi valsts drošības, pamats (Pārresoru koordinācijas centrs, 2020).

Latvijas Republikas Satversme skaidri nosaka latviešu valodu kā valsts valodu (Satversmes Sapulce, 1922, 34). Tās statuss ir nostiprināts arī Valsts valodas likumā, kas nosaka latviešu valodas lietojumu sabiedriskajā telpā, izglītībā un uzņēmējdarbībā. Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam izvirzīts mērķis nodrošināt latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas ilgtspēju un tās lietojumu visās sabiedrības darbības jomās.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam (Saeima, 2010) latviešu valoda tiek uzsvēta kā **būtisks nacionālo identitāti un kultūru stiprinošs elements**, bet arī kā **vienojošs elements dažādu sabiedrības grupu integrācijā**, veicinot saliedētību un kopīgu identitāti. Veicinot latviešu valodas apguvi, tiks veicināta arī mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos, kura līdz šim pastāvīgi ir bijusi zema. Tāpat uzsvēta kvalitatīvas izglītības nozīme latviešu valodā, kas veicina valodas prasmes un lietojuma paplašināšanu visā sabiedrībā. Latviešu valoda tiek uzskatīta par pamatu kultūras mantojuma saglabāšanai un attīstībai, veicinot tās lietojumu mākslā, literatūrā un citās kultūras jomās. Stratēģijā īpaši izcelta nepieciešamība nostiprināt latviešu valodas lomu sabiedrībā, nodrošinot tās saglabāšanu nākamajām paaudzēm.

Arī 2019.gadā pieņemtā Diasporas likuma viens no mērķiem ir izstrādāt un īstenot pasākumus, kuri veicina latviešu valodas, kultūras un tradīciju pieejamību diasporai, turklāt viens no uzdevumiem ir *“nodrošināt diasporas locekļiem iespēju apgūt latviešu valodu, kā arī izziņāt Latvijas vēsturi, valsts iekārtu un pārvaldību, latviešu kultūru un tradīcijas formālās un neformālās izglītības ceļā”* (Saeima, 2019, 4.pants). Viena no četrām likuma atbalsta pasākumu grupām ir *“Latviskās identitātes un piederības Latvijai stiprināšana, latviešu valodas saglabāšana, kultūras izpēte un saglabāšana”*, kas ietver daudzveidīgas aktivitātes šajā jomā. Nostiprinot latviešu valodu diasporā, kā to paredz Diasporas likums un Plāns darbam ar diasporu 2024-2026.gadam, tiek saglabāts latviešu valodas nesēju skaits. Caur valodu tiek veicināta diasporas bērnu piederības sajūta Latvijai, tātad – tiek saglabāta Latvijas tauta. Var secināt, ka latviešu valoda ir nacionālas valsts pamats un, attiecīgi, **latviešu valodas un kultūras saglabāšana ir viena no Latvijas pamatvērtībām**.

Vienlaikus latviešu valodas kā valsts valodas pozīcijas stiprināšanai, Latvija ir apņēmusies saglabāt un attīstīt arī mazākumtautību valodas un kultūru (Ministru Kabinets, 2021c). Saskaņā ar starptautisko organizāciju kā, piemēram, ANO rekomendācijām attiecībā uz mazākumtautībām un diskriminācijas novēršanu uz valodas pamata, Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēs (Ministru Kabinets, 2021a) ir iekļauti pasākumi mazākumtautību kultūras identitātes saglabāšanai un atbalsts mazākumtautību NVO. Tā, piemēram, Latvija īsteno bilingvālās izglītības programmas astoņās valodās un piedāvā iespēju pamatizglītības posmā interešu izglītības programmās apgūt savu tautību valodu un kukontekstam, Latvija ir plaši pazīstama ar savu apņemšanos sargāt un saglabāt savu tradicionālo kultūru, īpaši tautas dziesmas un dejas (Brubaker, 2014). Dziedāšana vienmēr ir bijusi svarīgs spēks, kas vieno latviešus cauri dažādiem nozīmīgiem vēsturi periodiem, kļūstot par būtisku latviešu identitātes sastāvdaļu.

Pateicoties vēsturiskajam Nevardarbīgā neatkarības atjaunošanas kustība Baltijas valstīs, kas aprakstīta vairākās grāmatās un filmās, tika nodēvēta par “Dziedošo revolūciju” un Latvija neoficiāli apzīmēta kā “dziedošā tauta” (Smidchens, 2014; vieno latviešus cauri dažādiem nozīmīgiem vēstures periodiem, kļūstot par būtisku latviešu identitātes sastāvdaļu.; Mukstupāvela, Laķe, 2019). Reizi četros gados Latvijā norisinās sabiedrībā mīlēti un plaši apmeklēti Dziesmu un deju svētki – iespaidīga nemateriālā Latvijas kultūras mantojuma bagātības izrāde, kas piesaista cilvēkus no visiem Latvijas reģioniem un diasporas, un kurā piedalās gan latviešu, gan mazākumtautību amatiermākslas kolektīvi (Mukstupāvela, Laķe, 2018, 2019). Tradīcija plaukst līdz mūsdienām kā viens no ievērojamākajiem un dinamiskākajiem latviešu tautas mākslas izpausmes veidiem. Aptaujas liecina, ka kopumā 87 procenti Latvijas iedzīvotāju ir kaut kādā veidā bijuši saistīti ar Dziesmu un deju svētku tradīciju (Laķe, Tjarve, Vinogradova, 2017).

Iesaistīšanās neformālajā izglītībā Latvijā tradicionāli ir bijusi augsta, īpaši ar mūziku un mākslu saistītās neformālās grupās un apvienībās. Latvijā pastāv plašs koku un deju kolektīvu tīkls, daļēji pateicoties valsts finansētajām mūzikas skolām, kas padara muzikālo izglītību un līdzdalību amatiermākslā viegli pieejamu (Kultūras ministrija, 2018). Kā liecina pētījumi, 43 procenti Latvijas iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem kādā dzīves posmā ir iesaistījušies kādā uz dziedāšanu orientētā interešu grupā (koris, grupa u.c.), 54 procenti – dejujuši (tautas un citi), bet 24 procenti – spēlējuši kādu mūzikas instrumentu organizētā grupā (Laķe, Tjarve, Vinogradova, 2017). Aktīvākie kultūras radītāji un patērētāji Latvijā ir jaunieši (Kultūras ministrija, 2018). Kopumā, salīdzinot ar Eiropas Savienības vidējo rādītāju, Latvija kultūras finansējumam piešķir salīdzinoši lielu daļu no valsts budžeta. Viss iepriekš minētais liecina, ka **latviskās tradīcijas un kultūra līdztekus valodai ir viena no Latvijas pamatvērtībām** – latviešu tautu vienojošs un latvisko identitāti veicinošs spēks. Papildus jāatzīmē, ka latviešu kultūra – caur dainām, teiksmām un tautasdziesmām – ir nesaraucami saistīta ar vidi un dabu, tādēļ caur tās saglabāšanu tiek veicināta arī cieņa pret apkārtējo vidi un vides ilgtspēja.

Šo vērtību uzturēšanā ir arī izaicinājumi. 2023.gadā LVA pasūtītās sociolingvistiskās aptaujas dati liecina, ka sadzīviskā vidē **latviešu valodas lietojums joprojām ir neapmierinošs**. Pat krievu tautības respondenti bieži vieni uz savu latviski uzdoto jautājumu nesāņem atbildi latviešu valodā (Latviešu valodas aģentūra, 2024). Daudzi krievu valodā runājošie Latvijas iedzīvotāji nav apguvuši latviešu valodu labā līmenī un/vai nevēlas runāt latviski. Arī latviešu valodas kursu piedāvājums ir bijis samērā sporādisks, nepietiekami pēctecīgs un metodoloģiski saskaņots (Civitta Latvija, 2023a). Nākotnē, demogrāfisko izmaiņu rezultātā sagaidāms, ka Latvijā ieceļos arvien vairāk iebrucēju, bet latviešu proporcija valstī samazināsies. Migrācijas un globalizācijas apstākļos, pieaugot arī dominējošo kultūru, kā ASV, ietekmei, arvien grūtāk var kļūt saglabāt latviešu valodu un latvisko kultūru. Jau šobrīd jauniešu saziņā arvien vairāk iezogas dažādi aizguvumi no citām valodām. Zinātnes internacionalizācija un angļu valodas lomas pieaugums augstākajā izglītībā rada riskus latviešu valodas terminoloģijas un lietojuma jomā arī izglītībā un zinātnē, bet sagaidāmais ārvalstu darbaspēka pieaugums – profesionālajā vidē.

Runājot par izaicinājumiem kultūras jomā, jāmin finansējuma saglabāšana kultūras aktivitātēm, pašreizējo prioritāšu maiņas kontekstā. Papildus izaicinājums ir jauniešu intereses saglabāšana par tradicionālo kultūru, ņemot vērā dažādus citus saistošus brīvā laika pavadīšanas veidus.

Lai gan pašreiz pieejamie dati neļauj drošticami novērtēt politikas attiecībā uz nacionālo identitāti, piederību un latviešu valodu, efektivitāti un ietekmi, ar pārliecību var teikt, ka šajā jomā ir iespējami uzlabojumi (Civitta Latvija, 2023b). Digitalizācija un informācijas tehnoloģiju lomas pieaugums rada gan jaunus izaicinājumus, gan arī piedāvā jaunas iespējas. Latviešu Valodas Aģentūra ir izstrādājusi un turpina izstrādāt dažādus digitālos materiālus un rīkus, kā arī tiešsaistes latviešu valodas apmācības. Vienlaikus iespējamas vēl papildus inovācijas digitālo rīku attīstībā, lai paplašinātu un padarītu ērtākas latviešu valodas iespējas visiem, kas to vēlas (Civitta Latvija, 2023b).

Svarīgi turpināt **veicināt arī latviešu valodas lietojumu** – gan izglītībā, gan publiskajā telpā, jo latviskā vidē ir viens no valodas apguves priekšnoteikumiem. 2022.gada 17.oktobrī Rīgas pilī norisinājās tā laika

Latvijas prezidenta Egila Levita rosināta diskusija “Valsts valoda 21.gadsimta augstskolā un zinātnē”, kuras ietvaros tika uzsvērtā nepieciešamība stiprināt Latviešu valodu zinātnes un inovāciju jomā. Ļoti svarīgi sniegt informāciju latviešu valodā par vides un klimata pārmaiņām. Kā liecina aptaujas, Latvijā izpratne par vides apdraudējumu klimata pārmaiņu ietekmē ir salīdzinoši zema, tādēļ svarīgi, lai latviešu valoda būtu informācijas nesējs par aktuālajiem globālajiem izaicinājumiem šajā jomā, palielinot sabiedrības izpratni un zināšanas. Būtiska loma ir latviskās kultūrvides saglabāšanai, kas vienlaikus stiprinās arī latviešu valodu un latvisko pašapziņu.

Latviešu valodas un kultūras stiprināšanai ir nepieciešami līdzekļi, tādēļ tas neizbēgami ir saistīts ar valsts kopējo attīstību. Papildus jāatzīmē, ka, jo spēcīgāki un atpazīstamāki būs Latvijas uzņēmumi gan Latvijā gan pasaulē, jo lielāka būs latviešu valodas loma, prestižs un ietekme.

2.3. VALSTS IEDZĪVOTĀJU LABKLĀJĪBAS PIEAUGUMS

Iedzīvotāju labklājība ir fundamentāla vērtība, kas ir būtiska gan individuālā, gan sabiedrības līmenī. Satversmes tekstā labklājība minēta vairākkārt. Vispirms Satversmes ievadā labklājība definēta kā valsts uzdevums, proti, "1918.gada 18.novembrī proklamētā Latvijas valsts ir izveidota [...], [lai] nodrošinātu Latvijas tautas un ikviena brīvību un sekmētu labklājību". (Satversmes Sapulce, 1922). **Tādējādi labklājības nodrošināšana ir Latvijas valsts pastāvēšanas jēga un ilgtermiņa virsmērķis.** Labklājība nodrošina personas fizisko un psiholoģisko veselību, sociālo stabilitāti un ekonomisko drošību. Materiālā labklājība (ienākumi, cenas) un nodarbinātības līmenis ir galvenie dzīves kvalitātes rādītāji. Tomēr labklājības līmeni nosaka arī tāda demogrāfisko un sociāli ekonomisko faktoru kopa kā veselības un izglītības pieejamība un kvalitāte, sociālā atbalsta pietiekamība, nepiesāņota vide un drošības sajūta. Zinātniskie pētījumi pierāda, ka valstis ar augstāku labklājības līmeni cilvēki parasti ir vairāk motivēti un produktīvāki, kas veicina ekonomisko izaugsmi un stabilitāti.

2.1. Ielikums.

Galvenie labklājības faktori

Ekonomiskie faktori

Ienākumu līmenis un ekonomiskā stabilitāte ir tieši saistīti ar indivīda labklājību. Pētījumi rāda, ka augstāki ienākumi parasti korelē ar augstāku apmierinātības līmeni (Easterlin, R. A. 2001. Income and happiness: Towards a unified theory. The Economic Journal).

Veselība

Fiziskā un mentālā veselība ir būtisks labklājības faktors. Labāka veselība parasti nozīmē augstāku dzīves kvalitāti (Smith, D. M., et al., 2005. Health, wealth, and happiness: Financial resources buffer subjective well-being after the onset of a disability. Psychological Science).

Izglītība

Augstāka izglītības līmeņa sasniegšana veicina labākas nodarbinātības iespējas un augstāku dzīves apmierinātību (Oreopoulos, P., & Salvanes, K. G. 2011. Priceless: The nonpecuniary benefits of schooling. Journal of Economic Perspectives).

Socializēšanās

Spēcīgas sociālās saites un atbalsta tīkli pozitīvi ietekmē emocionālo labklājību (Putnam, R. D. 2000. Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon and Schuster).

Vides faktori

Dzīves vide, tostarp piekļuve zaļajām zonām un infrastruktūra, ietekmē iedzīvotāju labklājību (Maslow, A. H. 1954. Motivation and personality. Harper & Row).

Lai nodrošinātu Latvijas valsts pastāvēšanu un nepārtrauktību, latviešu valodas un kultūras vides saglabāšanu un attīstību, **politikas veidotājiem vitāli svarīgi ir panākt patstāvīgu iedzīvotāju labklājības līmeņa pieaugumu**. Nav ne mazāku šaubu, ka kopš Latvijas neatkarības iedzīvotāju dzīves līmenis būtiski uzlabojies, ne pa velti Latvija pieder bagātāko valstu OECD klubam. Īpaši iespaidīgs iedzīvotāju labklājības pieaugums ir vērojams pēc Latvijas pievienošanas Eiropas Savienībai. Ja pirms pievienošanas ES vidējā bruto alga Baltijas reģionā svārstījās ap 380-500 eiro, tad 2023.gadā, salīdzinot ar 2004.gadu, Latvijā darba samaksa ir pieaugusi par iespaidīgiem 385%, sasniedzot 1858 eiro. Tomēr Latvijas politiku sasniegums nav vērtējams viennozīmīgi kā veiksmes stāsts, ja salīdzināsim rezultātus ar kaimiņvalstīm. Igaunijā kopš 2024.gada darba samaksa pieaugusi līdz 2075 eiro, bet Lietuva ir izcēlusies ar visstraujāko izaugsmi – algas jau sasniegušas 2256 eiro, pieaugot par 422% kopš 2004.gada, pie tam straujākais atalgojuma un arī pirktspējas paritātes pieaugums novērots 2019.gadā, kad ievērojami kāpinot minimālo atalgojuma līmeni, Lietuva apsteidza Baltijas valstis gan pirktspējas paritātē, gan atalgojuma pieaugumā.

Pēdējo gadu laikā ES un Latvijas sabiedrība saskarās ar vairākiem izaicinājumiem, kas bremzē dzīves līmeņa celšanos. Pandēmijas un Krievijas kara krīžu sekas izraisīja ekonomisko stagnāciju, kā rezultātā dzīves līmenis ES audzis lēnāk nekā pasaulē kopumā. Pašreizēja ģeopolitiska nenoteiktība un tirdzniecības kari pastiprina jau agrāk izvirzītus secinājumus, ka strauja ekonomikas attīstība tuvākajā laikā netiek prognozēta ne ES, ne Latvijā, bet ir iespējama vidējā un ilgtermiņā. Tādēļ, **veidojot ilgtermiņa stratēģiju Latvijas politikas veidotājiem nepieciešams rast instrumentus iekļaujošas izaugsmes veicināšanai kā priekšnosacījumam labklājības celšanai**.

Lai gan ES un Latvijas labklājības celšanas izaicinājumi ir līdzīgi, jāņem vērā, ka Latvijas vidējais ienākumu līmenis šobrīd ir par gandrīz 30 % zemāks nekā ES vidēji, un Latvijas IKP uz iedzīvotāju 2023.gadā bija 71% no ES vidējā rādītāja (pēc pirktspējas paritātes). Diemžēl, lai gan Latvija ir acīmredzami pietuvojusies ES vidējam līmenim, tās pozīcija visu ES valstu vidū palika nemainīga – 3. no beigām gan 2004., gan 2023.gadā. Savukārt Igaunija, kas 2004.gadā bija 6. no beigām, tagad ir pakāpusies par trim vietām augstāk un ir 9. vietā, tuvu pie Portugāles rādītājiem. Lietuva ir sasniegusi ievērojamu progresu: no 4. zemākās pirktspējas paritātes valsts kļūstot par 11. – tagad atrodoties starp Portugāli un Čehiju.

Tomēr Latvijas politikas veidotāju izaicinājums it ne tikai vidēja ienākumu līmeņa atpalcības mazināšana. **Ļoti sāpīga problēma ir augsta ienākumu nevienlīdzība un liels nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits**. Nevienlīdzība strauji pieauga Latvijas neatkarības sākumā un katra piedzīvotā krīze (finansu krīze 2008.gadā, COVID krīze un Krievijas kara sekas) negatīvi ietekmēja politiku centienus uzlabot situāciju. Lai gan kopš 2015.gada, kad finansu krīzes rezultātā nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars bija 30%, šis rādītājs ir samazinājies par 5,7 procentpunktiem, situācija joprojām nav laba. 2024.gadā nabadzības vai sociālās atstumtības riskam bija pakļauti 449 tūkstoši Latvijas iedzīvotāju. Šāds iznākums neatbilst Latvijas Nacionālās attīstības plānā 2021.-2027.gadam (Pārresoru koordinācijas centrs, 2020) mērķim līdz 22,5 % samazināt nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvaru (faktiski šis rādītājs 2024.gadā bija 24,3%!) un apdraud iespējamību līdz 21,5 % samazināt šo rādītāju 2027.gadā.

2023.gadā katra piektā māsaimniecība Latvijā iztika ar vidēji 645 eiro mēnesī, kas ierindo tās zemāko ienākumu grupā. Tikmēr turīgākie 20% māsaimniecību dzīvoja pavisam citā realitātē – viņu rīcībā esošie ienākumi sasniedza vidēji 3545 eiro mēnesī, kas ir vairāk nekā piecas reizes lielāka summa nekā trūcīgākajiem. Turklāt iedzīvotāju īpatsvars zem minimālo ienākumu līmeņa 2023.gadā Latvijā bija 7,6% un pēdējos piecos gados (2018.-2023.) šis īpatsvars būtiski nesamazinās, savukārt kopš 2004.gada šis īpatsvars ir samazinājies tikai par 1,1 procentpunktu. Vēl sliktāka situācija 2023.gadā bija Rumānijā, kur nabadzības vai iedzīvotāju īpatsvars zem minimālo ienākumu līmeņa bija 32 %, Bulgārijā – 30 %, Spānijā – 26,5 % un Grieķijā – 26,1 %.

Krasas ienākumu līmeņa atšķirības un liels nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits rada ne tikai ekonomiska rakstura sekas, bet arī populisma un ekstrēmisma pieaugumu.

Stratēģiskās izvēles, veidojot Latvijas ilgtermiņa stratēģiju labklājības veicināšanai, nabadzības un nevienlīdzības mazināšanai, ietver vairākus ekonomiskus instrumentus.

Budžets ir ekonomisko labumu pārdaļīšanas mehānisms, kas samazina ienākumu nevienlīdzību. Vispopulārākie risinājumi nemainīgi ir saistīti ar darbaspēka nodokļiem un atvieglojumiem. Neapliekamā minimuma palielināšana lielai daļai iedzīvotāju neapšaubāmi ceļ ienākumus. Tomēr lielai sabiedrības daļai ar darbaspēka nodokļu pārmaiņām palīdzēt nevar, jo tikai daļa no trūcīgākajiem iedzīvotājiem ir nodarbinātie. Turklāt jau pašreiz daudzi IIN nemaksā nemaz, jo pieejamais atvieglojumu apmērs pārsniedz to ienākumus. Alternatīvie risinājumi ir saistīti ar pabalstu sistēmu. Lai sniegtu efektīvu palīdzību vistrūcīgākajiem iedzīvotājiem, ir nepieciešams pilnveidot sociālo pakalpojumu, sociālās palīdzības un sociālās drošības sistēmu.

EK 2024.gada ziņojumā (Eiropas Komisija, 2023) norādīts, ka sociālās palīdzības adekvātuma un pakalpojumu pieejamības uzlabošana joprojām ir problēma. Grūtības rada piekļuve atbilstīgiem sociālajiem mājokļiem. Pensijas ir vienas no zemākajām ES salīdzinājumā ar algām. Latvijas dzīvojamais fonds ir novecojis un nekvalitatīvs. Ilgtermiņa finansējums nav pietiekams, lai risinātu mājokļu pieejamības problēmu. Latvijas veselības aprūpes sistēma netiek pietiekami finansēta. Veselības aprūpes izdevumi Latvijā ir vieni no zemākajiem ES. Liela daļa Latvijas iedzīvotāju nevar piekļūt nepieciešamajai veselības aprūpei.

Demogrāfijas politikai ir milzīga nozīme labklājības vērtības stiprināšanā. Latvijā, līdzīgi kā visā Eiropā, sabiedrība strauji noveco. Iedzīvotāju novecošanās un ar to saistīto valsts izdevumu pieaugums arvien vairāk palielinās budžeta slodzi un negatīvi ietekmēs fiskālo ilgtspēju. Šo situāciju pašlaik vēl tik asi neizjūtam, bet redzam prognozēs, piemēram Eiropas komisijas veidotajā "Novecošanās ziņojumā" (2024 Ageing Report) (European Commission, 2023a). Ziņojuma dati liecina, ka pašlaik un līdz 2026.gadam attiecība starp iedzīvotājiem kuri ir 65 gadus veci un vecāki, un iedzīvotājiem kuri ir vecumā no 20 līdz 64 gadiem nepārsniegs 40%. Tuvojoties 2050 gadam attiecībā pret 20 līdz 64 gadīgiem iedzīvotājiem jau varētu sasniegt 59%. Jo mazāk darbaspējas vecuma iedzīvotāju būs darba tirgū, jo vairāk pieaugs slodze uz sociālās apdrošināšanas sistēmām, veselības aprūpi un ekonomiku kopumā.

Konkurētspējas un produktivitātes celšana ir milzīgs izaicinājums politikas veidotājiem. Relatīvi zema produktivitāte, kas Latvijā ir tikai ap 55% no ES vidēja līmeņa, un augstas ražošanas izmaksas negatīvi ietekmē eksportspēju, bremzē izaugsmi un apgrūtina labklājības uzlabošanu. Lai veicinātu produktivitāti, konkurētspēju, izaugsmi un labklājību, galvenie ilgtermiņa izaicinājumi ir *sekmēt inovācijas, zaļā kursa un militārās industrijas attīstības sinhronizāciju ar industriālo politiku, kā arī digitalizācijas turpināšanu*. Inovācijas, savukārt, prasa investīcijas, ieskaitot ieguldījumus pētniecībā un attīstībā, cilvēku zināšanu un prasmju pilnveidošanā.

Kapitāla tirgus attīstība arī veicina ekonomikas izaugsmi, turklāt paaudzēs uzkrātās bagātības ilgtermiņā veicinās labklājību.

Savukārt, *efektīva publiskā pārvalde* vairo uzticēšanos un pārlicību par valsts spēju veidot tādas rīcībpolitikas, kas nodrošina apstākļus un rada priekšnoteikumus iedzīvotāju drošībai un labklājības pieaugumam.

Visbeidzot, *pilsoniskās sabiedrības iesaiste rīcībpolitikā veidošanā* palielina uzticēšanos valstij un valsts spēju īstenot tādas politikas rīkus, kas veicina iedzīvotāju drošību un labklājību.

Vidējā dzīves līmeņa celšana regulāri minēta politikas dokumentos kā iedzīvotāju vēlme un nozīmīgs mērķis. Tomēr **Latvijas sabiedrībai ir vitāli svarīgi, lai labklājības vērtība nepārvērstos kārtējā deklarācijā, bet nostiprinātos kā garants valsts ilgtermiņa attīstības virsmērķim.** No Eurobarometra (European Parliament, 2025) aptaujas izriet, ka ES iedzīvotāji sagaida rīcību labklājības un drošības jomā. Četri no desmit eiropiešiem kā galveno risināmo jautājumu minējuši cenu pieaugumu un dzīves dārdzību (43 %), kam seko aizsardzība un drošība (31 %), cīņa pret nabadzību un sociālo atstumtību (31 %) un atbalsts ekonomikai un jaunu darbavietu radīšanai (29 %). Latvijā aptaujātie kā prioritātes minējuši atbalstu sabiedrības veselībai (40 %), ekonomikai un jaunu darbavietu radīšanai (39 %), cīņu ar inflāciju, cenu pieaugumu un dzīves dārdzību (39 %) un cīņu pret nabadzību un sociālo atstumtību (38 %). Viena trešdaļa aptaujāto Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka viņu dzīves līmenis paaugstināsies, un tikai 19 % domā, ka tas pazemināsies. Optimistiskāki ir jaunieši. LU domnīcas LV PEAK atbilstoši veiktai “Jauniešu noskaņojuma aptaujai” (Latvijas Universitāte, 2023a) uzskata, ka iegūtās zināšanas un prasmes veicina stabilu stāvokli darba tirgū šodien un nākotnē, atbilst izredzēm strādāt augsti atalgotu darbu un nodrošina iespēju dibināt savu biznesu.

Ņemot vērā, ka šobrīd Latvija ir tik pārtikusī, kā ES vidēji bija pirms desmit gadiem, Latvijas stratēģijas-2050 izaicinājums ir pamatot labklājības veicinošus integrētas politikas instrumentus, vai Latvijas augsta turības līmeņa sasniegšanas “veiksmes formulu”.

3. LATVIJAS NĀKOTNES SABIEDRĪBA – IZPĒTE PAR SABIEDRĪBAS GAIDĀM – LATVIJA 2050.GADĀ

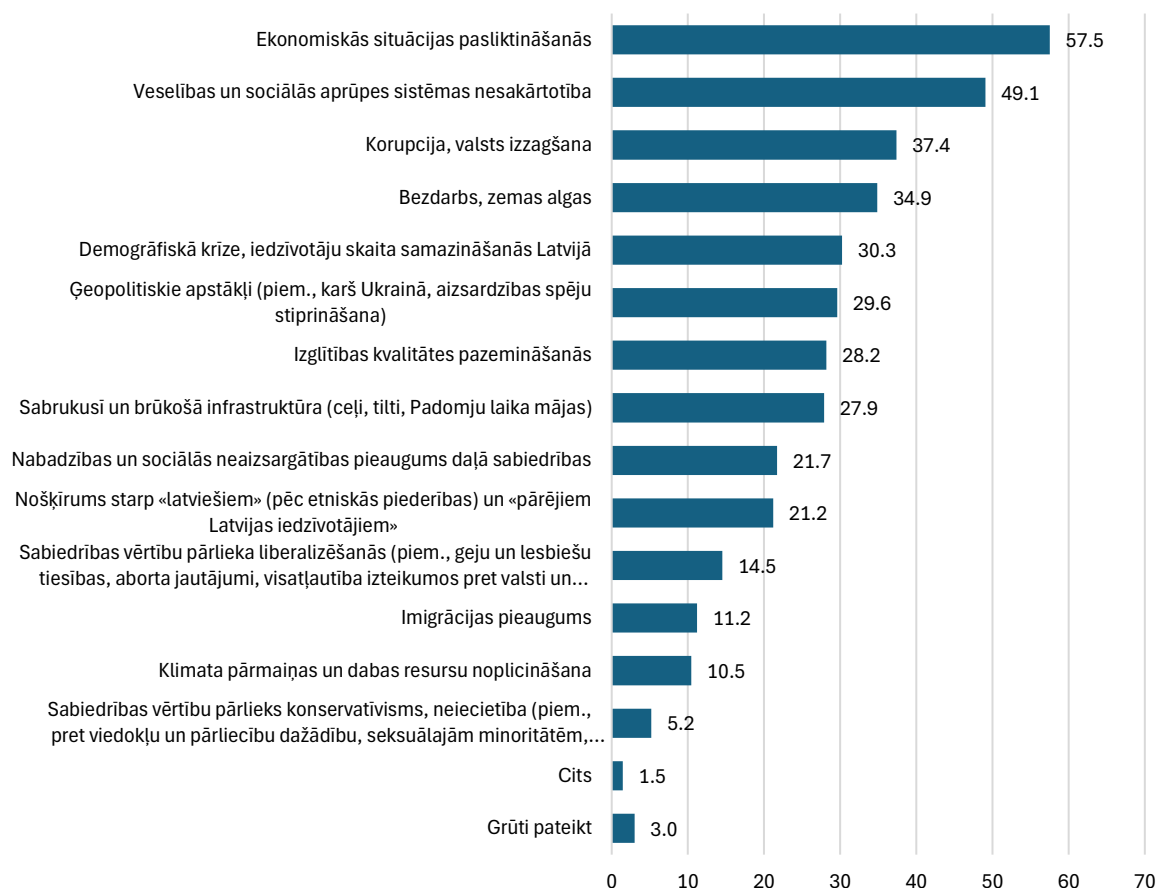
Lai noskaidrotu Latvijas iedzīvotāju gaidas, attieksmes un uzskatus par Latvijas attīstību nākotnē, tika veikta reprezentatīva iedzīvotāju vecumā no 18 līdz 74 gadiem aptauja, izmantojot Interneta paneli (CAWI). Aptauju īstenoja Kantar Latvia laikā no 04.12.24.līdz 10.12.24. (Kantar Latvia, 2024) (3. pielikums).

Aptauja liecina, ka par lielākajiem izaicinājumiem – prioritātēm, kurām politiķiem turpmākajos gados jāvelta visvairāk uzmanības, Latvijas sabiedrība uzskata iespējamu **ekonomiskās situācijas pasliktināšanos un veselības un sociālās aprūpes sistēmas nesakārtotību** (3.1. attēls). Jaunāki cilvēki un Latgalē dzīvojošie bieži minējuši arī bezdarbu un/vai zemas algas. Papildus ekonomiskā un sociālā nodrošinājuma jautājumiem iedzīvotājus satrauc priekšstats par valsti valdošu korupciju, valsts izzagšanu, demogrāfiskā krīze/ iedzīvotāju skaita samazināšanās (īpaši laukos) un ģeopolitiskie apstākļi, kas var kavēt iepriekš minēto prioritāšu risināšanu. Bieži, un jo īpaši Rīgā, kā risināms jautājums minēta arī izglītības kvalitātes pasliktināšanās un sabrukusi un brūkošā infrastruktūra (ceļi, tilti, Padomju laika mājas utml.). Kā nākamie pēc nozīmības minēti sociālās saliedētības jautājumi – starp dažādām ienākumu un etniskām grupām. Tādi jautājumi kā imigrācijas pieaugums, klimata pārmaiņas vai vērtību pārlika liberalizēšanās vai konservatīvisms satrauc salīdzinoši nelielu daļu sabiedrības. Jāatzīmē, ka ir priekšstati, kas ievērojami atšķiras starp latviešu un krievu tautības respondentiem. Vieni kā prioritāti

saskata drošības jautājumus saistītus ar ģeopolitiskajiem apstākļiem (aizsardzības spēju stiprināšana), turpretī otri – nošķirumu starp latviešiem un pārējiem Latvijas iedzīvotājiem.

3.1. attēls.

Kas, Jūsuprāt, ir lielākie Latvijas izaicinājumi tuvāko 25 gadu laikā, kuriem Jūs vēlētos, lai politiķi pievērstos vairāk – aktualizējot tos un meklējot risinājumus?

Piezīme: bija iespējams atzīmēt līdz 5 atbildes

Pašlaik Latvijas iedzīvotāji ir skeptiski un neapmierināti ar Latvijas ekonomikas attīstību: 32.4% pieslejas Krievijas propogandas naratīvam, ka Latvijas ir neizdevusies valsts, kuras nākotnes perspektīvas ir ļoti sliktas, vēl 27.8% uzskata, ka ekonomiskā situācija Latvijā pasliktinās, zaudējam konkurences cīņā un sākam arvien vairāk atpalikt no kaimiņvalstīm, bet 19.8% domā, ka Latvijas ekonomiskā attīstība stagnē un nākotne ir neskaidra. Tikai 15.9% ir pozitīvs priekšstats par Latvijas attīstību, tostarp 2.9% uzskata Latviju par veiksmes stāstu. Izteikti negatīvākie priekšstati ir Latvijas mazākumtautību pārstāvjiem un cilvēkiem 45-64 gadu vecumā un Latgales reģionā dzīvojošajiem – ap 70% ir negatīvs viedoklis. Latviešu vidū 50.6% ir negatīvs viedoklis, bet 21.1% – pozitīvs.

Dažādas valstis ir izvēlējušās dažādus sociāli-ekonomiskos modeļus, atkarībā no tā, cik liela ir valsts pārvaldes loma ienākumu pārdalē un iedzīvotāju ikdienas dzīves dažādu jautājumu regulēšanā. Vispopulārākā ir Gøsta Esping-Andersena “Three Worlds of Welfare Capitalism” (1990) labklājības valstu klasifikācija. Atbilstoši tai, liberālās labklājības valstis kā ASV vai Lielbritānija uzsver individuālo atbildību un sociālos pabalstus, balstīti uz vajadzībām, ar zemiem sociālajiem izdevumiem. Konservatīvās labklājības valstis kā Vācija ir balstītas uz sociālo apdrošināšanu, kas ir sasaistīta ar nodarbinātību. Tās atbalsta ģimenes vērtības un bieži vien dzimumu lomām tipisku darba sadalījumu.

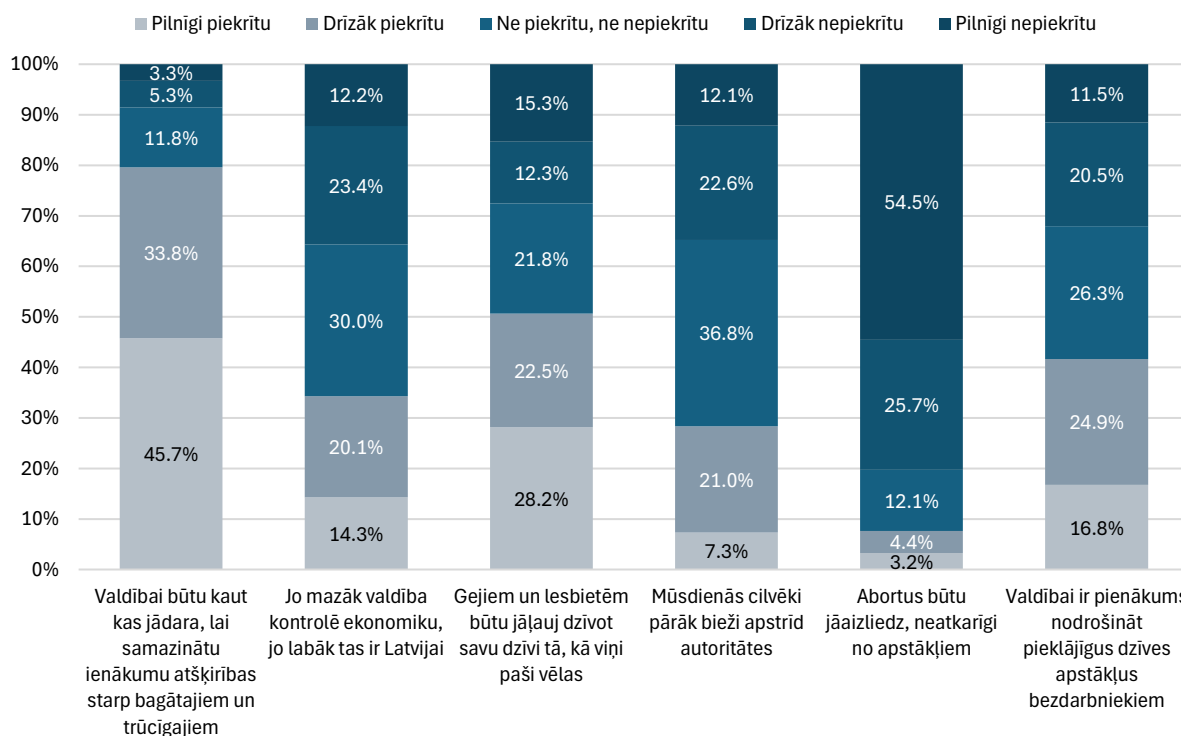
Sociāli-demokrātiskās labklājības valstis kā Zviedrija vai Somija piemēro augstas nodokļu likmes, taču nodrošina plašus publiskos pakalpojumus un universālu labklājību visiem pilsoņiem, neatkarīgi no ienākumiem, sociālo vienlīdzību un dzimumu līdztiesību. Dažkārt vēl tiek nodalīts Dienvideiropas / Vidusjūras modelis, kur nevis valsts, bet stipri ģimenes tīkli nodrošina labklājību, ar fragmentētu labklājības sistēmas modeli, kurā lielāks uzsvars ir uz pensijām, bet ir vājš atbalsts bezdarba gadījumiem. Visbeidzot, post-komunisma valstīs var sastapt dažādus modeļus, atkarībā no to vēstures mantojuma, taču tās raksturo valsts apmaksāta bezmaksas izglītība un veselības aprūpe, miksēti pensiju modeļi, taču maza nodokļu bāze un ierobežoti līdzekļi šo funkciju realizēšanai, kā arī augsts nevienlīdzības un sociālās atstumības līmenis.

Latvijas gadījumā nevienlīdzības līmenis, ko Eurostat izsaka ar GINI indikatoru, pastāvīgi ir bijis viens no augstākajiem – šobrīd trešajā vietā aiz Bulgārijas un Lietuvas, un nabadzības riskam ir pakļauts salīdzinoši daudz iedzīvotāju – 18% (2.vieta aiz Igaunijas). Valsts loma ienākumu pārdalē ir salīdzinoši maza – sociālie transferti izteikti salīdzināmās cenās vidēji uz iedzīvotāju ir nelieli (Eurostat, 2024). Veiktā aptauja liecina, ka **ienākumu nevienlīdzība ir jautājums, kas satrauc lielu daļu Latvijas iedzīvotāju**: 45.7% pilnībā piekrīt, bet 33.8% drīzāk piekrīt, ka valdībai būtu kaut kas jādara, lai mazinātu ienākumu atšķirības starp bagātajiem un trūcīgajiem (3.2. attēls). Viedokļi par to, vai valdībai būtu pienākums nodrošināt pieklājīgus dzīves apstākļus bezdarbniekiem, dalās 41.7% tam piekrīt, bet 32% – nepiekrīt. Tāpat atšķiras viedokļi par to, vai pēc iespējas mazāka valdības kontrole pār ekonomiku būtu laba Latvijai (34.4% tam piekrīt, bet 35.7% nepiekrīt). Var secināt, ka iedzīvotāju gaidas attiecībā pret valsts universālu labklājības nodrošinājumu vai individuālo atbildību ir dažādas, taču viennozīmīgi iedzīvotāji vēlētos redzēt taisnīgāku ienākumu sadalījumu, kas mazinātu valstī pastāvošo nevienlīdzību. Nevienlīdzības mazināšanu un nabadzības izskaušanu nosaka ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķi, un uz tiem vajadzētu tiekties arī Latvijai.

3.2. attēls.

Sociāli-ekonomiskie priekšstati un pārlicības

procentos

Latvijā lielas diskusijas sabiedrībā izraisīja partnerattiecību regulējuma pieņemšana 2023.gadā, kā arī pievienošanās Stambulas konvencijai, daļai aktīvistu pret to paužot asu nosodījumu un iebildumus. Vienlaikus, aptaujas dati liecina, ka lielākā daļa sabiedrības uzskata, ka gejiem un lesbietēm jāļauj dzīvot savu dzīvi tā, kā viņi paši to vēlas (50.8%), bet tikai 27.6% tam pilnībā vai drīzāk nepiekrīt. Tikai 7.6% atbalstītu abortu aizliegumu.

Viena no problēmām, ko iezīmē pētījums, ir pārliecības trūkums par likumu taisnīgumu. 73.6% pilnībā vai drīzāk piekrīt, ka likumi Latvijā darbojas par labu ietekmīgiem cilvēkiem, nevis parastu pilsoņu labā, un tikai 12.8% piekrīt, ka šajā valstī likums tiek piemērots visiem vienādi. Vairāk nekā puse drīzāk vai pilnībā nepiekrīt, ka mūsu valstī likums labi aizsargā pilsoņu tiesības (52.5%) un ka var būt drošs, ka likumpārkāpēji tiks sodīti (57.9%). **Priekšstats par netaisnīgu un/vai vāju likumu piemērošanu Latvijā** var mazināt cieņu pret likumiem un likumpaklausīgu uzvedību. Tādējādi, nepieciešams stiprināt likuma varu. Vienlīdzība likuma priekšā un tiesiskums ir vienas no ES pamatvērtībām, tādēļ svarīgi, lai pilsoņi par to ievērošanu gūtu apliecinājumu ikdienā.

Eiropas Sociālajā Pētījumā 2020.gadā tika uzdots jautājums, cik lielā mērā tas būtu pieņemami, ka valstī būtu stiprs līderis, kas stāvētu pāri likumam. Latvijā šo ideju pilnībā noraida tikai 31% iedzīvotāju (vērtējums 0 skalā no 0 līdz 10), kas ir salīdzinoši maz (Igaunijā – 45%, Polijā – 57%, Vācijā – 61%, Zviedrijā 69%, Spānijā 76%). 45% šāda situācija būtu vismaz vidēji pieņemama (5+), bet 20% to uzskatītu par ļoti labu risinājumu (8+). Līdzīgi, Eiropas Vērtību Pētījums 2021.gadā atklāja, ka **stipru politisko līderi par ļoti labu risinājumu Latvijā uzskata 17%, par labu – vēl 41%** (European Social Survey, 2022).

Autoritārisma pievilcība tiešā veidā ir saistīta ne vien ar to, kā mēs atceramies vēsturi, bet arī ar iedzīvotāju priekšstatu par to, cik veiksmīgi darbojas demokrātija, un uzticēšanos politiskajām partijām. Diemžēl pētījumi liecina, ka uzticēšanās politiskajām partijām Latvijā ir ārkārtīgi zema, viena no zemākajām Eiropā, turklāt tā samazinās³. Tikai 30% iedzīvotāju ir kāda politiskā partija, kurai viņi jūtas tuvāk nekā citām. **Daudzi jau šobrīd nesaskata nekādas iespējas ietekmēt politiskos procesus** (38% pilnībā un 30% drīzāk neredz iespējas cilvēkiem ietekmēt to, ko valdība dara; (European Social Survey, 2022)). Ja sabiedrībā **valda liela politiskā atsvešinātība**, kā tas ir Latvijas gadījumā, var pieaugt gan iepriekšējās politiskās sistēmas popularitāte (nostalģija pēc Padomju laika vērojama aptuveni piektajā daļā sabiedrības), gan tiekšanās pēc izlēmīga autoritāra līdera, kas varētu beidzot “ievieš kārtību”. Tātad, turpmākajos gados jāpievērš uzmanība līdzdalības mehānismu attīstībai, atvērtai pārvaldībai un komunikācijai ar sabiedrību, tuvinot varu iedzīvotājiem, veicinot uzticēšanos un kvalitatīvu pilsoņu pārstāvniecību. Jāatceras, ka pārstāvniecības demokrātija ir Eiropas Savienības pamatā, kā viena no tās pamatvērtībām.

Šobrīd uzticēšanās līmenis valdībai ir izteikti zems: vidēji skalā no 0 līdz 10 tas vērtēts ar 3. Salīdzinoši maza ir arī iedzīvotāju uzticēšanās pašvaldību vadībai, VID, tiesām un tiesu sistēmai (Kantar Latvia, 2024 – skat. 3. pielikumu). Vienlaikus jāatzīmē, ka Latvijas iedzīvotāji nodala savu neapmierinātību ar valdību no demokrātijas kā politiskās sistēmas kritikas kopumā. Lai gan gandrīz puse ir neapmierināti (vērtējums <4 skalā no 1 līdz 10) ar to, kā Latvijā darbojas demokrātija, Eiropas Vērtību Pētījuma dati parāda, ka 85% uzskata demokrātiju par ļoti labu vai labu sistēmu un 87% norāda, ka, neraugoties uz dažādām problēmām⁴, demokrātija tāpat ir labāka sistēma nekā alternatīvas (European Social Survey, 2022). 2024.gadā veiktā Latvija2050 aptauja uzrāda mazliet skeptiskāku skatījumu: tikai 53% drīzāk vai pilnībā piekrīt, ka demokrātija ir labāka par jebkuru citu valsts pārvaldes formu, 15% tam nepiekrīt, bet 32% bija grūti sniegt atbildi uz šo jautājumu. Tas var liecināt par visā pasaulē novērotajām autoritārisma atbalsta tendencēm, saskatot arvien vairāk problēmu demokrātijā, kas var skart arī Latviju. Tādēļ, lai saglabātu

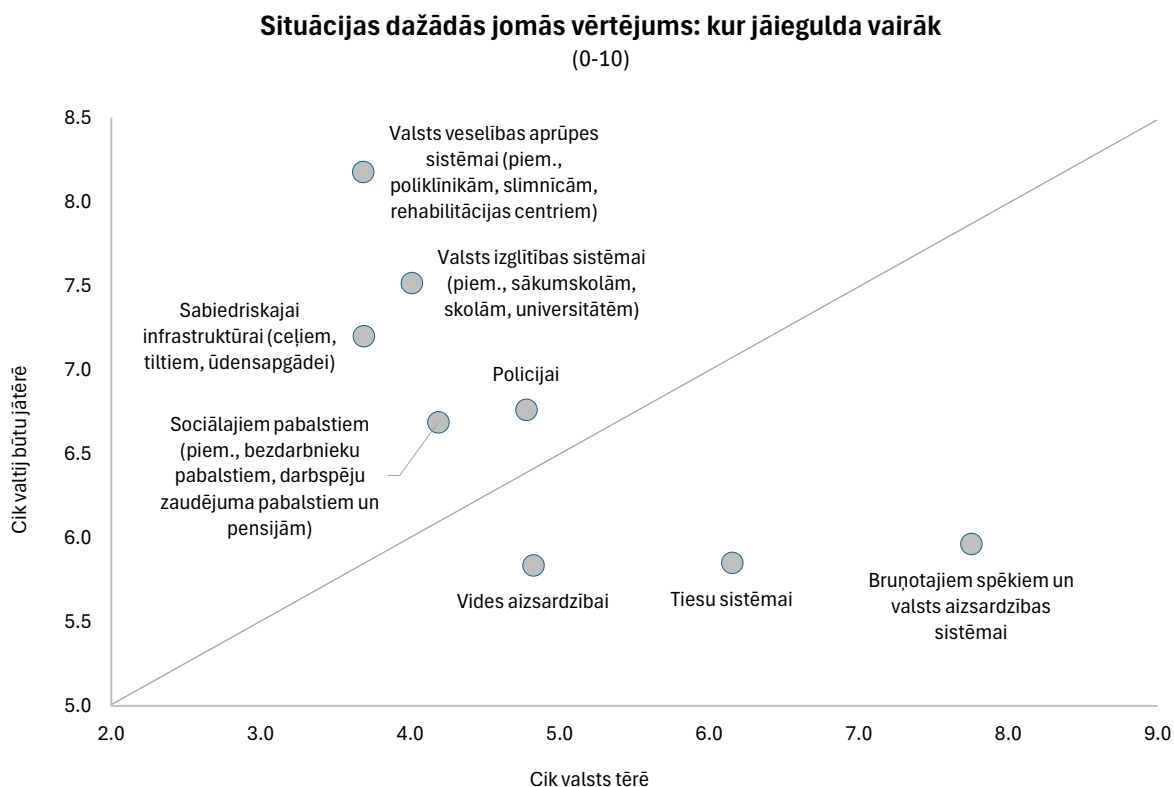
³ Uzticēšanās politiskajām partijām ir ļoti zema – atbilstoši jaunākajiem Eiropas Sociālā Pētījuma datiem, 30% skalā no 0 līdz 10 savu uzticēšanos vērtē ar 0, bet tikai mazāk kā 10% – ar 6 vai vairāk.

⁴ 49% uzskata, ka demokrātijā ekonomika darbojas slikti, 69% uzskata, ka demokrātijas ir pārāk neizlēmīgas, 46% – ka tās nespēj nodrošināt kārtību.

atbalstu demokrātijai kā pārvaldes sistēmai, nākotnē būs jo vairāk **jārūpējas par demokrātijas kvalitāti, politiķu atsaucību pilsoņu prasībām, pārvaldes efektivitāti, dialogu ar sabiedrību** utml. Ir svarīgi mazināt politisko atsvešinātību un lauzt “pilsoņi pret valsti” mentalitāti (Lagerspetz, 2009), kas joprojām valda daļā sabiedrības un traucē produktīvu sadarbību starp iedzīvotājiem un valsts pārvaldes institūcijām. Jābūt gataviem aizstāvēt demokrātijas vērtības un aizsargāt to pret augošo populisma vilni un naidīgu aktoru ietekmes mēģinājumiem.

Valsts iegulda līdzekļus, sniedzot dažādus pakalpojumus iedzīvotājiem. Pētījumā tika noskaidrots, cik apmierināti iedzīvotāji ir ar šiem tēriņiem un kur vēlētos pārmaiņas (3.3. attēls). Atbildes liecina, ka pēc iedzīvotāju domām valsts tērē ļoti daudz bruņotajiem spēkiem un valsts aizsardzības sistēmai un augstu vērtē sasniegto, taču vienlaikus **uzskata, ka tik daudz valsts aizsardzības sistēmai nebūtu jātērē**. Var secināt, ka pat pašreizējos apstākļos apdraudējuma sajūta nav pietiekama, lai vismaz daļa sabiedrības apzinātos šo ieguldījumu svarīgumu. Līdzīgi, arī tiesu sistēmai, kuru šobrīd uzskata par vienu no ļoti resursu-ietilpīgām, iedzīvotāji vēlētos, lai tiktu tērēti mazāki līdzekļi. **Iedzīvotāji vēlētos daudz lielākus valsts ieguldījumus valsts izglītības sistēmā un veselības aprūpes sistēmā**, ņemot vērā, ka zemais finansējums ietekmē veselības aprūpes kvalitāti un pieejamību. **Izteikti lielākus ieguldījumus iedzīvotāji vēlētos redzēt arī sabiedriskajā infrastruktūrā** – tās kvalitāti šobrīd vērtē kā zemu.

3.3. attēls.

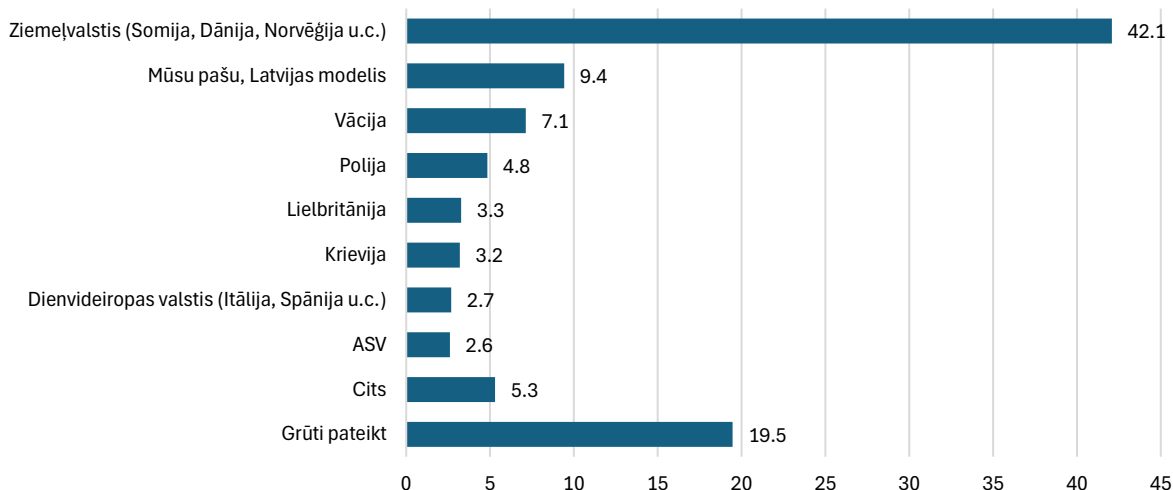
Ja runā par valsts ekonomisko modeli, Latvijas iedzīvotāji viennozīmīgi visvairāk vēlētos, lai Latvija nākotnē censtos līdzināties Ziemeļvalstīm (Somija, Dānija, Norvēģija u.c.), tātad, izvēlētos sociāldemokrātisko modeli: šādu izvēli pauduši 42% respondentu (3.4. attēls). Ekonomiski liberālais modelis (ASV, Lielbritānija) Latvijas iedzīvotājiem nav tuvs. Arī, runājot par valsts sociālo modeli (sabiedrības grupu attiecības, vērtības, ideoloģija u.c.), visvairāk iedzīvotājiem pievilcīgs liekas Ziemeļvalstu modelis (33.8%), lai gan daļa (12.3%) uzskata, ka Latvijai varētu būt pašai savs modelis. Krieviju ne sociāli ne, jo vairāk, ekonomiski Latvijas iedzīvotāji nesaskata par valsti, kam līdzināties. Var

secināt, ka sabiedrības vēlmēm atbilstu **vīzija par Latviju kā vienu no Ziemeļvalstīm, cenšoties līdzināties tām gan ekonomiski gan sociālajā jomā, tomēr ņemot vērā zināmas Latvijas īpatnības.**

3.4. attēls.

Ja runā par valsts ekonomisko modeli, kurai valstij Jūs vēlētos, lai Latvija censtos nākotnē vairāk līdzināties?

procentos

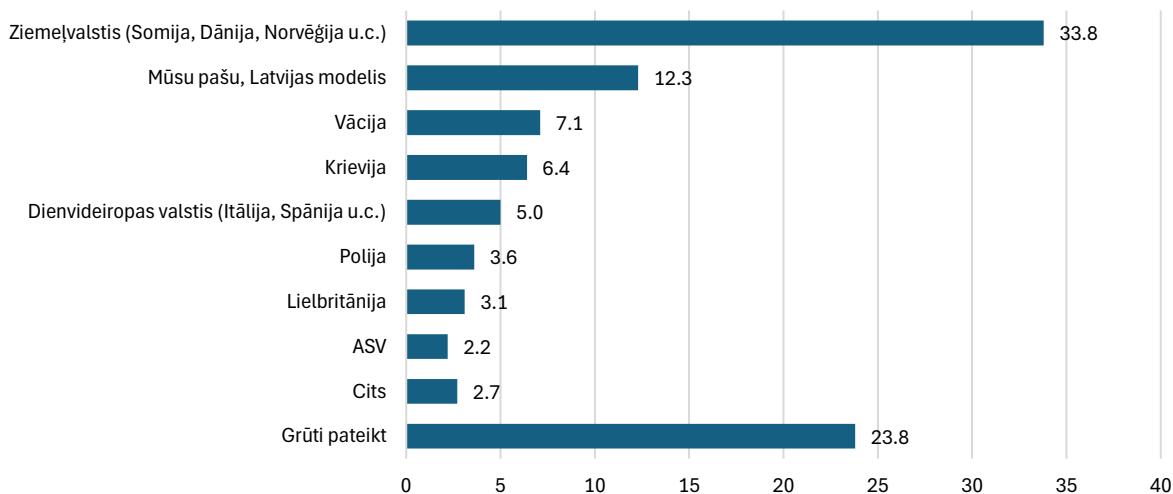

Viena no lietām, kas šobrīd neļauj Latvijai līdzināties Ziemeļvalstu sociāldemokrātiskajam ekonomikas modelim ir ļoti zemā valsts iesaiste līdzekļu pārdalē un mazā nodokļu bāze, kas neļauj sniegt pakalpojumus tādā apmērā un kvalitātē kā Ziemeļvalstīs. Vienlaikus, uz jautājumu par to, vai a) valdībai būtu jāpalielina nodokļi un jātērē vairāk sociālajiem pabalstiem un pakalpojumiem, vai b) jāsamazina nodokļi un jātērē mazāk, vairāk cilvēku drīzāk piesienas b) variantam (32% salīdzinājumā ar 14%). Tātad, **iedzīvotāji vēlas Ziemeļvalstu līmeņa labklājību, taču nav gatavi par to maksāt vairāk nodokļos.**

3.5. attēls.

Ja runā par valsts sociālo modeli (sabiedrības grupu attiecības, vērtības, ideoloģija u.c.), kurai valstij Jūs vēlētos, lai Latvija censtos nākotnē vairāk līdzināties?

procentos

lemesls tam galvenokārt meklējams priekšstatā, ka viņu maksātie nodokļi tāpat nenonāk pakalpojumos un pabalstos tā, kā iedzīvotāji to vēlētos. Tā, piemēram, **vairums (55.4%) iedzīvotāju uzskata, ka viņu maksātie nodokļi ir ievērojami augstāki nekā no valsts saņemtie pakalpojumi un pabalsti**, bet 19.7% uzskata, ka tie ir mazliet augstāki. Absolūtais vairākums nepiekrīt vai drīzāk nepiekrīt, ka valdība izmanto nodokļu maksātāju naudu lietderīgi (attiecīgi, 43.9% un 34.2%) tā vietā uzskatot, ka valdība nelietderīgi izšķiež daudz valsts naudas (56.1% pilnīgi piekrīt, 29.9% drīzāk). Tik kritiska attieksme pret nodokļu ieņēmumu izlietojumu var ievērojami graut nodokļu morāli un kļūt par būtisku šķērslī labklājības valsts izveidē pēc Ziemeļvalstu parauga. Tā, piemēram, aptauja liecina par neviennozīmīgu vērtējumu tam, cik pieņemami ir ziņot VID par kādu, kas izvairās no nodokļu nomaksas.

Jāņem vērā, ka daudziem Latvijas iedzīvotājiem ieņēmumi jau ir mazi. Uz šī fona 34% uzskata, ka Latvijā nodokļi jau ir ļoti augsti, bet 43% – augsti, turklāt ir sajūta, ka nodokļu slogs nav taisnīgi sadalīts: 62% piekrīt vai drīzāk piekrīt, ka nodokļu sistēma Latvijā ir netaisnīga, bet 78.3% – ka tā ir pārāk sarežģīta. Tādējādi nākotnē svarīgi veidot **caurspīdīgu un vienkāršu nodokļu sistēmu**, veidojot pārlicību, ka maksājot nodokļus valsts iegulda sabiedriskajā labumā atbilstoši pilsoņu vēlmēm un aktuālajām vajadzībām.

4. AKSIOMU NOTEIKŠANA NĀKOTNES VĪZIJAI

4.1. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBA, VESELAS UN ZINĀŠANĀS BALSTĪTAS SABIEDRĪBAS VEIDOŠANA

4.1.1. DEMOGRĀFIJA UN ĢIMENES

Mērķis 2050

Apturēt depopulāciju, novirzot resursus ģimenēm ar bērniem un tautas ataudzei un panākot ilgtspējīgu darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju slodzi ar pensijas vecuma iedzīvotājiem.

Uzdevumi

1. Palielināt ģimeņu ar bērniem lomas pieaugumu valsts ilgtspējīgā attīstībā.
2. Panākt māsaimniecību ar bērniem ienākumu atšķirību samazinājumu salīdzinājumā ar māsaimniecībām bez bērniem;

3. Samazināt demogrāfisko slodzi ar pensijas vecuma iedzīvotājiem, palielinot nodarbinātību, sekmējot remigrāciju un darbaspēka piesaisti atbilstoši tautsaimniecības attīstības prioritātēm;
4. Veikt pasākumus priekšlaicīgas un novēršamas mirstības samazināšanai un veselīga dzīvesveida popularizēšanai, lai tuvotos izlīdzināt Latvijas atpalikšanu no Eiropas Savienības vidējā paredzamā iedzīvotāju mūža ilguma;
5. Panākt depopulācijas apturēšanu vai mazināšanu, sabalansējot iedzīvotāju dabisko pieaugumu un migrācijas saldo, un stiprinot cilvēkkapitāla izaugsmi.

Latvijas tendences un migrācijas politikas ietekme

Iedzīvotāju skaitu, dzimuma un vecuma sastāvu ietekmē dzimstības, mirstības un migrācijas procesu izmaiņas atbilstoši demogrāfiskās parejas teorijas nosacījumiem (Caldwell, 2006, 418). Šo nosacījumu realizācija demogrāfiskās prognozēs Latvijā un citās ekonomiski attīstītās valstīs ietver: 1) dzimstības saglabāšanos zem paaudžu nomaiņas līmeņa (t.i. zem 2.1 dzimušajiem uz 1000 sievietēm reproduktīvā vecumā); 2) jaundzimušo paredzamā mūža ilguma palielināšanos mirstības samazināšanās rezultātā visās vecuma grupās; 3) kopējā iedzīvotāju sastāva un darbaspējas vecuma iedzīvotāju turpmāku novecošanu; 4) starpvalstu migrācijas tendenču turpinājumu atbilstoši sociāli ekonomiskās situācijas izmaiņām un migrācijas politikas uzstādījumiem.

Meitenes, kuras 2050. g. sasniegs vecuma grupu ar visaugstākajiem dzimstības rādītājiem (25-34), 2025.gadā būs jau piedzimušas. Viņu reproduktīvo plānu realizāciju nākotnē noteiks tas, kādu vietu viņu ģimeņu vērtību skalā ieņems dzimušie bērni saistībā vai pretstatā izglītības iegūšanai, profesionālai karjerai, mājokļu un bērnu pirmsskolas iestāžu nodrošinājumam, veselības stāvoklim un citiem partnerattiecību veidošanas un noturības faktoriem (Bloom, Kuhn, Prettner, 2024). Pozitīvu ietekmi šai ziņā var dot bērnu piedzimšanas, ģimenes un citi pabalsti un to regulāra indeksācija. Dzimstības samazināšanās un klimata izmaiņas ir kļuvušas par nozīmīgu globālu un reģionālu attīstības paradīgu (Lutz, 2024).

Dzimstības samazināšanās tendence Latvijā tiek ņemta vērā pēdējā laika Eurostat demogrāfisko rādītāju prognožu hipotēzēs (Eurostat, 2023a). Mūža ilguma pieaugumu vīriešiem un sievietēm savukārt paredz visi hipotēžu varianti. Līdz 2050.g. sagaidāms negatīvā migrācijas saldo samazinājums (4.1.1. tabula).

4.1.1. tabula.

Faktisko un Eurostat Europop2023 prognožu demogrāfisko rādītāju salīdzinājums, Latvija 2023., 2030., 2040. un 2050.gadā

	Faktiski		Europop2023	
	2023	2030	2040	2050
Summārais dzimstības koef., ‰	1,36	1,59	1,63	1,64
Mūža ilgums vīriešiem, gadi	70,4	72,6	75,4	78,8
Mūža ilgums sievietēm, gadi	80,4	81,5	83,4	85,2
Migrācijas saldo (tūkst.)	1,3	-7,4	-2,4	-0,4

Piezīme: Faktiskie dati par 2023.g. ietver arī datus par Ukrainas iedzīvotājiem, kuriem piešķirts tiesiskās aizsardzības statuss.

Avots: CSP (2024). Demogrāfija 2024. Rīga. 2., 20., 28. lpp.; Eurostat 2023.

Dažādu institūciju sastādītās Latvijas iedzīvotāju perspektīvā skaita jaunākās prognozes liecina, ka līdz 2050. g. gaidāms valsts iedzīvotāju skaita samazinājums (4.1.2. tabula). Jāņem vērā, ka jaunāko demogrāfisko prognožu aprēķinos iekļauto rādītāju sākotnējās jeb bāzes vērtības ir ietekmējušas Covid-19 pandēmijas un karadarbības Ukrainā demogrāfiskās atbalss ietekme.

4.1.2. tabula.

Latvijas iedzīvotāju perspektīvā skaita jaunākās prognozes tūkstošos

Prognožu sastādītāji un sākotnējais jeb bāzes gads prognožu aprēķinos	Latvijas iedzīvotāju skaita prognoze, tūkst.		
	2030	2040	2050
Eurostat – Europop2023, 2022.gads	1746	1571	1440
OECD, 2022.gads	1746	1580	1460
Pasaules banka, 2022.gads	1769	1632	1504
ANO, 2022.gads	1785	1647	1520
VPP “DemoMig” projekts, 2021.gads	1752	1598	...

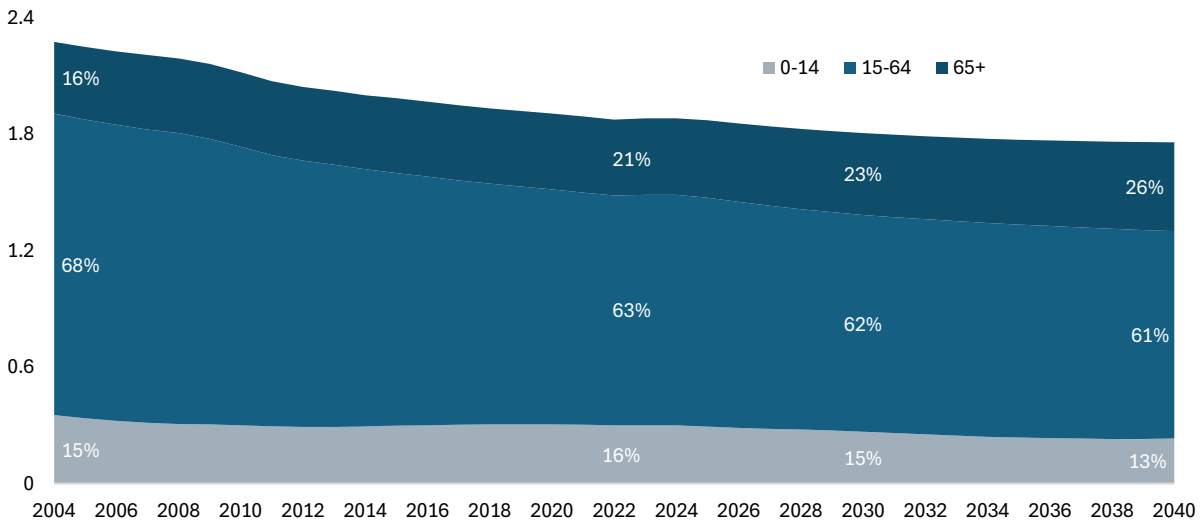
Avots: EUROPOP2023 (Eurostat, 2023a), United Nations. World Population Prospects 2024 (United Nations, 2024), OECD Population projections (OECD, 2023b), World Bank. Population estimates and projections (World Bank, 2025)

Eurostat Europop2023 prognoze paredz Latvijas iedzīvotāju kopskaita samazināšanos līdz 1571 tūkst. 2040.gadā un 1440 tūkst. 2050.gadā. Prognozēto dzimušo skaitu nelabvēlīgi ietekmēs reproduktīvā vecuma sieviešu skaita izmaiņas. Sieviešu skaits 25-39 gadu vecumā samazināsies straujāk nekā iedzīvotāju kopskaits. Sagaidāms, ka jau 2040.gadā iedzīvotāju kopskaits būs par 16% mazāks, bet minētā reproduktīvā vecuma sieviešu būs par 32% mazāk nekā 2023.gadā. Izpaliekot pandēmiju vai citu kataklizmu ietekmei, popularizējot un atbalstot veselīgu dzīvesveidu un nostiprinot veselības aprūpi, vīriešu un sieviešu paredzamais mūža ilgums turpmāk palielināsies (Roffia, Bucciol, Hashlamoun, 2023; Jasilionis, Mesle, Vallin, 2023).

Arvien vairāk iedzīvotāju sasniegs pensijas vecumu (4.1.1. attēls), ko raksturo lielāka senioru saslimstība ar hroniskām slimībām un lielāki izdevumi senioru veselības aprūpei. 2040.gadā iedzīvotāju īpatsvars vecumā 65 gadi un vairāk Latvijā var sasniegt 26 procentus, gandrīz divas reizes pārsniedzot bērnu un jauniešu īpatsvaru vecumā līdz 14 gadiem (13%). Latvijā, tāpat kā daudzās ekonomiski attīstītās valstīs, turpmāk palielināsies darbaspējas vecuma iedzīvotāju demogrāfiskā slodze ar pensijas vecuma iedzīvotājiem, liekot pievērst pastiprinātu uzmanību pensiju sistēmas ilgtspējai (De Santis, 2021). Iedzīvotāju sastāva novecošanas rezultātā vispārējais mirstības līmenis arī turpmāk var pārsniegt zemo dzimstības līmeni un pāri ar negatīvu starpvalstu migrācijas saldo turpināt būt par faktoru iedzīvotāju skaita sarukumam jeb depopulācijai gan Latvijā, gan virknē ES valstu (Ueffing, Zubeldia Razquin, Fabrizio, 2025). Iedzīvotāju skaita un nodarbināto skaita sarukumam nav viennozīmīgi pozitīva saistība ar likumā noteikto pensionēšanās vecuma potenciālo palielinājumu (Boeri, Garibaldi, Moen, 2022).

Faktiskais un prognozētais Latvijas iedzīvotāju skaits un īpatsvars starptautiski pieņemtajās galvenajās vecuma grupās gada sākumā, 2004.-2040.gadā

milj. iedzīvotāju. un procentos

Avots: IRD081 (Oficiālās statistikas portāls, 2024); Informatīvais ziņojums par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm (Ekonomikas ministrija, 2024)

Kā nozīmīgs faktors iedzīvotāju skaita un sastāva dinamikā turpmākajos 25 gados saglabāsies starpvalstu migrācija (Parr, 2023). Eiropas Savienība ievieš ilgtspējīgu migrācijas politiku, tās jaunais tiesiskais regulējums attiecībā uz atgriešanu ir svarīgs elements Migrācijas un patvēruma paktā, kurš nosaka visaptverošu pieeju migrācijai (European Commission, 2025a). Starpvalstu migrācijas saldo pozitīva vai negatīva vērtība arī Latvijā lielā mērā noteiks darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita un īpatsvara pieaugumu vai samazinājumu. Starpvalstu migrācijas pozitīvu saldo var sekmēt iedzīvotāju remigrācija, atgriežoties Latvijā pēc dzīves, mācībām vai darba ārzemēs (Mieriņa, 2015, 240), ārvalstu studējošo, ierobežota skaita ārvalstu dabaspēka iesaiste vietējā darba tirgū, kā arī patvēruma meklētāju uzņemšana (Austers, Beitnere-La Galla, Rasnača, 2019, 260). Pretēju starpvalstu migrācijas plūsmu var veidot ukraiņu atgriešanās viņu dzimtenē pēc Krievijas-Ukrainas kara beigām. Emigrācija no Latvijas var pastiprināties, ja pasliktinās apstākļi vietējā darba tirgū, salīdzinot ar valstīm ar augstāku ekonomiskās attīstības un labklājības līmeni, kā arī daļai imigrantu atgriežoties savās mītnes zemēs (Salgado et al., 2022, 37). Pozitīvs reprodūktīvā vecuma un darbaspējas vecuma iedzīvotāju migrācijas saldo laika posmā līdz 2050. g. var sekmēt dzimstību un uzlabot darbaspēka resursu pieejamību, tādējādi mazinot iedzīvotāju novecošanās efektus un sekmējot tautsaimniecības izaugsmi.

Dažādu kopdzīves formu izplatība arī turpmāk ietekmēs tautas ataudzi. Neregistrētas kopdzīves partneriem ar bērniem, kuri arī turpmāk pēc zināma laika bieži vien stāsies reģistrētā laulībā, būs jārisina līdzīgas problēmas kā laulātiem partneriem ar bērniem (mājoklis, nodarbinātība, bērnu iekārtošana pirmsskolas izglītības iestādēs). Nozīmīgu lomu šai ziņā spēlēs ekonomiskās attīstības un māsaimniecību ienākumu nevienlīdzības problēmas (Van Wijk, Billari, 2024). No tautas ataudzes viedokļa jebkurā kopdzīves formā dzimušie bērni arī turpmāk var dot nozīmīgu ieguldījumu nācijas skaitliskā demogrāfiskā pieaugumā.

Aksioma par demogrāfisko attīstību vīzijai par Latviju 2050.gadā.

1. dilemma. Aktīvas politikas ietekmes variants: ietver aktīvas sociāli demogrāfiskās un ekonomiskās politikas rezultātā iedzīvotāju dzimstības un mūža ilguma pieaugumu, emigrācijas un imigrācijas tendenču turpināšanos. To rezultātā var turpināties darbaspējīgā vecuma un kopējā iedzīvotāju sastāva novecošanās, kā arī iedzīvotāju skaita samazināšanās.

2. dilemma. Sabalansētas politikas ietekmes variants: ietver politiku ietekmē iedzīvotāju dzimstības un mūža ilguma pieaugumu un nulles jeb līdzsvarotu emigrācijas un imigrācijas saldo. Tā rezultātā var palielināties darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju īpatsvars un samazināties iedzīvotāju sastāva novecošanas ietekme uz iedzīvotāju skaita pieaugumu.

Izšķiršanās starp alternatīvam politikām – politikas dilemmu salīdzināšana noved pie secinājuma, ka politiku ietekmes uz Latvijas demogrāfisko attīstību no kvantitatīvās attīstības aspektiem ir jāpapildina ar ekonomiskās un cilvēkkapitāla attīstības kvalitatīviem aspektiem (izglītības un profesionālās sagatavotības kvalitāte, tautsaimniecības konkurētspējas pieaugums, iedzīvotāju veselīgo un aktīvo dzīves gadu palielināšanās, mājsaimniecību ar bērniem labklājības pieaugums).

Tādējādi **aksioma** par Latvijas demogrāfisko attīstību līdz 2050.g. ietver šādus nosacījumus:

- 1) Aktīvas sociāli demogrāfiskās politikas ietekmē nedaudz palielinās dzimstības līmenis un dzimušo skaits;
- 2) Palielinās jaundzimušo paredzamais mūža ilgums un veselīgi nodzīvotie mūža gadi;
- 3) Imigrāciju papildina daļas remigrantu atgriešanās un ārzemju darbaspēka piesaiste noteikto kvotu ietvaros;
- 4) Emigrācijas plūsma, kas nepārsniedz imigrāciju. Nulles jeb līdzsvarots emigrācijas un imigrācijas saldo.
- 5) Pieaug darbaspējīgo iedzīvotāju slodze ar personām ārpus darbaspējas vecuma;
- 6) Turpinās urbanizācijas process un iedzīvotāju īpatsvara pieaugums galvaspilsētas Rīgas metropoles areālā.

Iekšējie riski

Dzimstības samazināšanās un emigrācija izraisa depopulāciju un darbaspēka novecošanos, palielina demogrāfisko slodzi ar pensijas vecuma iedzīvotājiem, kas pastiprina riskus pensiju sistēmas ilgtspējai. Iedzīvotāju sastāva novecošana, ko sekmē arī mūža ilguma pieaugums, palielina pieprasījumu pēc veselības, sociālās aizsardzības un aprūpes pakalpojumiem, pastiprinot slogu valsts budžeta izdevumiem. Depopulācija rada riskus un izaicinājumus izglītības sistēmai un nodrošinājumam ar darbaspēku atbilstoši darba tirgus pieprasījumam.

4.1.2. CILVĒKKAPITĀLA DIMENSIJAS

Mērķis 2050

Veicināt cilvēkkapitāla kvantitātes un kvalitātes pieaugumu, uzlabojot izglītības, veselības un citus cilvēkkapitālu ietekmējošos rādītājus.

Uzdevumi

Lai veicinātu cilvēkkapitāla pieaugumu, nepieciešami mērķtiecīgi ieguldījumi izglītībā, veselības aprūpē un sociālās drošības sistēmas stiprināšanā. Jāstiprina pieaugušo izglītības sistēma, lai nodrošinātu darbaspēka pielāgošanos ekonomikas strukturālajām pārmaiņām, pārorientējot cilvēkresursus no zemas uz augstas produktivitātes nozarēm. Būtiski ir ieviest datu analīzē balstītas prognozes un darba tirgus vajadzībām atbilstošas pārkvalifikācijas programmas, kā arī veicināt sabiedrības motivāciju mācīties visa mūža garumā.

Daudzos pētījumos tiek uzsvēta cilvēkkapitāla loma un devums ekonomikas attīstībai (Sairmaly, 2023; Drucker, 1999; Delsen, Schnewille, 1999; Whalley, Xiliang, 2013; un citi). Pētnieki atzīmē, ka cilvēkkapitāla attīstība veicina valsts ekonomikas izaugsmi, produktivitāti un palielina valsts konkurētspēju, kā arī būtiski ietekmē vides apstākļus un veicina ekoloģiskās situācijas uzlabošanu (Su et al., 2021). Tomēr joprojām izpratne par to, kas ir "cilvēkkapitāls" atšķiras (dos Santos et al., 2019). Tautas attīstības pārskatā "Cilvēkkapitāls", šis jēdziens definēts kā "cilvēku spējas un prasmes, kas palielina to ekonomiskās darbības potenciālu." (Zobena et al., 2007, 15). Šaurā nozīmē dažkārt cilvēkkapitāls (*human capital*) tiek definēts kā daļa no intelektuālā kapitāla (skat., piemēram, Marr, 2005). Cilvēkkapitāls ir nesaraujami saistīts ar cilvēkresursu jēdzienu, ņemot vērā, ka cilvēkkapitālu raksturojošo rādītāju pamatā primāri ir iedzīvotāji – to skaits un vecumstruktūra (Zobena et al., 2007; Kristapsone, 2019).

Cilvēkkapitāla pamatā ir indivīda izglītība, prasmes un profesionālās zināšanas, taču patiesībā šis jēdziens ir daudz plašāks. Tas ietver arī sociālās prasmes, attieksmi, veselību, inovācijas un radošumu, kas veido nepieciešamos *individuālos* priekšnosacījumus, lai šīs zināšanas tiktu efektīvi pielietotas, radot vērtību organizācijām un sabiedrībai kopumā (Kirstapsone, 2019). Lai gan cilvēkkapitālam ir būtiska loma valsts izaugsmes stimulēšanā zināšanās balstītās sabiedrībās (piem., Latvijas Universitāte, 2024), cilvēkkapitāls pats par sevi nevar radīt vērtību un nevar nodrošināt sociālo un ekonomisko attīstību. Tas ir kontekstuāls un darbojas mijiedarbē ar finansiālo kapitālu, fizisko kapitālu (t.sk. tehnoloģijām), kultūras un sociālo kapitālu un institūcijām. Visi šie faktori var tikt uzskatīti par *kontekstuāliem* priekšnosacījumiem: tie nosaka indivīdu motivāciju un iespējas attīstīt un izmantot cilvēkkapitālu, t. i., nosaka cilvēkkapitāla ekonomisko vērtību.

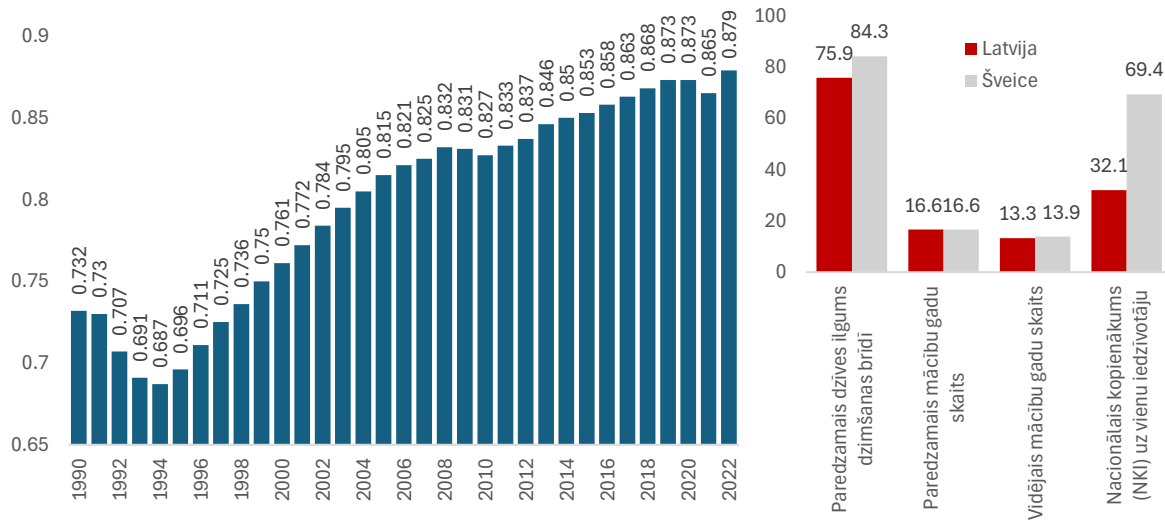
1. Lai kāpinātu cilvēkkapitāla ietekmi uz produktivitāti, kritiski svarīgi ir veselības aspekti (Bloom, Canning, Sevilla 2004; Rivera, Currais, 2023; Becker, 2027; Dillender, 2016; un citi). Tikai veseli iedzīvotāji būs spējīgi pilnvērtīgi ieguldīt savas zināšanas valsts attīstībā, turpretī priekšlaicīgs darbaspēju zudums un hroniskas veselības problēmas ievērojami mazinās cilvēkkapitāla potenciālu.
2. Cilvēkkapitāla attīstībai nepieciešamas investīcijas ne vien izglītībā un veselības aprūpē, bet arī sociālās drošības sistēmas stiprināšanā (Hazan et al., 2024). Tā, piemēram, jaunieši, kam ir nodrošināts stabils finansiālais pamats un pārliecība par nākotni drīzāk ieguldīs savā izglītībā, tā vietā lai pēc iespējas ātrāk stātos darba tirgū (Krūmiņš et al., 2017). Jauno vecāku iespējas

- iesaistīties darba tirgū savukārt lielā mērā ietekmēs ģimenes politika un valsts atbalsts pēc bērna piedzimšanas
3. Nozīmīgi izaicinājumi cilvēkkapitāla attīstībai ir saistīti ar digitalizāciju, maksīgā intelekta attīstību un ekonomikas dekarbonizācijas procesiem (Hazan et al., 2024). Šis pārmaiņas prasīs būtiskus ieguldījumus cilvēkkapitāla attīstības pārvaldīšanas sistēmas pilnveidošanā, kas veicinātu spēju pielāgoties ekonomikas transformācijas izaicinājumiem, tai skaitā jauno profesiju un prasmju apgūšanā.
 4. Cilvēkkapitāla vērtība lielā mērā ir atkarīga no tā, kuras prasmes un iemaņas ir pieprasītas konkrētā sociālā kontekstā un var tikt produktīvi izmantotas. Tas nosaka nepieciešamību rūpēties par profesionālo iemaņu un izglītības atbilstību darba tirgus vajadzībām, vienlaikus neaizmirstot arī par caurviju prasmju nozīmi mūsdienu sabiedrībā. Ņemot vērā ekonomikas dinamisko dabu, šis uzdevums kļūst arvien sarežģītāks un pieprasa gatavību turpināt izglītības ieguvu mūža garumā (mūžizglītība). Cilvēkkapitāla attīstību ierobežo pasaules ekonomiskās norises, tai skaitā militārie konflikti, protekcionisms, tirdzniecības barjeras.
 5. Svarīgs nosacījums cilvēkkapitāla efektīvai izmantošanai ir pieņemoša un iecietīga attieksme pret dažādām minoritāšu grupām, dzimumu līdztiesība, rasisma un diskriminācijas novēršana (piem., Baltijas Sociālo Zinātņu institūts, 2026), kas ļauj ikvienam īstenot savu potenciālu sev piemērotākajā lomā un vietā.
 6. Cilvēkkapitāla attīstībai būtiska ir tā efektīva pārvaldība (Zula, Chermack, 2007), jo tā nodrošina, ka ieguldījumi izglītībā, prasmēs un veselībā dod reālu atdevi un atbilst darba tirgus vajadzībām. Bez pārdomātas pārvaldības pastāv risks, ka cilvēkresursu potenciāls netiek pilnvērtīgi izmantots, tādējādi bremsējot ekonomisko izaugsmi un inovāciju. Latvijā ir izstrādāts informatīvais ziņojums "Cilvēkkapitāla attīstības stratēģija 2024.-2027.gadam", tiek attīstīti cilvēkkapitāla monitoringa rīki, kā arī veikts pētījums "Cilvēkkapitāla attīstības politikas efektivitātes un progresa novērtēšana Latvijā" (Latvijas Universitāte, 2024).

Apkopojot, cilvēkkapitāla izaugsmes aspekti ir atkarīgi no nodarbināto iedzīvotāju skaita un produktivitātes pieauguma, kas rezultējas augstākos ekonomikas attīstības un iedzīvotāju materiālās labklājības rādītājos. Papildu pievienoto vērtību cilvēkkapitālam dod iedzīvotāju izglītības, t.sk. augstākās izglītības un pieaugušo izglītības rādītāju pieaugums, un veselības stāvokļa uzlabošanās, kas rezultējas veselīgi nodzīvoto gadu skaita un paredzamā mūža ilguma pieaugumā. Veselas un zināšanās balstītas sabiedrības veidošana ir nozīmīgs priekšnoteikums Latvijas tautsaimniecības izaugsmei.

Daudzos pētījumos (kā, Barro, Lee, 1993; Korres, 2008) ir pierādīts, ka izglītības sasniegumi un valsts izdevumi izglītībai pozitīvi korelē ar ekonomikas izaugsmi. Tomēr jāņem vērā, ka cilvēkkapitāla izaugsme ir ne tikai ekonomiskās izaugsmes nosacījums, bet arī tās sekas (Mincer, 1984). Valstis ar zemāku ekonomiskās attīstības līmeni tipiski ieguldījumi izglītībā, zinātnē, veselības aprūpē un sociālajā politikā ir mazāki, novedot pie apburtā loka, kas neļauj attīstīt valsts izaugsmei nepieciešamo cilvēkkapitālu. Cilvēkkapitāla attīstību Latvijā dzīves kvalitātes kontekstā var palīdzēt izvērtēt ANO izstrādātais Tautas attīstības indekss (United Nations Development Programme, 2024). Pēc šī indeksa vērtības 2022.gadā (0.879) Latvija ar Lietuvu dalīja 37.-38. vietu pasaules valstu rangējuma. No Šveices, kas 2022.gadā pēc kopējā tautas attīstības indeksa vērtības ieņēma pirmo vietu (0.967), atsevišķās šī indeksa sastāvdaļās Latvijas atpalikšanu no pirmās vietas var raksturot šādi: jaundzimušo paredzamais mūža ilgums (-8,4 gadi jeb -10%), paredzamais izglītības gadu skaits (sakrīt ar Šveici), bruto nacionālais kopienākums uz vienu iedzīvotāju (-32,08 tūkst. USD pēc 2017.gada PPP likmes, jeb -53.8%). Tādējādi no cilvēkkapitāla dimensiju viedokļa Latvija ir relatīvi labākā situācijā saskaņā ar izglītības gadu ilguma kvantitatīviem rādītājiem, bet sliktākā – pēc paredzamā mūža ilgumā, kā veselības stāvokļa apkopojoša rādītāja, un pēc iedzīvotāju materiālās labklājības līmeņa. Var secināt, ka Latvijā samērā augsts paredzamais mācību gadu skaits nav spējī nodrošināt ar daudzām citām attīstītajām valstīm salīdzināmu labklājības līmeni.

Tautas attīstības indekss (HDI) Latvijā (dinamika un salīdzinājums ar līdervalsti)

Avots: UNDP HDI datu bāze (United Nations Development Programme, 2024)

Cilvēkkapitāla attīstības jautājumi ir atspoguļoti vairākos **Latvijas politikas plānošanas dokumentos**, kuros ir definēti cilvēkkapitāla attīstības izaicinājumi, galvenie virzieni to novēršanai un mērķa rādītāji. Svarīgākie no tiem:

- Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam (Saeima, 2010);
- Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027.gadam (Pārresoru koordinācijas centrs, 2020);
- Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021b);
- Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021d);
- Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021e);
- Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādņēm 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021f);
- Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021g);

Attīstības tendences un ietekmējošie faktori

Cilvēkkapitāla attīstībai pasaules mērogā ir daudzveidīgas tendences, atkarībā no valsts attīstības līmeņa. Attīstītajās valstīs, kas prioritizējušas zināšanās balstītu ekonomiku, būtiski palielinās cilvēkkapitāla loma produktivitātes kāpināšanai. Tas lielā mērā ir saistīts ar izglītības kvalitātes paaugstināšanu un citiem cilvēka dzīves kvalitātes aspektiem. Produktu un pakalpojumu ar augstu pievienoto vērtību radīšana ļauj nodrošināt augstu dzīves līmeni un izvairīties no konkurences ar zemo darbaspēku izmaksu valstīm.

Cilvēkkapitāla pieejamību Latvijā ietekmē negatīvās demogrāfiskās tendences – iedzīvotāju skaita samazināšanās un novecošanās, salīdzinoši augsta mirstība, negatīvs dabiskais pieaugums un negatīvs

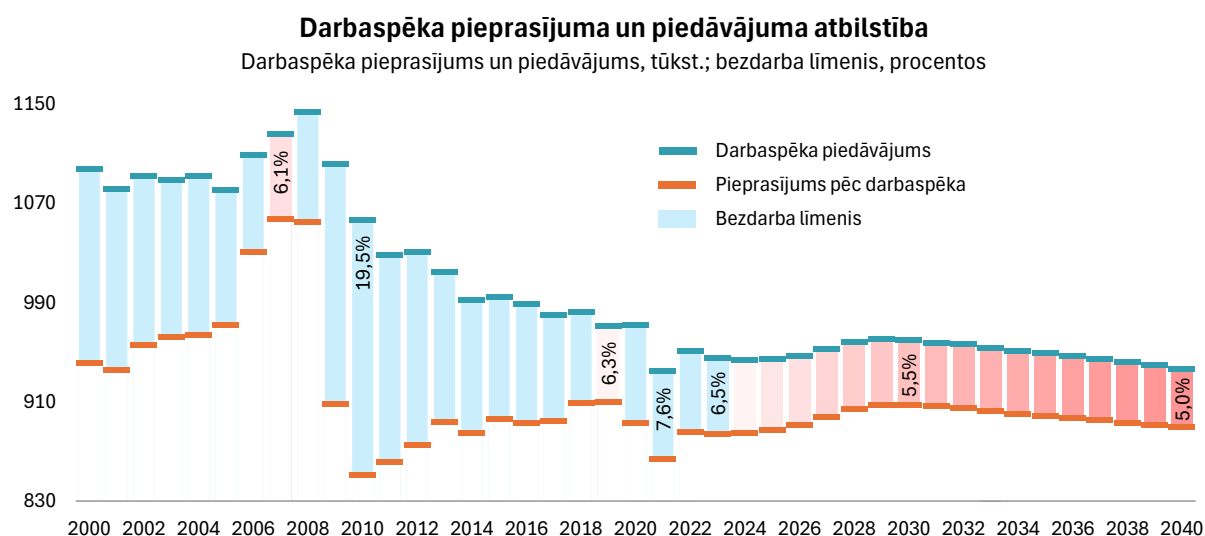
migrācijas saldo. Īpaši Latvijas situācijā cilvēkkapitāla attīstību pasliktina augstais emigrācijas līmenis un talantu aizplūšana. Pēc dažādām aplēsēm šobrīd ārpus Latvijas dzīvo aptuveni 15% Latvijas valsts piederīgo.

Daudzas valstis darbaspēka trūkuma jautājumu cenšas risināt ar imigrācijas palīdzību un pat valstis, kas ir noraidošas pret bēgļu uzņemšanu (piem., Polija, Ungārija, Čehija, Rumānija) ir attīstījušas darbaspēka piesaistes programmas (Anghel, Mieriņa, 2019; Bailey, Mulder 2017). Ir parādījušās iniciatīvas koordinētas arī ES līmenī: valstis var piesaistīt darbaspēku caur talantu partnerībām vai pievienojoties ES talantu fondam (*talent pool*) – iespēja, ko izmanto Lietuva. Arī Igaunija ir mērķtiecīgi centusies piesaistīt ārvalstu darbaspēku, mainot noteikumus un strādājot pie Igaunijas kā galamērķa valsts pievilcības. Latvijas valdība ir sastādījusi profesiju sarakstu, kurās trūkst darbaspēka un kurās var uzaicināt strādāt darbiniekus no trešajām valstīm, tomēr migrācijas noteikumi bieži vien ir ierobežojoši, birokrātija – pārāk apgrūtināša, un uzņemošā vide – ne īpaši labvēlīga ārvalstu speciālistu piesaistei globālas konkurences apstākļos (MIPEX, 2020). Attiecīgi, imigrācija Latvijā ir bijusi ārkārtīgi maza. Latvija arī necenšas noturēt Latvijā augstākās izglītība iestādes absolvējošos ārvalstniekus kā to dara citas valstis, piemēram, Jaunzēlande. Iedzīvotāju noraidošās attieksmes pret imigrāciju kontekstā (piem., Kaprāns, Saulītis, Mieriņa, 2021), priekšroka tikusi dota remigrācijas veicināšanai. Lai gan Latvijas diasporas politika uzskatāma par veiksmīgu un daļēji pateicoties tai pēdējos gados migrācijas saldo ir izdevies izlīdzināt, remigrācija nespēs kompensēt iedzīvotāju skaita samazināšanos.

2024.gadā Latvijā iedzīvotāju skaits 15-74 gadu vecumā bija 1,37 milj., no tiem 942,7 tūkst. iedzīvotāju bija ekonomiski aktīvi, bet nodarbināti bija 877,4 tūkst. iedzīvotāju. 2024.gadā ekonomiskās aktivitātes līmenis sasniedza 68,7 %, bet nodarbinātības līmenis – 64 %. Kopējais nodarbinātības līmenis Latvijā, īpaši vecāko iedzīvotāju vidū, Latvijā ir augsts, taču lielākos izaicinājumus rada tieši iedzīvotāju skaita samazināšanās. Papildus būtiski, ka netiek produktīvi izmantoti vai tiek priekšlaicīgi zaudēti esošie cilvēkresursi.

Darba tirgus tendences un nākotnes perspektīvas ir padziļināti analizētas Ekonomikas ministrijas informatīvajā ziņojumā par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm (Ekonomikas ministrija, 2024). Galvenie Latvijas darba tirgus izaicinājumi vidējā termiņā saistāmi ar darbaspēka novecošanos un darba roku trūkumu tautsaimniecības izaugsmei svarīgajās nozarēs – darbaspēka rezerves nākamajos gados turpinās izsīkt, tādejādi saasinot jau tā akūto darbaspēka nepietiekamību un radot riskus turpmākai ekonomikas izaugsmei.

4.1.3. attēls.

Avots: EM Informatīvais ziņojums par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm, 2024 (Ekonomikas ministrija, 2024)

Atbilstoši Ekonomikas ministrijas prognozēm, darbaspēka novecošanās tendences visvairāk ietekmēs vidējās kvalifikācijas darbaspēka pieejamību. Tāpat darbaspēka nepietiekamība var veidoties nozarēs, kurās sagaidāms nozīmīgs augstākās kvalifikācijas darbaspēka pieprasījuma pieaugums – profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos un informācijas un komunikācijas pakalpojumos, jo īpaši STEM jomās. Sagaidāms, ka samazināsies mazkvalificētu darbu skaits, līdz ar to problēmas atrast darbu var būt cilvēkiem ar zemu izglītības līmeni vai bez profesionālām iemaņām. Vienlaikus gandrīz 40 % no darbaspējas vecuma iedzīvotājiem pašlaik ir ar vispārējo vidējo, pamatizglītību vai pat zemāku izglītības līmeni.

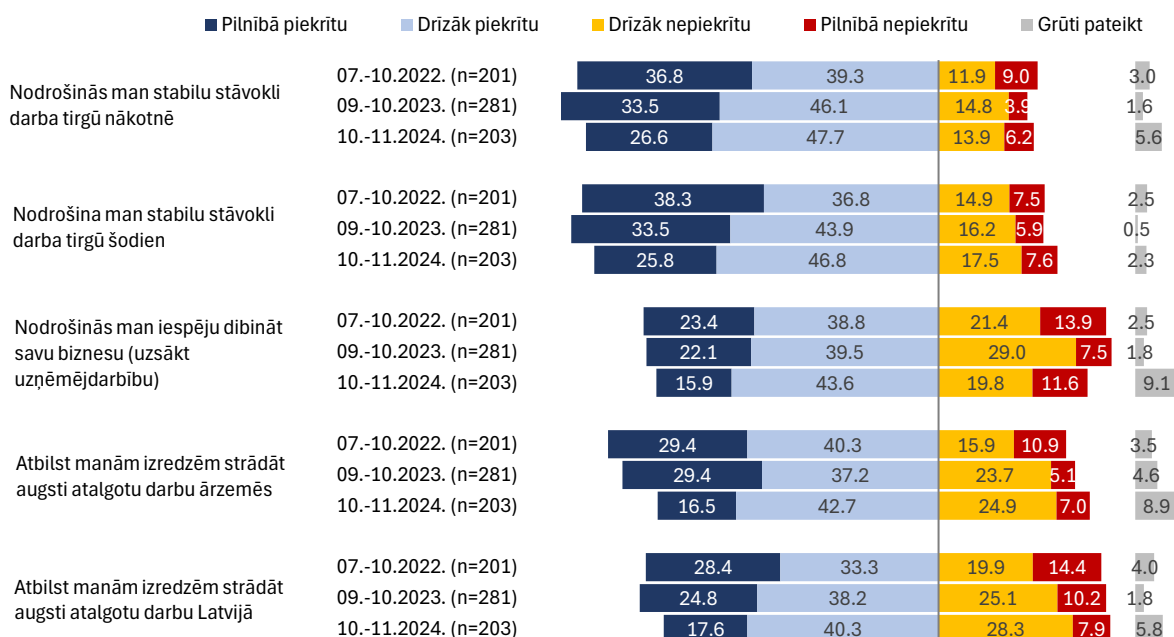
Algu konverģence un nedaudz atvērtāka darbaspēka piesaistes politika turpina mazināt migrācijas tendenču negatīvo ietekmi gan uz iedzīvotāju skaita dinamiku, gan kopējo darbaspēka pieejamību. Tāpat pēdējos gados sabalansētāks ir kļuvis izglītības piedāvājums, kas daļēji ir ļāvis samazināt arī prognozējamās darba tirgus nesabalansētības riskus. Tomēr jāņem vērā, ka politikas pasākumu ietekme caurmērā ir lēna, līdz ar to galvenās jau iepriekš identificētās strukturālās problēmas joprojām saglabājas aktuālas. Produktivitātes līmeņa pieaugumu lielā mērā var nodrošināt tautsaimniecības pārstrukturizācija no zemu un vidēji zemu tehnoloģiju nozarēm uz vidēji augstu un augstu tehnoloģiju nozarēm, līdz ar to ietekmējot ne tikai kopējo darbaspēka pieprasījumu, bet arī tā struktūru – palielinot augstas kvalifikācijas darbavietu īpatsvaru no vienas puses, bet samazinot zemas un vidēji zemas kvalifikācijas darbavietu īpatsvaru no otras puses. Viens no tautsaimniecību nākotnes galvenajiem konkurētspējas faktoriem būs izglītības sistēmas un uzņēmēju spēja pielāgoties tautsaimniecības transformācijas jaunajām prasībām.

Viens no apstākļiem, kas ierobežo cilvēkkapitāla potenciālu Latvijā ir nepietiekama prasmju attīstība un izglītības sistēmas pielāgošanās darba tirgus vajadzībām (Ekonomikas ministrija, 2024). Lai gan izglītības piedāvājums pēdējos gados ir kļuvis sabalansētāks un tuvāks nākotnes darba tirgus pieprasījumam, īpaši iztrūkst speciālistu inženierzinātnēs un ražošanā, savukārt ir pārpalikums darbinieku ar vispārējo vidējo izglītību. Kopumā tautsaimniecības struktūras izmaiņu (t.sk. automatizācijas) rezultātā pieprasījums pēc augstas kvalifikācijas darbaspēka aug. Vienlaikus līdz 2030.gadam ārkārtīgi liels iztrūkums tiek prognozēts pēc darbaspēka ar profesionālo vidējo izglītību praktiski visās izglītības tematiskajās grupās. Situācijas pamatā ir salīdzinoši zems profesionālās izglītības prestižs kā arī sagaidāmais atalgojums – jaunieši izvēlas tiekties pēc augstākās izglītības un iespējas strādāt kā vadošajiem speciālistiem ar atbilstošu atalgojumu (Koroļeva, Mieriņa, Rungule, 2014). Latvijas Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021-2027 uzsver nepieciešamību uzlabot profesionālās izglītības kvalitāti un pielāgot to darba tirgus vajadzībām, lai veicinātu produktivitāti un inovāciju. Kopumā pētījumi ļauj secināt, ka nepieciešama ciešāka sadarbība starp izglītības sistēmu un darba tirgu, kā arī mērķtiecīgas reformas izglītības politikas jomā. Efektīvākai darbaspēka sagatavošanai mūžizglītībā nepieciešama ciešāka sadarbība ar darba devējiem, tostarp nodrošinot apmācības pie darba devēja uz konkrētu darba vietu (Mieriņa et al., 2022).

Runājot par apmācību kvalitāti, kas tieši ietekmē cilvēkkapitāla veidošanos, EUROSTUDENT VIII pētījums liecina, ka vairums studējošo Latvijā, ir apmierināti ar savas augstākās izglītības pieredzi, un uzskata (57%), ka ir labi sagatavoti Latvijas darba tirgum (tikai 14% – slikti sagatavoti) (Izglītības un zinātnes ministrija, 2022). Latvijas Universitātes Produktivitātes zinātniskā institūta “LU domnīcas LV PEAK” “Ekonomikas barometrs” (Latvijas Universitāte, 2023b) apstiprina, ka kopumā jaunieši uzskata, ka iegūtās zināšanas un prasmes nodrošina stabilu stāvokli darba tirgū šodien un nākotnē, atbilst izredzēm strādāt augsti atalgotu darbu un nodrošina iespēju dibināt savu biznesu (skatīt 4.1.4. attēlu). Tāpat jaunieši uzskata, ka iegūtās prasmes nodrošinās stabilu stāvokli darba tirgū, kā arī atbilst izredzēm strādāt augsti atalgotu darbu Latvijā. Tiesa, 2024.gadā, līdz ar lēnāku ekonomikas attīstību pozitīvais vērtējums ir nedaudz sarucis salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem. Vairums aptaujāto respondentu uzskata, ka jaunas zināšanas un prasmes ir nepieciešams apgūt visa mūža garumā.

Jauniešu aptaujas rezultāti par vērtējumu, ko nodrošina zināšanu un prasmju atbilstība darba tirgus pieprasījumam

procentos

Avots: LV PEAK Ekonomikas barometrs Nr.2 (6) 2024.gada decembris. Pielikums. Jauniešu noskaņojuma aptauja 2024 (Latvijas Universitāte, 2023b)

Kā riska faktoru var minēt to, ka studējošos raksturo ļoti augsts nodarbinātības līmenis. 2022.gadā mācību semestra laikā algotā darbā kopumā strādāja 63% studentu, no tiem vairāk nekā puse (52%) bija nodarbināti regulārā algotā darbā (Izglītības un zinātnes ministrija, 2022). Šis apstāklis ietekmē studijām veltīto laiku un, attiecīgi, var mazināt studiju kvalitāti, īpaši ņemot vērā, ka 43% nestrādā atbilstoši iegūstamajai profesijai.

Talantu izmantošanu ietekmē arī augstākās izglītības pieejamība. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem, 2022./2023. akadēmiskajā gadā 58,2% studentu Latvijā studēja par saviem līdzekļiem. Apstākļos, kad Latvijā lielākā daļa studējošo augstāko izglītību iegūst par maksu, augstākās izglītības pieejamību tiešā veidā ietekmē jaunieša / ģimenes finansiālie resursi. Tas ne vien atražo esošo nevienlīdzību sabiedrībā, bet arī var kavēt talantīgu jauniešu no mazāk turīgām ģimenēm potenciāla izmantošanu.

Papildus izglītības sistēmas izaicinājumiem jāmin dažādi izaicinājumi, kas kavē cilvēkresursu izmantošanu Latvijā. Dažādi Latvijā veikti pētījumi uzrāda grūtības darba tirgū integrēties cilvēkiem ar īpašām vajadzībām (ar kustību ierobežojumiem, garīga rakstura traucējumiem, u.tml.), tādējādi viņu produktīvais potenciāls paliek neizmantojams. Sabiedrībā un darba vidē izplatīta ir vecuma diskriminācija (Rungule et al., 2012), dzimumu diskriminācija (Izglītības un zinātnes ministrija, 2022), neiecietība pret citas rases cilvēkiem un kultūras aizspriedumi (Kaprans, Mieriņa, Saulītis, 2020), kas arī noved pie cilvēkkapitāla izniekošanas.

Runājot par veselības stāvokli, Eurostat dati liecina, ka veselības pašvērtējuma ziņā Latvija ir pašā sliktākajā pozīcijā Eiropas Savienībā -tikai 4% iedzīvotāju savu veselības stāvokli 2022.gadā novērtēja kā ļoti labu (Brasliņa et al., 2024). Tikai 60.1% Latvijas iedzīvotāju uzskata sevi par pilnīgi brīviem no kādām hroniskām slimībām vai invaliditātes. EUROSTAT dati liecina, ka paredzami veselīgas dzīves gadi gan vīriešiem, gan sievietēm Latvijā ir vieni no zemākajiem Eiropā, attiecīgi, tikai 53 un 51 gadi (Eurostat, 2022), par 15 vai vairāk gadiem atpaliekot no ES līderiem šajā jomā. Latvijā kopumā dzīves ilgums ir viens no zemākajiem un ir ļoti augsts novēršamu nāvju rādītājs, atpaliekot tikai no Rumānijas (Eurostat, 2023b). Latvija īpaši izceļas uz citu valstu fona ar agro vīriešu mirstību. Priekšlaicīgi zaudēti iedzīvotāji nozīmē arī cilvēkkapitāla zaudējumu.

Satraucoši, ka pēdējo 5 gadu laikā rindas uz valsts apmaksātiem sekundārās veselības aprūpes pakalpojumiem (SAVA) lielākoties ir augušas (bieži vien pat divas un vairāk reizes) un 39% iedzīvotāju jau atzīst, ka ir bijušas situācijas, kad, laikus netiekot pie speciālista, ir pasliktinājies veselības stāvoklis (Brasliņa et al., 2024). SAVA pieejamības problēmas tiešā veidā mazina iedzīvotāju cilvēkkapitāla potenciālu un spēju pielietot iegūtās zināšanas un prasmes valsts ekonomikas stiprināšanai.

Straujo zinātnes un tehnikas sasniegumu un augstas tehnoloģijas laikmetā zināšanas un prasmes noveco arvien ātrāk, tādēļ pastāvīgi nepieciešams tās pilnveidot un uzlabot, kā arī apgūt jaunas zināšanas un prasmes, lai spētu konkurēt darba tirgū. Kopējā produktivitātes līmeņa pieaugumam nākotnē svarīga ir ekonomikas transformācija uz zināšanām balstītu augstās pievienotās vērtības ražošanu, kas nav iespējama bez labi izglītota un nepārtraukti izglītības procesā iesaistīta cilvēkkapitāla. Sabiedrībai jāpielāgojas, jo turpmāk jāmācās būs visas dzīves garumā. Jaunu kompetenču iegūšana un kvalifikācijas celšana būs būtiska cilvēka darba pieredzes sastāvdaļa. Cilvēki, kuri nespēs regulāri papildināt un atjaunot zināšanas, riskē zaudēt konkurētspēju uzņēmējdarbībā un darba tirgū, kā arī ienākumu līmeni. Vairumam profesiju jau šobrīd ir nepieciešamas jaunas zināšanas, t.sk., tehnoloģiskās zināšanas. Īpaši to izjūt un nākotnē visvairāk izjutīs strādājošie zemākā un vidējā kompetenču līmeņa profesijās.

Arvien aktuālāks ir jautājums par mākslīgā intelekta (MI) ietekmi uz cilvēkkapitāla attīstību. Mākslīgā intelekta tehnoloģiju straujā attīstība kļūst par vienu no nozīmīgākajiem faktoriem, kas nākotnē ietekmēs cilvēkkapitāla kvalitāti un struktūru. Turklāt, kā liecina vairāku starptautisko organizāciju pētījumu rezultāti (IMF (Cazzaniga et al., 2024), WEF (Ellingrud et al., 2023), OECD (OECD, 2023a), PWC (Hawksworth, Berriman, Goel, 2018)), šī ietekme ir visai daudzveidīga. No vienas puses MI ir vērā ņemams potenciāls paaugstināt produktivitāti, taču vienlaikus tas maina prasības darba tirgū, ietekmējot gan pieprasītās prasmes, gan nodarbinātības struktūru. Aptuveni 40% darbavietu pasaulē ir pakļautas MI ietekmei, un attīstītās ekonomikas – tai skaitā Latvija – ir vairāk pakļautas šiem riskiem, jo tām raksturīgi darbi, kas saistīti ar kognitīvajām funkcijām. Daļa darbavietu tiks aizstātas, kamēr citas tiks papildinātas ar MI iespējām, palielinot efektivitāti. Šī dinamika rada izaicinājumus izglītības sistēmai un pieaugušo izglītības politikai, īpaši attiecībā uz mūžizglītību un digitālo prasmju apguvi.

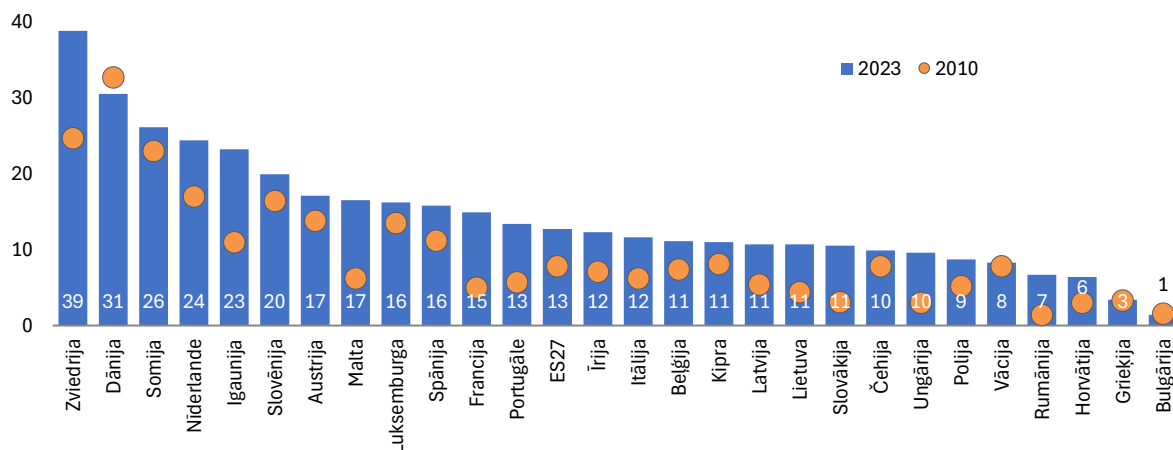
Vienlaikus jāatzīmē, ka pastāv risks, ka MI var padziļināt sociālo un ekonomisko nevienlīdzību, jo augsti kvalificēti un labi atalgotie darbinieki spēs labāk izmantot MI priekšrocības, bet zemu kvalificēti, vecāka gadagājuma vai mazāk mobili darbinieki būs vairāk pakļauti aizstāšanas riskam. Lai novērstu šīs atšķirības, nepieciešama proaktīva politika – tostarp pārkvalifikācijas programmas, piekļuve digitālajai infrastruktūrai un efektīva sociālā aizsardzība.

Redzot, ka nākotnē darba tirgū saasināsies darbaspēka nepietiekamības problēma, ir nepieciešams stiprināt pieaugušo izglītības sistēmu, lai nodrošinātu darbaspēka pāreju no neproduktīvām jomām uz augošām nozarēm. Svarīgs virziens ir digitālo prasmju palielināšana sabiedrībai kopumā, specifiski orientējoties uz katru mērķa grupu, mazkvalificēto īpatsvara samazināšana, darba tirgū nākotnē pieprasīto prasmju apguve. Šobrīd Latvijā tikai neliela daļa pieaugušo iedzīvotāju piedalās mūžizglītības aktivitātēs. 2023.gadā mūžizglītībā bija iesaistīti 10,7 % iedzīvotāju 25-64 gadu vecumā. Lai arī tas ir

augstākais rādītājs pēdējos gados un ir redzama skaidri izteikta augoša tendence, tomēr pieaugušo iesaistīšanās līmenis mūžizglītībā Latvijā joprojām ir viens no zemākajiem ES (skatīt 4.1.5. attēlu).

4.1.5. attēls.

Iedzīvotāju iesaistīšanās līmenis mūžizglītībā
no iedzīvotājiem vecumā 25-64 gadi, procentos

Avots: Eurostat (Eurostat, 2025b)

Pārqualifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana ir būtiski instrumenti darbaspēka prasmju trūkuma mazināšanai, ko rada strauji mainīgās tehnoloģijas. Pārqualifikācija ietver darbinieku esošo prasmju aizstāšanu ar būtiski atšķirīgām prasmēm, lai viņi spētu veikt jaunu darbu citā nozarē vai profesijā. Savukārt kvalifikācijas paaugstināšana nozīmē esošo prasmju padziļināšanu vai papildināšanu, lai uzlabotu darbinieku kompetenci viņu pašreizējā vai līdzīgā amata ietvaros

Galvenie kavējošie faktori efektīvas mūžizglītības sistēmas izveidē ir iedzīvotāju zemā interese, jo pamatā tiek pieprasīti kursi un programmas individuālo kompetenču celšanai un brīvā laika interesēm, nesaistot to ar iespēju palielināt savus ienākumus darba tirgū. Kā kavējošs faktors jāmin arī vāja reģionālā mobilitāte. Nereti potenciāli zemais atalgojums nemotivē iesaistīties ilgākos apmācībasursos. Uzņēmumu pusē aktīvāku iesaisti darbinieku mācībās ierobežo pastāvošais ekonomikas modelis, kurā dominē zemo izmaksu stratēģijas un neatmaksājas investēt darbinieku izglītībā. Sistēmas efektīvu attīstību ierobežo arī mācību satura piedāvājuma un pieprasījuma neatbilstība, jo pieaugušo izglītības tirgū nereti ir lēti, mazāk kvalitatīvi piedāvājumi. Savukārt publiskā sektora mācību iestādes ierobežo administrēšanas un finansēšanas mehānismi, kas pašlaik nav motivējoši.

Dilemmas (trade-off)

Dilemma: izšķiršanās starp ekstensīvo (darbietilpīgā) un intensīvo (balstīta uz produktivitāti) izaugsmes veicināšanas politiku. Latvijai der tikai intensīvā pieeja, jo ekstensīvā – uz lēta darbaspēka balstītā – izaugsme nav vairs iespējama demogrāfisko un globālās konkurences dēļ. Intensīvā izaugsme, kas balstās uz tehnoloģijām, inovācijām un produktivitāti, ļauj celt pievienoto vērtību, veicināt eksportspēju un uzlabot dzīves līmeni.

Galvenie politikas virzieni

1. Demogrāfijas, t.sk. migrācijas jautājumu risināšana (skat. 4.1.1. sadaļu);
2. Izglītības pieejamība;
3. Izglītības kvalitātes paaugstināšana visos līmeņos, jo īpaši STEM jomās;
4. Pārqualifikācijas un kvalifikācijas paaugstināšana visas dzīves garumā;
5. Digitālo prasmju palielināšana sabiedrībai kopumā;
6. Ekonomiski neaktīvās sabiedrības daļas plašāka iesaiste darba tirgū;
7. Veselības aprūpes pieejamība un kvalitāte pilnvērtīgam darba mūžam.

Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanai

Cilvēkkapitāls veidojas pakāpeniski, kā arī mainās laika gaitā un tā attīstībai ir nepieciešami nepārtraukti ieguldījumi gan no paša cilvēka, gan sabiedrības (ģimenes, darba devēja, valsts u.c.). Ieguldījumi izglītībā, veselības nodrošināšanā, migrācijā un citi līdzīga veida izdevumi tiek izdarīti ar mērķi, nodrošināt papildus ienākumus nākotnē. Lai saņemtu augstāku darba samaksu, strādājošie uzkrāj cilvēkkapitālu – zināšanas un prasmes, ko iegūst izglītojoties un no darba pieredzes.

Redzot, ka nākotnē darba tirgū saasināsies darbaspēka nepietiekamības problēma, ir nepieciešams stiprināt pieaugušo izglītības sistēmu, lai nodrošinātu darbaspēka pāreju no neproduktīvām jomām uz augošām nozarēm. Pieaugušo izglītības sistēmas efektivitātei būs nozīmīga loma kopējā tautsaimniecības produktivitātes līmeņa paaugstināšanā. Jāveicina darbaspēka pāreja no zemas produktivitātes nozarēm uz produktīvām jomām, kas dinamiski attīstās.

Lai savlaicīgi paredzētu strukturālās pārmaiņas, balstoties uz analīzi, prognozēm, nākotnes tehnoloģiju tendencēm un dialogu ar uzņēmējiem, jāīsteno proaktīvas izmaiņas darbaspēka sagatavošanas struktūrā gan vidēja un ilgtermiņa perspektīvā formālajā izglītībā, gan īstermiņā – pieaugušo pārqualifikācijas programmās. Papildus tam ir jāveicina sabiedrības izpratne par pieaugušo izglītības lomu indivīda karjeras izaugsmē, motivējot iedzīvotājus mācīties visas dzīves garumā.

Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)

Cilvēkkapitāla iespējotāji (enableri) ir faktori, struktūras un procesi, kas atbalsta un veicina cilvēkkapitāla attīstību un efektīvu izmantošanu. Un tas var ietvert:

- Izglītība un apmācība – Nodrošina darbiniekiem iespējas iegūt jaunas prasmes un zināšanas, kas nepieciešamas viņu lomu veikšanai un organizācijas attīstībai.
- Līderība un vadība – Labi vadītāji veicina darbinieku attīstību, motivāciju un iesaistīšanos, kas veicina cilvēkkapitāla izmantošanu.
- Organizācijas kultūra un vērtības – Veido vidi, kas atbalsta inovācijas, sadarbību un mācīšanās procesus, kas ir būtiski cilvēkkapitāla attīstībai.
- Motivācija un atlidzība – Motivējoši atlidzības mehānismi un atzinība var palīdzēt darbiniekiem pilnībā izmantot savu potenciālu.
- Karjeras attīstības iespējas – Skaidri izveidota karjeras izaugsmes ceļi palīdz cilvēkiem redzēt, kā viņi var attīstīties organizācijā.

- Tehnoloģijas un rīki – Mūsdienīgas tehnoloģijas un instrumenti, kas atvieglo darbinieku ikdienas darbu, palīdz viņiem kļūt efektīvākiem un produktīvākiem.
- Vienlīdzīga un iekļaujoša vide – diskriminācijas novēršana un sociālās iekļaušanas pasākumi veicina visu sabiedrības grupu zināšanu potenciāla atbilstošu pielietojumu;
- Veselība – nodrošina cilvēkus/darbiniekus un to produktīvo pielietojumu dzīves garumā.

Kopumā cilvēkkapitāla enablers palīdz izveidot vidi, kurā cilvēki var pilnībā izmantot savas spējas un ieguldīt savus resursus organizācijas labā.

4.2. GLOBĀLĀS KONKURĒTSPĒJAS STIPRINĀŠANA

Jēdziens “konkurētspēja” ir daudzveidīgs un tiek lietots dažādos kontekstos, nozīmējot dažādas lietas. Tā definēšanai un ietekmējošo faktoru analīzei ir veltīts apjomīgs pētījumu un publikāciju skaits. To var izmantot, lai raksturotu jebkuru tirgus norisi vai stāvokli, piemēram, preces kvalitāti, spēju veikt inovatīvu darbību, spēju ātri pielāgoties pircēju vajadzību nodrošināšanai. Vadības attīstības starptautiskais institūts (Garelli, 2026) (*International Institute for Managements Development* – IMD) definē konkurētspēju kā ekonomisko zināšanu jomu, kas analizē datus un politikas, kas veido valsts spēju veidot un uzlabot vidi, tādējādi veicinot lielāku pievienotās vērtības rašanos attiecībā uz uzņēmumiem un lielāku labklājību iedzīvotājiem.

Konkurētspējas problēmas tiek aplūkotas no dažādiem skatu punktiem, īpaši izceļot **produktivitāti un izmaksas**. Pētījumi sniedz daudzveidīgu ieskatu konkurētspēju noteicošajos faktoros, sākot no makroekonomiskiem faktoriem līdz nozarei specifiskiem un uzņēmuma līmeņa apsvērumiem. Ir publicēti daudzi zinātniskie raksti un empīriskie pētījumi par konkurētspēju, taču konkurētspēja joprojām ir nenotverams jēdziens, kura nozīme laika gaitā mainās. Tas bieži tiek lietots, lai apzīmētu īpašību, kas piemīt noteiktam individam, kopumam vai procesam un tā atspoguļojas vēlmē būt veiksmīgākam nekā citi. Konkurētspēja ir mērs, kas parāda indivīda, uzņēmuma vai valsts relatīvo sniegumu salīdzinājumā ar citiem, tas ir noteiktu darbību un aktivitāšu rezultāts jeb vēlamais stāvoklis, uz ko vajadzētu tiekties.

Zinātniskajos rakstos, piemēram (Bhawsar, Chattopadhyay, 2015), sniegta konkurētspējas teoriju plašs vēsturiskais pārskats. Autori norāda, ka konkurētspēja ir sarežģīts jēdziens. Tas aptver dažādu līmeņu pētījumu klāstu, kuros konkurētspēja tiek novērtēta valsts, nozaru, uzņēmumu un produktu līmenī. Arī citi zinātnieki (piemēram, Talmenssour (Talmenssour, 2022) analizē uzņēmumu konkurētspējas teorijas un modeļus, identificējot galvenos faktoros, piemēram, inovācijas spējas, resursu efektīvu izmantošanu un pielāgošanās spēju tirgus izmaiņām

Valsts konkurētspējas izpētē ir plaši izmantots M. Portera (Porter, 1990) “dimanta modelis” (*Diamond model*). Saskaņā ar šo modeli konkurētspēju nosaka četri savstarpēji saistīti elementi: faktoru apstākļi, pieprasījuma nosacījumi, saistītās un atbalsta nozares un sāncensības konteksts. Jāatzīmē, ka dažos pētījumos norādīts, ka valsts specifiku globālās konkurētspējas kontekstā, pilnīgāk atspoguļo “*double diamond*” modelis (Rugman, D’Cruz, 1993), kurā tiek akcentēta ārējo faktoru nozīme konkurētspējas stiprināšanai.

Pētījumā “*The Determinants of National Competitiveness*” (Delgado et al., 2012) tika ieviests termins “*pamata konkurētspēja*”, kas definēts kā paredzamais produktivitātes līmenis uz vienu darbspējīgā vecuma cilvēku, ņemot vērā valsts kā uzņēmējdarbības vietas vispārējo kvalitāti. Pētījuma autori (Porter, Ketels, Delgado, Stern) (Delgado et al., 2012) izceļ trīs plašus un savstarpēji saistītus fundamentālās konkurētspējas virzītājspēkus: sociālo infrastruktūru un politiskās institūcijas, monetāro un fiskālo politiku un mikroekonomisko vidi. Pētnieki uzsver, ka valsts konkurētspēja ir vairāku faktoru, tostarp institucionālās kvalitātes, inovācijas kapacitātes un cilvēkkapitāla attīstības, kompleksas mijiedarbības rezultāts. Pētījumi (Barro, 2002; Krueger, Lindahl, 2001) atklāja, ka apmācībai un augstākajai izglītībai ir pozitīva ietekme uz valstu konkurētspēju un labklājību.

Nozīmīga loma konkurētspējas veicināšanai ir pieprasījumam un tā izsmalcinātībai. Tā, piemēram, Grants (Grant, 2011) atzīmē iekšzemes pieprasījuma nozīmi, definējot produktu diferenciaciju un radot spiedienu uz inovācijām un kvalitāti. Prasīgie klienti tiek uzskatīti par partneriem inovācijas procesā, turklāt Snowdon (Snowdon, 2011) norāda, ka iekšējā pieprasījuma izsmalcinātība ir pat svarīgāka par tā lielumu.

Zinātniskajā literatūrā ir sniegti arī atzinumi par klasteru nozīmi konkurētspējas stiprināšanai. Grants (Grant, 2011) norāda, ka klasteri nodrošina zināšanu un jauno tehnoloģiju izplatīšanos, palielinot produktivitāti un ekonomikas izaugsmi. Vienlaikus pētnieki (Kettels, Solvell, 2006) atzīmē, ka klasteru attīstības līmenis korelē ar uzņēmējdarbības vides attīstību un jaunattīstības valstīs tie ir mazāk izteikti.

Valsts konkurētspējas palielināšanai lielā nozīme ir institūciju kvalitātei. Pētnieki atzīmē, ka pēdējos gados valsts (institūciju) loma konkurētspējā ir kļuvusi analītiski nozīmīgāka (Cuervo-Cazurra, Mudambi, Pedersen, 2019), uzsverot institucionālās struktūras un tās kvalitātes nozīmi starptautiskajā konkurencē. Tādi institucionālie faktori, kā politiskā stabilitāte, ipašuma tiesības un korupcijas kontrole, var tieši ietekmēt valsts konkurētspēju un tās uzņēmējdarbības vidi (Rugman, Oh, Lim, 2012) savukārt citi (Zanello et al., 2016) uzsver valdības spēju efektīvi pārvaldīt cilvēkkapitālu ekonomikā nozīmi. Empīriskos pētījumos (piemēram, Kauffmann, Kraay, Zoido-Lobaton, 1999, 1-61) tiek atklāts, ka institucionālās pārvaldības kvalitātei ir pozitīva un būtiska ietekme uz produktivitāti, kā arī ir norādīts uz nepieciešamību apzināt valsts politikas un regulējuma ietekmi uz konkurētspēju dažādos līmeņos.

Konkurētspēju noteicošie faktori mainās līdz ar makroekonomiskajiem faktoriem, uzņēmējdarbības vidi un patērētāju pieprasījumu. Pēdējos gados lielā uzmanība tiek pievērsta digitalizācijas nozīmei un ietekmei uz konkurētspēju. Analizējot ES valstu rādītājus, pētnieki (Boikova et al., 2021) secina, ka nozīmīgākie konkurētspēju noteicošie faktori ir makroekonomiskā stabilitāte, investīcijas pētniecībā un attīstībā (R&D) un digitalizācija. Nozīmīga loma ir arī ārvalstu tiešajām investīcijām un ārējas tirdzniecības nosacījumiem. Latvijā jautājumus saistītus ar konkurētspēju ir pētījuši pētnieki I.Caune (2004), J.Binde (2007), I.Lapa (2009), J.Priede (2013), u.c.

Kopumā jāsecina, ka tehnoloģiju attīstība un digitalizācija (tai skaitā mākslīgais intelekts) kļūst par būtisku konkurētspējas virzītājspēku, īpaši uzņēmumu un reģionu līmenī. Palielinās intelektuālā kapitāla loma (Abdallah et al., 2024) Pētnieki atzīmē, ka intelektuālā kapitāla efektīva pārvaldība var ievērojami ietekmēt uzņēmumu konkurētspēju.

Jāatzīmē, ka arvien vairāk pieaug pētnieku interese par ietekmi uz konkurētspēju ilgspējas principu ieviešanas un to integrēšanu konkurētspējas stratēģijās, lai nodrošinātu ilgtermiņa izaugsmi.

Zinātniskajā literatūrā liela uzmanība ir pievērsta arī cenu un izmaksu konkurētspējas izpētei, kur konkurence ir nozīmīgākais dzinējspēks izmaksu samazināšanā, kvalitātes uzlabošanā un inovācijās (Grants, 2011; Lewis, 2004; Porter, Sakakibara, 2004). Savukārt Talmenssour (Talmenssour, 2022) uzskata, ka cenu konkurētspēja var būt novērtēta divos dažādos veidos, vai nu pēc cenas, vai pēc izmaksām, atkarībā no konkurētspējas faktoru izcelsmes. Turklāt cenu konkurētspēja var būt panākta ar produktivitātes pieaugumu, bet izmaksu konkurētspēja – samazinot ražošanas izmaksas, jo īpaši samazinot darbaspēka vai izejvielu izmaksas.

Pēdējos gados ir publicēti arī vairāki pētījumi par cenu un izmaksu konkurētspējas problemātiku ES valstīs. Empīrisko pētījumu rezultāti (Bobeica, Christodoulopoulou, Tkačevs 2016) liecina, ka cenu konkurētspēja ir nozīmīgs ārējās tirdzniecībai faktors. Savukārt Starptautiskā valūtas fonda (SVF) pētījumā "*Competitiveness and Productivity in the Baltics: Common Shocks, Different Implications*" (Armendariz et al., 2025) atzīmēts, ka Covid-19 pandēmija un ģeopolitiskie šoki ir būtiski ietekmējuši cenu un izmaksu konkurētspēju, atstājot ilgstošas sekas Baltijas ekonomikām. Cenu un izmaksu konkurētspējas veicināšanas aktualitāti liecina arī Martina Beka (Beck, 2020) pētījums, kurā tiek analizētas darba izmaksu tendences un to ietekme uz konkurētspēju Baltijas valstīs.

Zinātniskajos pētījumos un politiskajos forumos plaši analizēti un diskutēti konkurētspējas jautājumi un atzīmēts, ka **ES konkurētspējai ir vairāki izaicinājumi**. Globālā ekonomika strauji mainās un, lai aizsargātu un veicinātu Eiropas konkurētspēju ir nepieciešama izlēmīga rīcība un vienotā tirgus padziļināšanu visās nozarēs. Tāpēc 2025.gada janvārī tika prezentēts Konkurētspējas kompass (*Competitiveness Compass* (European Commission, 2025f)). Kompass ir balstīts uz Draghi ziņojuma (Draghi, 2024) analīzi un tā mērķis – nodrošināt stratēģisku sistēmu, lai virzītu Komisijas darbu nākamajiem pieciem gadiem.

Konkurētspējas attīstības jautājumi ir atspoguļoti vairākos **Latvijas politikas plānošanas dokumentos**, kuros ir definēti attīstības izaicinājumi, galvenie virzieni to novēršanai un mērķa rādītāji. Svarīgākie no tiem:

- Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam (Saeima, 2010);
- Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027.gadam (Pārresoru koordinācijas centrs, 2020);
- Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021b);
- Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021d);
- Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021e);
- Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnēm 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021f);
- Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021g).

4.2.1. IZMAKSU KONKURĒTSPĒJA

Mērķis 2050

Darbaspēka izmaksu un produktivitātes dinamikas sabalansētība.

Uzdevumi

Izmaksu konkurētspējas uzlabošanai būtiska ir tehnoloģiju attīstība un inovācijas, kas veicina produktivitāti un izmaksu samazināšanu. Līdztekus nepieciešami būtiski ieguldījumi cilvēkkapitālā – izglītībā un prasmju attīstībā –, kā arī infrastruktūras pilnveide. Konkurences stiprināšana, efektīvs regulējums un investīcijas pētniecībā un piegādes ķēžu optimizācijā veicina uzņēmējdarbības efektivitāti un kopējo tautsaimniecības konkurētspēju.

Tendences un ietekmējoši faktori

Izmaksu konkurētspēja, kas atspoguļo valsts spēju piedāvāt preces un pakalpojumus par konkurētspējīgām cenām, ir būtisks faktors globālajā ekonomikā. Pēdējo gadu tendences liecina, ka ražošanas izmaksas strauji palielinās. Izmaksu konkurētspēju pasaulē ietekmē dažādi faktori, tostarp darbaspēka izmaksas, enerģijas cenas un ģeopolitiskā situācija. Globālajos tirgos mainās izmaksu konkurētspējas nozīme, un arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta necenu faktoriem, tādiem kā produktu kvalitātei, inovācijām un zīmolam.

Latvijā pandēmijas izraisītās krīzes rezultātā ir palielinājusies plaisa starp darbaspēka izmaksām un produktivitātes pieaugumu. Līdz ar to aug izmaksu konkurētspējas vājināšanās riski, par ko liecina reālā efektīvā valūtas kursa un produkcijas vienības darbaspēka nominālās izmaksas pieaugums.

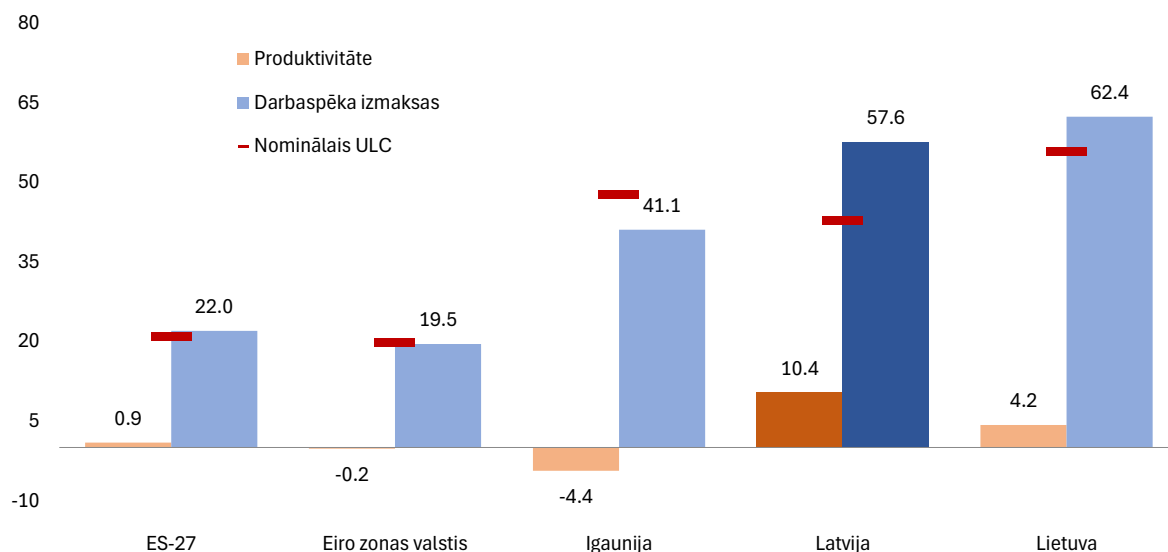
Latvijas eksporta tirgus daļas dinamika palēninās. Darbaspēka un ražošanas izmaksas pieaug straujāk nekā tirdzniecības partnervalstīs, kas var vājināt Latvijas ražotāju izmaksu konkurētspēju globālajos tirgos. Samazinoties konkurētspējai arvien grūtāk būs Latvijas eksportētājiem konkurēt ārējos tirgos, un tas atstās ietekmi uz izaugsmes tempiem un iedzīvotāju labklājību.

Pēdējos piecos gados (2020.-2024.) darbaspēka izmaksas pieauga par 57,6% jeb sešas reizes straujāk nekā produktivitāte. Tā rezultātā ievērojami palielinājās nominālās darbaspēka vienības izmaksas (ULC) (skatīt 4.2.1. attēlu).

Darbaspēka izmaksu spēcīgo kāpumu ietekmē gan algu konverģences procesi integrētajā ES darba tirgū, gan saspilētāka situācija iekšzemes darba tirgū. Nominālā ULC īpaši spēcīgs pieaugums ir vērojams visās Baltijas valstīs. Periodā no 2020. līdz 2024.gadam nominālais ULC Latvijā pieauga par 42,7 %, Igaunijā – par 47,6 % un Lietuvā – par 55,8 %, kas ir daudz straujāk nekā vidēji ES (20,9 %) un vidēji eirozonas valstīs (19,8 %). Latvijā kopš 2013.gada šim rādītājam ir pārsniegts ES brīdināšanas mehānisma (MIP) eiro zonas valstīm noteiktais sliekšnis (9 %).

4.2.1 attēls

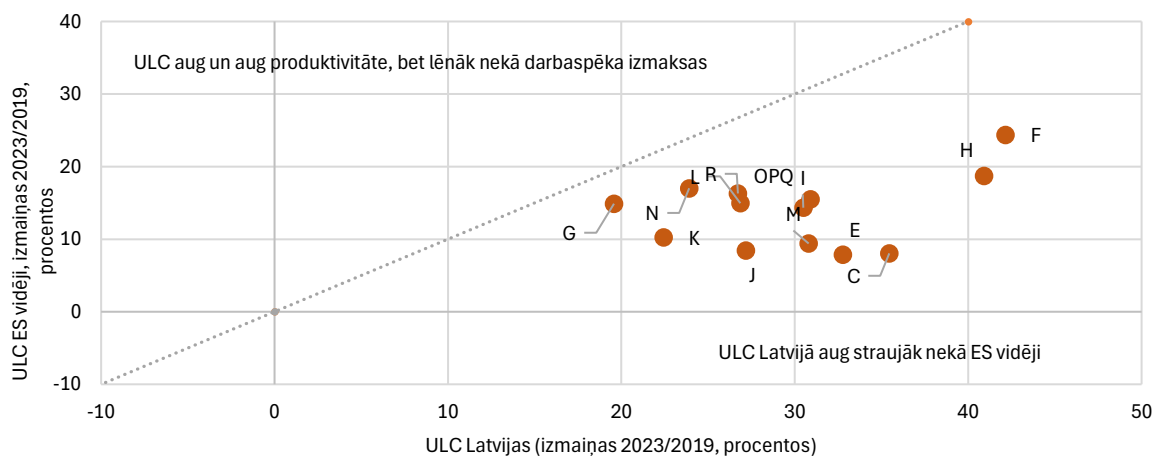
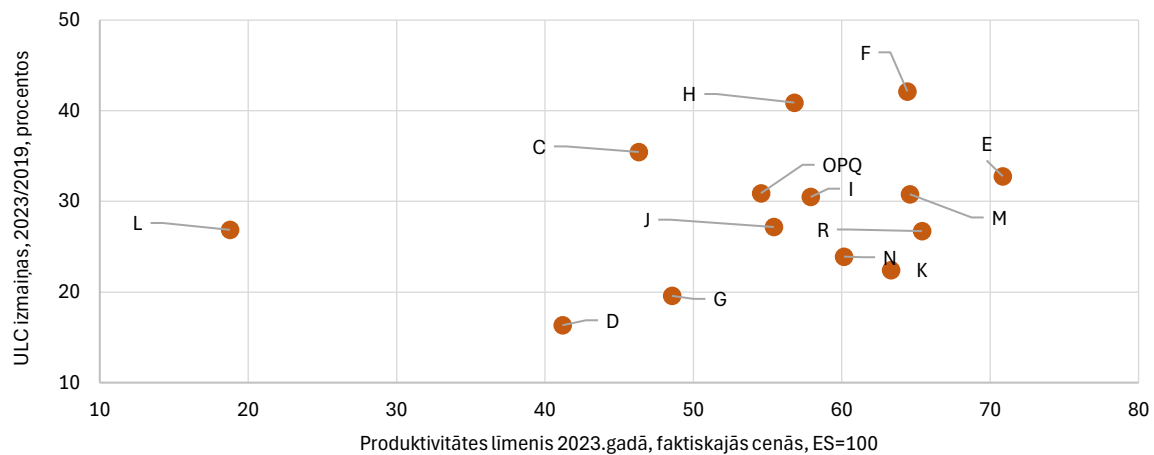
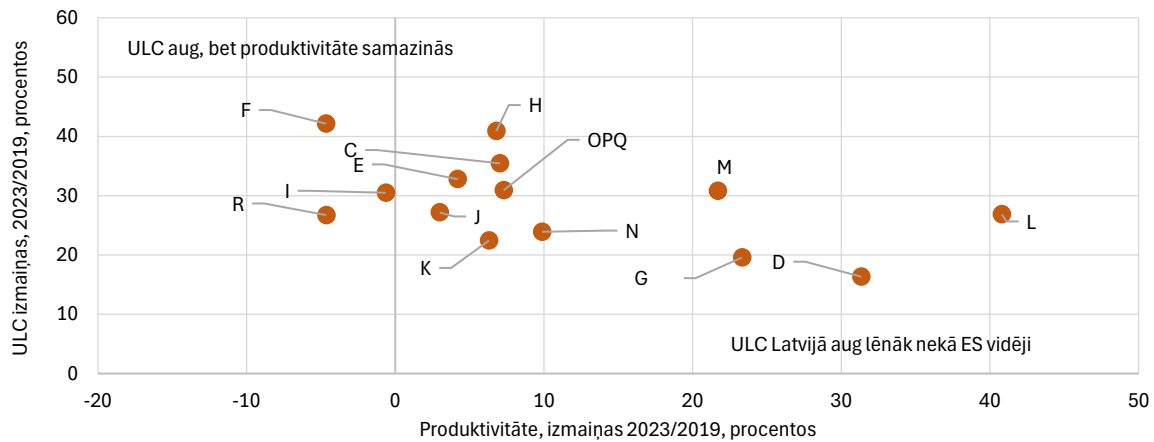
ULC, Produktivitāte un darbaspēka izmaksas Baltijas valstīs un ES
2019-2023.gadā, izmaiņas procentos

Avots: EUROSTAT, autoru aprēķins

Izmaksu konkurētspējas mazināšanas riski vērojami gan ražošanas, gan tirgus pakalpojumu nozarēs. Darbaspēka izmaksu dinamika pirms Covid-19 pandēmijas pēdējos piecos gados (2015.-2019.) abās minētajās nozaru grupās bija ļoti līdzīga – ik gadu vidēji par gandrīz 7,2 % un 8,1 %, tomēr produktivitāte ražošanas nozarēs pieauga nedaudz straujāk nekā pakalpojumu nozarēs – attiecīgi par 2,7 % un 2,4 %. Tāpēc arī nominālais ULC pieaugums ražošanas nozarēs bija mērenāks.

ULC un produktivitāte Latvijas nozarēs 2020.-2023.gados, procentos

A – Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība; B – leguves rūpniecība un karjeru izstrāde; C – Apstrādes rūpniecība;
D – Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana; E – Ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija; F – Būvniecība; G – Tirdzniecība; H – Transports un uzglabāšana; I – Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi; J – Informācijas un komunikācijas pakalpojumi; K – Finanšu un apdrošināšanas darbības; L – Operācijas ar nekustamo īpašumu; M – Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi; N – Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība; OPQ – Sabiedriskie pakalpojumi; R,S – Citi pakalpojumi

Avots: EUROSTAT, autoru aprēķins

Ar Covid-19 pandēmiju un Krievijas karu Ukrainā saistītais šoks vairāk ietekmēja produktu tirgu, nevis darba tirgu.

Četru gadu laikā (2020.-2023.) darbaspēka izmaksas (rēķinot faktiskajās cenās) gan ražošanas, gan tirgus pakalpojumu nozarēs pieauga, attiecīgi par gandrīz 40% un 50%. Lai gan produktivitātei kopumā bija pozitīva dinamika, preču ražošanas nozarēs tā bija visai vāja un nevarēja kompensēt darbaspēka izmaksu kāpumu. Nominālās darbaspēka vienības izmaksas 2023. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu, palielinājās par 44,2 %. Tirgus pakalpojumu nozarēs produktivitātes pieauguma tempu atpalcība no darbaspēka izmaksu dinamikas bija mērenāka nekā ražošanas nozarēs, un arī ULC pieauga lēnāk (par 26%). Lielākais nominālā ULC kāpums četros gados bija būvniecībā, apstrādes rūpniecībā un transporta un uzglabāšanas nozarēs (skatīt. 4.2.2. attēlu).

Nominālais ULC turpināja palielināties arī 2024. gadā – par 13,8 % un to galvenokārt noteica darbaspēka izmaksu kāpums, kamēr produktivitātei bija negatīva dinamika. Darbaspēka izmaksu kāpumā nozīmīgais faktors ir salīdzinoši mērenas korekcijas darba tirgū. Viens no būtiskākajiem tā iemesliem ir darbaspēka (īpaši kvalificētā darbaspēka) piedāvājuma deficīts par ko liecina ilgstoši zema bezdarba līmenis. Tuvākajā nākotnē produktivitātes un darbaspēka izmaksu izmaiņas lielā mērā noteiks ekonomisko aktivitāšu veicināšanas pasākumi.

Konkurētspējas vājināšanās risku pārvarēšanai ir nepieciešams palielināt Latvijas preču eksporta izsmalcinātību, palielinot to produktu daļu, kuru konkurences priekšrocības un pozīcija globālajos tirgos balstītos kvalitatīvos faktoros nevis zemās izmaksās un cenu konkurētspējā.

Izmaksu konkurētspējas nozīmīgi riski ir energoresursu un izejvielu cenu svārstības (izejvielu deficīts), ģeopolitiskie konflikti un tirdzniecības kari, klimata pārmaiņas un stingrākas ilgtspējības prasības u.c. faktori.

Dilemmas (trade-off)

Dilemma ir politikas izšķiršanās starp izmaksu samazināšanu, lai uzlabotu konkurētspēju globālajos tirgos, un ilgtspējīgas izaugsmes mērķiem. Izmaksu samazināšana var palielināt eksportu, radīt darba vietas un veicināt īstermiņa ekonomikas izaugsmi, taču zemo izmaksu balstītā konkurētspēja var kaitēt produktivitātei, kvalitātei un ilgtermiņa izaugsmei. Tāpēc politikai ir jāatrod līdzsvars starp īstermiņa ieguvumiem no zemākām izmaksām un ilgtermiņa ieguvumiem no ieguldījumiem cilvēkkapitālā, investīcijām pētniecībā un attīstībā, tehnoloģijās u.c., kas nodrošina ilgtspējīgu izaugsmi.

Galvenie politikas virzieni:

1. Sasniegt Latvijas preču eksporta izsmalcinātību, palielinot to produktu daļu, kuru konkurences priekšrocības un pozīcija globālajos tirgos balstītos kvalitatīvos faktoros nevis zemās izmaksās un cenu konkurētspējā;
2. Panākt kardinālas ekonomikas strukturālās izmaiņas, kas virzītas uz zināšanās balstītu izaugsmi un jaunu konkurētspējas priekšrocību attīstīšanu;
3. Sekmēt inovācijas un jaunu tehnoloģiju izplatību;
4. Palielināt resursu izmantošanas efektivitāti;
5. Nodrošināt produktīviem uzņēmumiem labvēlīgu uzņēmējdarbības vidi.

Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanai

Lai stiprinātu izmaksu konkurētspēju ekonomikā kopumā, nepieciešamas vairākas politikas aktivitātes, kas veicina efektivitāti, inovācijas un ilgtspējīgu attīstību. Galvenās politikas aktivitātes ietver:

- **Infrastruktūras attīstība:** Investīcijas transporta, loģistikas, enerģētikas un digitālajā infrastruktūrā, lai samazinātu izmaksas un uzlabotu piekļuvi tirgiem un resursiem.
- **Izglītības un prasmju attīstība:** Politikas, kas veicina izglītību un mūžizglītību, lai attīstītu digitālās un tehniskās prasmes, kas palīdz palielināt darba produktivitāti un konkurētspēju.
- **Atbalsts inovācijām un R&D:** Valsts ieguldījumi pētniecībā un attīstībā (R&D), kā arī nodokļu atvieglojumi un subsidijas, kas veicina uzņēmumus radīt jaunas tehnoloģijas un risinājumus.
- **Konkurences veicināšana:** Politikas, kas atbalsta konkurences pieaugumu tirgos, samazina monopolu un veicina uzņēmējdarbības brīvību, tādējādi veicinot efektivitāti un izmaksu samazināšanu.
- **Regulējuma atvieglošana:** Birokrātijas mazināšana, vienkāršotas procedūras un efektīvs administratīvais regulējums, kas atvieglo uzņēmumu darbību un samazina izmaksas.
- **Zaļās ekonomikas politikas:** Ilgtspējīgas resursu izmantošanas veicināšana un atbalsts ilgtspējīgām tehnoloģijām, kas palīdz samazināt izmaksas un veicina vides aizsardzību.
- **Atbalsts mazajiem un vidējiem uzņēmumiem (MVU):** Politikas, kas veicina MVU piekļuvi finansējumam, tirgiem un inovācijām, ļaujot tiem konkurēt un palielināt efektivitāti.

Šīs politikas aktivitātes palīdz radīt konkurētspējīgu ekonomisko vidi, veicinot uzņēmumu attīstību, samazinot izmaksas un uzlabojot kopējo ekonomikas efektivitāti.

Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)

Izmaksu konkurētspējas stiprināšanai ekonomikā kopumā svarīgi iespējotāji (enableri) ir tehnoloģiju attīstība, inovācijas un automatizācija, kas palielina produktivitāti un samazina izmaksas. Tāpat nozīmīga ir izglītība un darbinieku prasmju attīstība, kas uzl

abo efektivitāti, kā arī infrastruktūras uzlabošana, kas samazina loģistikas izmaksas. Konkurences veicināšana, regulējums, tirgus liberalizācija un atbalstoša politika palīdz uzņēmumiem samazināt cenas un uzlabot efektivitāti. Investīcijas pētniecībā, resursu efektīva izmantošana un piegādes ķēžu optimizācija arī veicina izmaksu samazināšanu un ekonomikas konkurētspējas uzlabošanu.

4.2.2. PRODUKTIVITĀTE

Mērķis 2050

Sasniegt ES valstu vidējo produktivitātes līmeni.

Uzdevumi

Lai sasniegtu ES vidējo darbaspēka produktivitāti, nepieciešams veicināt tehnoloģiju, tostarp mākslīgā intelekta, ieviešanu, uzlabot izglītības sistēmu un darbinieku prasmes, attīstīt modernu infrastruktūru, stiprināt konkurenci un uzņēmējdarbības vidi, kā arī palielināt ieguldījumus pētniecībā un nodrošināt ilgtspējīgu resursu izmantošanu.

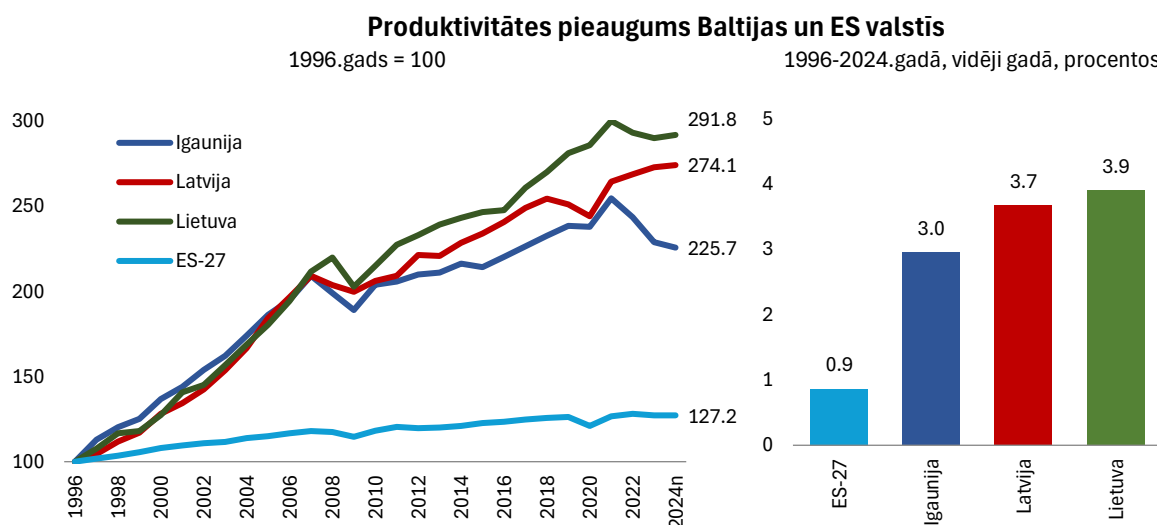
Tendenču un ietekmējošie faktori

Globālās izaugsmes tempi (izņemot cikliskos kāpumus un kritumus) ir nepārtraukti palēninājušies, kā galvenais iemesls ir lēnāka produktivitātes dinamika. Pasaules kopējais produktivitātes pieauguma temps ir palēninājies. Šī tendence ir vērojama kopš 20. gadsimta 90. gadiem, un pēc 2007. gada globālās finanšu krīzes tā kļuvusi īpaši izteikta.

Produktivitātes dinamika Latvijā kopš 90. gadu vidus ir bijusi strauja, pārsniedzot ES vidējos pieauguma tempus un tādējādi nodrošinot produktivitātes plaisas samazināšanos salīdzinājumā ar ES valstīm.

Laika periodā no 1996. līdz 2024. gadam produktivitāte vidēji gadā Latvijā pieauga par 3,7 %, bet ES – par 0,9 %. Līdzīgas tendences ir vērojamas arī pārējās Baltijas valstīs (skatīt 4.2.3. attēlu).

4.2.3. attēls

Avots: EUROSTAT, autoru aprēķins, n– novērtējums

Tomēr produktivitātes dinamika Latvijā ir bijusi svārstīga, it īpaši pēdējos desmit gados. To ir ietekmējusi globālā finanšu krīze, Covid-19 pandēmija un Krievijas nepamatotais iebrukums Ukrainā. Lai arī produktivitātes pieauguma tempi Latvijā ir straujāki nekā vidēji ES, produktivitātes plaisa joprojām saglabājās liela. Produktivitātes konverģences dinamikas palēnināšanās liecina par “produktivitātes slazdu”, kura pārvarēšanai ir nepieciešams paātrināt strukturālās reformas un būtiski uzlabot inovatīvos risinājumus. Nemainoties ekonomiskajai struktūrai par labu vidējas un augstas tehnoloģijas nozarēm, Latvija nespēs pārvarēt “produktivitātes slazdu” un tuvošanos ES vidējam labklājības līmenim.

Produktivitātes palielināšanas izredzes būtiski ierobežo pasaules ekonomiskās norises, tai skaitā militārie konflikti, protekcionisms, tirdzniecības barjeras u.c.

Produktivitātes līmeņa paaugstināšanā būtiska nozīme ir tehnoloģiskiem faktoriem, piemēram, ražošanas modernizācijai, esošo tehnoloģiju pilnveidošanai un jauno tehnoloģiju ieviešanai. Pāreja no vecām uz jaunākām tehnoloģijām sekmē produktivitātes pieaugumu uzņēmuma un nozares līmenī. Tomēr šādu pārmaiņu sniegums kopējā produktivitātes līmeņa paaugstināšanā lielā mērā ir atkarīgs no resursu pārdales no zemākās uz augstākās produktivitātes nozarēm, kā arī no nozarēm ar straujāku produktivitātes dinamiku.

Lai noteiktu darba resursu pārdales ietekmi uz kopējo produktivitātes dinamiku Latvijas ekonomikā, tika izmantota strukturālo izmaiņu ietekmes analīze (*shift share analysis*) metode⁵. Šī metode ļauj noteikt, cik lielā mērā kopējās produktivitātes izmaiņas ietekmē atsevišķās nozares, pieņemot, ka nodarbināto skaits nemainās, un cik lielā mērā to ietekmē darba ņēmēju pārvietošanās uz augstākas produktivitātes nozarēm, kā arī uz nozarēm ar straujāku produktivitātes dinamiku.

Laika periodā no 1997.-2022.gadam produktivitātes dinamiku Latvijā galvenokārt ietekmēja iekšnozaru efekts (*within-sector effects*)⁶, kas liecina, ka produktivitātes uzlabojumi pārsvarā notiek katrā atsevišķā nozarē, tādu faktoru ietekmē, kā prasmīgāks menedžments, tehnoloģiju pilnveidošana, inovācijas, nodarbināto kvalifikācijas celšana, labvēlīga tirgus konjunktūra un citu nozares specifisko faktoru dēļ.

Darba resursu pārdales efekts (*shift effect*) Latvijā ir salīdzinoši vājš – aptuveni 0,5 procentpunkti no ikgadējā produktivitātes pieauguma (1997.-2022.). Pozitīvais pārdales efekts liecina, ka analizējamā periodā nozares ar augstāku produktivitāti ir piesaistījušas vairāk darbaspēka, nekā nozares ar zemāku produktivitātes līmeni. Tomēr, to devums kopējās produktivitātes pieaugumā bija visai neliels.

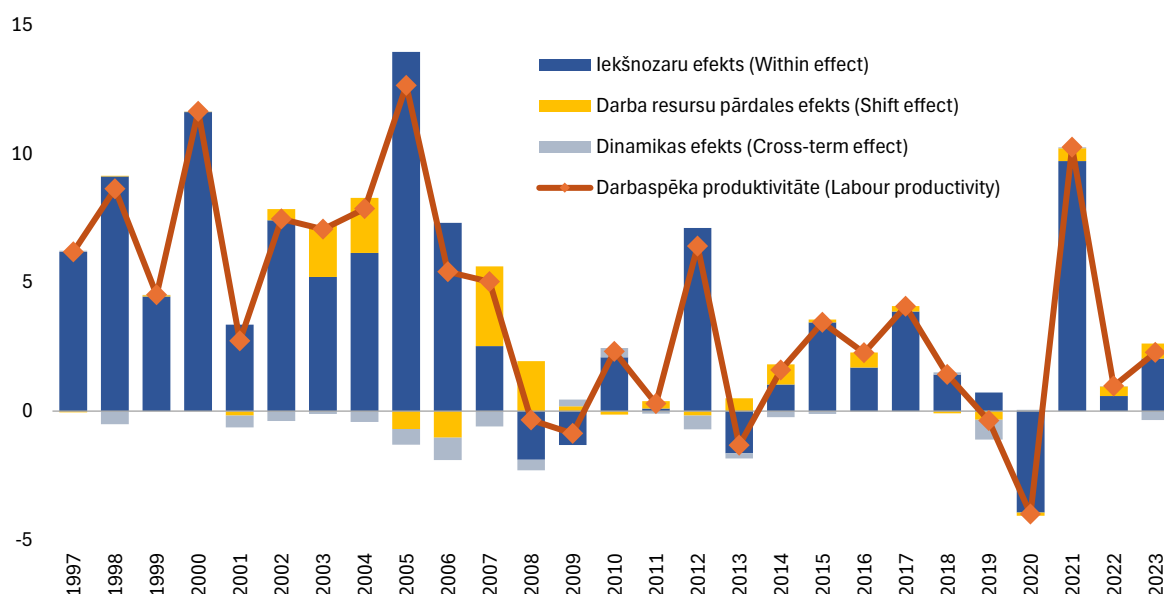
Jāatzīmē, ka ekonomikas straujās izaugsmes gados darbaspēka resursu pārdales efekta pozitīvais devums kopējā produktivitātes kāpumā bija vidēji 0,8 procentpunkti gadā, kamēr pēckrīzes gados vairs tikai 0,1 procentpunkts, kas ir mazāks nekā ekonomikas recesijā. Ekonomikas recesijas gados (2008.-2010.) resursu pārdales pozitīvais efekts daļēji kompensēja nozaru produktivitātes līmeņa samazinājuma negatīvo ietekmi uz kopējo produktivitātes dinamiku tirgus sektorā. Arī Covid-19 pandēmijas un enerģētikas krīzē (2020.-2022.) darba resursu pārdales efekts bija pozitīvs, lai gan tā devums kopējā produktivitātes kāpumā ir mazāks nekā iekšnozaru efekts. (skatīt 4.2.4. attēlu).

⁵ Metodes aprakstu skatīt https://www.mti.gov.sg/-/media/MTI/Legislation/Public-Consultations/2018/A-Shift-Share-Decomposition-Analysis-of-Labour-Productivity-Growth-in-Singapore/ba21_aes2017.pdf

⁶ *Within-sector effects* – parāda, kā kopējās produktivitātes izmaiņas ietekmē nozaru produktivitātes dinamiku, nodarbināto struktūrai (vai nostrādāto stundu struktūrai) nemainoties. Ja nodarbināto struktūra nemainās, produktivitātes pieaugums valstī ir vienāds ar nozaru produktivitātes svērto summu, kur svāri tiek aprēķināti, pamatojoties uz pievienotās vērtības (salīdzināmās cenās) nozaru struktūru. *Shift effect* – produktivitātes izmaiņas, kas ir saistītas ar darba resursu pārvietošanos starp nozarēm. Šis efekts ir pozitīvs, ja darba resursi tiek vairāk piesaistīti nozarēs, kur produktivitāte ir augstāka nekā vidēji valstī, vai ja tie samazinās nozarēs, kurās produktivitāte ir zemāka nekā vidēji valstī.

Cross-term effect – darba resursu novirzīšanās uz nozarēm ar lielāku produktivitātes pieaugumu. Tas arī parāda darbaspēka pārvietošanās starp nozarēm (ekonomiskām aktivitātēm) ietekmi uz kopējo produktivitātes dinamiku, bet atšķirībā no iepriekš aprakstītā efekta tiek ņemtas vērā produktivitātes pieauguma atšķirības nozarēs. Šis efekts ir pozitīvs, ja nozares gan produktivitātes, gan nodarbināto skaits pieaug ātrāk nekā vidēji valstī vai arī pieaug lēnāk nekā vidēji valstī.

Strukturālo izmaiņu ietekme uz produktivitāti tirgus sektorā vidēji gadā, procentos

Avots: CSP, autoru aprēķins

Kopš 1996.gada iekšnozaru produktivitātes kāpuma devums ikgadējā produktivitātes pieaugumā tirgus sektorā veidoja gandrīz 4 procentpunktus. Lielākais ieguldījums produktivitātes kopējā pieaugumā bija tirdzniecības, transporta un uzglabāšanas, informāciju un komunikāciju pakalpojumu, kā arī apstrādes rūpniecības nozarēm. Citu saimniecisko darbību ietekme bija mazāka.

Jāatzīmē, ka pēdējos gados (2020.-2023.) ir nedaudz palielinājies iekšnozaru efekta devums kopējā produktivitātes pieaugumā tirgus sektorā. Tas lielā mērā ir skaidrojams ar nozīmīgiem ieguldījumiem ražošanas digitalizācijā Covid-19 pandēmijas krīzes laikā. Pieauga arī darba resursu pārdales efekts, kas liecina par to, ka palielinājās nodarbināto īpatsvars nozarēs ar augstāku produktivitātes līmeni.

Kopumā darba resursu pārdales par labu produktīvākām nozarēm ir nepietiekama, lai būtiski ietekmētu tautsaimniecības kopējā produktivitātes līmeņa straujāku kāpumu.

Kā apgalvoja Saimons Kuznets “nav iespējams sasniegt augstu pieauguma tempu uz vienu iedzīvotāju vai uz vienu darba ņēmēju bez atbilstošām būtiskām izmaiņām dažādu nozaru īpatsvarā” (Kuznets, 1979).

Dilemmas (trade-off)

Dilemma ir izvēlēties politiku vai nu stiprināt esošo ekonomisko struktūru, kas balstīta uz esošām salīdzinošām priekšrocībām, vai veicināt strukturālās pārmaiņas, kas vērstas uz augstākas pievienotās vērtības aktivitātēm.

Galvenie politikas virzieni: cilvēkkapitāla (skatīt 4.1.2.nodaļu), tehnoloģiju un digitalizācijas (skatīt 4.3.nodaļu), inovācijas (skatīt 4.4.nodaļu), kā arī izmaksu konkurētspējas (4.2.1.) sadaļās definētie uzdevumi.

Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvērīto mērķu un uzdevumu sasniegšanai

Produktivitātes pieauguma izredzes nākotnē ir cieši saistītas ar Latvijas uzņēmumu dziļāku integrāciju globālajos tirgos, palielinot zināšanu ietilpīgo produktu un pakalpojumu daļu kopējā eksportā. Tas ir saistīts ar spēju veikt tehnoloģisko modernizāciju un inovācijas, un paplašināt dalību pasaules vērtības ķēdēs.

Kā katalizators straujākām pārmaiņām pēdējos gados ir digitalizācijas, mākslīgā intelekta, zaļo tehnoloģiju attīstība u.c. Tomēr, produktivitātes fundamentālie faktori paliek nemainīgi un tie ir saistīti ar ieguldījumiem cilvēkkapitālā, investīcijām un kapitāla intensitātes palielināšanu, spēju iekļauties globālās vērtību ķēdēs un eksporta potenciāla palielināšanu, inovācijām, jaunu produktu, pakalpojumu un metožu izstrādi, u.c. Būtiska nozīme produktivitātes palielināšanai ir ražošanas procesa organizēšanai un vadībai, ražošanas specializācijai un koncentrācijai, infrastruktūras pieejamībai, kā arī starpnozaru horizontālo un vertikālo saikņu izveidei. Produktivitātes un konkurētspējas paaugstināšanai ir nepieciešama vispusīga un plašāka pieeja – spēcīgs sniegums vienā jomā nevar kompensēt vāju veikumu citā.

Produktivitātes līmeņa paaugstināšanas nozīmīgi faktori ir ražošanas modernizācija, esošo tehnoloģiju pilnveidošana un jauno tehnoloģiju ieviešana. Pāreja no vecām uz jaunākām tehnoloģijām sekmē produktivitātes pieaugumu uzņēmuma un nozares līmenī. Tomēr, šādu pārmaiņu sniegums kopējā produktivitātes līmeņa paaugstināšanā lielā mērā ir atkarīgs no resursu pārdales no zemākās uz augstākās produktivitātes nozarēm, kā arī uz nozarēm ar straujāku produktivitātes dinamiku.

Produktivitātes pieaugumam arvien vairāk būs jābalstās uz zinātnes ietilpīgām darbībām, kuru īpatsvars ekonomikā šobrīd ir mazs. Latvijas vājākais punkts ir inovācijas, kam nepieciešami ieguldījumi pētniecībā un izstrādē, kā arī cilvēku zināšanu un prasmju pilnveidošanā. Tomēr, politikas veidotāji nedrīkst aizmirst „vecās” problēmas, kā, piemēram, infrastruktūras nepilnības, reģionu krāsas atšķirības, sociālā nevienlīdzība, u.c.

Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)

Produktivitātes palielināšanai ekonomikā nepieciešamie iespējotāji (enableri) ietver tehnoloģiju attīstību, piemēram, automatizāciju un mākslīgo intelektu, kas uzlabo ražošanas efektivitāti, kā arī izglītības un prasmju attīstību, kas veicina darba spēka produktivitāti. Uzlabota infrastruktūra, konkurences veicināšana, pētniecība un attīstība (R&D), uzņēmējdarbības atbalsts un piekļuve globālajiem tirgiem arī palīdz palielināt efektivitāti. Turklāt, ilgtspējīga resursu izmantošana un efektīva enerģijas pārvaldība samazina izmaksas un uzlabo produktivitāti.

4.3. VALSTS TEHNOLOĢISKĀ UN DIGITĀLĀ ATTĪSTĪBA

Mērķis 2050

Sasniegt ES līderu līmeni tehnoloģiskās attīstības un digitalizācijas jomā.

Uzdevumi

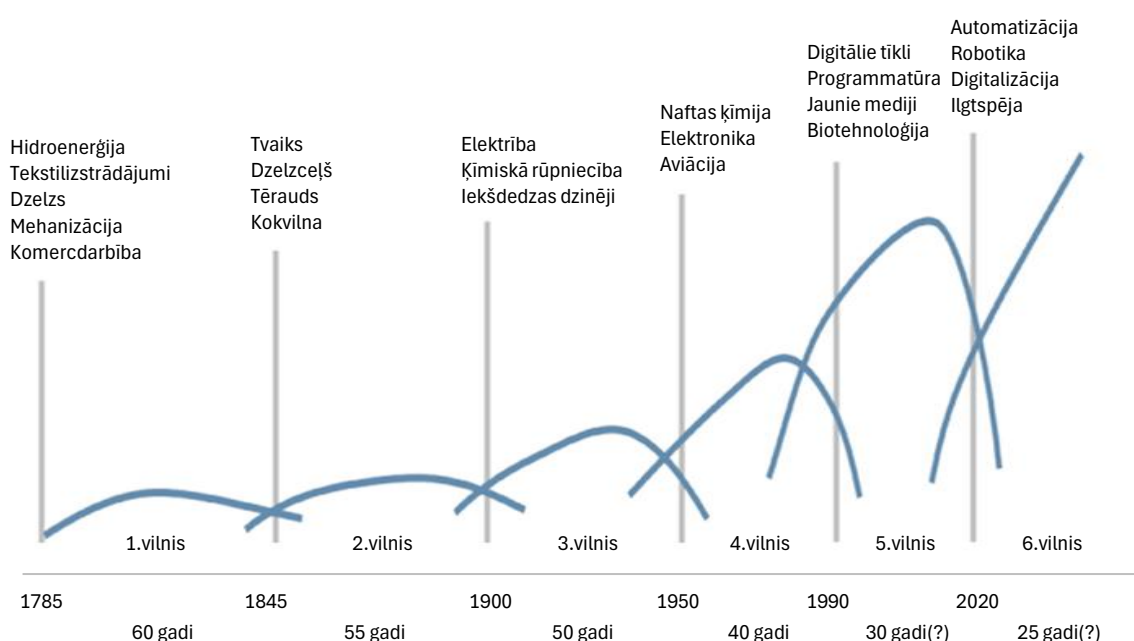
Lai sasniegtu valsts tehnoloģiskās un digitālās attīstības mērķi, nepieciešama koordinēta rīcība digitālo prasmju pilnveidē, uzņēmumu atbalstā, regulējuma modernizēšanā, datu un MI attīstībā, kā arī uz datiem balstītas pārvaldības ieviešanā.

Pasaules tendences

Tehnoloģiju attīstība ekonomikā norit cikliski, kā to aprakstījis Jozefs Šumpeters, uzsverot “radošās iznīcināšanas” mehānismu, kurā jaunas inovācijas aizvieto novecojušās tehnoloģijas, tādējādi radot strukturālas pārmaiņas un veicinot ekonomisko dinamiku. Šobrīd pasaules ekonomika atrodas sestajā tehnoloģiskās attīstības ciklā, kuru raksturo digitālo tehnoloģiju, mākslīgā intelekta, biotehnoloģiju un ilgtspējīgu risinājumu integrācija, kas veido jaunu industriālās paradigmas posmu un nosaka cilvēkkapitāla, inovāciju un ražošanas sistēmu transformāciju.

4.3.1.attēls.

Tehnoloģiskie cikli (viļņi)

Tehnoloģiju attīstība un digitalizācija ir galvenie faktori, kas virza mūsdienu ekonomisko izaugsmi. Tie nodrošina lielāku efektivitāti, inovāciju un jaunu iespēju rašanos, bet prasa arī pielāgošanos, atbilstošu izglītību un pārdomātu politiku, lai maksimāli izmantotu priekšrocības un mazinātu riskus.

Valsts tehnoloģiskā attīstība un digitalizācija ir nozīmīgs faktoru kopums, kam ir būtiska nozīme produktivitātes pieaugumā. Pasaulē notiek strauja tehnoloģiskā un digitālā attīstība, mākslīgā intelekta ieviešana maina attīstības paradigmu. Covid-19 izraisītā krīze ir parādījusi, ka digitālo tehnoloģiju izmantošana palīdz ierobežot negatīvo ietekmi uz uzņēmējdarbības modeļiem. Tāpēc ekonomikas digitalizācijas pakāpe lielā mērā noteiks ekonomikas noturību un atgūšanas spēju. ES tehnoloģiskā attīstība atpaliek no ASV un citām attīstītām valstīm.

Šobrīd pasaulē ir vairākas jaunās un strauji attīstošās tehnoloģijas, kas būtiski ietekmē dažādas nozares un sabiedrību kopumā. **Visnozīmīgākās tehnoloģijas** tiek uzskatāmas par spēles mainītājiem (*game changers*)-, kas piedāvā inovatīvus risinājumus ar potenciāli ļoti nozīmīgu ietekmi uz ekonomiku, sabiedrību un vidi. Spēli mainošās tehnoloģijas ietver mākslīgo intelektu un mašīnmācīšanos, kas uzlabo lēmumu pieņemšanu un automatizē procesus; kvantu datorus ar izcilu skaitļošanas jaudu; blokķēdes tehnoloģiju drošai un decentralizētai datu pārvaldībai; gēnu rediģēšanu; tīrās enerģijas risinājumus, piemēram, saules un ūdeņraža tehnoloģijas; 5G tīklus ātrai datu pārraidei; autonomās sistēmas un robotiku; smadzeņu-datora saskarnes (BCI), kas paplašina cilvēka iespējas; jaunus materiālus kā grafēnu, kā arī digitālos dvīņus un malu skaitļošanu, kas ļauj optimizēt sarežģītas sistēmas reāllaikā. Šīs tehnoloģijas pārveido ražošanu, medicīnu, izglītību un vidi, padarot tās efektīvākas, ilgtspējīgākas un pielāgojamākas nākotnes izaicinājumiem.

Jāatzīmē, ka tehnoloģijas strauji attīstās un pētnieki nepārtraukti analizē šīs tendences, vērtējot to potenciālo ietekmi. Balstoties uz zinātnieku, pētnieku un futūristu atziņām Pasaulē Ekonomikas forums (*World Economic Forum*) kopš 2011. gada ik gadu publicē pārskatu par visnozīmīgākajām jaunajām tehnoloģijām. 2024. gadā publicētajā ziņojumā "*Top 10 Emerging Technologies*" (World Economic Forum, 2024), ir apkopotas tehnoloģijas ar potenciāli būtisku ietekmi uz sabiedrību un ekonomiku nākamo 3-5 gadu laikā. Šīs tehnoloģijas tika izvēlētas, balstoties uz to potenciālu būtiski ietekmēt veselību, komunikāciju, infrastruktūru un ilgtspēju.

Straujās tehnoloģiskās attīstības procesa viens no nozīmīgākajiem elementiem ir digitalizācija. Digitālā transformācija ir kļuvusi par būtisku sociālās un ekonomiskās attīstības faktoru. Empīriskie pētījumi ir pierādījuši, ka digitālā attīstība pozitīvi ietekmē ekonomikas izaugsmi

Vairākos pētījumos ir identificētas būtiskās tendences uzņēmumu digitalizācijas jomā. Pētnieki atzīmē, ka digitalizācija un tās virzītās inovācijas maina uzņēmumus, institūcijas un sabiedrību kopumā (Kraus et al., 2021), digitalizācija var izraisīt būtiskas izmaiņas biznesa vidē, paātrinot pašreizējā biznesa modeļa novecošanos (Wirtz, Weyerer, Heckerth, 2022). Zinātniskajos rakstos ir arī atzīmēts, ka uzņēmumi var saskarties ar vairākiem šķēršļiem digitālajai transformācijai un to pārvarēšanai ir nepieciešamas būtiskas strukturālas izmaiņas (Hess et al., 2016).

Daudzos pētījumos ir atzīmēts, ka digitālās tehnoloģijas maina ne tikai uzņēmējdarbības modeļus, bet arī būtiski ietekmē patērētāju uzvedību (Vial, 2019). Izmantojot digitālās tehnoloģijas, patērētājs kļūst par aktīvu ražošanas procesa dalībnieku (Yeow, Soh, Hansen, 2017).

Jāatzīmē, ka pētījumos ir secināts, ka digitālās tehnoloģijas veicina arī vides izaicinājumu risināšanu, piemēram, izmantojot viedās pilsētas mobilitāti, precīzo lauksaimniecību un ilgtspējīgas piegādes ķēdes.

Digitālās tehnoloģijas maina konkurences vidi. Tā, piemēram, pētnieki Richter, Kraus u.c. (Richter et al., 2017) pievērš uzmanību tam, ka platformu izmantošana (piemēram, P2P finanšu jomā) ir pārveidojusi esošos tirgus, radot koplietošanas ekonomiku un veicinot digitālo preču un pakalpojumu apmaiņu. Raksta autori atzīmē, ka konkurence arvien vairāk tiek pārveidota par virtuālu vidi, kur informācijas plūsmas ir ātrākas un mazāk ierobežojošas nekā fiziskajā pasaulē, un iepriekšējie ienākšanas šķēršļi kļūst mazāk nozīmīgi. Kopumā var secināt, ka uzņēmumi var izmantot digitālās tehnoloģijas gan jaunu procesu ieviešanai, gan iekšējo procesu uzlabošanai piegādes ķēdēs, kā arī jaunu biznesa modeļu izstrādei (Bouncken, Kraus, Roig-Tierno, 2021).

Daudzos pētījumos par digitalizācijas procesiem ES valstīs secināts, ka digitālā transformācija pozitīvi ietekmē ekonomikas izaugsmi, īpaši veicinot MVU attīstību (Verdeș, Mironescu, Mazăre, 2024) uzlabojot produktivitāti un nodarbinātību. Tomēr pastāv reģionālas atšķirības digitālās infrastruktūras un prasmju pieejamībā, kas var ierobežot digitalizācijas potenciālu. Autori atzīmē, ka, lai maksimāli izmantotu digitalizācijas priekšrocības, nepieciešamas koordinētas politikas, kas veicina digitālo prasmju attīstību un infrastruktūras uzlabošanu visā ES.

Savukārt Eiropas Investīciju bankas (EIB) ziņojumā "*Digitalisation in the European Union: Progress, challenges and future opportunities*" (European Investment Bank, 2023) tika analizēts digitālās transformācijas progress, izaicinājumi un nākotnes iespējas Eiropas Savienībā. Pētījumā atzīmēts, ka digitālajā transformācijā pastāv reģionālas atšķirības. Īpaši tas ir vērojams digitālās infrastruktūras un prasmju pieejamībā, kas var ierobežot digitalizācijas potenciālu. Uzņēmumu digitalizācijas centieni lielā mērā ir atkarīgi no darbinieku digitālajām prasmēm, turklāt reģioni ar augstāku digitālo prasmju līmeni biežāk ievieš modernās digitālās tehnoloģijas.

Digitālā transformācija Latvijā

Latvijas digitālās transformācijas politika balstās uz vairākiem nozīmīgiem plānošanas dokumentiem, kas nosaka valsts attīstības virzienus digitalizācijas jomā. Dokumentos ir izklāstīti digitālās transformācijas mērķi un rīcības virzieni, kas aptver informācijas sabiedrības attīstību, pakalpojumu dzīves cikla pārvaldību un valsts IKT pārvaldību, kā arī nosaka Latvijas virzību uz Eiropas digitālās desmitgades mērķu sasniegšanu līdz 2030.gadam. Svarīgākie no tiem:

- Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027.gadam (Pārresoru koordinācijas centrs, 2020);
- Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021g) Tajā izklāstīti mērķi un rīcības virzieni, kas aptver informācijas sabiedrības attīstību, pakalpojumu dzīves cikla pārvaldību un valsts IKT pārvaldību.
- Digitālās desmitgades stratēģiskais ceļvedis Latvijai līdz 2030.gadam (VARAM, 2024a). Dokuments nosaka Latvijas virzību uz Eiropas digitālās desmitgades mērķu sasniegšanu līdz 2030.gadam. Tas ietver pasākumus digitālo prasmju attīstībai, digitālās infrastruktūras uzlabošanai, uzņēmumu digitalizācijai un publisko pakalpojumu modernizācijai.
- Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021e);
- Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021b);
- Latvijas kiberdrošības stratēģija 2023.-2026.gadam (Aizsardzības ministrija, 2022).

Latvijā ir izveidojusies digitālā plaisa starp pilsētu un laukiem. Lielai daļai Latvijas iedzīvotāju trūkst digitālo pamatprasmju, kas viņiem liedz efektīvi lietot internetu. Digitālo tehnoloģiju integrācija uzņēmumos ir krietni zem ES vidējā līmeņa. Kopumā Latvijas sabiedrība nav pilnībā gatava ekonomikas digitālam izrāvienam. Latvijā ir viens no augstākajiem iedzīvotāju īpatsvaram dažādās vecuma grupās, kuriem ir zems vispārējo digitālo prasmju līmenis. Tas rada ne tikai digitālo prasmju nepietiekamību darba tirgū, bet arī kopumā kavē plašāku digitālo tehnoloģiju ienākšanu uzņēmumos.

Lēnā ekonomisko reformu gaita, finansējuma nepietiekamība digitalizācijas un jauno tehnoloģiju ieviešanai, kā arī digitālo prasmju lēnā apgūšana ir būtiski šķēršļi valsts attīstībai.

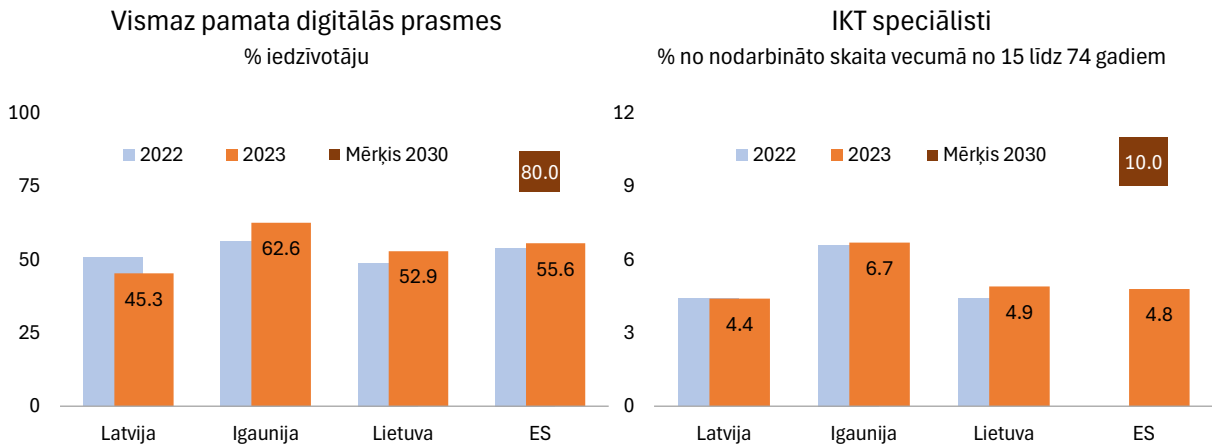
Eiropas Komisija no 2014. līdz 2022.gadam publicēja Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksu (DESI)⁷, kas atspoguļo dalībvalstu progresu digitālajā jomā. DESI 2022.gada rangā Latvija ieņēma 17. vietu (Igaunija – 9. vietā, Lietuva – 14. vietā) (European Commission, 2022) starp ES valstīm. Sākot ar 2023.gadu un saskaņā ar Digitālās desmitgades politikas programmu 2030.gadam, DESI ir integrēts Ziņojumā par digitālās desmitgades stāvokli (*Report on the state of the Digital Decade* (European Commission, 2025d)), Saskaņā ar jauno pieeju DESI rezultāti ir publicēti par atsevišķiem rādītājiem, bet nav izveidots viens kopējs indekss, tādēļ valstu vietas nav iespējams noteikt. Atbilstoši Digitālās desmitgades politikas programmas 2030 (European Commission, 2025e) mērķiem, ES dalībvalstu progress digitalizācijas jomā tiek vērtēts četrās dimensijās: digitālās prasmes, digitālā infrastruktūra, uzņēmējdarbības digitalizācija un sabiedrisko pakalpojumu digitalizācija (skatīt 4.3.2. attēlu).

2024.gadā publicētajā otrajā Ziņojumā par digitālās desmitgades stāvokli (*Report on the state of the Digital Decade 2024*) (European Commission, 2024f) ir atzīmēts, ka digitālās attīstības vairākās jomās Latvijai ir vērojamas pozitīvas tendences: pieauga mazo un vidējo uzņēmumu skaits, kas izmanto digitālās tehnoloģijas un mākoņtehnoloģiju ieviešana. Palielinājās digitālo publisko pakalpojumu pieejamība uzņēmējiem. Latvijai ir neizmantots potenciāls ES digitālās desmitgades mērķu sasniegšanai, tomēr salīdzinoši lēni uzlabojumi ir 5G un gigabitu pakalpojumu ieviešanā, kā arī ir nepieciešams turpināt darbu digitālo prasmju uzlabošanā un modernu savienojamības tehnoloģiju, piemēram, gigabitu tīklu un 5G tehnoloģiju, ieviešanā, lai nodrošinātu visaptverošu digitālo ekosistēmu.

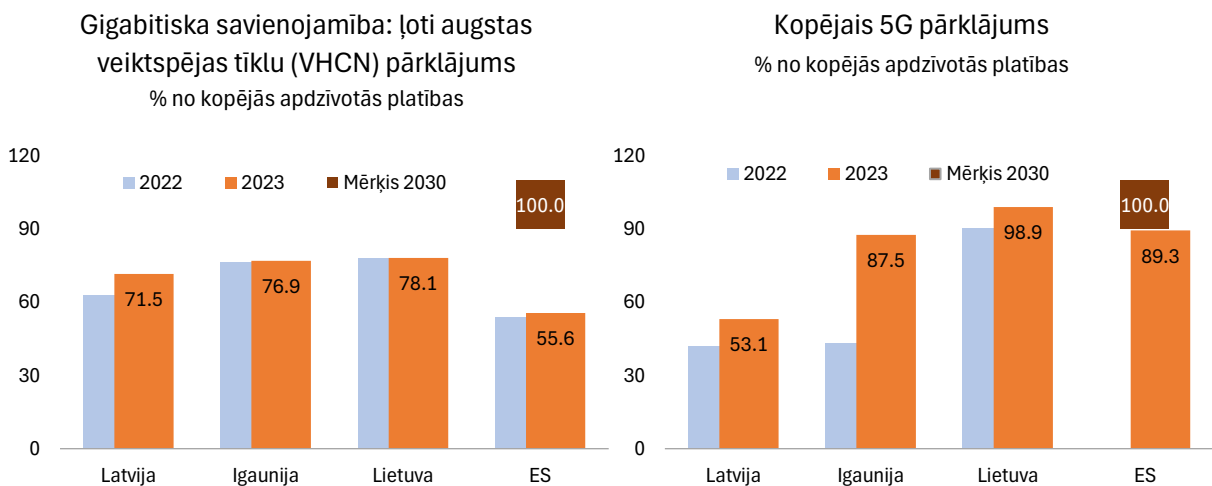
⁷ Līdz 2022.gadam DESI indekss bija strukturēts 4 galvenajās jomās: 1) cilvēkkapitāls, ko raksturo digitālo un programmatūras prasmju līmeņi un IKT speciālistu skaits; 2) savienojamība, ko raksturo dažādas ātrdarbības un pieejas tīklu izplatība un izmantošana; 3) digitālo tehnoloģiju integrācija, ko raksturo uzņēmumu spēja izmantot tādas digitālās tehnoloģijas kā mākoņpakalpojumi, lielle dati, mākslīgais intelekts, kā arī e-komercijas izplatība; 4) digitālie publiskie pakalpojumi, ko raksturo digitālo publisko pakalpojumu un atvērto datu izmantošana.

Digitālās ekonomikas rādītāji 2024.gadā atbilstoši Digitālās desmitgades politikas programmas mērķiem

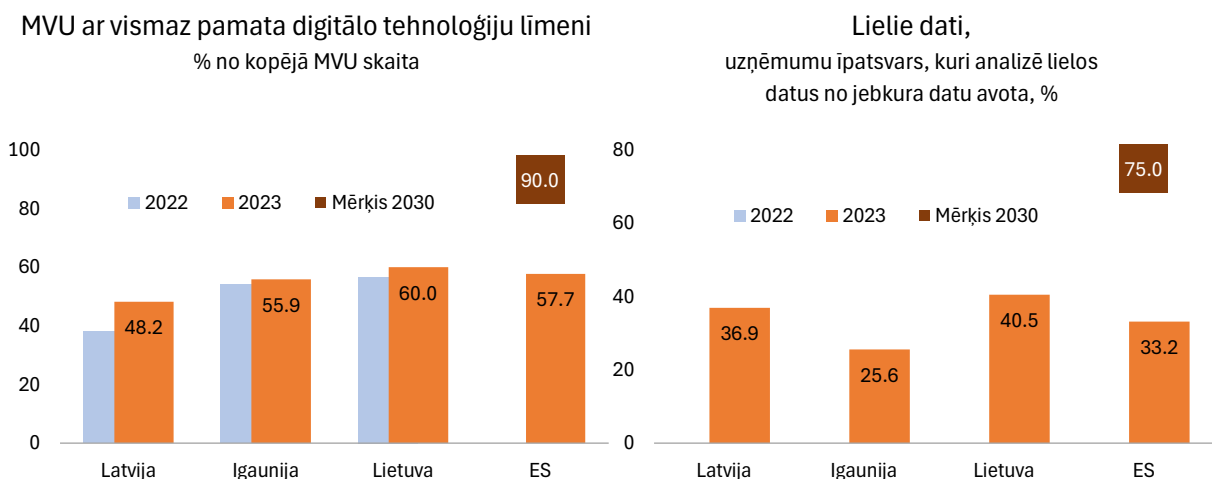
Digitālās prasmes

Digitālā infrastruktūra

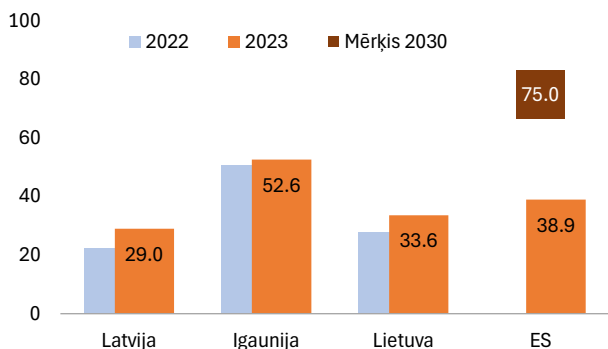

Uzņēmējdarbības digitalizācija

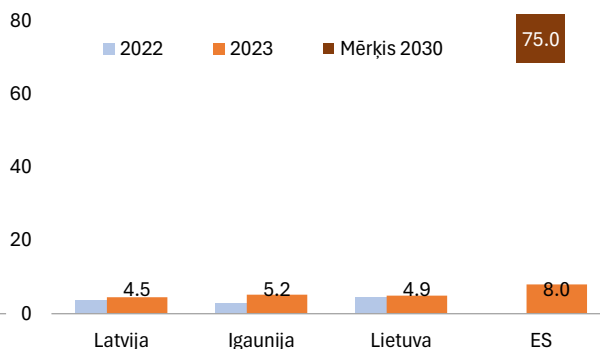
Mākoņdatošana

uzņēmumu īpatsvars, kuri izmanto vismaz vienu no mākoņdatošanas pakalpojumiem, %

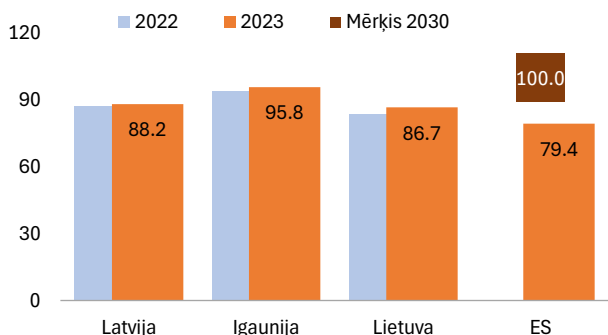
Mākslīgais intelekts

uzņēmumu īpatsvars, kuri izmanto vismaz vienu mākslīgā intelekta tehnoloģiju, %

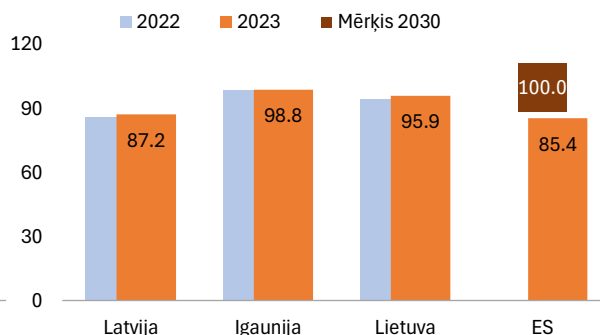

SABIEDRISKO PAKALPOJUMU DIGITALIZĀCIJA

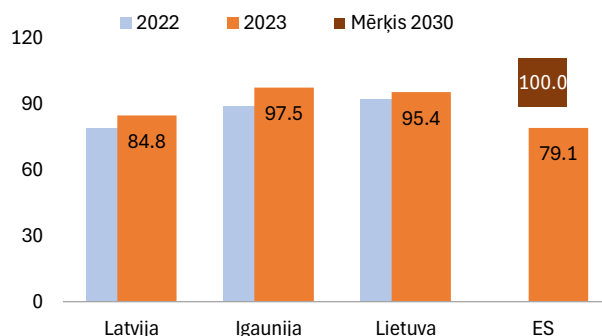
Digitālie sabiedriskie pakalpojumi iedzīvotājiem
vērtējums no 0 līdz 100

Digitālie pakalpojumi biznesam
vērtējums no 0 līdz 100

Piekluve e-veselības dokumentiem
vērtējums no 0 līdz 100

Avots: Eiropas Komisija, autoru veidots

“Oxford Insights” un Starptautiskā attīstības pētījumu centra veidotajā “Valdības mākslīgā intelekta gatavības indeksā 2023” (Oxford Insights, 2024), kas analizē valdības mākslīgā intelekta ieviešanas stratēģijas, tehnoloģiskās iespējas un datu kvalitāti, Latvija ieņēma 48. vietu (Igaunija – 17. vietu, Lietuva – 35. vietu) starp 193 valstīm, pasliktinot savu vietu par 2 pozīcijām, salīdzinot ar 2022.gadu.

Portulans Institute veidotajā “Elektronisko sakaru tīklu gatavības indeksā 2024” (Portulans Institute, 2024), kas analizē digitālo transformāciju pēc četriem pilāriem (tehnoloģiju attīstība, cilvēkkapitāls, pārvaldība, ekonomiskā un sociālā ietekme), Latvija ieņēma 37. vietu (Igaunija – 18. vietu, Lietuva – 31. vietu) starp 133 valstīm, uzlabojot savu vietu par 2 pozīcijām, salīdzinot ar 2023.gadu.

Mākslīgais intelekts (MI) ar strauji augošajām iespējām, piedāvājot vēl nebijušas iespējas uzlabot efektivitāti, lēmumu pieņemšanu un pakalpojumu sniegšanu, tiek uzskatīts par jaunu vispārējas nozīmes tehnoloģiju, kas ir līdzvērtīga iepriekšējām digitālajām inovācijām, piemēram, internetam un personālajiem datoriem, kā arī agrākiem revolucionāriem atklājumiem, piemēram, tvaika dzinējam un elektrībai.

Jaunie MI sasniegumi, it īpaši ģeneratīvais MI, kas balstīts uz lielajiem valodu modeļiem, uzlabo lietotāju veikspēju dažādos uzdevumos, kurus iepriekš uzskatīja par automatizācijai nepiemērotiem to spēcīgā kognitīvā satura un augstās zināšanu intensitātes dēļ. Mikrolīmeņa empīriskie pētījumi liecina par būtisku darbinieku veikspējas pieaugumu, izmantojot MI vairākos biznesa kontekstos: klientu apkalpošanas aģentu vidū par 14%, biznesa konsultantu vidū par gandrīz 40% un programmatūras programmētāju vidū par vairāk nekā 50% (OECD, 2024c, 9). Tomēr, jāņem vērā, ka MI pašlaik galvenokārt ietekmē izziņas, zināšanu ietilpīgas darbības (IKT, finanses, profesionālie pakalpojumi), savukārt uzdevumus ar spēcīgu fizisko sastāvdaļu (piemēram, būvniecība, lielākā daļa ražošanas un personīgo pakalpojumu) tas ietekmē daudz mazāk.

OECD, vērtējot mākslīgā intelekta ietekmi, norāda, ka kopējais ieguvums 10 gadu periodā, visticamāk, būs ievērojams – kopējā faktoru produktivitāte ik gadu pieaugs aptuveni par 0,25-0,6 procentpunktiem un produktivitāte par 0,4-0,9 procentpunktiem (OECD, 2024c, 3).

Kā redzams 3.24. attēlā, tad uzņēmumu īpatsvars, kuri izmanto vismaz vienu mākslīgā intelekta tehnoloģiju, Latvijā nedaudz atpaliek no Lietuvas, Igaunijas un ES vidējā rādītāja. Tomēr pagaidām ES vidēji un arī Latvijā minēto uzņēmumu skaits 2023.gadā bija niecīgs, attiecīgi 8% un 4,5%. Mērķi gan ir ambiciozi- 2030.gadā palielināt šo rādītāju līdz 75%.

Latvijā tiek veidots Nacionālais mākslīgā intelekta centrs ar mērķi palīdzēt efektīvizēt iestāžu darbu un sniegt rekomendācijas. MK 2024.gada nogalē ir atbalstījis mākslīgā intelekta attīstības likumprojektu, ko tālāk skatīs Saeima. Likuma mērķis ir veidot mākslīgā intelekta tehnoloģiju ekosistēmu un noteikt tiesisko ietvaru sadarbībai starp publisko sektoru, privāto sektoru un augstskolām (VARAM, 2024b).

Tomēr, tas ir tikai pirmais nepieciešamais solis MI attīstībai. Pētījumi MI jomā rāda, ka MI plašāka ieviešana ir atkarīga no vairākiem apstākļiem, kuros valdības politikai ir galvenā loma. Svarīgs priekšnoteikums MI attīstībai ir prasmju palielināšana, tai skaitā ar efektīvām pārkvalifikācijas un citām aktīvas darba tirgus programmām, digitālās infrastruktūras un piekļuves datiem uzlabošana un konkurences nodrošināšana tirgū. Tāpat MI nevar aplūkot neatkarīgi no drošības, datu aizsardzības, privātuma un datu iznīcināšanas jautājumiem, kā arī no neirozinātnes, mākoņdatošanas un kvantu skaitļošanas aspektiem. Ētiskajai dimensijai un vadlīnijām atbildīgai MI kodēšanai ir jāklūst par būtisku valsts stratēģijas sastāvdaļu.

Valsts tehnoloģisko un digitālo attīstību ierobežo pasaules ekonomiskās norises, tai skaitā militārie konflikti, protekcionisms, tirdzniecības barjeras u.c. Palielinās kibernetikas riski. Tarifu kari sadārdzinās tehnoloģiju pārnesei un digitālos pakalpojumus.

Dilemmas (trade-off)

Dilemma: izšķiršanās starp ekstensīvo (darbietilpīgā) un intensīvo (balstīta uz tehnoloģiju un digitālo attīstību) izaugsmes veicināšanas politiku. Latvijai der tikai intensīvā pieeja, jo ekstensīvās izaugsmes iespējas ir izsmeltas demogrāfisko izaicinājumu un globālās konkurences apstākļos, savukārt tikai tehnoloģijās, inovācijās un produktivitātē balstīta attīstība spēj nodrošināt ilgtspējīgu izaugsmi un dzīves līmeņa celšanos.

Dilemma ir arī starp datu atvēršanu un brīvu pieejamību un esošo datu drošības regulējumu.

Galvenie politikas virzieni:

1. Nozaru strukturālās pārmaiņas par labu augsto tehnoloģiju nozarēm;
2. Uzņēmumu digitalizācijas pakāpes paaugstināšana;
3. Mākslīgā intelekta iespēju plašāka izmantošana;
4. Publisko pakalpojumu digitalizācija;
5. Intelektuālā īpašuma tiesību jomas sakārtošana;
6. Datu drošība un datu pieejamība.

Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanai

Galvenajam aktivitāšu kopumam jābūt vērstam uz digitālo prasmju palielināšanu sabiedrībai kopumā, specifiski orientējoties uz katru mērķa grupu, lai novērstu nevienlīdzības risku nākotnē. Jāizstrādā visaptveroša uzņēmumu digitalizācijas stratēģija. Svarīgs instruments digitālajā laikmetā ir arī pastāvīgs dialogs ar uzņēmējiem par jaunāko tehnoloģiju attīstību un digitālās ekonomikas tendenču ietekmi uz to darbību.

Svarīga nozīme digitālās ekonomikas apstākļos ir regulācijai. Politiku veidotājiem jāapzinās, ka ir jomas, kur ir ierobežotas iespējas piemērot jaunus biznesa modeļus. Pašreizējie regulatīvie modeļi ir bāzēti uz institucionālo ietvaru, savukārt uzņēmēji savā darbībā bāzējas nevis uz institucionālajiem ietvariem, bet uz konkrētām funkcijām. Būtiski strukturālo politiku virzieni ir intelektuālā īpašuma tiesību jomas sakārtošana (datu sniedzējiem jāpaliek to turētājiem, platformas pašas par sevi ir tirgi, regulatīvais ietvars platformām, pieeja infrastruktūrai), jaunās nodarbinātības formas, starptautiskā sadarbība, īpaši attiecībā uz digitālās ekonomikas aplikšanu ar nodokļiem, datu analīzi un procesu mērīšanu.

Mākslīgā intelekta (MI) plašāka ieviešana ir atkarīga no vairākiem apstākļiem, kuros valdības politikai ir galvenā loma. Svarīgs priekšnoteikums MI attīstībai ir prasmju palielināšana, tai skaitā ar efektīvām pārkvalifikācijas un citām aktīvas darba tirgus programmām, digitālās infrastruktūras un piekļuves datiem uzlabošana un konkurences nodrošināšana tirgū. Tāpat MI nevar aplūkot neatkarīgi no drošības, datu aizsardzības, privātuma un datu iznīcināšanas jautājumiem, kā arī no neirozinātnes, mākoņdatošanas un kvantu skaitļošanas aspektiem. Ētiskajai dimensijai un vadlīnijām atbildīgai MI izmantošanai ir jāķļūst par būtisku valsts stratēģijas sastāvdaļu.

Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)

Valsts tehnoloģiskās un digitālās attīstības iespējotāji (enablers) ietver vairākus faktoros, kas veicina inovāciju un tehnoloģiju attīstību. Starp galvenajiem iespējotājiem (enableriem) ir skaidra digitālā

stratēģija, piemērota regulējuma un tiesiskās vides nodrošināšana, piekļuve ātram internetam un modernai infrastruktūrai, kā arī investīcijas kibernetiķībā un datu aizsardzībā. Digitālo prasmju attīstība, izglītība, atbalsts jauniem uzņēmumiem un inovācijām, kā arī sabiedrības pieņemšana un iekļaušana ir būtiski, lai veicinātu tehnoloģiju attīstību. Sadarbība ar starptautiskām organizācijām un citiem reģioniem palīdz dalīties ar tehnoloģijām un zināšanām, veicinot valsts digitālās transformācijas procesu.

4.4. INOVĀCIJU KAPACITĀTES PALIELINĀŠANA

Mērķis 2050

Latvija ir līderis ES valstu vidū inovāciju reitingos.

Uzdevumi

Lai Latvija kļūtu par inovāciju līderi ES, jāpalielina ieguldījumi pētniecībā un attīstībā, jāstiprina cilvēkkapitāls, jāmodernizē tehnoloģijas un infrastruktūra, kā arī jānodrošina elastīgs regulējums un pieejams finansējums; kopā ar starpnozaru un starptautisko sadarbību tas veicina inovācijas un ilgtspējīgu attīstību.

Mūsdienu mainīgajā pasaulē inovācijas ir būtisks ekonomiskās izaugsmes, progresa un konkurētspējas priekšrocību katalizators kā uzņēmumu, tā arī valsts līmenī.

Zinātniskajos rakstos un empīriskajos pētījumos, kas ir veikti dažādu nozaru uzņēmumos ir atzīmēts, ka inovāciju kapacitāte arvien vairāk kļūst par konkurences priekšrocību avotu (Guan, Ma, 2003; Moreira, Navaia, Ribau, 2022; Saunila, 2016). Straujās izmaiņas tehnoloģijās, patērētāju uzvedībā un tirgus apstākļos liek uzņēmumiem izdzīvošanas iespējas saistīt ar to spēju būt inovatīviem.

Saskaņā ar Lavsonu un Samsonu (Lawson, Samson, 2001) inovācijas spēja ir teorētisks ietvars, kura mērķis ir aprakstīt darbības, kuras var veikt, lai uzlabotu inovatīvo darbību panākumus. Inovāciju potenciālu galvenokārt veido uzņēmuma nemateriālie aktīvi. Nemateriālie aktīvi ir uzņēmuma nefiziskas īpašības, kas radīs vērtību nākotnē (Kannan, Albur, 2004).

Literatūrā ir aprakstītas konkrētas **inovācijas formas**: produkta vai procesa inovācija (OECD, 2018; Stelmaszczyk, 2020; Sulisty, 2020; Vu, 2020), kā arī radikālas vai inkrementālās inovācijas (Le, 2020). Pētījumos ir atzīmēta arī ka inovācijām ir visaptverošais raksturs uzņēmumā (OECD, 2005; Damanpour, 1991), kas ietver visu vērtību sistēmu, tostarp tādas darbības kā pirkšana, ražošana, mārketinga, komerciālās darbības, organizatoriskie procesi, izplatīšanas kanāli, stratēģiskās definīcijas un resursu attīstība. Šīs aktivitātes stiprina inovāciju kapacitāti, t.i. spēju nepārtraukti pārveidot zināšanas un inovatīvas idejas jaunus produktus un procesus, veicinot uzņēmumu konkurētspēju.

Inovāciju kapacitātes jēdziens ir plaši diskutēts zinātniskajā literatūrā. Lavsons un Samsons (Lawson, Samson, 2001) ir vieni no pionieriem, kas izmantoja inovācijas spējas jēdzienu un ir visvairāk citētie autori Scopus datubāzē. Saskaņā ar šo autoru koncepciju **inovāciju kapacitāte** ir spēja nepārtraukti

pārveidot zināšanas un novatoriskas idejas jaunus produktos, ražošanas procesos un sistēmās uzņēmuma un tā ieinteresēto pušu labā.

Inovāciju kapacitātes koncepcija un jēdziens tiek nepārtraukti papildināti. Daži pētnieki (Guan, Ma, 2003) uzskata, ka inovāciju kapacitāte ir uzņēmuma īpaša vērtība, kas ir cieši saistīta ar iekšējo pieredzi un pieredzes eksperimentālu apguvi. Savukārt pētnieki (Hogan et al., 2011) uzskata, ka tā ir uzņēmuma spēja attiecībā pret konkurentiem pielietot kolektīvās zināšanas, prasmes un resursus inovācijas darbībās, kas saistītas ar jaunām produktu sistēmām, procesiem, pakalpojumiem vai pārvaldību, mārketingu vai darba organizāciju, lai radītu pievienoto vērtību uzņēmumam vai tā ieinteresētajām pusēm. Turklāt dažos rakstos (Akman, Yilmaz, 2008) inovāciju kapacitāte raksturota kā būtisks elements, kas veicina organizācijas kultūru, iekšējo reklāmas aktivitāšu atšķirību un spēju izprast ārējo vidi un atbilstoši reaģēt uz to. Tie atspoguļo uzņēmuma iekšējās spējas nepārtraukti sasniegt inovācijas un pievienot vērtību (Saunila, 2016), vai arī spēja absorbēt, pielāgot un pārveidot tehnoloģijas konkrētajās darbībās un darījumu procedūrās, lai atbalstītu inovāciju (Zawislak et al., 2012, Alves et al., 2017).

Zinātniskajā literatūrā dažādi tiek raksturotas arī **inovāciju kapacitāti ietekmējošie faktori un dimensijas**. Tā, piemēram, Lavsons un Samsons (Lawson, Samson, 2001) piedāvā septiņas inovāciju kapacitātes dimensijas: vizija un stratēģija; prasmju bāzes izmantošana; organizatoriskā inteliģence; radošums un ideju vadība; organizatoriskā struktūra un sistēmas; kultūra un klimats; tehnoloģiju vadība. Saskaņā ar šo pētnieku piedāvāto sistēmu vizijai un stratēģijai ir galvenā loma resursu, produktu, procesu un sistēmu veidošanā.

Arī Guans un Ma Guan, Ma, 2003) nošķir sešas inovāciju kapacitātes dimensijas, tās sadalot (pēc to nozīmīguma uzņēmumam) divās grupās: pamata kapacitāte un papildu kapacitāte. Pamata kapacitāte ir saistīta ar uzņēmuma darbības procesu (piemēram, pētniecību un attīstību, ražošanu un mārketingu), savukārt papildu kapacitāte (mācīšanās, organizatoriskās, resursu izmantošanas un stratēģiskās spējas).

Lai gan abas pieejas ir salīdzinoši līdzīgas, tomēr tās veido pilnīgi atšķirīgas dimensijas. Turklāt Guan un Ma (Guan, Ma, 2003) piedāvātā inovāciju kapacitātes skala var būt izmantota inovāciju kapacitātes kvantitatīvam novērtējumam.

Kopumā jāsecina, ka zinātniskajos rakstos un pētījumos ir sniegts daudzveidīgs inovāciju kapacitātes raksturojums, kas uzsver tās pārveidojošo lomu, veicinot zināšanu nepārtrauktu attīstību un transformāciju konkrētajos inovatīvajos produktos, tādējādi veicinot uzņēmuma konkurences priekšrocības un ilgtspējīgu izaugsmi. Zinātniskās literatūras apkopojums liecina par to, ka inovāciju kapacitāte ir sarežģīts nemateriāls aktīvs, kas balstīti uz pieredzi un zināšanām, t.i., dinamiskām iespējām, kas laika gaitā attīstās, mācoties un pielāgojoties. Turklāt vairāki pētnieki atzīmē, ka trūkst skaidrības par vispārīgajiem rādītājiem, ko izmanto, lai izmēritu inovāciju kapacitātes daudzveidīgas dimensijas.

Vairāki pētījumi un ziņojumi sniedz padziļinātu izpratni par **valsts inovāciju kapacitāti** un to ietekmējošiem faktoriem, kā arī politiku, kas veicina tās attīstību.

The Determinants of National Innovative Capacity (Furman, Porter, Stern, 2002). Pētījuma autori piedāvā konceptuālu ietvaru, valsts inovāciju kapacitātes analīzei, ņemot vērā trīs galvenos komponentus: kopējo inovāciju infrastruktūru, inovāciju vidi industriālajos klāstos un savienojumus starp šīm jomām. Empīriskā analīze balstīta uz starptautisko patentu datiem, uzsverot, ka inovāciju kapacitāti būtiski ietekmē ieguldījumi pētniecībā un attīstībā (P&A), īstenotā politika (piemēram, intelektuālā īpašuma aizsardzība, atvērtība tirdzniecībai), kā arī akadēmiskā sektora loma.

Managing National Innovation Systems (OECD, 2019). OECD 1999.gadā publicētajā ziņojuma autori analizē, kā dažādas inovāciju sistēmas komponentes (uzņēmumi, universitātes un pētniecības institūti) savstarpēji mijiedarbojas vietējā, nacionālā, kā arī starptautiskajā līmenī. Pētnieki uzsver, ka inovāciju veikspēja ir būtiski atkarīga no šīs sadarbības un ka publiskajām iestādēm ir jāpielāgo sava pieeja inovāciju veicināšanai.

National innovation systems and dynamic impact of institutional structures on national innovation capability (Erzurumlu, Erzurumlu, Yoon, 2022). Pētījums balstīts uz konfigurācijas pieeju un analizē kā institucionālās struktūras ietekmē valsts inovāciju kapacitāti. Tas uzsver, ka inovāciju kapacitāte ir rezultāts dinamiskai mijiedarbībai starp dažādām institucionālajām struktūrām valsts inovāciju sistēmā.

National innovation systems and the achievement of sustainable development goals: Effect of knowledge-based dynamic capability (Li et al., 2022). Empīriskais pētījums, balstīts uz 130 valstu datiem. Izmantojot strukturālo vienādojumu modelēšanu, pētījuma tika novērtēta valsts inovāciju sistēmās ietekme ilgspējīgas attīstības mērķu sasniegšanai.

The determinants of innovation performance: an income-based cross-country comparative analysis using the Global Innovation Index (GII) (Bate, Wachira, Danka, 2023). Pētījuma autori izmanto Global Innovation Index datus, lai analizētu inovāciju veikspējas noteicošos faktorus valstīs dažādās ienākumu grupās. Pētījuma rezultāti liecina par uzņēmējdarbības izsmalcinātības, cilvēkkapitāla un pētniecības, kā arī infrastruktūras būtisku nozīmi inovāciju veicināšanā.

World Intellectual Property Report 2024: Making Innovation Policy Work for Growth and Development (WIPO, 2024b). 2024.gadā publicētajā WIPO ziņojumā ir aplūkotas sakarības un mijiedarbība starp cilvēku inovācijām, ekonomikas diversifikāciju un industriālo politiku, atklājot, ka valstu ilgspējīgas izaugsmes pamatā ir politikas koncentrēšana uz vietējās inovāciju kapacitātes attīstīšanu.

Pēdējos gados publicēti vairāki pētījumi un ziņojumi, kuros analizēta valsts inovāciju kapacitāte un politikas pasākumi tās stiprināšanai ES dalībvalstīs, tai skaitā arī Latvijā:

Redeveloping the National Innovative Capacity Framework: European Union Perspective (Andrijauskiene, Dumciuviene, Vasauskaite, 2021). Pētījumā tiek apkopots valsts inovāciju kapacitātes ietvars, analizējot tā elementu ietekmi uz inovāciju veikspēju ES valstīs. Pētījuma rezultāti liecina, ka zinātniskā izcilība un starptautiskās ekonomiskās aktivitātes ir būtiski faktori inovāciju veicināšanā.

Strengthening the Innovative Capacity of the Public Sector of Latvia (OECD, 2023c). 2023.gadā publicētajā OECD ziņojumā ir analizēta Latvijas publiskā sektora spēja ieviest inovācijas, identificēti galvenie izaicinājumi un sniegti ieteikumi inovāciju kapacitātes stiprināšanai.

Enhancing Public Sector Innovation Capacity in Latvia (European Commission, 2025g). Ar Eiropas Komisijas atbalstu īstenotais projekts, kura mērķis ir stiprināt Latvijas publiskā sektora inovāciju kapacitāti. Tas ietvēra inovāciju kapacitātes novērtējumu, nacionālās inovāciju stratēģijas izstrādi un kapacitātes stiprināšanas pasākumus, īpaši politikas izstrādē un stratēģiskajā prognozēšanā.

Evaluating the determinants of national innovative capacity among European countries (Natário, Couto, Tiago, 2011). Pētnieki analizē faktorus, kas ietekmē valstu inovāciju kapacitāti Eiropā, izmantojot Eiropas Inovāciju rādītāja datus (*European Innovation Scoreboard*). Pētījuma rezultāti norāda uz četrām valstu grupām, kuras atšķiras pēc inovāciju rezultātiem, un uzsver institucionālās efektivitātes, kultūras vērtību un inovāciju infrastruktūras lielo nozīmi inovāciju kapacitātes stiprināšanai.

The Role of National Innovation Systems in Entrepreneurship Activities at Baltic State Countries (Alnafrah, Mouselli, 2020). Pētnieki analizē, kā dažādi valsts inovāciju sistēmas (NIS) komponenti ietekmē jaunu uzņēmumu veidošanos Baltijas valstīs laika posmā no 2005. līdz 2014.gadam. Izmantojot regresijas analīzi, autori secina, ka infrastruktūras un ekonomiskie faktori ir visietekmīgākie jaunu uzņēmumu skaita izmaiņu skaidrošanā. Latvijā inovāciju faktors neietekmē jaunu uzņēmumu skaita izmaiņas, norādot uz nepieciešamību veicināt inovācijas aktivitātes, lai izmantotu industriālās konkurences priekšrocības.

From State-Owned Enterprises to Innovation-Based Entrepreneurship: A Comparison of the Baltic States (Terk, Reid, 2011) Pētījumā tiek salīdzināta inovāciju politika un uzņēmējdarbības attīstība Baltijas valstīs. Autori atzīmē, ka Latvijā, lai gan ir veikti pasākumi inovāciju veicināšanai, pastāv izaicinājumi, piemēram, ierobežoti resursi un nepietiekama uzņēmumu iesaiste pētniecībā. Pētījums uzsver nepieciešamību pēc labākas koordinācijas starp politikas veidotājiem un uzņēmumiem, lai veicinātu inovāciju balstītu uzņēmējdarbību.

National innovation systems: a comparative study of the Baltic and South Caucasus States (Margaryan, Terzyan, Grigoryan, 2024). Pētnieki, izmantojot klasteru analīzi, salīdzina valstu inovāciju sistēmas Baltijas un Dienvidkaukāza valstīs. Rezultāti liecina, ka Igaunija pārspēj citas valstis lielākajā daļā inovāciju rādītāju, savukārt Latvijai un Lietuvai ir nepieciešams uzlabot inovāciju aktivitāti un infrastruktūru. Pētījums sniedz ieteikumus politikas veidotājiem, lai uzlabotu inovāciju sistēmas efektivitāti.

Innovative Economy in the Baltic Sea Region (Mezhevich, Pribyshin, 2012). Zinātniskajā rakstā tiek analizēta zināšanu balstītās ekonomikas attīstība Baltijas jūras reģionā, tostarp Latvijā. Autori uzsver "trīskāršās spirāles" (valsts, uzņēmumi, universitātes) nozīmi inovāciju sistēmās un analizē pētniecības un attīstības intensitāti, cilvēkkapitālu un publiskā atbalsta metodes. Latvijai tiek ieteikts stiprināt sadarbību starp šīm trim komponentēm, lai veicinātu inovāciju kapacitāti.

Nozīmīgākie **politikas plānošanas dokumenti**, kas attiecas uz valsts inovāciju kapacitātes stiprināšanu un attīstību Latvijā:

- Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027.gadam (Pārresoru koordinācijas centrs, 2020);
- Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021b);
- Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādņēm 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021f);
- Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2021g);
- Viedās specializācijas stratēģija (RIS3) (Ekonomikas ministrija, 2025).

Eiropas Savienības inovāciju politika un stratēģiju interneta saites:

- Inovāciju politikas dokumenti un stratēģijas (European Commission, 2020b)
- Strategic plan 2020-2024 – Research and Innovation (European Commission, 2020c.)
- the Europe 2020 strategy for a smart, sustainable and inclusive economy (European Commission, 2020d). The European Innovation Scoreboard (EIS) (European Commission, 2024h)
- A regional innovation scoreboard (European Commission, 2023c)
- The second Horizon Europe strategic plan for 2025-2027 (Eiropas Komisija, 2024c)

Tendences un ietekmējošie faktori

Inovācijas ir viens no galvenajiem produktivitātes virzītājspēkiem un strukturālo šķēršļu pārvarēšana ir nozīmīgs izaicinājums Latvijas virzībai uz inovatīvu un zināšanās balstītu ekonomikas modeli.

Inovāciju kapacitāte pasaulē aug, bet to izplatīšana un pārnese ir salīdzinoši lēnāka nekā iepriekšējā desmitgadē, pastāv ģeogrāfiskā sadrumstalotība. ES konkurētspēja ir un būs atkarīga no jauno izgudrojumu izmantošanas industrijā, kā arī no iespējas būtiski palielināt izdevumus pētniecībai, koncentrējoties uz stratēģiskām prioritātēm, revolucionāriem fundamentāliem pētījumiem, inovācijām un zinātnisko izcilību.

Inovāciju aktivitāte Latvijā ir salīdzinoši neliela. Nelielie ieguldījumi pētniecībā un izstrādē, zemi vispārējie rezultāti inovāciju jomā un viduvēji izglītības jomas rezultāti negatīvi ietekmē Latvijas centienus sasniegt augstāku ražīgumu. Latvijas sniegtam inovāciju jomā varētu nākt par labu aktīvāka lielāko valsts uzņēmumu iesaistīšanās, kuriem ir resursi, lai atļautos veikt būtiskus ieguldījumus. No ES inovatīvajām ekonomikām Latvija visvairāk atpaliek šādās jomās: pētniecisko iestāžu kapacitāte, izdevumi pētniecībai un attīstībai.

Pie iekšējiem riskiem jāmin lēnā ekonomisko reformu gaita, lielo uzņēmumu mazais īpatsvars, finansējuma nepietiekamība inovāciju kapacitātes veicināšanai, jauno tehnoloģiju ieviešanai u.c. Inovāciju kapacitātes palielināšanu būtiski ierobežo pasaules ekonomiskās norises, tai skaitā militārie konflikti, protekcionisms, tirdzniecības barjeras, ģeogrāfiskā sadrumstalotība u.c. Inovāciju jomā ES joprojām atpaliek no ASV, it īpaši augsto tehnoloģiju jomā un pastāv risks, ka plaisa pieaugums, ja neizdosies stiprināt saikni starp zinātni, tehnoloģijām un industriju.

Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas veidotajā “Globālajā Inovāciju indeksā 2024” (*Global Innovation Index 2024*) (WIPO, 2024a) Latvija ir ierindojusies 42. vietā (Igaunija – 16. vietā, Lietuva – 35. vietā) starp 133 pasaules valstīm, pasliktinot savu vietu par piecām pozīcijām, salīdzinot ar 2023. gadu. Kā Latvijas stiprās puses ir izceltas šādas: augstskolā uzņemto vidējo izglītību ieguvušo īpatsvars, ārvalstu studentu skaits, IKT izmantošana, formālo apmācību piedāvājošo uzņēmumu īpatsvars, zinātnisko grādu saņēmušo nodarbināto sieviešu īpatsvars, ISO 9001 sertifikātu skaits, kultūras un radošo pakalpojumu eksports, nacionālo spēlfilmu skaits, radošo industriju preču eksports, radošo mobilo lietotņu skaits.

Latvijas konkurētspēju būtiski vājina zemais līmenis tādās jomās, kā privātā sektora finansējums pētniecībā un attīstībā, intelektuālā īpašuma intensitātē, ieguldījumos programmatūrā, augsto tehnoloģiju ražošanā, privātā sektora iekšzemes kreditēšanā, valdības tiešsaistes pakalpojumu un e-līdzdalībā. Konkurētspēja lielākoties joprojām balstās uz salīdzinoši zemām darbaspēka izmaksām, mazākā mērā uz tehnoloģiskiem jauninājumiem un inovāciju.

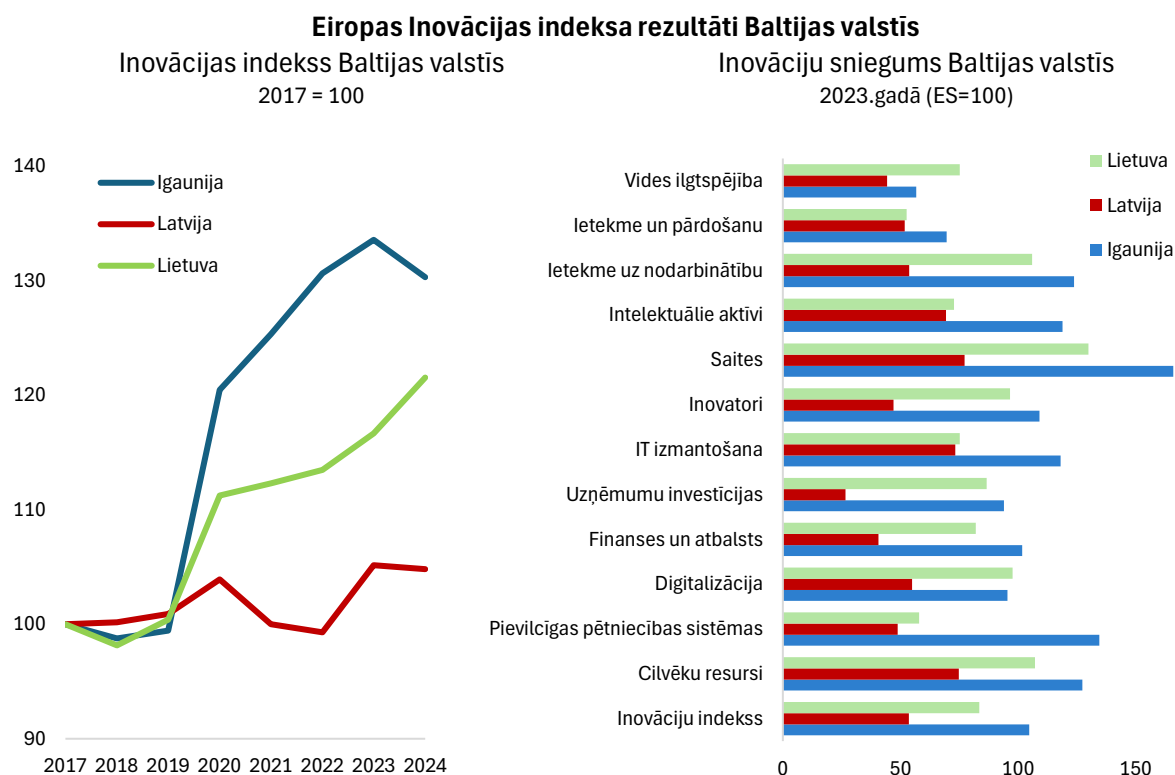
Kopumā jāsecina, ka Latvijai ir nedaudz labāki rādītāji ieguldījumos (*inputs*) inovācijās nekā inovācijas rezultātos (*outputs*). Pasaules Inovācijas indeksā 2024 Latvija ieņem 38. vietu inovāciju ieguldījumos, savukārt pēc inovācijas rezultātiem, Latvija ieņem 46. vietu. Jāatzīmē, ka Latvija pēc inovāciju rezultātiem ir būtiski pasiltinājusi savu pozīciju, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, bet inovāciju ieguldījumu rādītājs nav manījis.

Eiropas Komisijas veidotajā „Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatā 2024” (European Commission, 2024g) Latvija ES dalībvalstu vidū ir ierindojusies 25. vietā (Igaunija – 11. vietā, Lietuva – 18. vietā) un ir iekļauta *pieticīgo novatoru* valstu grupā. Pārskatā ir atzīmēts, ka Latvijas salīdzinošās stiprās puses ir iedzīvotāju ar augstāko izglītību īpatsvars, preču zīmju pieteikumu skaits, publiskā un privātā sektora autoru kopīgo publikāciju skaits.

Kopš 2017.gada inovācijas veiktspējas rādītāja dinamika Latvijā ir mēreni pozitīva. No 2017. līdz 2020.gadam inovācijas snieguma rādītāji ir palielinājušies. Tomēr nākamajos divos gados tie samazinājās. Inovāciju snieguma pozitīvā dinamika atsākās kopš 2022.gadā, kā rezultātā 2024.gadā inovācijas veiktspējas rādītājs gandrīz par 5% pārsniedza 2017.gada līmeni. Latvijas inovāciju snieguma indeksa dinamika ir daudz mērenāka nekā Baltijas kaimiņvalstīs.

Saskaņā ar „Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatu 2024” Latvija gandrīz visos rādītājos atpaliek no ES vidējā līmeņa. Lielāka atpalcība ir uzņēmumu ieguldījumos pētniecībā un attīstībā, inovatīvo uzņēmumu skaitā un vides ilgtspējības jomās. Galvenās Latvijas inovāciju sistēmas vājās vietas ir R&D izdevumi uzņēmējdarbības sektorā, valdības atbalsts uzņēmējdarbības pētniecībai un attīstībai, uzņēmumu izdevumi inovācijām uz vienu nodarbināto. (skatīt 4.4.1. attēlu).

4.4.1. attēls

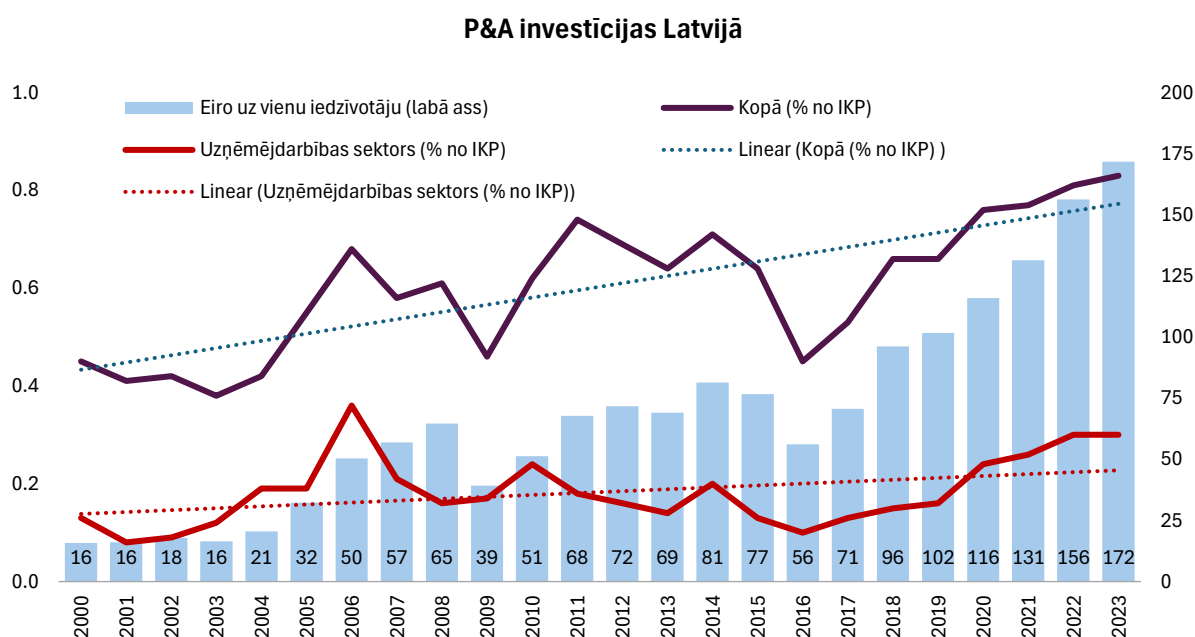
Avots: European Innovation Scoreboard 2024

Savukārt salīdzinoši labāks nekā citās jomās Latvijai ir vērtējums cilvēkresursu attīstībai, digitalizācijai, informāciju tehnoloģiju izmantošanai. Tomēr jāatzīmē, ka arī šajās jomās Latvijas rādītāji nepārsniedz 80 % no Eiropas vidējā līmeņa. Galvenās Latvijas inovāciju sistēmas stiprās puses ir iedzīvotāju skaits ar augstāko izglītību, publiskā un privātā sektora koppublicācijas, sabiedrības digitālo prasmju līmenis. Minētie rādītāji pārsniedz ES vidējo līmeni.

Kopš 2015.gada ir paaugstinājies vērtējums tādām inovāciju snieguma dimensijām, kā kvalificēta un izglītota darbaspēka pieejamība, pētniecības sistēmas pievilcība. Tomēr, Latvijas uzņēmēju aktivitātes inovāciju jomā ilgstoši saglabājās salīdzinoši vājas. Par to liecina uzņēmēju nelieli ieguldījumi pētniecībā un attīstībā (P&A) un mazs inovatīvo uzņēmumus īpatsvars.

leguldījumiem pētniecībā un attīstībā kopumā (P&A) ir pozitīva dinamika. Kopš 2000.gada tās pieauga (faktiskajās cenās) vairāk kā 10 reizes un 2023.gadā (provizoriski) bija 0,81% no IKP, par 0,47 procentpunktiem augstākā līmenī nekā 2000.gadā. To galvenokārt noteica investīciju P&A būtisks kāpums līdz 2008.gadam. Globālās finanšu krīzes ietekmē kopējais finansējums zinātniski pētnieciskajam darbam samazinājās, 2009.gadā sasniedzot 0,45% no IKP. Turpmākajos gados investīciju dinamika bija daudz mērenāka nekā pirms krīzes – kopš 2010.gada vidēji gadā tās pieauga par gandrīz 10% un bija vidēji 0,66% līmenī no IKP. Tas ir divreiz mazāks par NAP 2027 izvirzīto mērķi – sasniegt 1,5% no IKP līdz 2027.gadam (Pārresoru koordinācijas centrs, 2020) (skatīt 4.4.2. attēlu).

4.4.2. attēls

Avots: EUROSTAT, autoru aprēķins

No 2014. līdz 2023.gadam P&A kopējais finansējums uz 1 iedzīvotāju sasniedza vidēji 105,8 EUR gadā, kas ir tikai 15,5% no ES vidējā rādītāja (682,6 EUR). Pēc šī rādītāja Latvija būtiski atpaliek no vairuma ES dalībvalstīm, kā arī no Baltijas kaimiņvalstīm Lietuvas un Igaunijas.

Privātā sektora finansējums ir neliels – aptuveni ¼ daļa no kopējiem ieguldījumiem P&A (0,3% no IKP), kas ir ievērojami zemāks nekā vidēji ES, kur uzņēmēji nodrošina vairāk nekā pusi no kopējā P&A ieguldījumu finansējuma. Ilgtermiņa skatījumā uzņēmumu ieguldījumu P&A līmenis nav pieaudzis, bet pēdējos gados pat ir vērojama lejupvērsta tendence.

Uzņēmēju ieguldījumu zinātniski pētnieciskajam darbam zemo līmeni ietekmē gan piedāvājuma faktori (piemēram, pētniecības iestāžu kapacitāte), gan arī pieprasījuma puses faktori, t.i. P&A intensīvo nozaru (it īpaši apstrādes rūpniecības nozaru) zems īpatsvars tautsaimniecības struktūrā. Augstās un vidēji augstās P&A intensitātes nozares Latvijā 2013.-2022.gados vidēji veidoja 6,8 % no IKP, tai skaitā apstrādes rūpniecībā – 2,2% no IKP. Savukārt, vairumā ES dalībvalstīm šo nozaru daļa ir daudz lielāka .

Inovātīvās kapacitātes palielināšana ir nozīmīgs faktors produktivitātes palielināšanai. Tomēr jāatzīmē, ka ne visās nozarēs šis process ir vienādi intensīvs. Straujāk inovatīvas aktivitātes norit augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēs, kuru daļa Latvijas tautsaimniecības struktūrā ir zema, kas ir viens no salīdzinoši zemās inovatīvās aktivitātes iemesliem.

Vienlaikus jānorāda, ka ieguldījumi inovācijā ir daudz plašāks jēdziens nekā ieguldījumi pētniecībā un attīstībā. Un ne visi uzņēmumi, kas veiksmīgi ievieš inovācijas noteikti ir pētniecības un attīstības veicēji (finansētāji). Daudzi no tiem ir ieviesuši jaunas tehnoloģijas, kuras paši nav izstrādājuši (t.i. nav ieguldījuši P&A). No otras puses, ieguldījumi P&A var arī vāji ietekmēt uzņēmumu inovatīvo sniegumu.

Savukārt, ir arī tādas nozares, kam raksturīga augsta P&A aktivitāte, kas atspoguļojās nozīmīgos ieguldījumos P&A. Statistikas dati liecina, ka starp tautsaimniecības struktūras rādītājiem un uzņēmēju ieguldījumiem P&A pastāv pozitīvā sakarība. Valstīs ar augstāku P&A intensīvo nozaru daļu tautsaimniecības struktūrā arī uzņēmēju ieguldījumi P&A ir lielāki.

Ekonomikas specializācija ir salīdzinoši noturīga un strukturālās izmaiņas notiek ļoti lēni. Tam ir nepieciešami spēcīga struktūrpolitika (arī ar selektīvu raksturu). Turklāt saglabājoties esošai nozaru struktūrai, ieguldījumi P&A ilgstoši būs salīdzinoši zemā līmenī, kas atbilst Latvijas ekonomikas specializācijai un zināmā mērā ir dabisks līmenis.

Kopumā jāsecina, ka Latvijas ilgstoši zemo P&A ieguldījumu līmeni būtiski nosaka strukturālie šķēršļi, kur nozīmīgākie ir:

- P&A intensīvo nozaru (OECD, 2016) zems īpatsvars tautsaimniecības struktūrā;
- zems apstrādes rūpniecības īpatsvars IKP;
- apstrādes rūpniecībā dominē zemo un vidēji zemo tehnoloģiju nozares un joprojām nepietiekošs uzņēmumu skaits ir iesaistīts globālās vērtību ķēdēs vai arī tie ir iesaistījušies globālo vērtību ķēžu aktivitātēs ar zemu zināšanu ietilpību un ienesīgumu;
- tautsaimniecības struktūrā pārmērīgi daudz ir mikro uzņēmumu, kuriem nav kritiskās masas uzsākt eksporta aktivitātes, tādejādi pārvarot apjoma šķēršļus, ko rada ierobežots iekšējais tirgus.

Minētie strukturālie šķēršļi ne tikai nosaka privātā sektora vājo kapacitāti ieguldījumiem P&A, bet arī to zemo pieprasījumu pēc P&A pētījumiem. Saskaņā ar CSP datiem no kopējā uzņēmumu finansējuma apmērām viena piektā daļa tiek ieguldīta pētniecībā augstskolās un zinātniskajos institūtos. Tas norāda uz augstskolu, zinātnisko institūtu un privātā sektora uzņēmumu nepietiekamu sadarbību P&A jomā.

Latvijas pētniecības un inovācijas sistēmas attīstību kavē arī atbilstošas kvalifikācijas speciālistu trūkums un pētniecības un inovācijas sistēmas pārvaldības sadrumstalotība Latvijā. Eiropas Komisijas ziņojumā norādīts, ka uzņēmumu spēja ieviest jauninājumus un palielināt produktivitāti joprojām ir vāja, jo īpaši reģionos, kas atpaliek rādītājos. Tas attiecas uz tehnoloģiju nodošanas spēju, publiskā un privātā sektora sadarbību un inovatīvo MVU īpatsvaru, kā arī uz vājajiem inovācijas veicināšanas faktoriem un dalību Eiropas pētniecības un inovācijas tīklos, platformās un programmās. Ir jāstiprina inovācijas ekosistēmas kvalitāte un efektivitāte, lai nodrošinātu, ka pilnībā tiek izmantotas papildu investīcijas, kas veicina inovāciju izplatīšanu starp visām ekosistēmas ieinteresētajām personām (Eiropas Komisija, 2024b).

Kopumā jāsecina, ka Latvijas ekonomikas ilgspējīgas izaugsmes problēma ir jārīsinā kompleksī ar konkurētspējas palielināšanas problēmām, kas savukārt nav iespējams bez esošā ekonomikas modeļa maiņas. Jauna uz zināšanām un inovācijām balstītā ekonomikas modeļa veidošanā, īpaša uzmanība ir jāpievērš esošajām problēmām, kā institucionālās vides kvalitāte, uzņēmējdarbības dinamisma palielināšana, inovācijas spējas stiprināšana.

Dilemmas (trade-off)

Politikai inovāciju veicināšanai pastāv vairākas dilemmas, no kurām viena no galvenajām ir riska un atbalsta līdzsvarošanas dilemma. Inovācijas bieži vien ir saistītas ar augstu risku, jo jauni produkti, tehnoloģijas vai biznesa modeļi var neattaisnot cerības vai neiegūt tirgus pieprasījumu. Politikas mērķis ir atbalstīt šo risku uzņemšanos, piemēram, ar subsīdijām, nodokļu atvieglojumiem vai pētniecības finansēšanu, bet tajā pašā laikā ir jānovērš potenciālā resursu izšķērdēšana, ja tiek atbalstītas neveiksmīgas vai neefektīvas inovācijas.

Vēl viena dilemma ir publiskā un privātā sektora līdzsvars – vai inovācijas atbalstam vajadzētu būt galvenokārt valdības finansētam, vai arī vajadzētu koncentrēties uz privātā sektora iniciatīvām, kas var būt efektīvākas un elastīgākas, bet bieži vien orientējas uz īstermiņa peļņu, nevis uz sabiedriskiem mērķiem. Politikai ir jāatrod veids, kā veicināt privāto sektoru, nenovēršot sabiedriskās intereses un ilgtermiņa mērķus.

Turklāt, novatorisku ideju regulēšanas dilemma ir vēl viena svarīga problēma – kā ieviešot jaunas inovācijas, nodrošināt, ka tās neapdraud sabiedrisko labumu, vidi vai cilvēktiesības, bet tajā pašā laikā neveiktu nevajadzīgus ierobežojumus, kas kavētu tehnoloģiju attīstību.

Galvenie politikas virzieni:

1. Palielināt kopējos ieguldījumus nemateriālajos aktīvos;
2. Inovāciju stimuli uzņēmumiem;
3. Inovāciju sistēmas tiesiskais regulējums;
4. Valsts atbalsta sistēma intelektuālā īpašuma radīšanai, komercializācijai un praktiskai īstenošanai;
5. Inovāciju iepirkums.

Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvīzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanai

Lai veiktu izrāvienu inovāciju jomā, ir jāmaina sabiedrības attieksme (inovācijas nav hobijs, bet nepieciešams labklājības pieauguma nosacījums) un attiecīgi jāuzlabo inovāciju stimuli. Tāpat jāuzlabo inovāciju sistēmas tiesiskais regulējums, tostarp iesaistīto iestāžu un nevalstisko organizāciju pienākumi un atbildība, valsts atbalsta sistēma intelektuālā īpašuma radīšanā, komercializācijā un praktiskā īstenošanā. Valstij jākoordinē izcilu inovatīvu produktu komercializāciju Latvijā. Jāizstrādā ekonomiskais pamatojums un tiesiskais regulējums inovāciju iepirkumam.

Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)

Inovāciju kapacitātes palielināšanai ekonomikā svarīgi iespējotāji (enableri) ietver ieguldījumus pētniecībā un attīstībā (R&D), izglītības un cilvēkkapitāla attīstību, modernu tehnoloģiju pieejamību un infrastruktūru. Sadarbība starp nozarēm, finansēšanas pieejamība, elastīgs regulējums un uzņēmējdarbības atbalsts veicina inovāciju radīšanu. Turklāt starptautiskā sadarbība un zināšanu apmaiņa palīdz attīstīt jaunus risinājumus un tehnoloģijas, uzlabojot inovāciju spēju ekonomikā.

4.5. VALSTS FINANŠU SISTĒMAS UN KAPITĀLA TIRGUS ATTĪSTĪBA

4.5.1. KAPITĀLA TIRGUS ATTĪSTĪBA

Attīstīts kapitāla tirgus ir attīstītas sabiedrības pazīme, kas sniedz priekšrocības gan uzņēmumiem, gan plašākiem iedzīvotāju slāņiem. Uzņēmumiem kapitāla tirgus dod papildu iespējas piesaistīt līdzekļus izaugsmei emitētu akciju vai obligāciju veidā, tādējādi iegūt ilgtermiņa finansējumu no plašāka investoru loka – gan vietējiem, gan ārvalstu investoriem, mazinot atkarību no banku kredītiem un dodot iespēju realizēt vērienīgākus attīstības plānus. Savukārt, iedzīvotājiem kapitāla tirgus sniedz vairākas būtiskas priekšrocības, kas var uzlabot viņu finansiālo labklājību, nodrošināt papildu ienākumu iespējas un just piederību savai valstij un tās ekonomikas potenciālam.

Plašāka investīciju piesaiste caur kapitāla tirgu pozitīvi ietekmē valsts ekonomikas izaugsmi, produktivitāti un konkurētspēju. Augsts investīciju līmenis ir kritisks ilgtermiņa attīstībai, jo tas palielina kopējo kapitālu tautsaimniecībā – dziļi un labi funkcionējoši kapitāla tirgi palīdz veidot spēcīgāku ekonomiku, radīt jaunas darbavietas, finansēt tehnoloģiskās inovācijas un stiprināt uzņēmumu konkurētspēju gan reģionālā, gan globālā mērogā. Caur attīstītu kapitāla tirgu tiek nodrošināta efektīva uzkrājumu novirzīšana produktīvās investīcijās – iedzīvotāji un uzņēmumi var ieguldīt savus uzkrājumus vērtspapīros ar potenciāli augstāku ienesīgumu nekā banku noguldījumiem. Attīstīts tirgus palielina vietējo finanšu resursu izmantošanu nacionālās ekonomikas vajadzībām un samazina kapitāla aizplūdi uz ārvalstīm. Starptautiskās konkurētspējas aspektā, valstīs ar attīstītu kapitāla tirgu uzņēmumiem ir vieglāk piesaistīt investīcijas, kas ļauj tiem straujāk augt un sacensties starptautiskajos tirgos ar citu valstu uzņēmumiem.

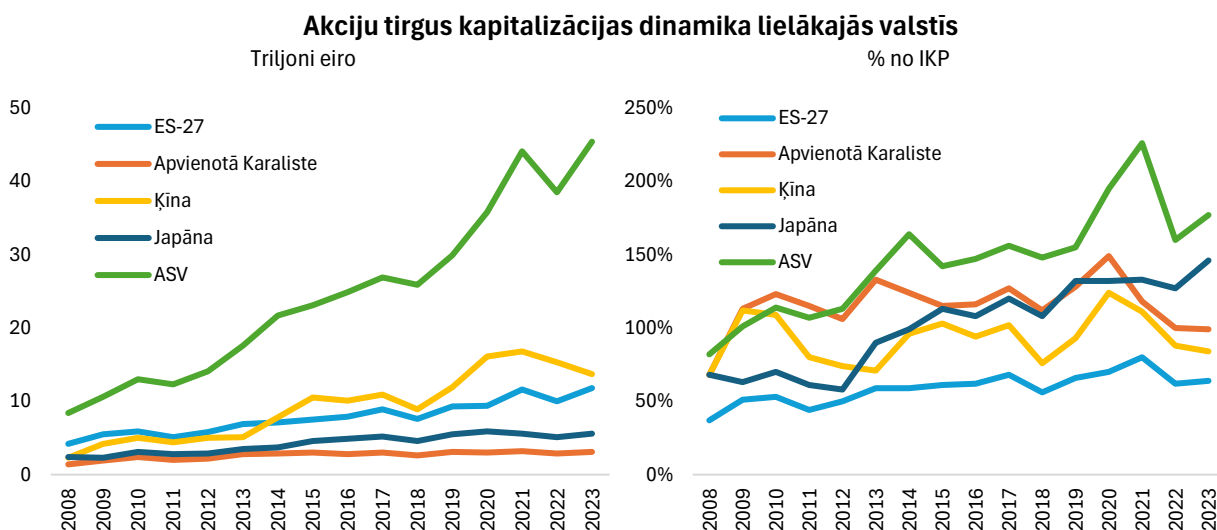
Savukārt, iedzīvotājiem attīstīts kapitāla tirgus dod iespēju ieguldīt uzņēmumu akcijās un obligācijās, ļaujot gūt ienākumus no dividendēm un vērtspapīru cenas pieauguma. Vēsturiskie dati liecina, ka salīdzinot ar banku noguldījumiem, ieguldījumi kapitāla tirgū kopumā sniedz ievērojami augstāku ienesīgumu ilgtermiņā⁸. Arī tieši neinvestējot kapitāla tirgū, iedzīvotāji netieši iegūst caur pensiju 2. un 3.līmeņa fondiem, kas iegulda daļu savu līdzekļu biržā, kas kopumā ilgtermiņā palielina iedzīvotāju nākotnes pensiju apmērus. Attīstīts kapitāla tirgus rada konkurenci bankām, dodot iedzīvotājiem un uzņēmumiem vairākus alternatīvus finansējuma avotus, tādējādi veicinot procenta likmju mazināšanos. Ne mazāk svarīgs faktors ir iedzīvotāju iespēja iegādāties vietējo uzņēmumu akcijas, kļūstot par to līdzīpašniekiem. Tādējādi iedzīvotājiem rodas piederības sajūta valsts ekonomiskajam potenciālam, kas veicina to produktīvo darbību visas sabiedrības sociālekonomiskai attīstībai. Pēc būtības, akciju tirgus ir kapitālisma demokratizācija, kas veicina ekonomisko labumu pārdali plašākai sabiedrībai no vispārējās ekonomiskās attīstības.

⁸ Piemēram S&P 500 ir nodrošinājis vidējo gada atdevi 10,13% apmērā kopš 1957.gada, bet, koriģējot atdevi ar inflāciju, reālā atdevē joprojām ir 6,37%. S&P 500 ir tirgus kapitalizācijas svētais indekss, kurā ir iekļauti 500 vadošie ASV publiski tirgotie uzņēmumi (Maverick, 2025)

Pasaules un ES kapitāla tirgus tendences un Latvijas ārējie riski

ASV ir neapstrīdams akciju tirgus līderis pasaulē, gan tirgus kapitalizācijas absolūtā, gan relatīvā izteiksmē. Zemāk attēlā 4.5.1. redzama ASV akciju tirgus straujā izaugsme pēdējos gadu desmitus. 2023.gadā ASV akciju tirgus kapitalizācija sasniedza 45 triljonus eiro (177% no IKP), kamēr ES 27 valstu kopējā kapitalizācija sasniedza tikai 12 triljonus eiro (69% no IKP) (ECMI, 2025). Rēķinot akciju tirgus kapitalizāciju pret IKP, ES atpaliek arī no Apvienotās Karalistes (99%), Ķīnas (84%), Japānas (146%). Kopējā akciju tirgus kapitalizācija pieminētajās valstīs sasniedza apmēram 81 triljonus eiro.

4.5.1. attēls

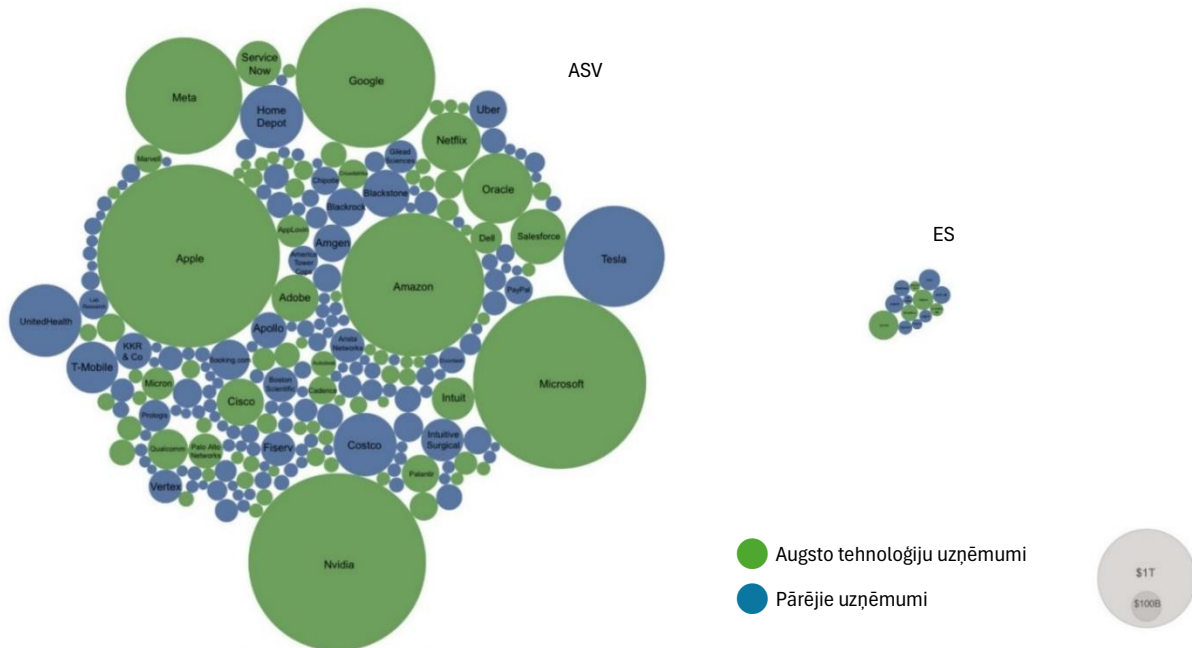

Avots: 2024 ECMI statistika (ECMI, 2025)

Ir vairāki objektīvi iemesli kāpēc ES akciju tirgus kapitalizācija atpaliek no citām valstīm, it sevišķi ASV. Pirmkārt, pēdējās desmitgadēs vairāki ASV tehnoloģiju un digitālās ekonomikas uzņēmumi (piemēram, *Apple*, *Microsoft*, *Google*, *Amazon*) piedzīvoja strauju attīstību. Šo uzņēmumu tirgus kapitalizācija strauji pieauga un ievērojami palielināja kopējo ASV tirgus kapitalizāciju, 4.5.2. attēls uzskatāmi parāda digitālās ekonomikas uzņēmumu lomu akciju tirgus nozīmī to izaugsmē. Otrkārt, vēsturiski zemās procentu likmes un ekspansīvā monetārā politika pēdējo divu gadu desmitu laikā ir veicinājusi akciju vērtējumu visā pasaulē, tomēr ASV aktīvi piesaistīja lielāku kapitāla plūsmu daļu, tādējādi akciju tirgus kapitalizācija tur pieauga straujāk. Arī Eiropā pieauga tirgus kapitalizācija, taču lēnāka ekonomikas izaugsme un periodiskas krīzes (piemēram, eirozonas parādu krīze) samazināja pieauguma tempus. Treškārt, Eiropai un ASV vēsturiski ir bijušas atšķirīga finanšu struktūra un kultūra. Eiropas uzņēmumi tradicionāli vairāk paļaujas uz banku aizdevumiem un vēsturiskajām īpašumtiesībām (ģimenes vai valsts) un mazāk uz akciju kapitāla finansējumu nekā ASV uzņēmumi.

Akciju tirgus kapitalizācija ASV un Eiropā, un digitālo uzņēmumu nozīme tirgus apjomā

Publiski uzņēmumi no ASV un ES, kas dibināti "no nulles" (nevis atdalīti no citiem uzņēmumiem), jaunāki par 50 gadiem un kuru tirgus kapitalizācija pārsniedz 10 miljardus ASV dolāru

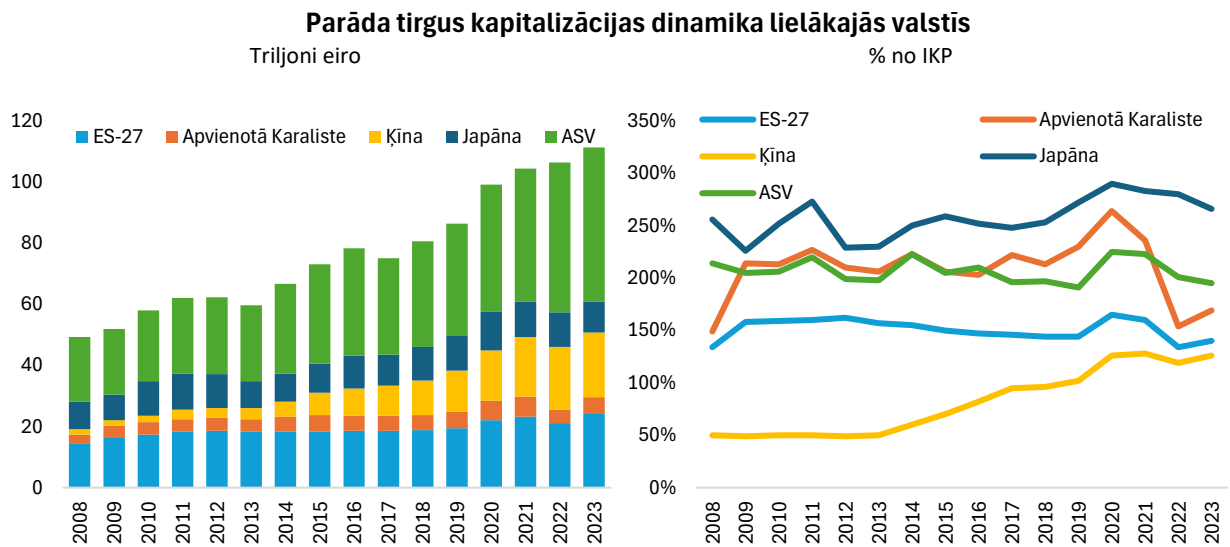

Avots: Andrew McAfee (McAfee, 2024)

Ja kopējā ES, ASV, Apvienotās Karalistes, Japānas un Ķīnas kopējā akciju tirgus kapitalizācija 2023.gada beigās sasniedza apmēram 80 triljonu eiro, tad to parāda tirgus kapitalizācija sasniedza 127 triljonus eiro (ECMI, 2025). Zemāk 4.5.3. attēlā var redzēt, ka parāda tirgus kapitalizācija ievērojami pieaug pēdējos gados valsts atbalsta Covid-19 laikos, ģeopolitisko sasprindzinājumu un lēnākas ekonomiskās izaugsmes rezultātā. Arī šajā kapitāla tirgus segmentā ASV tirgus ir vislielākais absolūtos skaitļos, tomēr attiecībā pret IKP lielāks parāda tirgus ir Japānā. ES parāda tirgus kapitalizācija 2023.gada beigās sasniedza 27 triljonus eiro (155% no IKP), kas vairāk kā divas reizes pārsniedz ES akciju tirgus kapitalizāciju, bet ir gandrīz divas reizes mazāka nekā ASV parāda tirgus kapitalizācija. 49% no ES parāda tirgus kapitalizācijas veido valdību izlaistās obligācijas, finanšu institūciju parāda vērtspapīri veido 44%, un uzņēmumu vērtspapīri tikai 7%.

Kopējā ES kapitāla tirgus kapitalizācija 2023.gada beigās sasniedza apmēram 39 triljonus eiro (akciju tirgus 12T, parāda – 27T), kas ir apmēram 226% no ES valstu IKP. Ņemot vērā ģeopolitiskās attīstības tendences, domājams, ka šie skaitļi tuvākajos gados tikai pieaugs ES valstu aizņemšanās rezultātā.

Viens no Eiropas Savienības ekonomikas stūrakmeņiem ir brīva kapitāla kustība. Lai stiprinātu ES finanšu noturību un mobilizētu resursus ekonomikas izaugsmei, padziļināta kapitāla tirgus integrācija kļūst arvien būtiskāka. Tomēr kopējais progress kapitāla tirgu savienības izveidē joprojām ir lēns (European Parliament, 2024). Neraugoties uz aktīviem likumdošanas centieniem, pārrobežu finanšu tirgus aktivitātes un riska dalīšana stagnē, uzsverot nepieciešamību pēc saskaņotāka regulējuma un politikas pasākumiem, kas veicina parāda un akciju tirgu attīstību, padarot tos pievilcīgākus gan emitentiem, gan investoriem un tādējādi paplašinot finansēšanas iespējas ārpus tradicionālās banku darbības. Labi strukturēts, vienots un dinamisks ES kapitāla tirgus ne tikai veicinās reģiona konkurētspēju, bet arī nodrošinās lielāku finanšu stabilitāti mainīgajā globālajā vidē.

Avots: 2024 ECMI statistika (ECMI, 2025)

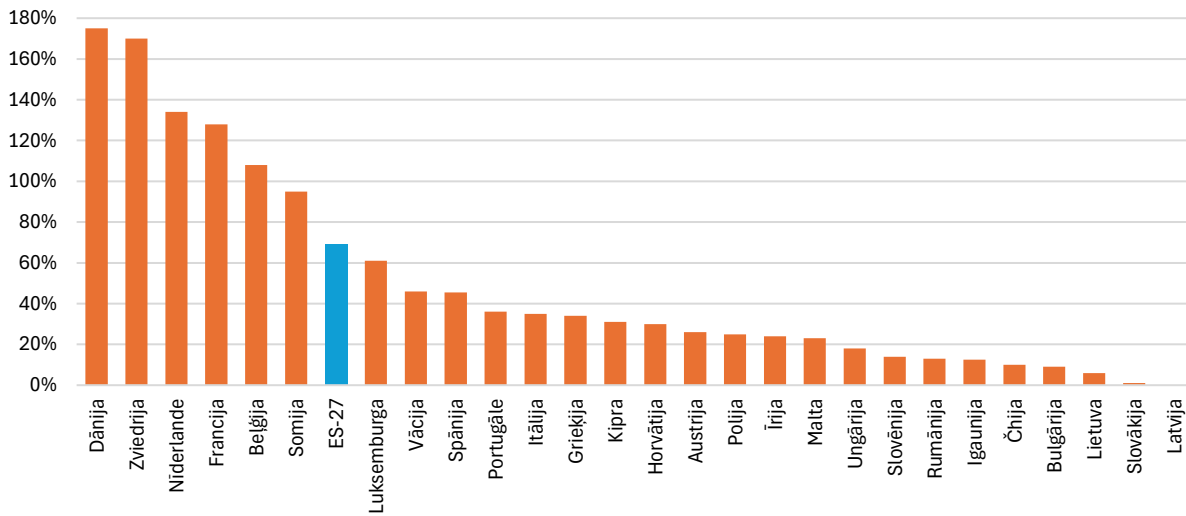
Latvija ir maza un atvērta ekonomika – tāpēc tā vienmēr būs pakļauta starptautiskiem šokiem. Krievijas agresija un šodienas ģeopolitiskā nedrošība ļoti spēcīgi ietekmē kapitāla tirgus attīstību Latvijā. Agresora valsts tuvums samazina investīcijas un privāto patēriņu, kas rezultējas lēnā ekonomiskajā attīstībā, kas nav labvēlīgi apstākļi kapitāla tirgus attīstībai. Tāpat ASV protekcionisma un izolacionisma politikas ir radījušas lielu nedrošības sajūtu, kas nav labvēlīgi investīciju videi, it sevišķi mazām valstīm.

Augstāk minēto iemeslu dēļ, Latvijas kapitāla tirgus bieži būs mazāk ienesīgs, nekā lielāki tirgi, kas fiziski atrodas drošākās lokācijās. Piemēram, 2024.gadā OMX Riga GI indekss samazinājās par 35,8%, S&P 500 pieauga par 25%.

Latvijas kapitāla tirgus

Kā secināts iepriekšējā sadaļā, kopumā ES valstu akciju tirgus kapitalizācija ir salīdzinoši zema uz citu attīstīto valstu fona, tomēr starp ES valstu tirgus kapitalizāciju apmēriem ir liela disparitāte. Attēlā 4.5.4. var redzēt, ka akciju tirgus zemākā kapitalizācija ir Latvijā (1% no IKP) un Slovākijā (2%), bet augstākā Dānijā (175%) un Zviedrijā (169%) (ECMI, 2025). 2023.gads kopumā bija lielas izaugsmes gads Eiropas akciju tirgos, pēc iepriekšējā gada energoresursu cenu pieauguma. Piemēram, Beļģijas akciju tirgus kapitalizācija gandrīz dubultojās (+98%), Rumānijā pieauga par 60%, bet Ungārijā par 58%, savukārt Latvijā tā samazinājās par 67%, Bulgārijā par 49%, bet Somijā par 7% (ECMI, 2025).

ES akciju tirgus kapitalizācija 2023.gada beigās procentos no IKP

Avots: 2024 ECMI statistika (ECMI, 2025)

Saskaņā ar Latvijas bankas statistiku (Latvijas Banka, 2024), arī kopējā Latvijas kapitāla tirgus kapitalizācija ievērojami atpaliek no ES vidējiem rādītājiem. 2023.gada beigās tā sasniedza apmēram 2,18 miljardus eiro (akciju tirgus 0,74 miljardi, parāda tirgus 1,44 miljardi), kas ir apmēram tikai 5,6% no Latvijas IKP (ES šis rādītājs attiecīgajā laikā bija 226%). 2024.gadā ir vērojams neliels progress un kapitāla tirgus kapitalizācija sasniedza 2,3 miljardus eiro (akciju tirgus 0,54 miljardi, parāda tirgus 1,9 miljardi), kas ir apmēram tikai 6,1% no Latvijas IKP (Latvijas Banka, 2025a). Tāpēc Latvijas kapitāla tirgus salīdzinoši joprojām ir ārkārtīgi mazs, līdz ar to ar lielu potenciālu attīstīties. Arī Latvijā parāda tirgus kapitalizācija ir ievērojami lielāka par akciju tirgus kapitalizāciju, ar tendenci palielināties. Latvijas kapitāla tirgus iezīme ir emitentu, kapitalizācijas, un apgrozījuma migrācija no regulētā tirgus uz alternatīvo tirgu. Piemēram, 2020.gadā regulētajā tirgū bija 30 emitenti, tad 2024. vairs tikai 23, savukārt alternatīvajā tirgū attiecīgie skaitļi ir 6 un 22 (Latvijas Banka, 2025a). Tāda pati tendence ir novērojama arī kapitalizācijas un apgrozījuma rādītājos. Ja regulētais tirgus ir stingri uzraudzīts un piemērots lielākiem, stabilākiem uzņēmumiem, tad alternatīvais tirgus ir elastīgāks un vairāk piemērots mazākiem un augošiem uzņēmumiem.

Valdība apzinās kapitāla tirgus attīstības nozīmi valsts produktivitātes un ekonomiskās attīstības kāpināšanā. Ministru kabinets 16.05.2023. izskatīja informatīvo ziņojumu (Finanšu ministrija, 2023) par Latvijas kapitāla tirgus tālāku attīstību, kurā ir noteikts kapitāla tirgus attīstības mērķis un virzieni vidējam termiņam, lai veicinātu finansējuma pieejamību ekonomikas izaugsmei un transformācijas veicināšanai. Ziņojums identificē vienu no Latvijas akciju tirgus atpalcības iemesliem – valsts un pašvaldību kontrolē esošo uzņēmumu neesamība biržā, turpretī Lietuvā un Igaunijā šādu uzņēmumu īpatsvars kopējā tirgus kapitalizācijā ir attiecīgi 36% un 38%. Kā rezultātā valsts fondēto pensiju plānos ir kopumā uzkrāti ap 7 miljardi eiro, bet tikai aptuveni 10% no šiem līdzekļiem tiek ieguldīti Latvijā. Dokumentā tiek identificēts kvantitatīvais mērķis – Latvijas akciju tirgus kapitalizācijai 9% apmērā no IKP 2027.gadā un tā sasniegšanai tiek iezīmēts pasākumu kopums, kas mērķēts uz: i) jaunu emitentu ienākšanu tirgū, ii) paaugstināt iedzīvotāju kā investoru aktivitāti akciju tirgū, iii) ieguldījumu Latvijā veicināšana un institucionālo investoru līdzekļu piesaiste (Finanšu ministrija, 2023).

2020.gadā FKTK izstrādāja 10 soļu programmu kapitāla tirgus attīstībai laika periodā no 2021. līdz 2023.gadam (FKTK, 2020), kas ietvēra būtiskākos Latvijas kapitāla tirgus attīstības virzienus, kā arī identificēja katra virziena attīstīšanai veicamos pasākumus. 2025.gada februārī Latvijas Banka ir izstrādājusi jaunu 10 soļu programmu Latvijas kapitāla tirgus attīstībai 2.0, kas ietver aktuālos kapitāla tirgus attīstības virzienus, kā arī jaunus pasākumus to attīstīšanai. Tāpat dokumentā ietverts atskats uz iepriekšējās 10 soļu programmas izpildi un Latvijas kapitāla tirgus novērtējums šobrīd (Latvijas Banka, 2025a). Principā, jaunā programma ir līdzīga iepriekšējai un satur daudz dažādu pasākumu kā kapitāla tirgus pieejamības veicināšana, uzņēmumu finanšu pratības un pārvaldības stiprināšana, iedzīvotāju finanšu pratības veicināšana, valsts un pašvaldības kapitālsabiedrību privatizācija un iesaistišana kapitāla tirgū, atbalsts esošajiem un potenciālajiem emitentiem u.t.t.

Riski un šķēršļi Latvijas kapitāla tirgus attīstībai

Tomēr, neskatoties uz valdības un Latvijas bankas centieniem ievērojama izrāviena Latvijas kapitāla tirgus attīstībā pagaidām nav un tam ir vairāki objektīvi iemesli.

Latvijas objektīvi mazais kapitāla tirgus un salīdzinoši mazie kotētie uzņēmumi nav pietiekoši lieli, lai **ieinteresētu ārzemju investorus**. Piemēram, lielākā uzņēmuma kapitalizācija Rīgas fondu biržā pašlaik pieder uzņēmumam *Eleving Group*, kura tirgus kapitalizācija ir aptuveni 200 miljoni eiro. Tālākie lielākie uzņēmumi pēc tirgus kapitalizācijas ir *Virši-A* un *Amber* Latvijas balzams – abām kompānijām aptuveni 60 miljoni eiro (Nasdaq, 2025). Salīdzinājumam, *Microsoft* tirgus kapitalizācija ir aptuveni 2,91 triljoni ASV dolāru, kas ir aptuveni 13640 reizes lielāka nekā *Eleving Group* kapitalizācija.

Latvijas kapitāla tirgus zemā apgrozījuma un kapitalizācijas dēļ, **Latvijā nav izveidota atraktīva platforma investīcijām vietējā kapitāla tirgū**. Kā salīdzinājumu var izmantot, piemēram *trading212.com* vai *Revolut* platformas, kur aktīvu cenas kā arī vērtspapīru vērtība dinamiski mainās, kas pieejamas gan datorā, gan viedtālrunī.

Pēc pagājušā gadā veiktās nodokļu reformas, **šobrīd Latvijā nodoklis no kapitāla pieauguma 25,5% – viens no augstākajiem Austrumeiropā**, kas ietekmē potenciālo investoru investīciju stratēģiju. Piemēram, šobrīd Latvijas rezidents saņemot dividendes no ASV korporācijas, samaksā tikai 15% nodokli ASV, kas ir ievērojami izdevīgāk nekā maksāt 25,5% nodokli no kapitāla vērtības pieauguma.

Diemžēl Latvijā ir salīdzinoši **nabadzīga sabiedrība, bez uzkrājumiem**. Saskaņā ar CSP datiem (Centrālā statistikas pārvalde, 2025a) 2023.gadā nabadzības vai sociālās atstumtības riskam bija pakļauti 24,3 % jeb 449 tūkstoši iedzīvotāju. Šis ir viens no augstākajiem rādītājiem ES, un ir saprotams, ka plašs slānis Latvijas iedzīvotāju vienkārši nevar investēt Latvijas kapitāla tirgū. Tāpat Latvijas ārkārtīgi **sliktie demogrāfiskie rādītāji ietekmē kapitāla tirgus attīstību** – kopš 2021.gada mirušo ir divas reizes vairāk nekā dzimušo, provizoriski, 2025.gada 1. janvārī Latvijā vairs dzīvoja tikai 1,853 miljoni iedzīvotāju (Centrālā statistikas pārvalde. 2025b).

Latvijas tautai ir vēsturiski salīdzinoši īss brīvības un neatkarības periods, kas ir ietekmējis tās **kultūras un vērtību īpatnības** – kopumā būt uzņēmīgam, bagātam, uzkrāt materiālās bagātības nākošajam paaudzēm kopumā netiek novērtēts mūsu sabiedrībā. Sabiedrība ir salīdzinoši kreisi noskaņota un tās vērtību hierarhijā vairāk tiek novērtēta solidaritāte un vienlīdzība, kas pašas par sevi nav sliktas īpašības, tomēr **neveicina materiālo bagātību uzkrāšanu un investēšanu**. Sabiedrībā valda pārliecība par valsts noteicošo lomu sabiedrības attīstībā, un **individuālās atbildības kultūras līmenis Latvijā ir zems**. Tāpat sabiedrībā ir zems savstarpējās uzticēšanās līmenis, kas bremzē kapitāla tirgus attīstību, jo investēšana nozīmē uzticību uzņēmuma vadībai.

Mērķi 2050

Palielināt Latvijas kapitāla tirgus kapitalizāciju, panākt tā integrāciju Eiropas un citos globālos kapitāla tirgos, kas nodrošinātu finanses investīcijām, inovācijām un produktivitātes kāpināšanai. Otrs lielais mērķis ir iesaistīt pēc iespējas lielāku daļu Latvijas iedzīvotājus kapitāla tirgū, lai iedzīvotāju uzkrājumi dotu pēc iespējas lielāku atdevi, kā arī veicinātu iedzīvotāju piederības sajūtu savas valsts ekonomiskajam potenciālam. Tas, savukārt stimulēs to patriotisma sajūtas un motivēs iedzīvotājus produktīvākam dzīves stilam. Tas nozīmē iedzīvotāja ieradumu un vērtību kopumu, kas uzlabo paša un visas sabiedrības materiālo un sociālo labklājību. Tas ir darīt jebko, kas ir labs - būt pozitīvam, izpalīdzīgam, strādāt savā un citu labā, gan atalgotā darbā, gan mājās. Tas ir pretējs sliktiem ieradumiem un aktivitātēm, kas degradē sabiedrību. Piemēram, rakstīt anonīmus komentārus sociālos tīklos, pārmērīgi skatīties TV un spēlēt datorspēles, būt skaudīgam un fokusēties uz citu cilvēku nosodišanu, nevis paša uzlabošanu.

Ja iedzīvotājam pieder akcijas, tad galu galā jebkādi pozitīvi sociāli vai ekonomiski notikumi vairo arī paša materiālo labklājību- iedzīvotājs ir ieinteresēts pozitīvās norisēs.

Lai sasniegtu augstāk pieminētos mērķus, viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem ir ģeopolitiskās spriedzes mazināšanās. Tas arī veicinātu straujāku ekonomisko attīstību, demogrāfijas un citu sociālo rādītāju uzlabošanu. Lielākie ģeopolitiskās nestabilitātes avoti šobrīd ir Krievijas agresīvā ārpolitika, kā arī ASV šī brīža administrācijas izolacionisma un protekcionisma politikas. ASV politika varētu visticamāk varētu izmainīties pēc nākamajām vidustermiņa vēlēšanām 2026.gada novembrī. Savukārt Krievijas ārpolitikas izmaiņas ir vēl grūtāk prognozēt. Līdz ar to strauju progresu Latvijas kapitāla tirgus attīstībā tuvākajos gados būs grūti sasniegt.

Tomēr, neskatoties uz augstāk pieminētajiem nelabvēlīgajiem apstākļiem ir sistemātiski jāstrādā, lai Latvijas kapitāla tirgus attīstītos. Gan Informatīvais ziņojums par Latvijas kapitāla tirgus tālāku attīstību, gan Latvija Bankas 10 soļu programma 2.0 satur daudz pasākumus, kas kapitāla tirgus attīstību veicinātu gan pieprasījuma, gan piedāvājuma pusē. Būtu lietderīga programmu lielāka detalizācija un sistemātiska atskaitīšanās par paveikto. Tomēr ātrākais un efektīvākais pasākums būtu valsts un pašvaldību uzņēmumu privatizācija un kotēšana biržā, kā tas notika Igaunijā un Lietuvā, kur ir attīstīti kapitāla tirgi. Privatizācija ne tikai sekmētu kapitāla tirgus attīstību, bet arī efektīvāku uzņēmumu vadību, jo pasaules ekonomikas vēsture parāda, ka uzņēmumi, kas atrodas privātpašumā darbojas efektīvāk par tiem, kam īpašnieks ir valsts. Tomēr pastāv zināma dilemma par privatizējamo uzņēmumu sarakstu. Piemēram, Latveņero ir ne tikai labi pārvaldīts un pelnošs uzņēmums, kas regulāri maksā dividendes valsts budžetā, tomēr tam ir arī stratēģiska nozīme valsts mērogā. Igaņu *Enefit* kompānijas lēmums aiziet no akciju tirgus norāda, ka ne vienmēr valsts uzņēmumu privatizācijai ir vairāk ieguvumu nekā zaudējumu. Otra dilemma ir par valsts uzņēmumu privatizācijas termiņiem. Augstas ģeopolitiskās nenoteiktības, zemas ekonomiskās izaugsmes un zemas patērētāju konfidences laiks ir ārkārtīgi nepiemērots veiksmīgai privatizācijai. No otras puses tādām uzņēmumiem, kā *Airbaltic* ir akūti nepieciešams kapitāls attīstībai, kuru varētu iegūt privatizējot uzņēmumu. Iespējams, ka katram privatizējamam valsts uzņēmumam ir piemērotāks atsevišķs laiks.

4.5.2. VALSTS BUDŽETS UN NODOKĻU SISTĒMA

Fiskālā politika ir ātrākais un efektīvākais valdības instruments ietekmēt valsts ekonomisko un sociālo attīstību. Ar budžeta izdevumiem un nodokļu sistēmu valdība cenšas panākt trīs galvenos mērķus:

1. Makro-ekonomisko stabilitāti (panākt iekšējo un ārējo līdzsvaru un samazināt biznesa cikla amplitūdu);
2. Ekonomikas potenciāla izaugsmes veicināšana risinot tirgus nepilnības un nodrošinot sabiedriskos pakalpojumus;
3. Nodrošināt taisnīgāku ienākumu pārdali.

Pasaules un ES fiskālās tendences un Latvijas ārējie riski

Līdz ar globalizācijas pastiprināšanos, pieaug valsts loma sabiedrības dzīvē – pieaug arī nepieciešamība pēc lielākiem budžeta līdzekļiem. Piedevām, jo ekonomiski attīstītāka valsts, jo vairāk tās pilsoņi sagaida no valsts. Attiecīgi ir statistiska korelācija starp valsts attīstības līmeni un tās budžeta izdevumu līmeni.

Neskatoties uz aizvien pieaugošajām vajadzībām un globālajiem izaicinājumiem, kopumā ES valstu budžeta izdevumi procentos no IKP samazinās pēdējā desmitgadē. Covid-19 krīzes laikā izdevumi pieauga, bet pēc atbalsta programmu beigām, izdevumu apjoms atkal sāk savu samazināšanas trajektoriju. Visticamāk, ka Eiropas Komisijas rosinātais *ReArm Europe* plāns (European Commission, 2025c), kas paredz būtiski palielināt aizsardzības finansējumu dalībvalstīm ģeopolitiski saasinātajā situācijā, ievērojami palielinās izdevumus un valsts parādus.

Tomēr vēl nozīmīgāku slogu ES un lielākās daļas attīstītāko valstu budžetiem radīs sabiedrības novecošanās. Saskaņā ar ziņojumu *Ageing report 2024* (European Commission, 2024d) projekcijām, ES iedzīvotāju skaits sasniegs 453 miljonus 2026.gadā, bet līdz 2070.gadam zemā dzimstības līmeņa dēļ samazināsies līdz 432 miljoniem, kas ir par 4% mazāk nekā 2022.gadā. Tajā pašā laikā paredzamais dzīves ilgums pieaugs, līdz 2070.gadam sasniedzot 86,1 gadu vīriešiem un 90,4 gadus sievietēm. Demogrāfisko procesu rezultātā, ar mazāku darbinieku skaitu darba ražīguma pieaugums (vidēji 1,4% gadā) kļūs par vienīgo IKP pieauguma virzītājspēku, kas tiek prognozēts vidēji 1,3% gadā līdz 2070.gadam. Tomēr darbaspēka ieguldījums IKP izaugsmē līdz 2020.gadu beigām kļūs negatīvs, sarūkot vidēji par 0,2% gadā.

Saskaņā ar ziņojumu, novecošanas izmaksas, tostarp pensijas, veselības aprūpe, ilgtermiņa aprūpe un izglītība, līdz 2070.gadam pieaugs no 24,4% līdz 25,6% no IKP, un lielākā daļa pieauguma notiks pirms 2045.gada. Lai gan ir sagaidāms, ka pensiju izdevumi dažās valstīs samazināsies, citās tie ievērojami pieaugs, un tiek prognozēts, ka kopējie ar vecumu saistītie izdevumi palielināsies par vairāk nekā 313 procentpunktiem no IKP dalībvalstīs.

Tomēr jau šobrīd daudzu attīstības, tostarp ES valstu parādi ir pārmērīgi augsti, kas apdraud finanšu un monetāras sistēmas stabilitāti. 4.5.5. attēlā ir parādīts Eiropas valstu vispārējās valdības parāds (VVP) pret IKP 2024.gada trešajā ceturksnī. Lielākais parāds attiecībā pret IKP, bija Grieķijā (158,2%), bet mazākais Igaunijā (24%). No 27 ES valstīm, šobrīd 13 neievēro Māstrihtas līgumā noteiktos griestus 60%. Lai atrisinātu ES valstu pārmērīgo parādu slogu, ES 2024. pieņēma jaunu ES ekonomikas pārvaldības ietvaru (European Commission, 2024e), kas veidots tā, lai pakāpeniski un ilgtspējīgi samazinātu pieaugušos ES valstu deficīta un parāda līmeņus. Pēc vairāku dalībvalstu viedokļa jaunais regulējums ir ļoti komplicēts un sarežģīti piemērojams. Tas ir vairāk orientēts uz ekonomiskās izaugsmes veicināšanu, tomēr pie tā iestāšanās, paredzēts vismaz daļēji novirzīt papildus budžeta ieņēmumus

budžeta deficīta samazināšanai. Laiks rādīs, vai jaunais regulējums sasniegs savu mērķi – samazinās ES valstu parāda līmeņus, vienlaicīgi nodrošinot adekvātu investīciju līmeni un ekonomisko izaugsmi.

Apkopojot augstāk minēto ir skaidrs, ka neraugoties uz ES valstu politikas reformām, kuru mērķis ir palielināt pensionēšanās vecumu un darbaspēka līdzdalību, demogrāfiskās pārmaiņas nākamajās desmitgadēs ES radīs ievērojamas ekonomiskās un fiskālās problēmas. Papildus slogu ES valstu fiskālajam stāvoklim radīs ES salīdzinoši zemā produktivitāte, kas ir apskatīta atsevišķā stratēģijas sadaļā.

Kā jau minēts iepriekšējā nodaļā, Latvija ir maza un atvērta ekonomika – tāpēc tā vienmēr būs pakļauta globāliem finanšu šoku riskiem, kā to labi parādīja lielā pasaules finanšu krīze 2007.-2009.gados. Šobrīd daudzas attīstības valstis ir uzkrājušas pārmērīgu parāda slogu, kuru nepieciešams mazināt, neskatoties uz nepieciešamību palielināt izdevumus aizsardzībai. Sasniedzot kritisku valsts parāda līmeni, finanšu tirgi var reaģēt un izraisīt vēl vienu pasaules finanšu krīzi.

Īpašu risku izraisa ASV pēdējo gadu fiskālā politika, kad neskatoties uz salīdzinoši labu ekonomisko izaugsmi deficīts ir pārsniedzis 6%, kā rezultātā valsts parāds ir sasniedzis 100% no IKP. ASV administrācijas retorika par nepieciešamību samazināt nodokļus un vēl palielināt izdevumus ir padarījuši uzmanīgu finanšu tirgus, kā rezultātā ASV dolāra vērtība ir ievērojami kritusies 2025.gada sākumā, bet ASV vērtspapīru ienesīgums ievērojami pieaudzis. Respektablais *The Economist*⁹ pauž nopietnas bažas par ASV fiskālo politiku un tās ietekmi uz pasaules finanšu sistēmu, ņemot vērā, ka joprojām pasaules centrālās bankas ap 58% no savām rezervēm tur ASV dolāros. Kopā ārzemniekiem pieder 8,5 triljoni ASV parāda, un gada laikā ASV ir jārefinansē ap 9 miljardiem sava parāda¹⁰.

Vēl viens ārējais fiskālais risks ir Latvijas tirdzniecības partneru lēnā ekonomiskā izaugsme, ko veicina ASV protekcionisma un izolacionisma politika, un kas negatīvi ietekmēs Latvijas valsts eksportspēja un līdz ar to arī nodokļu ieņēmumus tuvākos gadus.

Latvijas fiskālās tendences un iekšējie riski

Kopš lielās pasaules finanšu krīzes, Latvijas valdības kopumā ir piekopusi atbildīgu, samērīgu un atbilstošu fiskālo politiku, ko savos ziņojumos (Fiskālās disciplīnas padome, 2024a) ir regulāri uzsvērusi Fiskālās disciplīnas padome. Tā rezultātā šodien Latvijā ir viens no mazākajiem parādiem ES (rēķinot pret IKP), labs starptautiskais kredītreitingu aģentūru novērtējums, kas nodrošina samērīgas valsts parāda apkalpošanas izmaksas, pat neskatoties uz Latvijai nelabvēlīgu, no drošības viedokļa, ģeopolitisko stāvokli un lielo ekonomikas atvērtību. Tas ir panākts, Finanšu ministrijai konservatīvi sagatavojot makroekonomiskās prognozes, uz kuru bāzes tiek prognozēti samērīgi nodokļu ieņēmumi, kas, papildus kontrolējot budžeta izdevumus, nodrošina fiskālo mērķu sasniegšanu.

Latvijā ir salīdzinoši laba nodokļu sistēma, ko regulāri apstiprina autoritatīvais *Tax foundation* ziņojums (Tax foundation, 2023). Latvijā nodokļu sistēmā liels uzsvars ir uz patēriņa nodokļiem – no PVN tiek iekasēts apmēram 29% no visiem nodokļu ieņēmumiem, akcīzes – ap 9%. Savukārt no kapitāla tiek iekasēts salīdzinoši maz – UIN – ap 4,7% no nodokļu ieņēmumiem, NĪN – ap 1,7%. Starptautiskās institūcijas, ieskaitot Eiropas Padomi ir atkārtoti rekomendējušas “paplašināt nodokļu uzlikšanu, tostarp īpašumam un kapitālam” (Eiropas Komisija, 2024a). Šis ir acimredzami piemērotākais nodokļu segments no kura palielināt nodokļu ieņēmumus. Papildus, tas sekmētu citas akūtas Latvijas problēmas risinājumu – ienākumu nevienlīdzību.

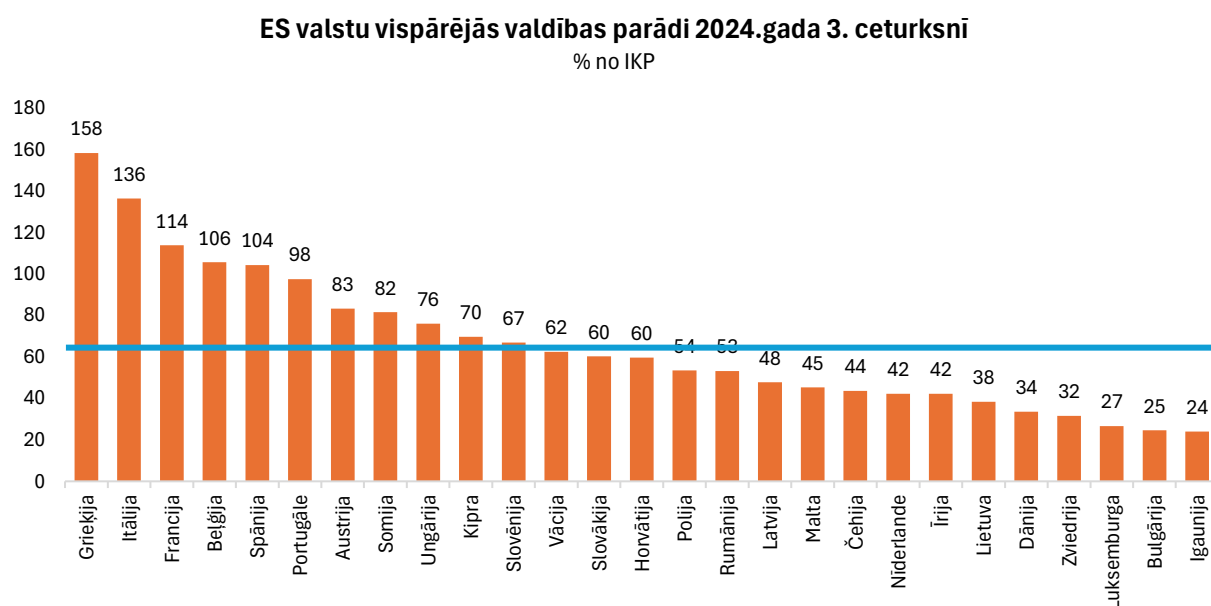
⁹ The Economist 2025.gada 19. aprīļa izdevums

¹⁰ Turpat

Ēnu ekonomika ir būtisks ekonomikas izaugsmi un labākas uzņēmējdarbības vides attīstību kavējošs faktors. Ēnu ekonomika arī ievērojami samazina nodokļu ieņēmumus, kas rezultātā arī samazina budžeta iespējas un fiskālo telpu. Tā kā nav iespējams precīzi izmērīt ēnu ekonomikas apjomu, nav arī objektīvas ēnu ekonomikas apjoma aprēķina metodes, kuru varētu pieņemt par viennozīmīgi pareizu un precīzu, Latvijai ēnu ekonomikas īpatsvars, pēc dažādām metodēm, 2022.gadā novērtēts robežās 19,9-26,5% (Ministru kabinets, 2024) no IKP. Saskaņā ar Latvijas Bankas statistiku (Latvijas Banka, 2025b), skaidras naudas maksājumi ir samazinājušies no apmēram 42% 2017.gadā līdz apmēram 23% 2024.gadā, kas varētu liecināt par ēnu ekonomikas mazināšanas pazīmi. Valdība ir izstrādājusi Ēnu ekonomikas ierobežošanas plānu 2024.-2027.gadam (Ministru kabinets, 2024) paredz pasākumus, kuri ir vērsti uz ēnu ekonomikas risku mazināšanu. 2024.gadā tika iekasēti par 7,8% vairāk nodokļu nekā gadu iepriekš, kaut gan nominālā IKP pieaugums 2024.gadā bija tikai 1,2% – ievērojami zemāk par nodokļu ieņēmumu pieaugumu – arī tas varētu liecināt par labāku nodokļu iekasēšanu un ēnu ekonomikas samazināšanos.

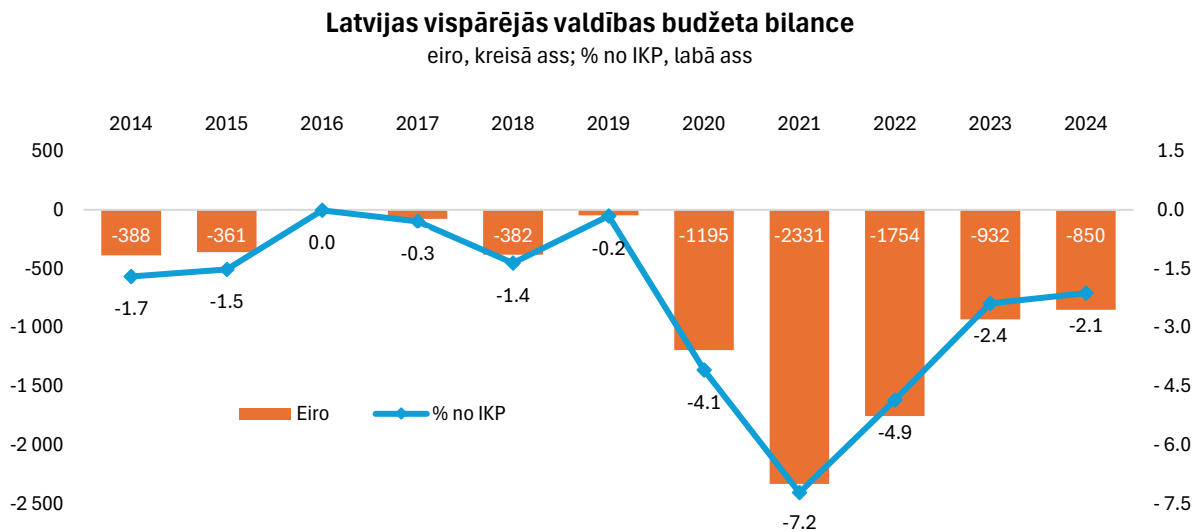
Latvijā joprojām ir viens no zemākajiem parāda līmeņiem, pēc Valsts kases novērtējuma tas bija 47,7% no IKP 2024.gada beigās. Arī rēķinot parādu uz vienu iedzīvotāju, Latvijas parāds ir salīdzinoši zems – tikai 10,1 tūkstoši eiro, piemēram, augstākais parāda apmērs bija Beļģijā (54,4 tūkst. EUR) (Fiskālās disciplīnas padome, 2024b).

4.5.5. attēls

Avots: Eurostat TEINA230 (Eurostat, 2025a)

Lai arī Latvijas vispārējās valdības parāds tuvākajos gados palielināsies (skatīt 4.5.5. attēlu), visticamāk tai izdosies ievērot 60% Māstrihtas parāda kritēriju. Arī otrs svarīgākais, budžeta deficīta, 3% kritērijs pēdējos gados tiek ievērots (skatīt 4.5.6. attēlu), izņemot gadus, kad pamatoti tika aktivizēta izņēmuma klauzula, kas pieļauj lielāku deficītu. Pēdējā desmitgade Latvijai ir bijusi ļoti sarežģīta arī no fiskālā viedokļa, bet galveno fiskālo rādītāju iznākumi ļauj mums ar lepnumu piederēt fiskāli konservatīvajai ziemeļvalstu grupai.

Avots: Finanšu ministrija

Tomēr Latvijas salīdzinoši labo fiskālo pozīciju jau šobrīd apdraud vairāki riski:

Papildus izdevumi aizsardzībai ievērojami pasliktinās fiskālo pozīciju jau tuvākos gadus – saskaņā ar FDP novērtējumu (Fiskālās disciplīnas padome, 2025), pie scenārija, kad aizsardzībai tiek atvēlēti 5% no IKP, parāds 2028. gadā pieaugtu līdz 56,8% no IKP, bet deficīts pārsniegtu 3% robežvērtību visos gados, sākot ar 2025. gadu. Arī nākotnē ir mazas cerības uz Krievijas ārpolitikas straujām izmaiņām, līdz ar to arī nākotnē visticamāk būs nepieciešami lielāki izdevumi aizsardzībai;

Negatīvie demogrāfiskie rādītāji un novecošanās izmaksas būs nopietns izaicinājums valsts budžetam ilgtermiņā. Saskaņā ar ziņojumu *Ageing report 2024* aprēķiniem, Latvijā 2070. gadā vairs dzīvos 1,3 miljoni iedzīvotāju, bet vecuma atkarības koeficients (pensionāru/darbspējas iedzīvotāju vecuma skaits) no 36% 2022. gadā pieaugs līdz 61% 2070. gadā. Lai arī kopumā ziņojums prognozē, ka ar novecošanos saistītās izmaksas samazināsies no 17,2% no IKP 2022. gadā līdz 15,4% no IKP 2070. gadā (European Commission, 2024d), jāņem vērā ievērojami mazākais darba spējīgā vecuma iedzīvotāju skaits nākotnē, kam būs jānodrošina pensijas un sociālā nodrošināšana;

Negatīvie demogrāfiskie rādītāji negatīvi ietekmēs arī **infrastrukturā uzturēšanas izmaksas uz vienu iedzīvotāju darbaspējīgā vecumā**. Jau šobrīd, piemēram, Latvijas autoceļu tīkls ir visblīvākais ES uz vienu iedzīvotāju. Samazinoties iedzīvotāju skaitam vienam iedzīvotājam būs jāuztur lielāks infrastruktūras daudzums;

Digitalizācija, un MI gan dod iespējas, gan rada riskus nodokļu iekasēšanā. VID ir nepārtraukti jāpielāgojas jaunajām reālajām un jāuzlabo nodokļu iekasēšanu.

Lai arī ir pazīmes par **ēnu ekonomikas** samazināšanos Latvijā, tās īpatsvars ekonomikā joprojām ir augsts un to veicina sabiedrības tolerance pret nodokļu nemaksāšanu. Savukārt toleranci veicina varas un sabiedrības atsvešināšanās.

Mērķi 2050

Latvijas galvenais mērķis tuvākos gadus būs saglabāt labo fiskālo pozīciju neskatoties uz nelabvēlīgajiem apstākļiem un palielināt iekasēto nodokļu masu.

Primārais fiskālās politikas uzdevums ir nodrošināt valdības prioritāro virzienu finansējumu, neskatoties uz nelabvēlīgo makroekonomisko vidi un zemo ekonomisko izaugsmi. Papildus budžeta finansējums var nākt no ierobežota skaita avotu: i) straujākas ekonomiskās attīstības, ii) lielākām nodokļu likmēm vai paplašinot nodokļu bāzi, iii) samazinot ēnu ekonomikas īpatsvaru, iv) samazinot esošos izdevumus.

Straujāku ekonomisko izaugsmi var veicināt efektīvāk izmantojot ES kohēzijas politikas instrumentus, kā arī ieviešot ekonomisko izaugsmi veicinošas politikās iniciatīvas. Tomēr tuvākos gadus ģeopolitiskā situācija un demogrāfiskās tendences nedod lielas cerības un ļoti strauju ekonomisko izaugsmi. Valdība ir tikko veikusi nodokļu reformu un ir solījusi to nedarīt ātrāk par četriem gadiem. Pie ēnu ekonomikas mazināšanas notiek darbs, tomēr uz strauju iekasēto nodokļu apjoma pieauguma šīs aktivitātes dēļ nevajadzētu cerēt. Esošo izdevumu samazināšanai var būt liels potenciāls, tomēr tas prasa nesadrumstalotu politisko varu un lielu politisko drosmi. Pašreizējā situācijā arī šim pasākumam nav spēcīgu priekšnoteikumu. Līdz ar to tuvākos gadus finansējumu prioritāriem pasākumiem vajadzētu gūt no visiem četriem avotiem.

Kā papildus finanšu avots varētu būt aizņemšanās uz budžeta deficīta rēķina, tomēr ES un nacionālā likumdošana nosaka stingrus rāmjus izdevumu apjomam. Pat apejot likumdošanā noteiktos izdevumu griestus, valsti varētu "sodīt" finanšu tirgi ar zemāku valsts reitingu un augstākām parāda apkalpošanas izmaksām.

Kā jau pieminēts agrāk, šobrīd Latvijā ir salīdzinoši laba nodokļu sistēma, līdz ar to vidējā termiņā nodokļu reformas ieguvumus no nodokļu celšanas vajadzētu samērot ar negatīvo ietekmi no nodokļu sistēmas konkurētspējas zaudējumiem, it sevišķi Baltijas valstu mērogā. Tomēr vidējā termiņā nodokļu celšana var būt neizbēgama, it sevišķi ņemot vērā valsts demogrāfiskos rādītājus. Nodokļu reformas izvēles vienmēr ir dilemmu pilnas. Lielāku slogu likt uz patēriņu, kas empīriski esot visefektīvākais nodokļu veids, kas vismazāk ietekmē ekonomisko izaugsmi, vai kapitālu, kas kopumā Latvijā ir vismazāk noslogotais nodokļu veids? Kapitāla aplikšana ar nodokli mazina ienākumu nevienlīdzību, tomēr jau šobrīd Latvijā nodoklis no kapitāla pieauguma ir viens no augstākajiem reģionā kas ir pretrunā ar kapitāla tirgus attīstības mērķi. Nodokļu reformas izvēles ir pilnas ar dilemmām, kuras ir jācenšas sabalansēt.

Vēl viens fiskālās politikas uzdevums vidējā termiņā varētu būt mazināt reģionālās attīstības plaisu, kam līdz šim Latvijā nav ticis pievērsts pietiekoši uzmanības.

4.6. VIDES ILGTSPĒJA UN KLIMATA PĀRMAIŅU MAZINĀŠANA

Mērķis 2050

Valsts ilgtspējīgas attīstības sekmēšana, jēgpilni izmantojot vietējos resursus ar augstu pievienoto ekonomisko vērtību, vides uzlabošana, klimata pārmaiņu negatīvās ietekmes mazināšana.

Dilemmas (trade-off) – izšķiršanās starp alternatīvām politikām

Vides ilgtspējas un klimata pārmaiņu mazināšanas būtiska dilemma ir valsts īstermiņa un ilgtermiņa interešu līdzsvarošana un prioritizēšana: (1) Klimata politika ir nozīmīgs instruments importa atkarības mazināšanai un tautsaimniecības struktūras pārveidei, stiprinot konkurētspēju un ekonomisko attīstību ilgtermiņā. (2) Vides ilgtspējas politikas pasākumi mazina nākotnes izmaksas, ko rada dabas stihijas, un uzlabo sabiedrības veselības nosacījumus. Šo abu politiku ieviešanai sākotnēji nepieciešami ieguldījumi un sabiedrības iesaiste, tās nes ieguvumus ilgtermiņā. Savukārt valsts īstermiņa vajadzību apmierināšana ir saprotamāka un vieglāk gūst politisko atbalstu.

Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)

Vides ilgtspējas un klimata pārmaiņu mazināšanas politika ES veicina jaunu tirgus nišu un pieprasījuma rašanos, radot priekšnosacījumus uzņēmējdarbības attīstībai. Zaļā vienošanās Latvijai nodrošina relatīvi lielāku finansiālo atbalstu, būtiski paplašinot iespējas tautsaimniecības strukturālām pārmaiņām. Politikas rezultativitāti noteiks efektīva ieviešana. Vietējo resursu izmantošana un bioekonomikas attīstība vienlaikus sekmē vides un klimata mērķu sasniegšanu, uzņēmumu produktivitāti un nodarbinātības pieaugumu. Klimata politikas īstenošanā valsts pasūtījums un publiskais iepirkums var kalpot par instrumentu ekonomiskās aktivitātes stimulēšanai. Privāto investīciju aktivizēšanai ir būtiski nodrošināt skaidru tiesisko ietvaru, mērķtiecīgu ES finansējuma izlietošanu, efektīvu sadarbību starp atbildīgajām valsts un pašvaldību iestādēm, mazinot birokrātiju un paātrinot procedūras projektu ieviešanai.

Uzdevumi

1. Mazināt atkarību no importētiem energoresursiem u.c. resursiem;
2. Efektīvi izmantot Latvijai iezīmēto ES finansējumu kritisko laikapstākļu ietekmes mazināšanai;
3. Paaugstināt energoresursu u.c.resursu izmantošanas efektivitāti.

Vides ilgtspējas un klimata pārmaiņu mazināšanas mērķrādītāju apraksts (KPI) ir sniegts matricā (2.pielikums).

Pasaules tendences

Būtiskākās tendences vides ilgtspējas un klimata pārmaiņu jautājumā var izcelt: (1) pieaugošo ekstremālo laikapstākļu kaitējuma apmērs pasaulē palielinās un (2) Latvija kā ES dalībvalsts ir uzņēmusies saistības emisiju samazināšanā un pārejā uz klimatneitrālo ekonomiku.

Pasaulē arvien biežāk novērojami ekstremāli laikapstākļi. Zinātniskie pētījumi liecina, ka šīs parādības ir cieši saistītas ar klimata pārmaiņām, ko izraisa siltumnīcefekta gāzu emisiju pieaugums un globālās temperatūras kāpums, kas rada nopietnus vides, ekonomiskus un sociālus izaicinājumus. Lai mazinātu šo procesu ietekmi, nepieciešama divējāda pieeja – (1) gan pielāgošanās klimata pārmaiņām, lai mazinātu riskus un iespējamus zaudējumus, (2) gan aktīva klimata pārmaiņu un piesārņojuma samazināšana, lai ilgtermiņā stabilizētu klimatu. Šo pieeju īstenošana vienlaikus rada gan riskus un izaicinājumus, gan arī veicina jaunu biznesa attīstības iespēju rašanos. Ilgtspējīgu risinājumu ieviešana,

inovatīvu tehnoloģiju attīstība, efektīva resursu pārvaldība un aprītes ekonomikas principu īstenošana kļūst par būtiskiem priekšnoteikumiem vides ilgtspējas, sabiedrības drošības un ekonomiskās stabilitātes nodrošināšanai nākotnē. (Astiaso Garcia et al., 2023; Škuflīc, Šokčević, Bašić, 2024; Di Febo, Angelini, 2025)

Pielāgošanās klimata pārmaiņām ir būtisks elements, lai mazinātu tiešos un netiešos ekonomiskos zaudējumus, kā arī neaizsargātību pret ekstremāliem laikapstākļiem un citiem vides faktoriem. Uzņēmumiem un valsts institūcijām, kas savlaicīgi neveic stratēģiskas pielāgošanās darbības, pastāv darbības traucējumu, piegādes ķēžu pārrāvumu, infrastruktūras bojājumu un palielinātu apdrošināšanas izmaksu risks. Tas var ietekmēt konkurētspēju vietējā un globālajā tirgū.

Mērķtiecīga klimata pārmaiņu un piesārņojuma mazināšanas rīcībpolitika spēj ģenerēt jaunas iespējas sabiedrības un uzņēmējdarbības attīstībai, veicinot ekonomisko aktivitāti un valsts konkurētspēju, kā arī uzlabojot iedzīvotāju dzīves kvalitāti un labklājību drošā vidē. (Kılıç, Ulpiani, Veters, 2024) Klimata pārmaiņu mazināšana ir veids, kā samazināt klimata pārmaiņu radītos ekonomiskos zaudējumus. Atbilstoši Bostonas konsultāciju grupas atziņām, ieguldot 1 % līdz 2 % no kumulatīvā IKP seku mazināšanā līdz 2100.gadam un ierobežojot globālo sasilšanu zem 2°C, pasaule var izvairīties no ekonomiskiem zaudējumiem 11 % līdz 24 % apmērā no kumulatīvā IKP. Ietekmes mazināšanas ieguldījumi varētu atmaksāties 5 līdz 14 reizes vairāk nekā sākotnējie ieguldījumi. (Boston Consulting Group, 2025)

Pasaules klimata pārmaiņas rada arī Latvijai valsts drošības riskus – laika apstākļu radikalizācija dienviņos veicinās migrāciju uz Latviju, un, ja Latvija ekonomiski būs vāja, radīsies izaicinājumi valsts identitātes saglabāšanai.¹¹

Klimatneitralitātes sasniegšanas instrumenti

Globālās ekonomikas pāreja uz *Net Zero* jeb nulles emisiju līmeni līdz 2050.gadam ir viena no svarīgākajām ilgtermiņa stratēģijām klimata pārmaiņu ierobežošanai. Starptautiskās Enerģētikas aģentūras (IEA), Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) un Starptautiskās Atjaunojamo Energoresursu aģentūras (IRENA) analītiskie ziņojumi sniedz visaptverošu ieskatu par to, kādas tehnoloģijas un politikas ir nepieciešamas, lai sasniegtu šo mērķi.

Analītiskie apskati kā galvenos virzītājspēkus klimata neitralitātes sasniegšanai 2050.gadā izceļ elektrifikāciju, dekarbonizāciju un energoefektivitāti. Salīdzinot ar fosilās nozares dominances saglabāšanas scenārijiem, kas klasiski ir konservatīvāki attiecībā uz 0 emisiju mērķa sasniegšanu, ambiciozākajos klimatneitralitātes scenārijos kā svarīgi instrumenti ir izcelti savienojamība, pieprasījuma reakcija, privāto un publisko investīciju partnerība, oglekļa uztveršana un uzglabāšana, oglekļa cenas, digitalizācija. Vienlaikus pēdējos gados aizvien vairāk tiek izcelta ar kritisko derīgo izrakteņu piegādes drošība. Dažādiem scenārijiem ir dažādas pieejas (politiku virzīts, tirgus virzīts vai tehnoloģiju virzīts), vienlaikus kopumā analītiskie ziņojumi liecina, ka tautsaimniecības pārkārtošanās uz klimata neitrālo ekonomiku ir iespējama un var būt ekonomiski pamatota.

¹¹ J.Kazociņš. Konference "Latvija 2050 – demokrātiska, droša un pārtikusī". Latvijas Universitāte, Rīgā, 03.04.2025.

Virzības uz klimatneitralitāti esošā situācija un izaicinājumi pasaulē

Esošā situācija ceļā uz Net Zero	Izaicinājumi ceļā uz Net Zero
Atjaunojamā enerģija Būtiski kritušās saules un vēja enerģijas izmaksas	Atjaunojamā enerģija Nepieciešama tīklu modernizācija un uzglabāšana
Digitālās tehnoloģijas AI un gudrie tīkli uzlabo enerģijas pārvaldību	Digitālās tehnoloģijas Nepietiekamas investīcijas un standartu trūkums
Energoefektivitāte Pieaug ēku un rūpniecības energoefektivitāte	Energoefektivitāte Lēna renovācija un politiskās atšķirības
Bioenerģija Patiecinās izmantošana, top ilgtspējīgi risinājumi	Bioenerģija Konflikti ar pārtikas ražošanu, ilgtspējas riski
Elektrifikācija Attīstās elektrotransports un uzlādes infrastruktūra	Elektrifikācija Augstas izmaksas un nepietiekama infrastruktūra
Finanses Zaļās obligācijas kļūst par nozīmīgu finansēšanas rīku	Finanses Trūkst vienotas pieejas ilgtspējīgas finansēšanas regulējumā
CCUS Sāk īstenot pirmos liela mēroga oglekļa uztveršanas projektus	CCUS Augstas izmaksas un nepieciešamas lielas investīcijas
Cilvēkresursi Pieaug pieprasījums pēc speciālistiem zaļajās nozarēs	Cilvēkresursi Zaļo prasmju trūkums un pārkvalifikācijas nepieciešamība

Avots: Autoru veidots

Šis attēls apkopo līdzšinējos panākumus un aktuālos izaicinājumus ceļā uz *Net Zero* dažādās jomās, piemēram, atjaunojamā enerģijā, digitalizācijā, energoefektivitātē un finanšu pieejamībā. Progresu raksturo tehnoloģiju attīstība, izmaksu samazinājums un pieaugošs pieprasījums pēc ilgtspējīgiem risinājumiem, savukārt izaicinājumus – infrastruktūras trūkums, investīciju nepietiekamība un politiskās barjeras. Virzība uz *Net Zero* prasa gan tehnoloģisku, gan institucionālu pielāgošanos, tostarp cilvēkresursu pārkvalifikāciju (detalizētāks attēla izklāsts ir sniegts 4. pielikumā).

Citu valstu prakse ekonomikas stiprināšanai, virzoties uz klimatneitralitāti

Spānija līdzīgi kā Latvija ir atvērta tipa ekonomika, kas piedalās pasaules preču un pakalpojumu tirgos. Globālais *Net Zero* scenārijs ne vienmēr nozīmē vienmērīgus ekonomiskos ieguvumus visām ekonomikām, tāpēc ir svarīgi saprast starptautisko tirgu ietekmi uz attiecīgās valsts tirdzniecības bilanci. Atbilstoši OECD veiktajam izvērtējumam, *Net Zero* scenārijs uzlabotu Spānijas ārējo tirdzniecības bilanci. Tiek lēsts, ka līdz 2050.gadam tirdzniecības bilances attiecība pret IKP *Net-Zero Emissions* (NZE) būs par 2,4 procentpunktiem augstāka nekā bāzes scenārijā. Šis tirdzniecības bilances uzlabojums ir tiešs energoatkarības samazināšanās rezultāts. Spānija ar neto nulli ir mazāk atkarīga no importētās enerģijas u.c.resursiem. OECD veiktā analīze parāda kā valsts var nodrošināt lielāko ekonomisko labumu, pārkārtojoties tautsaimniecībai uz klimatneitralitāti. Nulles emisiju veicināšanas sektoros kā būvniecība, mājokļi un aprīkojums (tostarp transports un elektroiekārtas), enerģētikas un transporta nozarēs NZE scenārijā ir daudz straujāks pieaugums salīdzinājumā ar bāzes līniju. Nozares kā lauksaimniecība, energoietilpīgās un tirdzniecībai pakļautās nozares vai citas nozares (piemēram, tekstilrūpniecība) samazinātu savu daļu no kopējās produkcijas ražošanas Spānijas ekonomikā, ja no 2030.gada (bāzes scenārijs) netiks veiktas papildu politikas darbības konkurētspējas zuduma dēļ,

palielinoties ražošanas izmaksām. Attiecīgi, šajās nozarēs ir nepieciešams celt produktivitāti, ieviešot resursu efektīvos risinājumus. (OECD, 2024b)

Dānija ir kļuvusi par inovāciju un ilgtspējīgas attīstības centru, īpaši enerģētikas nozarē. Ar IKP uz vienu iedzīvotāju 2024.gadā – 71 970 USD (International Monetary Fund, 2025a) un 10. vietu Globālajā inovāciju indeksā (GII) 2024 (WIPO, 2024a), tā ir līdere jūras vēja un zaļā ūdeņraža tehnoloģijās. Valsts pārvērš Ziemeļjūru par tīras enerģijas centru un stiprina konkurētspēju ar digitalizāciju, ilgtspējīgu pilsētplānošanu un modernām lauksaimniecības tehnoloģijām.

Somija ir atpazīstama ar savu tehnoloģisko izcilību un augstiem ieguldījumiem pētniecībā un attīstībā. Valsts IKP uz vienu iedzīvotāju 2024.gadā ir 57 180 USD (International Monetary Fund, 2025b), un tā ieņem 7. vietu GII 2024 (WIPO, 2024a). Somija ir līdere informācijas un komunikāciju tehnoloģijās (IKT), mežsaimniecībā un aprītes bioekonomikā. Valsts attīsta augstvērtīgus bioloģiski noārdāmus materiālus un zaļās inovācijas, ko papildina pasaulē atzīta izglītības sistēma, kas sekmē mākslīgā intelekta attīstību un kvantu skaitļošanas attīstību.

Zviedrija ir atzīta par vadošo valsti zaļās tehnoloģijas, elektrifikācijas un rūpnieciskās inovācijas jomā. Tās IKP uz vienu iedzīvotāju 2024.gadā sasniedz 59 510 USD (International Monetary Fund, 2025c), un tā ieņem 2. vietu GII 2024 (WIPO, 2024a), tā apliecina tehnoloģisko pārkāpumu. Volvo Cars un Northvolt veicina elektromobilitāti, savukārt finanšu tehnoloģiju un mākslīgā intelekta attīstība spēlē būtisku lomu attīstībā. Ieguldījumi ūdeņraža tērauda ražošanā un rūpniecības dekarbonizācijā padara to par būtisku dalībnieci Eiropas zaļajā pārejā.

Apkopojot augstāk minēto, pāreja uz klimatneitralitāti var būt nozīmīgs instruments ekonomikas pārstrukturēšanā un konkurētspējas uzlabošanā. Spānijas piemērs rāda, ka pāreja uz klimatneitralitāti var pozitīvi ietekmēt ārējās tirdzniecības bilanci, taču dažādās nozarēs šī pāreja notiek atšķirīgā tempā. Dānija, Somija, Zviedrija u.c. demonstrē dažādus ilgtspējīgas attīstības modeļus – no atjaunojamās enerģijas un rūpnieciskās inovācijas līdz augsto tehnoloģiju un finanšu sektora attīstībai. Tomēr katra no šīm valstīm investē inovācijās un produktivitātes celšanā un efektīvā resursu izmantošanā, lai nodrošinātu konkurētspēju globālajā tirgū. Latvijai būtu jāizvērtē un jāpielāgo šīs pieejas savām ekonomiskajām īpatnībām, lai veiksmīgi pārorientētu tautsaimniecību uz klimatneitrālu attīstību.

Latvijai, kuras ārējā tirdzniecības bilancē imports par 20% pārsniedz eksportu, būtu jāizvērtē valstu pieredze, kuras līdzīgi kā Latvija ir ieinteresētas uzlabot tirdzniecības bilanci, izmantojot klimatneitralitāti kā instrumentu tautsaimniecības pārkārtošanai, mazinot importa atkarību.

Privātā sektora labā prakse konkurētspējas stiprināšanā, virzoties uz klimatneitralitāti

Svarīgi apzināt uzņēmumu labās prakses piemērus, kad pārkārtojot darbību uz klimatam draudzīgāku, tika panākta augstāka produktivitāte un uzlabota konkurētspēja. Piemēram, Zviedrijas uzņēmums IKEA uzskata ilgtspēju un dekarbonizāciju par būtiskām biznesa stratēģijas sastāvdaļām. Kopš 2016.gada uzņēmums ir samazinājis klimata pēdu par 24,3 %, vienlaikus palielinot ieņēmumus par 30,9 %. IKEA ir ieguldījusi vairāk nekā 4 miljardus USD atjaunojamajā enerģijā un plāno palielināt šo summu līdz 7,5 miljardiem līdz 2030.gadam. Sadarbībā ar *World Wide Fund* uzņēmums strādā pie risinājumiem, kas pārsniedz oglekļa neitralitātes sasniegšanu, iesaistot piegādātājus un klientus ilgtspējīgos procesos – piegādātāju pāreju uz atjaunojamo enerģiju un lielāku augu valsts produktu piedāvājumu IKEA restorānos. Uzņēmums arī attīsta aprītes ekonomikas iniciatīvas, piemēram, IKEA Preowned programmu. (WWF/Mugasha, 2025) IKEA pievēršas oglekļa piesaistei un uzglabāšanai, veidojot koku plantācijas un atjaunojot mežus degradētās teritorijās. Tas ietver arī oglekļa uzglabāšanas pagarināšanu, izmantojot koksnes produktus un to pārstrādi. Koki no atbildīgi apsaimniekotām mežu

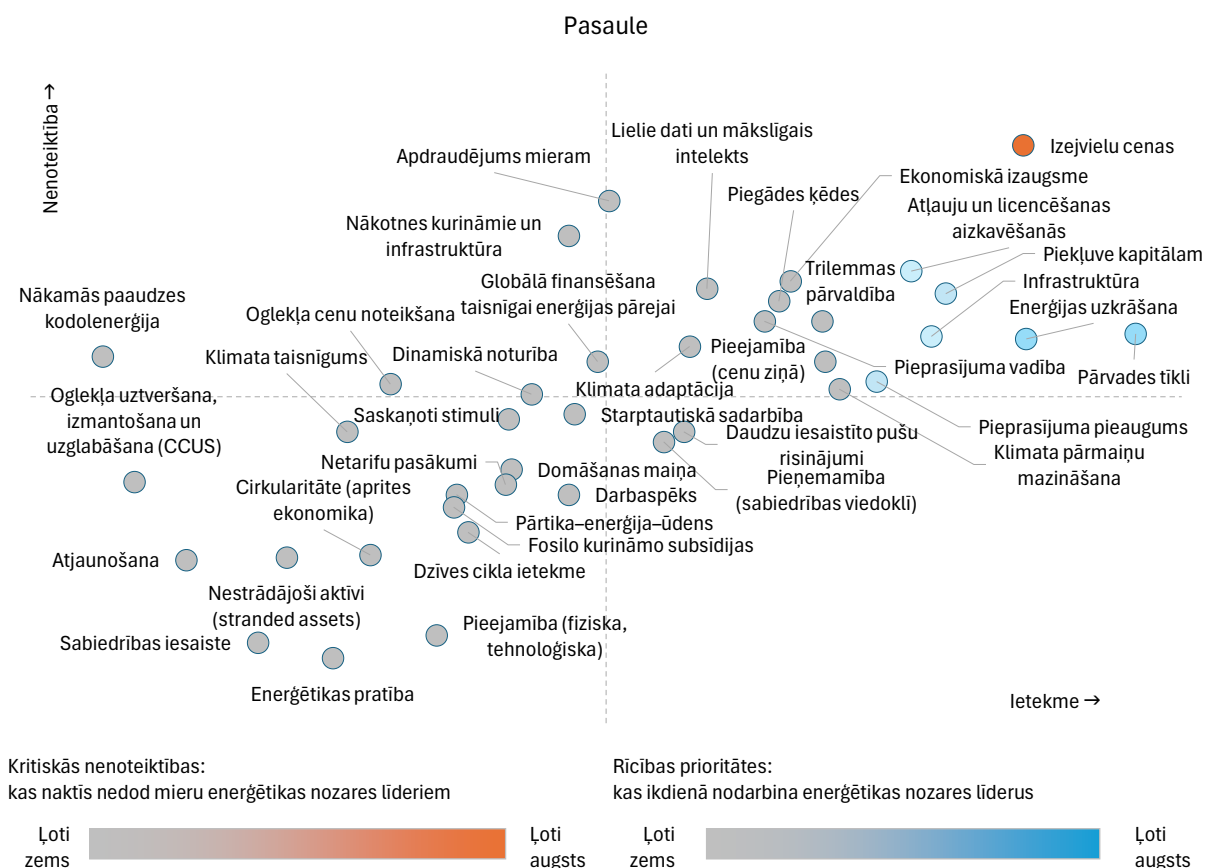
plantācijām absorbē oglekļa dioksīdu no atmosfēras. Kad koki tiek izmantoti koksnes produktu ražošanā, tie kalpo kā pagaidu oglekļa uzglabāšanas veids. Šo efektu var pagarināt, atkārtoti izmantojot, atjaunojot, pārstrādājot un pārveidojot materiālu dzīves cikla beigās. Visaptveroša pieeja, kas līdzsvaro mežu augšanu, ražas novākšanu, oglekļa uzglabāšanu zemē un produktos, kā arī citus vides aspektus, tostarp bioloģisko daudzveidību, ir būtiska ilgtspējīgai attīstībai. (IKEA, 2024)

Ārējie riski

Klimatneitrāla ekonomika mazina atkarību no importētajiem energoresursiem un veicina vietējo biznesa aktivitāti. Tomēr pāreja uz klimata neitrālu ekonomiku prasa lielas investīcijas. Ar fosilajiem energoresursiem bagātajām valstīm virzība uz klimata neitralitāti šobrīd nav ekonomiski tik izdevīga. ASV, kas ir viena no pasaules spēcīgākajām ekonomikām, ir izstājies no Parīzes nolīguma, kas mazina "zaļās ekonomikas" konkurētspēju pasaulē, samazinot pasaules pieprasījumu pēc "zaļajām" tehnoloģijām. ES finansējums pārejai uz klimata neitrālu ekonomiku var samazināties nākamajā fondu periodā. (Škuflīc, Šokčević, Bašić, 2024) Tas nozīmē, ka šobrīd, kad Latvijai ir pieejams salīdzinoši lielāks klimata neitralitātes sasniegšanai (jeb ekonomikas struktūras transformācijai) paredzētais finansējuma apjoms, svarīgi to investēt atbilstoši mērķim, nodrošinot valsts ilgtermiņa attīstību.

4.6.2. attēls

Būtiskākie izaicinājumi pasaules enerģijas sektora pārejā uz klimatneitralitāti

Avots: Pasaules Enerģijas Padomes 2025.gada aktuālo problēmu monitorings (World Energy Council, 2025)

Aplūkojot 2025.gada martā publicēto Pasaules Enerģijas Padomes (PEP) problēmjautājumu monitoringa ziņojumu, jāatzīmē, ka vislielākie izaicinājumi enerģijas pārejā globālā mērogā ir saskatāmi ar izejvielu cenām, ģeopolitiskajiem riskiem, kā arī lēnām administratīvām procedūrām un piekļuvi kapitālam. Salīdzinot ar iepriekšējā gada analogisko ziņojumu, identificētie klimata pārmaiņu jautājumi pasaules aktualitāšu kartē vairs nav starp aktuālākajiem, lielāks akcents ir pārvirzījies uz konkurētspēju un ar to saistītajiem izaicinājumiem. (World Energy Council, 2025)

Efektīva enerģijas pāreja un virzība uz klimatneitralitāti prasa ciešu publiskā un privātā sektora sadarbību ar vienotu stratēģiju un koordinētiem pasākumiem. Privātajam sektoram ir tikpat nozīmīga loma kā valdībām un publiskajam sektoram klimata pārmaiņu mazināšanā. Fragmentētas pieejas un atšķirīgi mērķi kavē progresu, tāpēc jāveido mehānismi, kas sekmīgi integrē abu sektoru resursus, inovācijas un politikas risinājumus. (KPMG, 2020)

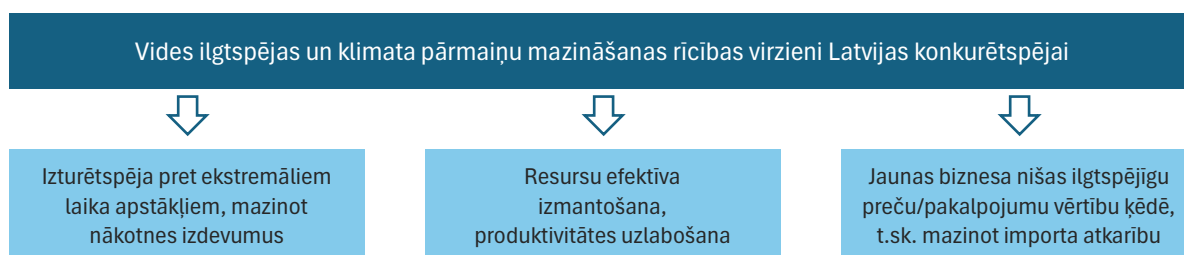
Latvijas tendences

Latvija ir atkarīga no importētiem fosilajiem energoresursiem, līdz ar to pāreja uz klimatneitralitāti, aktivizējot vietējo uzņēmējdarbību, Latvijai ir ekonomiski pamatota. Vienlaikus, pāreja prasa finanšu resursus, bet Latvijā ir salīdzinoši zems IKP un ierobežots budžets. Ilgtspējīgu projektu istenošana jau sākumstadijā ir apgrūtināta to augsto izdevumu dēļ.

Vides ilgtspējas un klimata pārmaiņu mazināšanas rīcības virzieni Latvijas konkurētspējai ir atspoguļoti attēlā. Izturētspējas uzlabošana pret ekstremālajiem laika apstākļiem palīdz samazināt nākotnes zaudējumus, ko attiecīgie apstākļi rada. Energoefektivitāte un citu resursu efektīvāka izmantošana ļauj ne tikai samazināt ietekmi uz vidi un SEG emisijām, bet arī samazināt izmaksas, uzlabojot produktivitāti un konkurētspēju. Vienlaikus jaunu nišu apgūšana, atbildot uz jauno pieprasījumu, ko rada pāreja uz klimatneitralitāti un aizvietojojot importētās preces/pakalpojumus vai to daļu ar vietēji ražoto ilgtspējīgu piedāvājumu, veicina ekonomisko aktivitāti Latvijas teritorijā, nodrošinot darba vietas, nodokļu ieņēmumus, IKP izaugsmi un pozitīvo ārējo tirdzniecības bilanci.

4.6.3. attēls

Vides ilgtspējas un klimata pārmaiņu mazināšanas rīcības virzieni Latvijas konkurētspējai

Avots: Autoru veidots

Latvijas uzņēmumiem ir liels potenciāls inovāciju ieviešanā, veicinot klimatneitralitāti. No jaunām tehnoloģijām atjaunojamās enerģijas jomā līdz gudrām ražošanas metodēm un ilgtspējīgiem materiāliem, kā arī spēcīga bioekonomikas potenciāla realizēšanas.

Bez klasiskām ilgtspējīgas ekonomikas jomām, tādām kā kokmateriālu ražošana, Latvija var attīstīt zaļo tehnoloģiju iekārtu vai to daļu ražošanu. Tā piemēram, Naco Technologies ir Latvijas uzņēmums, kas

specializējas nanostrukturētu pārklājumu izstrādē ūdeņraža tehnoloģiju komponentēm, t.sk., elektrolizatoriem un degvielas šūnām. Izmantojot patentētu augstas veiktspējas magnetrona izsmidzināšanas tehnoloģiju, uzņēmums piedāvā inovatīvus pārklājumus ar izcilu elektrisko stabilitāti, pretkorozijas īpašībām un samazinātu dārgmetālu izmantošanu.¹²

Cits piemērs ir saistīts ar Fintech un mežsaimniecības jomu sinerģijas attīstību. Latvijas tehnoloģiju uzņēmuma SIA "Upwood" galvenais uzdevums ir veicināt mežu stādīšanu un nodrošināt pieejamus ieguldījumus meža un zemes īpašumos. Tas, izmantojot jaunākās tehnoloģijas, piemēram, blokķēdi, lielos datus, lietu internetu (IoT) un digitālos dvīņus, ir izstrādājis blokķēdē balstītu investīciju platformu, kas ļauj tokenizēt meža īpašumus, padarot tos pieejamus gan privātpersonām, gan uzņēmumiem. Pirmais meža īpašums, kas pieejams investoriem, atrodas Gulbenes novadā un aptver 16,5 hektārus. Uzņēmums plāno iegādāties un tokenizēt arī citus meža īpašumus Latvijā, lai veicinātu ilgtspējīgu mežsaimniecību un oglekļa emisiju samazināšanu.

Valstij būtiski apzināt priekšnosacījumus gan resursu efektīvai izmantošanai, gan jaunu biznesa nišu izveides veicināšanai, izmantojot klimatneitralitātes politiku kā efektīvu instrumentu ekonomiskās aktivitātes veicināšanai Latvijā teritorijā.

Iekšējie riski

Aplūkojot PEP problēmjautājumu monitoringa ziņojumu par 2024. gadu, jāatzīmē, ka Latvijā vislielākie izaicinājumi enerģijas pārejā ir saistīti ar ģeopolitiskajiem riskiem, digitālo attīstību, lēnām administratīvām procedūrām, ekonomisko attīstību un piekļuvi kapitālam. (World Energy Council, 2025)

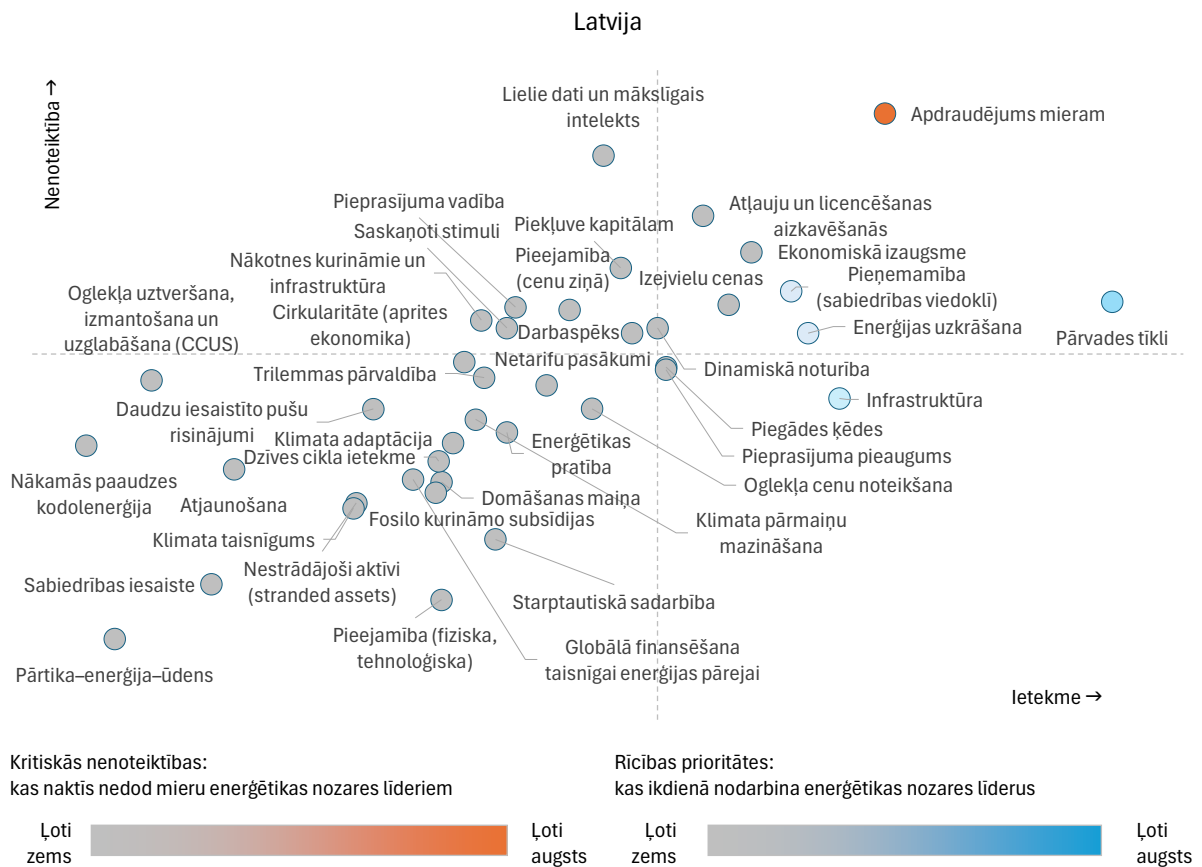
Latvijas relatīvi zems IKP uz vienu iedzīvotāju ierobežo valsts fiskālās iespējas, īpaši attiecībā uz kapitālintensīviem ieguldījumiem klimatneitralitātes tehnoloģijās, kur raksturīgas augstas sākotnējās izmaksas un ilgāks investīciju atmaksāšanās periods (OECD, 2022b). Lai daļēji kompensētu šo ekonomisko ierobežojumu, Latvijai piešķirts salīdzinoši lielāks ES fondu finansējums uz vienu iedzīvotāju nekā daudzām citām dalībvalstīm (European Commission, 2023b). Tomēr šo līdzekļu efektīvu apguvi apgrūtina vairāki strukturāli šķēršļi.

Viens no būtiskākajiem iekšējiem riskiem ir kapacitātes trūkums valsts pārvaldē un pašvaldību līmenī – gan cilvēkresursu, gan institucionālās kompetences ziņā. Jaunu un sarežģītu projektu sagatavošanai, ieviešanai un uzraudzībai bieži trūkst specializētu zināšanu un pieredzes, kas apdraud pieejamo līdzekļu mērķtiecīgu izmantošanu (Valsts kontrole, 2022a). Kapacitātes ierobežojumi kavē arī publisko-privāto partnerību attīstību, jo publiskais sektors nereti nav spējīgs vienlīdzīgi piedalīties stratēģisko investīciju plānošanā vai sarunās ar potenciālajiem investoriem.

Valsts kontroles revīzijas (Valsts kontrole, 2017; Valsts kontrole, 2025) atkārtoti brīdinājušas par risku, ka ES finansējums var tikt izmantots neefektīvi vai novirzīts mērķiem, kas nav saistīti ar klimata pārmaiņām. Nacionālā enerģētikas un klimata plāna mērķu sasniegšanas scenārijs ir iespējams tikai tad, ja finansējuma piesaiste un pasākumu ieviešana notiek plānotajos termiņos un atbilstošā apjomā.

¹² [Nano Coating Specialists for Hydrogen | Naco Technologies](#)

Būtiskākie izaicinājumi Latvijas enerģijas sektora pārejā uz klimatneitralitāti 2024.gadā

Avots: Pasaules Enerģijas padomes 2025. gada aktuālo problēmu monitorings (World Energy Council, 2025)

Papildus tam, reģionālā nevienlīdzība piekļuvē finansējumam vēl vairāk padziļina plaisu starp Rīgu un pārējo Latviju. Vietējo uzņēmumu un pašvaldību iespējas piesaistīt ES līdzekļus vai banku aizdevumus ilgtspējīgiem projektiem ir nevienlīdzīgas, ko ietekmē gan zemāka finanšu pratība, gan nepietiekamas projekta vadības prasmes reģionos (European Commission, 2023b; Berkman, Tamm, Ozoliņa, 2021). Šāda teritoriālā disproporcija apgrūtina klimatpolitikas īstenošanu visā valsts teritorijā.

Vēl viens nozīmīgs risks ir sabiedrības attieksmes un līdzdalības ierobežotais līmenis. Kaut arī pēdējos gados pieaug iedzīvotāju informētība par klimata jautājumiem, vēl aizvien pastāv ievērojama pretestība pret pārmaiņām, īpaši tajās nozarēs, kurās pāreja nozīmē būtiskas strukturālas izmaiņas, piemēram, lauksaimniecībā vai transportā (European Commission, 2024c). Šāda sociālā barjera var palēnināt lēmumu pieņemšanu politiskajā līmenī un kavēt efektīvu atbalsta mehānismu ieviešanu.

Lai efektīvi mazinātu šos iekšējos riskus, nepieciešams ne tikai sekmīgi izmantot esošos finanšu instrumentus, bet arī uzlabot starpnozaru koordināciju, palielināt sabiedrības līdzdalību un nodrošināt reģionāli līdzsvarotu atbalstu. Tikai caur integrētu pieeju Latvija varēs sekmīgi virzīties uz klimatneitrālu ekonomiku, vienlaikus saglabājot sociālo kohēziju, veicinot konkurētspēju un nodrošinot ekonomiskās aktivitātes pieaugumu.

4.7. ĀRĒJĀS UN IEKŠĒJĀS DROŠĪBAS STIPRINĀŠANA

Latvijas iekšējās un ārējās drošības stiprināšanas virsmērķis ir valsts suverenitātes un teritoriālās integritātes saglabāšana, Satversmē noteiktās demokrātiskās iekārtas ilgtspējas veidošana un valsts interešu pārstāvēšana un aizstāvība starptautiskā mērogā.

Drošības un aizsardzības stiprināšana ir augstākās prioritātes, kas aptver plašu jautājumu loku un gandrīz visas valsts darbības sfēras, ņemot vērā gan globālos, gan reģionālos, gan iekšējos apdraudējumus. Valsts lielums, vēsturiskais mantojums, ģeogrāfiskais izvietojums līdzās divām agresīvām kaimiņvalstīm, kā arī šī brīža ievainojamības pieprasa stratēģisku drošības pārvaldību. Tradicionālie militārie jautājumi, kas saistīti ar teritoriālās integritātes un suverenitātes uzturēšanu, tiek izcelti kā nozīmīgākā drošības prioritāte. Taču draudu spektra paplašināšanās, iekļaujot dažādus hibrīdos apdraudējumus un jauna veida pret valsts attīstību un ilgtspēju, politisko un sociālo stabilitāti vērstus izaicinājumus, rada nepieciešamību nostiprināt sabiedrības noturību un valsts drošības un aizsardzības sistēmu (Wrange, Bengtsson, 2019, 449).

Mērķi 2050

Līdz 2050.gadam Latvijas drošības politikas attīstība norisināsies sarežģītā starptautiskā un iekšpolitikā vidē, kurai raksturīgi ierobežoti resursi, lēns un nepietiekami caurspīdīgs lēmumu pieņemšanas process, kā arī fragmentēta drošības plānošana. Lai pārvarētu šos izaicinājumus, Latvijai būs jāpieņem stratēģiski lēmumi, kas vērsti uz noturīgas, integrētas un efektīvas drošības sistēmas izveidi. Centrālo vietu šajā sistēmā ieņems visaptverošās valsts aizsardzības ieviešana kā atturēšanas un aizsardzības mehānisms, kas balstīts sabiedrības noturībā, civili – militāro jomu integrācijā un privātā sektora līdzdalībā. Valsts stratēģiskajiem mērķiem jāspēj vienot sabiedrību, mobilizēt institucionālos resursus un vienlaikus nodrošināt līdzsvaru starp militāro spēju attīstību un iekšējās drošības stiprināšanu, tostarp "maigās drošības" aspektos — saliedētībā, uzticībā un informatīvās vides aizsardzībā.

Pasaules tendences

Mūsdienu drošības vidi raksturo arvien lielākas sarežģītības pieaugums. Palielinās ģeopolitiskā konkurence starp lielvarām, kas cenšas pārskatīt ietekmes sfēras un mainīt pastāvošo starptautisko kārtību. Šīs tendences būtiski palielina saspīlējumu valstu starpā un vairo militāru, ekonomisku un informatīvu konfrontāciju. Draudu raksturs kļūst daudzveidīgāks, sarežģītāks, intensīvāks un grūtāk prognozējams. Vienlaikus mazinās starptautisko organizāciju, piemēram, ANO un EDSO, darbības efektivitāte. Likumā balstītas liberālās pasaules kārtības noteikumi tiek ignorēti vai apšaubīti. Šādos apstākļos aizvien nozīmīgāka kļūst reģionālā sadarbība, kā arī sadarbība ar demokrātiskām valstīm globāli. Tai piemīt potenciāls kalpot kā stabilizējošam mehānismam spriedzes mazināšanai un koordinētas rīcības pret kopīgiem apdraudējumiem veicināšanai.

Ārējās un iekšējās drošības attīstību ietekmēs arvien jauni tehnoloģiskie risinājumi. Tie ne tikai rada papildus izaicinājumus, bet arī sniedz iespējas pārskatīt drošības pārvaldību un piedāvāt inovatīvas, modernajās tehnoloģijās balstītas pieejas. Šādas tehnoloģiskās sfēras, kuru nozīme drošības jomā globāli pieaug, ir mākslīgais intelekts, kvantu šifrēšana kibernetiskajā drošībā, biotehnoloģijas, autonomās sistēmas, materiālzinātne, jaunās enerģētikas tehnoloģijas (piemēram, mazā modulārā kodolenerģija)

un jaunas paaudzes sensori un novērošanas sistēmas. Šo tehnoloģiju attīstība un integrācija drošības politikā kļūst par stratēģisku priekšnoteikumu valsts spējai nodrošināt ilgtspējīgu aizsardzības sistēmu.

Ārējie riski

Latvijas drošību 21.gadsimta otrajā ceturtdaļā arvien lielākā mērā nosaka ne tikai kopējās globālās tendences, bet arī strauji pieaugoši reģionāla rakstura ārējie draudi. Viens no nozīmīgākajiem apdraudējumiem ir Krievijas un Baltkrievijas īstenoto hibrīdo operāciju pieaugums, kas ietver kiberuzbrukumus, dezinformāciju, sabotāžu un informatīvās telpas destabilizāciju, vērstu pret Latvijas demokrātisko iekārtu un sabiedrības noturību. Šīs darbības tiek īstenotas ar mērķi vājināt valsts institucionālo spēju, radīt sabiedrības šķelšanos un mazināt uzticēšanos demokrātiskajai pārvaldei.

Latvijas drošības izvērtējumā svarīgs aspekts ir globālās militārās spriedzes saasināšanās, palielinoties Krievijas Federācijas agresijai. Tādi aspekti kā tās tēriņu militārajiem izdevumiem kāpināšana¹³ un ekonomikas transformācija par kara ekonomiku liecina par Krievijas ilgtermiņa gatavību uzturēt konfrontāciju un veidot spiedienu uz Rietumu valstīm, tostarp Baltijas reģionu. Izmaiņas ieroču tirdzniecībā ir vēl viens aspekts, kam nepieciešams pievērst uzmanību¹⁴¹⁵. ES valstu vēlme palielināt aizsardzības industrijas jaudu un aizsardzības autonomiju no vienas puses, stiprinās Eiropas noturību un spēju patstāvīgi reaģēt uz reģionāliem krīzes gadījumiem, taču no otras puses var radīt zināmu spiedienu transatlantiskajās attiecībās.

Latvijai būtisks izaicinājums ir saglabājusies ievainojamība infrastruktūras un enerģētikas jomā, īpaši attiecībā uz zemūdens komunikācijām, gāzes vadiem un elektropārvades tīkliem, kas var kalpot par mērķi gan fiziskiem, gan digitāliem uzbrukumiem. Piemēram, NATO un tās sabiedrotie ir norādījuši uz pieaugošajiem draudiem zemūdens infrastruktūrai Baltijas jūras reģionā, kas kļūst stratēģiski nozīmīgs ne tikai enerģijas, bet arī datu pārvades ziņā. Nākotnē iespējami mērķēti sabotāžas mēģinājumi, kas apvienoti ar informatīvo spiedienu, varētu tikt izmantoti, lai destabilizētu sabiedrības noskaņojumu un radītu uzticības krīzi.

Līdztekus militāriem un infrastruktūras draudiem ārējā vide tiek destabilizēta arī caur starptautisko tirdzniecības attiecību saspīlējumu un stratēģisko piegādes ķēžu ievainojamību. Latvijas atkarība no tirdzniecības partneriem, īpaši augsto tehnoloģiju, enerģētikas un militārā aprīkojuma jomā, palielina valsts ievainojamību pret ārējiem ekonomiskiem un tehnoloģiskiem triecieniem.

Arī laika posmā no 2025. līdz 2050.gadam Latvijai jārēķinās ar pieaugošu ārējo hibrīdapdraudējumu intensitāti informatīvajā un kibertelpā. Galvenie riski būs saistīti ar trīs savstarpēji jau šobrīd skaidri iezīmētām dimensijām. Būtisks apdraudējums nāks no kiberuzbrukumiem un dezinformācijas operācijām, kuru avots lielākoties būs Krievijas Federācija. Tās specdienesti un ar tiem saistītās struktūras vistīcāmāk centīsies ietekmēt Latvijas informatīvo telpu, turpinot realizēt informācijas operācijas, izplatīt dezinformāciju ar mērķi vājināt sabiedrības uzticēšanos valsts institūcijām, veicināt

¹³ Saskaņā ar Stokholmas Starptautiskā miera pētījumu institūta (SIPRI) datiem, pasaules militārie izdevumi 2024.gadā sasnieguši rekordlīmeni – vairāk nekā 2,4 triljonus ASV dolāru. Krievija savus aizsardzības izdevumus 2024.gadā ir palielinājusi līdz 13,1 triljonam rubļu (445 miljardiem eiro), kas ir par 42% vairāk nekā gadu iepriekš, un 2025.gadā šie izdevumi turpinās pieaugt līdz 530 miljardiem eiro jeb 15,6 triljoniem rubļu (Leta, 2025)

¹⁴ Laikā no 2019. līdz 2023.gadam, salīdzinot ar iepriekšējo piecu gadu periodu, Krievijas ieroču eksports samazinājās par 53%. 2023.gadā tā eksportēja ieročus tikai uz 12 valstīm, salīdzinot ar 31 valsti 2019.gadā. Šis kritums atspoguļo ne tikai to, ka pamatā saražotie ieroči tiek izmantoti tās brutālajā karā pret Ukrainu, bet arī Krievijas ietekmes mazināšanos globālajā ieroču tirgū (Leta, 2024)

¹⁵ Eiropas imports pieauga par 93% salīdzinot ar iepriekšējo periodu. Šis pieaugums daļēji skaidrojams ar karu Ukrainā, kas veicināja lielāku pieprasījumu pēc ieročiem. ASV kļuva par galveno ieroču piegādātāju Eiropai, nodrošinot 55% no importa, salīdzinot ar 35% iepriekšējā periodā, kā arī vēl vairāk nostiprināja savu pasaules statusu lielākais ieroču eksportētājs (SIPRI, 2024, 9)

sabiedrības šķelšanos, polarizāciju un graut demokrātiskos procesus. Šo draudu pastiprina pieaugošā mākslīgā intelekta pielietošana dezinformācijas radīšanā un izplatīšanā.

Iespējams identificēt vairākus konkrētus ārējos kiberapdraudējumus, kuri nākotnē būtiski ietekmēs Latviju. Pirmkārt, Latvijas valsts pārvaldes iestādes un kritiskā infrastruktūra (enerģētika, transports, finanšu sektors) kļūst par arvien biežākiem kiberuzbrukumu mērķiem, ko veic gan valstiski sponsorēti aktieri, gan organizētas noziedzīgas grupas. Latvija ir daļa no ES un NATO infrastruktūras, līdz ar to tiek pakļauta līdzīgiem uzbrukumiem kā citas reģiona valstis (Aizsardzības ministrija, 2025)¹⁶. Tādējādi, mērķējot uz valsts pārvaldi un publisko pakalpojumu infrastruktūru, mērķis ir traucēt funkcionalitāti un sēt bailes sabiedrībā. Otrkārt, arī *ransomware* ir visbīstamākais un plašāk pielietotais uzbrukumu veids. Uzbrukumi tiek organizēti kā "pakalpojums", kā ietvarā kriminālās grupas izīrē programmatūras platformas uzbrukumu veikšanai. Šāda infrastruktūra ļauj vērst uzbrukumus arī pret mazākām valstīm ar augstu digitalizācijas pakāpi, tai skaitā, Latviju (Europol, 2023, 12-14). Centieni ir vērsti uz mēģinājumiem ievainot kritisko infrastruktūru un publiskos pakalpojumus. Latvijas nacionālās kiberdrošības prioritātēs uzsverta nepieciešamība mazināt tieši *ransomware* riskus, jo valsts iestādēm bieži vien trūkst pietiekamu resursu šādu uzbrukumu atvairīšanai.

Latvijas tendences un iekšējie riski

Līdzšinējais progress Latvijas ārējās drošības stiprināšanā balstās divos savstarpēji papildinošos virzienos: nacionālajās spējās un starptautiskajā sadarbībā. Latvija ir sistemātiski palielinājusi ieguldījumus aizsardzībā, attīstot visaptverošās aizsardzības modeļi, kurā apvienoti militārie un civilie resursi.

NATO un ES ir un saglabāsies kā Latvijas ārējās drošības pamatelementi, nodrošinot kolektīvo aizsardzību, atturēšanu un reģionālās drošības stabilitāti. Sadarbība ar Baltijas un Ziemeļvalstīm ir īpaši nozīmīga, ņemot vērā kopīgus reģionālos apdraudējumus un nepieciešamību pēc koordinētas rīcības. Reģionālās drošības vide ir būtiski stiprināta, pateicoties NATO dalībvalstu klātbūtnes palielināšanai Baltijā un jaunu NATO aizsardzības plānu ieviešanai, Zviedrijas un Somijas pievienošanās NATO. Šie un citi soļi, ko šobrīd sper NATO Austrumu flanga stiprināšanai palielina visa reģiona stratēģisko noturību. Tomēr, neskatoties uz šiem pozitīvajiem soļiem, izaicinājumi saglabājas. Gan NATO, gan ES līmenī jānodrošina, ka deklarētās apņemšanās — par sadarbības padziļināšanu, spēju attīstību un militārās mobilitātes uzlabošanu — tiek konsekventi īstenotas praksē. Efektīva ārējās drošības politika prasa ne tikai labas gribas deklarācijas, bet arī to praktisku īstenojumu.

Aizsardzības spēju palielināšana primāri attiecas uz Nacionālo bruņoto spēku kaujas spēju attīstību, Nacionālo bruņoto spēku cilvēku resursu paplašināšanu un kapacitātes celšanu, militārās infrastruktūras attīstību. Nacionālo bruņoto spēku kaujas spēju attīstība primāri saistīta ar jauna bruņojuma iegādi un krājumu papildināšanu. Prioritāras Latvijai ir pretgaisa aizsardzības, jūras aizsardzības stiprināšana, ko šobrīd īstenojam veicot vēsturiski apjomīgākos iepirkumus, kas prasa finanšu resursu mobilizāciju.

Latvijas aizsardzības industrija joprojām atrodas agrīnās attīstības stadijā, ar ierobežotu ražošanas apjomu un specializāciju. Nozares uzņēmumi koncentrējas galvenokārt uz tādiem nišas produktiem, piemēram, municijas komponentes, elektroniskie un sakaru risinājumi, speciālo transportlīdzekļu pielāgošana, apmācību un simulācijas sistēmām. Līdz šim lielākā daļa militāro iepirkumu tika veikta no ārvalstu ražotājiem, galvenokārt no NATO valstīm, un vietējās ražošanas kapacitāte bijusi margināla. Tomēr pēdējos gados ir novērojami pozitīvi pavērsieni – fokusa uz jaunu līgumu slēgšanu ar vietējiem

¹⁶ Piemēram, Eiropols ziņojums 2023. gadā norādījis, ka Krievijas brutālais karš Ukrainā ir veicinājis ievērojamu kāpumu uzbrukumos DDoS ES mērķiem, no kuriem pamanāmākie DDoS uzbrukumi bija politiski motivēti. Tos koordinējušas prokremiskās hakeru grupas (Europol, 2023, 4)

uzņēmumiem, atbalsta meklējumiem papildus pasūtījumu veikšanai līdz nozares budžeta paaugstināšanai.

Latvijas aizsardzības nozare ir pakāpeniski integrējusies Eiropas kopējā aizsardzības tirgū¹⁷. Tomēr Latvija vēl nav pilnvērtīgi izmantojusi potenciālu industriālai integrācijai — daudzos gadījumos pietrūkst gan investīciju, gan pētniecības kapacitātes, gan arī kritiskās infrastruktūras, piemēram, specializētu testēšanas poligonu vai sertificētu ražošanas centru. Īpaša uzmanība pievēršama arī nepieciešamībai ievērojami palielināt investīcijas cilvēkkapitālā un zinātnē. Šī brīža finansiālais un cita veida atbalsts zinātnes attīstībai ir kritiski zems. Valsts pasūtījuma pētnieciskās programmas ir nepietiekamas, finansējums nepilnvērtīgs. Bez pieejas maiņas šajā aspektā iecerēto attīstību panākt būs sarežģīti.

Spēju attīstības kontekstā nozīmīgu lomu nākamajos gados ieņems civilo un militāro attiecību pārskatīšana, nosakot jaunas prioritātes visaptverošās aizsardzības īstenošanai. Ņemot vērā hibrīdapdraudējumu pieaugumu, drošības stiprināšanu vairs nevar balstīt tikai uz bruņoto spēku kapacitāti — nepieciešama arī civilā sektora noturības attīstība un iesaiste. Tāpat arī neraugoties uz jau panākto, aktuāla ir civilās aizsardzības un krīzes vadības sistēmas pilnveide. Nepieciešama atbildību sadalījuma precizēšana, Krīzes vadības centra darbības nodrošināšana, preventīvās aizsardzības stiprināšana un esošo kapacitāšu modernizācija.

Līdz 2050.gadam iekšējā drošība kļūs par būtisku nacionālās drošības un valsts ilgtspējas daļu. Tās jēdziens vairs neaprobežojas ar sabiedriskās kārtības uzturēšanu vai noziedzības novēršanu, bet aptver ārvalstu ietekmes operācijas, hibrīddraudus, infrastruktūras apdraudējumus un sabiedrības uzticēšanās krīzi. Noturība pret šiem draudiem ir tieši saistīta ar sabiedrības saliedētību, informatīvās vides pārvaldību un sabiedrības saliedētību. Īstermiņā un vidējā termiņā īpašs izaicinājums būs informatīvās telpas fragmentācija un uzticēšanās vājināšanās, ko pastiprina sabiedrības sašķeltība, algoritmiskā polarizācija un mākslīgā intelekta radītas dezinformācijas izplatība. Šo problēmu iespējams ierobežot ar sintētiskā satura atpazīšanas tehnoloģijām un efektīvu stratēģisko komunikāciju.

Iekšējās drošības stiprināšana cieši saistīta arī ar tehnoloģisko attīstību. Digitālā transformācija, tostarp video novērošana, datu analītika un mākslīgais intelekts, kļūs būtiska sabiedriskās kārtības un infrastruktūras pārvaldībā. Šajā kontekstā svarīgi saglabāt līdzsvaru starp efektīvu digitālo drošību un cilvēktiesību ievērošanu. Savukārt kiberaizsardzības politikas jomā akūti nepieciešams to paplašināt arī uz pašvaldībām, veselības un izglītības sektoru.

Noziedzības apkarošana līdz 2050.gadam būs atkarīga no spējas pielāgoties digitalizācijai un pārvarēt resursu trūkumu tiesībsargājošajās institūcijās. Noziedzība pāries uz digitālajām platformām, izmantojot kriptovalūtas, anonīmus saziņas rīkus un mākslīgo intelektu. Tajā pašā laikā pieaugs starptautiskās noziedzības spiediens, kas īpaši skars Latviju kā ES ārējo robežu. Efektīvai reaģēšanai būs nepieciešamas investīcijas tehnoloģijās, personāla stiprināšana un starpinstitucionālās datu apmaiņas uzlabošana.

Uzdevumi

1. Ieviest visaptverošu pieeju drošībai, integrējot militāro, krīžu vadības, kibernetiskās drošības, informācijas, ekonomiskās un infrastruktūras drošības aspektus vienotā, koordinētā nacionālās drošības pārvaldības modelī.

¹⁷ Latvija piedalās vairākās iniciatīvās, tostarp: Eiropas Aizsardzības fondā (EDF) – kas nodrošina piekļuvi kopfinansētiem pētniecības un attīstības projektiem, DIANA – NATO aizsardzības inovāciju akseleratorā, PESCO – pastiprinātajā aizsardzības sadarbībā, kur Latvija iesaistījusies mobilitātes, kibernetiskās drošības un loģistikas projektos.

2. Stiprināt informatīvās telpas integritāti, veidojot ilgtspējīgu stratēģiskās komunikācijas kapacitāti, kas spēj savlaicīgi identificēt un neitralizēt dezinformāciju, tostarp ģeneratīvā mākslīgā intelekta radītu saturu, vienlaikus stiprinot medijpratību un kritisko domāšanu visās sabiedrības grupās caur mūža izglītības pieeju.
3. Pilnveidot krīžu vadības sistēmu, izveidojot efektīvu Krīzes vadības centru, uzlabojot institucionālo sadarbību un investējot civilās aizsardzības kapacitātes stiprināšanā.
4. Palielināt aizsardzības budžetu līdz 5 % no IKP, nodrošinot stabilu ilgtermiņa finansējumu militāro spēju attīstībai, cilvēkkapitālam, pētniecībai un stratēģiskajām rezervēm.
5. Attīstīt militārās mobilitātes infrastruktūru, nodrošinot savietojamību ar NATO un ES standartiem, kā arī pieejamību sabiedrotajiem un ātru spēku izvēršanu krīzes gadījumā.
6. Veidot konkurētspējīgu un inovatīvu aizsardzības industriju, izmantojot valsts pasūtījumus, grantu sistēmu un pētniecības kapacitātes stiprināšanu, iekļaujot industriju ekonomikas plānošanā un sasaistot to ar izglītības, digitalizācijas un inovāciju politiku.
7. Modernizēt un paplašināt militāro infrastruktūru, tostarp apmācību poligonus, bruņojuma noliktavas un testēšanas centrus, vienlaikus samazinot atkarību no ārējiem piegādātājiem.
8. Palielināt reģionālo drošības sadarbību, attīstot kopīgus projektus ar Baltijas un Ziemeļvalstīm, īpaši kritiskās infrastruktūras, zemūdens drošības un enerģētikas jomās.
9. Modernizēt Valsts policiju, uzlabojot tās infrastruktūru, ekipējumu un apmācības sistēmu, kā arī nostiprinot kapacitāti cīņai ar digitālo un organizēto noziedzību.
10. Ieviest modernās tehnoloģijas noziedzības novēršanā un izmeklēšanā, tostarp video analītiku, datu ieguves rīkus un mākslīgā intelekta risinājumus, nodrošinot efektīvu digitālās pārvaldības pielietojumu iekšējā drošībā.
11. Modernizēt ieslodzījuma vietas, pielāgojot tās mūsdienu prasībām, uzlabojot drošības, resocializācijas un digitalizācijas iespējas, vienlaikus mazinot recidīvu un stiprinot tiesiskuma efektivitāti.

Dilemmas

Līdz ar drošības vides būtiskām izmaiņām nākamajās desmitgadēs Latvijai būs jāizdara vairākas stratēģiskas izvēles, kas balstītas uz dilemmas principu – nepieciešamību izšķirties starp divām vai vairākām konkurējošām politikas alternatīvām. Šīs dilemmas skar gan Latvijas ārējo orientāciju, gan iekšējās drošības un pārvaldības modeļus.

Pirmkārt, veidojot starpvalstu attiecības, Latvijai būs jāpārskata līdzšinējā līdzsvara taktika starp vērtībās balstītu politisko piemeju un interesēs balstītām drošības stratēģijām. Ņemot vērā starptautisko attiecību fonu, vērtību dominējošā loma var mazināties par labu pragmatiskām, drošības un ekonomikas interesēs sakņotām izvēlēm. Tas var nozīmēt arī sarežģītāku līdzsvara meklēšanu starp normatīviem principiem un konkrētām reālpolitiskām vajadzībām, it īpaši, ja runa ir par reģionālās stabilitātes vai militārās sadarbības nodrošināšanu.

Otrkārt, Latvija saskarsies ar nepieciešamību pārskatīt līdzšinējo uzsvāru uz darbību starptautiskās organizācijās, kuras tradicionāli tikušas uzskatītas par drošības un stabilitātes garantu. Ņemot vērā to darbības efektivitātes mazināšanos un nespēju konsekventi reaģēt uz izaicinājumiem, būs jāizvērtē, kā veidot tādas politikas, kas reaģē uz liberālās pasaules kārtības vājumu spēš piemēroties jaunajiem apstākļiem un vienlaikus nezaudēt esošās sadarbības platformas un saistības. Tas nozīmē potenciāli lielāku ieguldījumu jaunu attiecību formātu ar citām demokrātijām globāli veidošanu, lielākas investīcijas reģionālajās spējās. Uzsvārs tiks likts arī uz nacionālo spēju stiprināšanu, kas savukārt var novest pie izšķiršanās starp kolektīvās drošības lojalitāti un pašpietiekamu spēju attīstību.

Treškārt, hibridā apdraudējuma pieauguma apstākļos, Latvijai būs jārod līdzsvars starp nepieciešamību nodrošināt efektīvu, centralizētu, augstās tehnoloģijās balstītu aizsardzības sistēmu un sabiedrības tiesībām uz caurspīdīgu, demokrātisku pārvaldību. Pieaugošais jaunu dezinformācijas formu un citu ietekmes kampaņu apjoms veido prasību pēc ātras valsts reakcijas, kas var nonākt pretrunā ar datu aizsardzības un cilvēktiesību standartiem. Tādējādi veidojas dilemma starp drošības efektivitāti un sabiedrības uzticības saglabāšanu. Līdzīgas dilemmas ir saistītas ar līdzīgiem balansiem starp iedzīvotāju drošības nodrošināšanu un tiesību ievērošanu attiecībā uz privātās dzīves neaizskaramību, vārda brīvību un citām brīvībām un tiesībām. Piemēram, iekšējās drošības digitalizācija un jauno tehnoloģiju izmantošana noziedzības profilaksei un izmeklēšanai rada jaunu dilemmas lauku: kā panākt augstu drošības līmeni, izmantojot, piemēram, biometriju, video novērošanu un datu analītiku, nezaudējot iedzīvotāju privātuma tiesības. Latvijai nāksies veidot līdzsvarotu regulējumu, kas nodrošina gan tehnoloģisko progresu drošības jomā, gan sabiedrības uzticību tam, ka šīs tehnoloģijas netiks izmantotas pārmērīgai kontrolei vai diskriminācijai.

Tomēr dilemmu kodolā būs sarežģītas izvēles attiecībā uz ierobežotā finansējuma pārdali dažādām drošības sfērām. Ņemot vērā ģeopolitiskās spriedzes saasināšanos, pastāv spiediens palielināt izdevumus tradicionālajai militārajai aizsardzībai – bruņojumam, personālam, militārajai infrastruktūrai un mobilitātei. Vienlaikus jānodrošina pietiekami resursi kiberdrošības attīstībai, sabiedrības noturības stiprināšanai un civilajai aizsardzībai, Valsts policijas, tieslietu sistēmas un ieslodzījuma vietu pārvaldes modernizācijai, stratēģiskajai komunikācijai un dezinformācijas pakarošanai. Šīs neizbēgami radīs nepieciešamību definēt skaidras prioritātes un politiskās izvēles par to, kuras jomas un kā stiprināt vispirms, kādā secībā un ar kādiem instrumentiem, vienlaikus neatmetot arī darbību citās. Pastāv risks, ka, fokusējoties uz redzamākajām militārajām spējām un starptautiskajām saistībām, tiks novārtā atstātas būtiskas, bet mazāk politiski mobilizējošas jomas, piemēram, vietējo pašvaldību noturība, sabiedrības izglītošana drošības jautājumos, vai valsts pārvaldes spējas reaģēt kompleksiem iekšējiem draudējumiem. Dilemma kļūst īpaši saasināta ilgtermiņa perspektīvā, kad nepieciešams vienlaikus gan reaģēt uz tūlītējiem draudiem, gan investēt strukturālajās pārmaiņās, kuru atdeve nav uzreiz izmērāma.

4.8. PUBLISKĀS PĀRVALDES EFEKTIVITĀTE

Mērķis 2050

Mērķis ir ekonomiska, vienkārša, efektīva, uz cilvēku centrēta publiskā pārvalde. Tā rūpīgi un analītiski izvērtē rīcībpolitikas pirms to ieviešanas (ex-ante) un pēc ieviešanas (ex-post) un pieņem attiecīgai situācijai atbilstošus lēmumus. Publiskās pārvaldes efektivitāte ir būtisks faktors valsts konkurētspējas nodrošināšanā.

Publiskās pārvaldes efektivitāte (valsts pārvaldes efektivitāte, valdības efektivitāte) gan profesionālajā vidē, gan starptautiskajā publiskās pārvaldes pētniecībā ietver dažādu lietojuma nozīmi un to raksturo virkne faktoru, mērīšanas modeļu un instrumentu. Sabiedrība publiskās pārvaldes efektivitāti tver plašākā kontekstā – kā gaidas pēc labas pārvaldes, kas vairo uzticēšanos un rada pārliecību par valsts spēju veidot tādas rīcībpolitikas, kas nodrošina apstākļus un rada priekšnoteikumus viņu drošībai un labklājības pieaugumam.

Eiropas Savienības un pasaules tendences

Eiropas Savienībā (ES) nav juridiska dokumenta, kurā būtu noteikts konkrēts vai vēlamais publiskās pārvaldes un teritoriālās organizācijas modelis, kas būtu jāpieņem dalībvalstīm. Tieši dalībvalstis lemj par valsts pārvaldes struktūru, apjomu, funkcijām, darbībām un iekšējo organizāciju, kas ir to ekskluzīvā kompetencē.

Pasaulē pastāv dažādas publiskās pārvaldes sistēmas un reformu modeļi. Katra valsts veido sev piemērotāko publiskās pārvaldes sistēmu un to pastāvīgi pilnveido. Konceptuāli identiskas vai vismaz līdzīgas reformas vienas valsts, nozares vai lokālajā pārvaldības mērogā izvērsas atšķirīgi salīdzinājumā ar kādu citu, jo publiskās pārvaldes reformām, to īstenošanas procesam un ātrumam piemīt kontekstuāls raksturs. Taču vismaz viena kopīga tendence raksturīga visām publiskās pārvaldes sistēmām – daudz vienkāršāk ir pārvaldīt sabiedrību, kura uzticas valdībai un publiskās pārvaldes spējai īstenot ricībpolitiku/as, nodrošinot apstākļus iedzīvotāju drošībai un labklājības pieaugumam.

Katrai no valstu publiskās pārvaldes sistēmām ir savas priekšrocības un trūkumi, un valstis veic pastāvīgas izmaiņas, lai pielāgotos mūsdienu izaicinājumiem. Nav pamata apgalvojumam, ka viena vai otra publiskās pārvaldes sistēma ir labāka vai sliktāka, taču valsts politiskā valdība var ietekmēt pārmaiņas un to rezultātu reformu procesā vai tās posmos. Īstenojot sākotnējās publiskās pārvaldes reformas 1990. gadu sākumā Latvijā, tās organizatoriskās struktūras valdības līmenī tika veidotas, galvenokārt pēc Skandināvijas sistēmas parauga (European Commission, 1997), tai skaitā, respektējot decentralizētas publiskās pārvaldes sistēmas izveidi un principu, ka decentralizācija veicina demokrātiju, sekmē pilsoniskas sabiedrības veidošanu un paaugstina publiskās pārvaldes efektivitāti. Decentralizācija izbrīvē ministrijas un augstāka līmeņa valsts institūcijas no operatīviem rutīnas uzdevumiem un ļauj tām vairāk pievērsties stratēģiskai vadībai (Vanags, 2007).

Šī brīža paradigma starptautiskajā pārvaldē ir *jaunā publiskā pārvaldība (new public governance)*, kurā vairāk pievēršas ricībpolitikas saturam un kvalitātei, kā arī sadarbības vadības praksei, turklāt to attīstot ne tikai ārējā dimensijā – kā publiskā un privātā sektora sadarbību, bet arī publiskā sektora organizāciju ietvaros (Krogh, Triantafillou, 2024).

Jaunākās publiskās pārvaldības tendences aicina uzmanību centrēt cilvēkam un viņa vajadzībām, nevis abstraktam klientam, veidot personalizētākus, proaktīvākus un kopradē ar lietotāju attīstītus publiskos pakalpojumus, sniedzot preventīvu informāciju un atbalstu to nodrošināšanā. Liels uzsvars likts uz procesu vienkāršošanu un birokrātisko šķēršļu mazināšanu. Publiskie pakalpojumi tiek organizēti, ņemot vērā cilvēku vajadzības, pieredzi un dzīves notikumus, nevis tradicionālos administratīvos blokus. Šāda pieeja padara pakalpojumus pieejamākus un atbilstošākus, kā arī nodrošina, ka tie apmierina cilvēka vajadzības viņa dzīves notikumos (piemēram, bērna piedzimšana, radnieka nāve), uzņēmējdarbības jomā (uzņēmuma dibināšana, slēgšana, nodokļu maksāšana), kritiskās situācijās (pandēmijas, dabas katastrofas) un ikdienas dzīves situācijās (mājsaimniecības lietu kārtošana, auto u.c.). Šajos centienos tiek izmantoti daudzveidīgi risinājumi, taču ielāgojot, ka pakalpojumu centrā ir indivīds. Piemēram, Norvēģijā *DigiUng* mērķis ir visu ar jaunatni saistīto publisko informāciju un pakalpojumus konsolidēt vienā digitālā ekosistēmā. Igaunijā ir izveidota uz cilvēka dzīves notikumiem balstīta pakalpojumu platforma, kas atbalsta lietotājus dažādos viņam svarīgos brīžos, piemēram, apprecoties, piedzimstot bērnam, kļūstot atbildīgam par valsts aizsardzības saistībām vai meklējot finansējumu savam uzņēmumam (OECD, 2024a).

Valdības iegulda līdzekļus digitālajā infrastruktūrā, eksperimentē ar jaunām tehnoloģijām (automatizāciju, mākslīgo intelektu un modulāro kodu), paplašina inovatīvās un digitālās prasmes, lai attīstītu efektīvākus publiskos pakalpojumus.

Birokrātiskie šķēršļi. Fragmentārs un lēns lēmumu pieņemšanas process ES

Analizējot Eiropas konkurētspējas nākotni, Mario Dragi (Mario Draghi) 2024.gada ziņojumā (Draghi, 2024) akcentēja vairākas jomas, kas bremzē Eiropas konkurētspēju. Starp tām arī:

- regulatīvais slogs, t.sk. ierobežojoši noteikumi un pārmērīga institucionālā kontrole;
- administratīvais slogs,
- fragmentēts un lēns lēmumu pieņemšanas process ES.

Reaģējot uz ziņojumu, EK ir noteikusi kvantitatīvus mērķrādītājus ziņošanas sloga samazināšanai: par 25 % zemākam visiem uzņēmumiem un vismaz par 35 % zemākam – MVU. Ziņošanas slogs ir kopējā administratīvā sloga pakārtota kategorija. (Eiropas komisija, 2025) Ziņošanas slogs ir administratīvā sloga pakārtota kategorija, kas ietver noteiktas prasības informācijas sniegšanai.

Regulatīvais slogs ir viena no valdības fiasko (*government failure*) formām. Pārāk daudz normu izraisa nepieciešamību tās kontrolēt, vairo nevajadzīgu birokrātiju, izslēdz iniciatīvu, neļauj meklēt labāko risinājumu, galu galā sadārdzina, jo pagarina izpildes procesu (Pūķis, 2018). Saistībā ar *regulatīvo slogu* tiek lietoti arī līdzīgi citi apzīmējumi – *pārregulējums*, *normatīvais pāregulējums*, *normatīvisms*. Regulatīvais slogs veido *administratīvo slogu* ne tikai uzņēmējiem, bet arī iedzīvotājiem. Plaša starp cilvēku vajadzībām un rīcībpolitiku, kurai tās būtu jānodrošina, ir aizpildīta ar administratīvo slogu. Tās ir administratīvās izmaksas, kas veidojas un izriet no aktivitātēm, ko persona brīvprātīgi neveiktu (Ministru kabinets, 2025a) jeb apgrūtinājums saskarsmē ar publisko pārvaldi. Administratīvā sloga tvērumu starptautiskie pētnieki (Herd et al., 2023; Benish et al., 2024) skata plašāk, nekā tikai tiesību aktos noteiktās obligātās prasības sniegt informāciju valsts un pašvaldību iestādēm vai trešajām personām par veicamajām darbībām, vai iestāžu apvienošanu, vai publiskajā sektorā nodarbināto samazināšanu, vai funkciju pārskatīšanu. Administratīvo slogu veido arī citas – iedzīvotājam nozīmīgas izmaksas, tai skaitā mācīšanās, atbilstības un psiholoģiskās izmaksas:

- 1) mācīšanās izmaksas – indivīda laiks un pūles, kas veltītas, lai iegūtu informāciju par pakalpojumu, noskaidrotu atbilstības statusu un izprastu/apgūtu nosacījumus, kas jāizpilda, lai saņemtu pakalpojumu;
- 2) atbilstības izmaksas rodas administratīvo noteikumu un prasību izpildes rezultātā (informācijas un dokumentācijas sniegšana, lai pierādītu savu statusu; finansiālās izmaksas, lai piekļūtu pakalpojumiem (piemēram, nodevas, juridiskā pārstāvība, ceļa izdevumi u.c.);
- 3) psiholoģiskās izmaksas – stress, kas rodas administratīvā procesa gaitā. (Herd et al., 2023; Benish et al., 2024)

OECD ir ieviesis jēdzienu – *neērtību sloga audits (sludge audit)*, kas ietver sistemātisku personas neērtību identificēšanu un novērtēšanu (Varazzani et al., 2023), kas uzliek iedzīvotājam administratīvo slogu. Neatkarīgi no tā, vai tā ir pieteikšanās uzņēmējdarbības atļaujas saņemšanai vai personas apliecības kārtošana, administratīvais pakalpojums ir individuālu izvēļu un darbību kopums, kurā iesaistīti iedzīvotāji, publiskajā pārvaldē nodarbinātie un bieži arī citas personas. Sarežģītas veidlapas un birokrātiska valoda, nevajadzīgi soļi un neizskaidrojama gaidīšana – tās visas ir neērtības, kas uzliek *laika nodokli* gan iedzīvotājiem, gan pašai publiskajai pārvaldei. Jaundienvidvelsas valdība Austrālijā ir izveidojusi pirmo Starptautisko administratīvā (neērtību) sloga akadēmiju (*International Sludge Academy*), kas izstrādājusi metodiku un veic pakalpojuma vai procesa administratīvā sloga novērtējumu. Rezultātā Jaundienvidvelsas valdība panāca izmaksu ietaupījumus un uzlaboja iedzīvotāju ērtības pakalpojumu saņemšanai. Audīta rezultātā ieviesti uzlabojumi nodrošināja bērnu apmeklējumu skaita palielinājumu viņiem svarīgajās veselības pārbaudēs par 24% (Varazzani et al., 2023).

Administratīvajam slogam ir arī citas blaknes – tas saasina nevienlīdzību. Slogs var būt nepārvarams tiem, kuriem pakalpojums ir visvairāk nepieciešams, bet nav informācijas, prasmju, iespēju, resursu, lai ar to tiktu galā. Tehnoloģijas piedāvā virkni iespēju: tās var izmantot, lai mērķtiecīgi informētu sabiedrību, vienkāršotu reģistrācijas procesus un racionalizētu pakalpojumu sniegšanu, taču tehnoloģiju vilinājums var būt arī izslēgšanas metode kādai iedzīvotāju daļai (Eubanks, 2018).

Neskatoties uz pastiprināto starptautisko spiedienu administratīvā sloga samazināšanā, starptautiskajā literatūrā joprojām trūkst tipoloģijas, kas ļautu sistemātiski identificēt un klasificēt administratīvā sloga samazināšanas stratēģijas.

Tika izmantotas septiņas atšķirīgas sloga samazināšanas stratēģijas: 1) sloga sadalījuma proporciju maiņa, 2) sloga sadalīšana starp pusēm, 3) atteikšanās, 4) vienkāršošana, 5) paātrināšana, 6) komunikācija, 7) respektēšana, (uzturot valsts un indivīda mijiedarbību cieņpilnu un draudzīgu) (Eubanks, 2018).

Lai samazinātu administratīvo slogu, ir jāizveido alternatīvas sistēmas, jauns pārmaiņu instrumentu kopums un pārskatītas institucionālās normas. Publisko pakalpojumu sniegšanai jābūt vienkāršai, pieejamai un draudzīgai. Būtu jāatzīst, ka sloga ieviešana, kas rada izmaksas sabiedrībai, ir pieļaujama tikai tad, ja tā sniedz labumu, kas pārsniedz šīs izmaksas.

Publiskās pārvaldes reformu vadība Latvijā

Visaptverošas publiskās pārvaldes reformas Latvijā aizsākās pēc neatkarības atjaunošanas 1990.gada 4. maijā. Kopš pirmās valsts pārvaldes reformas pieņemšanas ir apritējuši 30 gadi. Valsts pārvaldes attīstības politikas, valsts pārvaldes cilvēkresursu attīstības politikas, valsts pārvaldes komunikācijas politikas, tostarp stratēģiskās komunikācijas politikas, un valsts kapitālsabiedrību un valsts kapitāla daļu pārvaldības politikas, kā arī pilsoniskās sabiedrības attīstības un sabiedrības līdzdalības, tai skaitā pilsoniskais un sociālais dialogs ir Valsts kancelejas funkcijas (Ministru kabinets, 2025b), savukārt pašvaldību attīstības un reformu jautājumi – Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas kompetencē. No 2023.gada 1. marta Valsts kancelejā ir integrēts Pārresoru koordinācijas centrs (PKC), vienā komandā koncentrējot Latvijas ilgtermiņa attīstības, valsts pārvaldes attīstības, starpnozaru koordinācijas funkcijas ar nolūku stiprināt Valsts kanceleju kā valdības centru ar plašākām analītiskajām spējām.

Valstī būtiskākie lēmumi tiek pieņemti politisko partiju pārstāvju Sadarbības sanāksmēs, kurā piedalās katra sadarbības partnera pilnvaroti pārstāvji un tiek diskutēts par jautājumiem, kuri ietilpst Saeimas vai Ministru kabineta kompetencē (Ministru kabinets, 2023). Latvijas Republikas Valsts kontrole revīzijās, vērtējot valsts pārvaldes reformu plānus un sasniegto, norādīja, ka Valsts kancelejai kā valdības centra galvenajai iestādei nav tiešu ietekmes mehānismu uz ministrijām un nav arī politiskās ietekmes valdībā. Sistēmiskas pieejas nodrošināšanai valstij būtisku reformu īstenošanai ir nepieciešamas izmaiņas (Valsts kontrole, 2022b). Reformas valsts pārvaldē un reformas pašvaldību darba organizācijā ir kā atsevišķas pasaules. Esošā publiskās pārvaldes vadības prakse nav ilgtspējīga, tā uztur fragmentārismu gan starpsektoriālā līmenī, gan starp pārvaldes mērogiem.

Publiskās pārvaldes (ne)efektivitāte

LU pētnieki Latvijas iedzīvotāju aptaujā skaidroja, kas, viņu ieskatā, veicina valsts pārvaldes neefektivitāti. Sadarbībā ar pētījumu kompāniju Kantar Latvia tika aptaujāti Latvijas iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 74 gadiem (skat. 4.8.1. attēlu).

Faktori, kuri Latvijas iedzīvotāju (18 -74 g.) vērtējumā veicina valsts pārvaldes neefektivitāti (augstas izmaksas un zemu lietderību)

Avots: LU pētnieku un Kantar Latvia aptauja, 2024.gada decembrī, n=1000, punktu skala (0-nemaz nepiekritu, 10-pilnībā piekritu) (Kantar Latvia, 2024)

Aptaujāto iedzīvotāju ieskatā viens no visbūtiskākajiem valsts pārvaldes neefektīvu darbību veicinošajiem faktoriem ir *neefektīvas publiskā iepirkuma procedūras* (8,1-10 punktu skalā). Tam seko virkne faktoru, kas ir saistīti ar regulatīvo un administratīvo slogu: *pārmērīgs kontrolējošo institūciju skaits* (7,6), *funkciju dublēšanās – iestādes dara līdzīgus darbus* (7,4) un *pārregulējums – daudz pretrunīgu likumu un noteikumu un pārmērīga orientācija uz ilgtermiņa stratēģiskajiem plāniem, nenovērtējot taktiskās un operatīvās vadības nozīmi* (7,1). Atbildot uz konkrēto jautājumu, iedzīvotājiem bija iespēja arī izteikt savu viedokli papildus komentārā. Visbiežāk nosauktie publiskās pārvaldes neefektivitātes faktori ir: *milzīga birokrātija, liels administratīvais slogs, pārmērīgi liels ierēdņu skaits, augstas izmaksas, kompetences trūkums, neprofesionalitāte, nemākulīga pārvaldība*.

Administratīvo teritoriju attīstības fragmentācija pēc administratīvi teritoriālās reformas (ATR) 2021.gadā. Pašvaldību sistēmas novājināšana funkciju izpildē

Administratīvi teritoriālā reforma sastāv no vairākām svarīgām komponentēm, kuras kopumā ietekmē pašvaldību attīstību. Trīskārtīgs pašvaldību skaita samazinājums, kā rezultātā notikusi gan politiskās, gan administratīvās varas centra attālināšana no iedzīvotājiem (izveidotas vienas no lielākajām vietējām pašvaldībām teritorijas un iedzīvotāju skaita ziņā ES). Galvenie izaicinājumi bija:

- 1) Darbaspēka nodokļu ieņēmumos pašvaldību daļa ir nokritusies no 30% līdz 24%, kas rada iztrūkumu gandrīz 500 miljoni eiro/gadā pašvaldības autonomo funkciju finansēšanai.

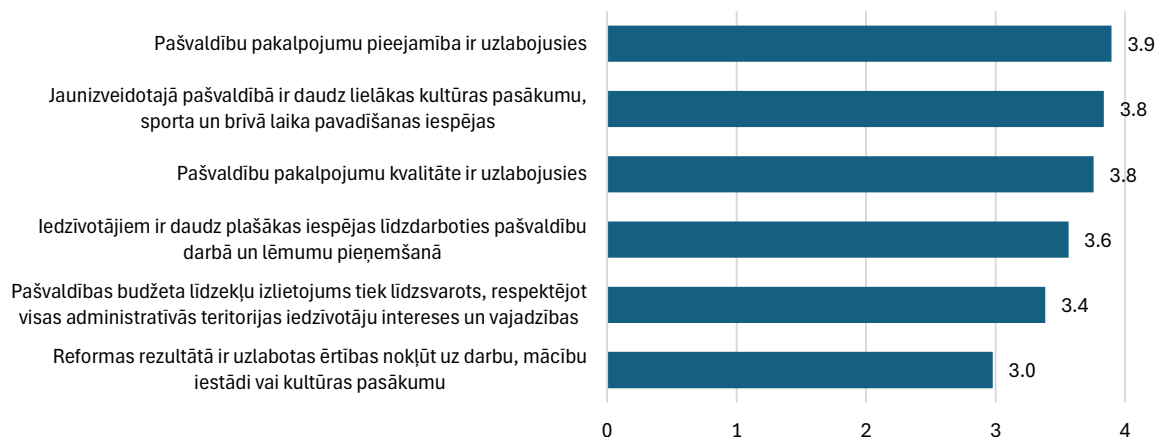
- 2) Pilnīga pāreja uz politisko partiju pārstāvniecību, izslēdzot iespēju balsot par vēlēšanu apvienību iesniegtajiem sarakstiem un diskriminējot vietējās partijas, izslēdzot tās no valstī ieviestās partiju finansēšanas.
- 3) Autonomo funkciju saraksta papildināšana ar jaunām finanšu ietilpīgām funkcijām, neparedzot jauno funkciju finansējuma avotus.
- 4) Pašvaldību aizņemšanās stimulēšana, atsakoties no valsts līdzfinansējuma ES projektiem, aizstājot to ar pašvaldības aizņēmumiem.
- 5) Valdības kļūdas sabiedriskā transporta organizācijā, kas izpaužas kā solījumu neizpilde uzlabot ceļu savienojumus starp administratīvajām teritorijām un reformā noteiktajiem attīstības centriem.
- 6) Valdības stimulētā izglītības satura reforma kombinācijā ar skolu tīkla reformu, kas noveda pie neracionāla pedagoga noslogojuma, skolas pieejamības krasa pasliktināšanās, iepriekš veikto investīciju skolu infrastruktūrā, izšķērdēšanas, STEM priekšmetu pratības pasliktināšanās. Darbaspēka piesaiste ārpus veiksmīgākajiem centriem kļūst arvien problemātiskāka.

Latvijas iedzīvotāju aptaujā tika jautāts, kā ir mainījies iedzīvotāju dzīves komforta līmenis pēc 2021.gada administratīvi teritoriālās reformas, vērtējumu izsakot punktu skalā no 0 līdz 10, kur 0 ir absolūti noliedzošs un 10 – absolūti pozitīvs vērtējums (skat. 4.8.2.attēlu). Iegūtie dati parāda, ka iedzīvotāji ļoti zemu novērtē reformas solītos ieguvumus. Neviens no iedzīvotāju ikdienas dzīvei ļoti svarīgajiem aspektiem, kas izrietēja no administratīvi teritoriālās reformas mērķiem/apakšmērķiem, nav sasniegts. Iedzīvotāji nepiekrīt, ka reformas rezultātā būtu uzlabojusies *viņu ērtības nokļūt uz darbu, mācību iestādi vai kultūras pasākumu* (vērtējums trīs 10 punktu skalā), nav uzlabojusies *nedz pašvaldību pakalpojumu kvalitāte* (3,8), *nedz to pieejamība* (3,9). Iedzīvotāji neizjūt arī *plašākas iespējas līdzdarboties pašvaldību darbā un lēmumu pieņemšanā* (3,6) un uzskata, ka *pašvaldības budžeta līdzekļu izlietojums vāji līdzsvaro visas administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses un vajadzības* (3,4).

ATR veiktā centralizācija varētu izpausties arī pozitīvā veidā, ja valdība apzinātos pienākumu stimulēt izvēlēto attīstības centru veikspēju (īpaši – kompensējot tirgus nepilnības), kā arī pienākumu palīdzēt pašvaldībām pārvarēt nomales efektu.

4.8.2.attēls.

Iedzīvotāju (18 -74 g.) dzīves komforta līmeņa novērtējums saskarsmē ar jaunizveidoto pašvaldību pēc administratīvi teritoriālās reformas

Avots: LU pētnieku un Kantar Latvia aptauja, 2024.gada decembrī, n=1000, punktu skala (0-nemaz nepiekrītu, 10-pilnībā piekrītu) (Kantar Latvia, 2024)

Dilemmas – izšķiršanās starp alternatīvām politikām:

1. Izvēle starp monocentriskas vai policentriskas valsts attīstības modeli

Lai arī policentriskās attīstības nozīme dažādu valdību politikajās programmās ir tikusi uzsvērta, tomēr nekāds līdzsvars reģionālās vienlīdzības mazināšanā nav panākts. Ekonomisko aktivitāšu koncentrācija notiek Rīgā, ap Rīgu, vēl dažos attīstības centros. Latvija ar savu monocentriskās attīstības modeli un reformām veicinājusi iedzīvotāju migrāciju uz administratīvajām teritorijām tuvāk attīstības centriem vai emigrāciju uz citu valsti.

2. Publiskās pārvaldes sistēmas pārvaldības strukturālā organizācija – izvēle starp centralizētu un decentralizētu pārvaldības sistēmu

Politiskā izšķiršanās par varas un pilnvaru, tai skaitā funkciju sadali gan starp pārvaldes līmeņiem (valsts pārvalde, pašvaldības), gan arī konkrētajā pārvaldes līmenī. Valsts dažādos attīstības periodos ir iespējams variēt centralizētāku vai decentralizētāku pieeju publiskās pārvaldes sistēmas organizācijā. Dažādu laika periodu politisko lēmumu rezultātā ir vājināta Latvijas pašvaldību sistēma tās funkciju izpildē. ATR reforma ir attālinājusi politiskās un administratīvās varas centru no iedzīvotājiem. Tās sekas var izpausties kā politiskās līdzdalības samazināšanās.

3. Publiskās pārvaldes attīstības daudzlīmeņu pārvaldība

Attīstības jautājumi un reformas ir visu politikas virzienu un pārvaldes līmeņu savstarpējās mijiedarbības rezultāts. Līdz ar to jārod risinājumi, lai publiskās pārvaldes attīstībai nozīmīgi jautājumi horizontāli tiktu risināti arī patstāvīgajās iestādēs, neatkarīgajās iestādēs, pašvaldībās, pašvaldību iestādēs, kā arī valsts un pašvaldību kapitālsabiedrībās. Publiskās pārvaldes reforma jāintegrē ar reģionālās attīstības politiku (Valsts kontrole). Tā ir politiskā izvēle starp fragmentārisma gan starpsektoriālā līmenī, gan starp pārvaldes mērogiem saglabāšanu vai publiskās pārvaldes attīstības un reformu jautājumu integrāciju vienā resorā.

4.9. PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS ATTĪSTĪBA

Mērķis 2050

Nākotnes demokrātiskās valsts attīstība būs lielā mērā atkarīga no spēcīgas, izglītotas pilsoniskās sabiedrības. To apliecina pētnieka Putnam (Putnam, 2000) secinājumi, ka sociālais kapitāls – tīklojumi, normas un savstarpējā uzticēšanās starp sabiedrības locekļiem un sabiedrības locekļiem un varu – veicina koordinētu sadarbību kopējā labuma veidošanā. Tādejādi, pilsoniskās sabiedrības attīstības mērķis ir nodrošināt Latvijas kā valsts nepārtrauktu demokrātisku attīstību, kas sniedz visus priekšnoteikumus ekonomiskai un sociālajai attīstībai gan iedzīvotājiem kopumā, gan katram individam.

Pilsoniska rīcība ir jāsaista ar tādām nacionālām vērtībām un identitāti, kas veido Latvijas politisko nāciju – iedzīvotāju kopumu, kuri jūtas piederīgi Latvijas kultūras telpai, atzīst to par savējo un lieto latviešu valodu.

Pasaules un Eiropas tendences

Eiropas Demokrātijas rīcības plāns (*European Democracy Action Plan*) (European Commission, 2020a) jau 2020.gadā ieskicēja svarīgākos nākotnes izaicinājumus pilsoniskās sabiedrības attīstībā Eiropā tuvākajai desmitgadei. Šādi izaicinājumi būs – ES demokrātiskās telpas aizsardzības, uzticēšanās institūcijām veicināšana un vārda brīvības saglabāšana.

ES līdz šim lielākais finansiālais un institucionālais atbalsts pilsoniskās sabiedrības organizācijām ir pieejams “*Citizens, Equality, Rights and Values (CERV)*” programmas (2021.-2027.) ietvaros ar mērķi stiprināt demokrātiju, likuma varu un vienlīdzību kā fundamentālas ES vērtības (European Commission, 2025b). 2024.gada veiktajā Eurobarometra aptaujā, 89% respondentu uzsvēra, ka visa Eiropa iegūst no tā, ka ES dalībvalstis respektē demokrātiskās pamatvērtības un 86% respondentu uzsvēra, ka pilsoniskās sabiedrības organizācijas var brīvi darboties dalībvalstīs arī tad, ja tās kritizē varu (European Commission, 2024b).

ES Pamatiesību aģentūra savā 2023.gada ziņojumā norādīja, ka pilsoniskās sabiedrības organizācijas ES visbiežāk sastopas ar administratīvo slogu un pārregulāciju, ierobežotu pieeju resursiem un ierobežotām līdzdalības iespējām lēmumu pieņemšanā (European Agency for Fundamental Rights, 2023). Vienlaikus, ES dalībvalstīs ir centušās attīstīt infrastruktūru pilsoniskajam dialogam un veidojušās mērķētās atbalsta programmas NVO izaugsmei.

Savukārt, globāli ir tendence samazināt pilsoniskas aktivitātes telpu ar normatīviem ierobežojumiem, un cenšoties pilsoniskos aktīvistos uzraudzīt, izmantojot digitālās tehnoloģijas (Rutzen, 2022). Pilsoniskās sabiedrības organizācijas kļūst arī par dezinformācijas kampaņu upuriem, kas samazina sabiedrības uzticēšanos tām (Carothers, O’Donohue, 2023). Tādējādi, pilsoniskās sabiedrības organizācijām ir jāattīsta to digitālās noturības prasmes.

Tendences Latvijā

Pilsoniskās sabiedrības līdzdalības indekss (Civil Society participation index)¹⁸ (Our World in Data, 2024) Latvijā ir katru gadu audzis kopš 1986.gada – Atmodas sākuma. Latvijas rādītājs indeksā 1993.gadā bija 0,65 un 2023.gadā sasniedzot 0.9. Lai arī ir bijuši nelieli kāpumi un kritumi, kopumā tendence pēdējos 30 gadus ir skaidra – pilsoniskā sabiedrība ir attīstījusies, vienlaikus veicinot gan demokrātijas valsts attīstību, gan labklājības pieaugumu.

Latvijas iedzīvotāju aptauja (Kantar Latvia, 2024 – skat. 3. pielikumu) 2024.gadā parādīja, ka Latvijas iedzīvotāji, skatoties nākotnē, ievērojami vairāk uztraucas par ekonomiska un sociāla rakstura problēmām nekā par demokrātijas attīstību.

Tomēr, 2024.gada aptauja apstiprina arī citu stabilu tendenci – cilvēki sliecas neuzticēties viens otram un neuzticēties arī publiskajai pārvaldei un valdībai. Saskaņā ar Putnama (Putnam, 2000) uzskatiem, kritums sociālā kapitālā, ko parasti mēra ar pilsonisko iesaisti, uzticēšanos un sociāliem tīklojumiem –

¹⁸Indeksu mēra skalā 0-1, kur 1 – nozīmē aktīvu pilsonisko sabiedrību. Indeksatspoguļo aplēses, cik lielā mērā NVO tiek iesaistītas lēmumu pieņemšanā, cik cilvēku ir iesaistīti pilsoniskās sabiedrības organizācijās.

apdraud ekonomisko noturību, demokrātisko līdzdalību un ekonomisko attīstību. Šādā kontekstā, turpat vai vienīgais nākotnes risinājums ir pilsoniskām sabiedrībām (gan pilsoniskām organizācijām, gan nozares NVO) kļūt aktīvākām. Tas arī iezīmē nākotnes trajektoriju – inovatīva un atvērta pārvaldība, kur sabiedrības aktīva piedalīšanās politikas un rīcībpolitikas svarīgu lēmumu veidošanā ir būtiska. Vienlaikus, tas iezīmē virkni uzdevumu arī valsts pārvaldei un politiķiem, lai pārvarētu uzticēšanas plaisu, kas ir izveidojušies starp varu un sabiedrību.

Kopumā, pilsoniskās sabiedrības iesaiste rīcībpolitiku veidošanā palielina uzticēšanos valstij un valsts spēju īstenot tādus politikas rīkus, kas veicina iedzīvotāju drošību un labklājību. Attiecīgi, lielāka iedzīvotāju iesaiste valsts norisēs un valsts procesos stiprina noturībspēju un veicina labāku izpratni ar dažādu rīcībpolitiku ietekmi (piem., klimata pārmaiņu) uz sabiedrību kopumā.

Tomēr pilsoniskās sabiedrības attīstību ietekmēs virkne faktoru.

Pirmkārt, visnozīmīgākais faktors ir pašas demokrātijas attīstības, ko šobrīd izaicina autoritārisma tendences pasaulē, kas izpaužas kā demokrātisko uzvedības normu noraidīšana, vardarbības tolerēšana, kā arī institucionālā iecietība, kur tiek izmantota katra iespēja, lai ierobežotu politisko oponentu brīvību (Levitsky, Ziblatt, 2018). Otrkārt, demokrātijā arvien lielāku lomu ieņems digitālie rīki, kas ietver gan mākslīgo intelekta pieaugošo lomu un e-demokrātijas instrumentu attīstību. Tādejādi demokrātiskā politiskā procesā, ienākot digitālajiem rīkiem, mainīsies pilsoniskās sabiedrības uzvedība.

Otrkārt, nākotnes sabiedrības attīstībā noteicošs faktors būs iedzīvotāju izvēle starp liberālām vērtībām un konservatīvām vērtībām. 2024. gada iedzīvotāju aptauja norāda, ka Latvijas iedzīvotāji dod priekšroku liberālām vērtībām. Tas vedina domāt, ka rīcībpolitiku veidošanās procesā tiks iekļautas tās sabiedrības grupas vai tās sabiedrības vajadzības, kas iepriekš bija ignorētas. Tomēr tendence uz liberālismu nozīmē, arī to, ka NVO būs jārisina sociālās dabas jautājumus, kurus nerisinās valsts iestādes un valsts politikas. Tas pats attiecas uz multikulturālisma pieaugumu, kas nozīmē, ka veidosies NVO, kuras atbalstīs multikulturālismu, un NVO, kuras iebildīs. Tāpēc, caur iesaisti latviešu kultūrvīdē tiek stiprināta mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos

Treškārt, lai arī Latvijas iedzīvotāju savu draudu radarā (Ozoliņa, 2021) neiekļauj klimata pārmaiņas, tomēr kopienām ir jābūt gatavām risināt eko-pārvaldības (*Eco-governance*) jautājumus, veidot noturībspējīgas pilsētas (*Resilient cities*), kur partnerība starp pašvaldību un NVO, būs faktors, kas noteiks kopienu izaugsmi.

Pilsoniskās sabiedrības aktivitātes un darbības formas ietekmēs tehnoloģiju attīstība un digitālās sabiedrības attīstība. Šajā kontekstā, svarīgi ir saprast, vai mākslīgais intelekts veicinās vai gluži pretēji bremsēs pilsoniskās iniciatīvas. Digitālā pratība digitālajā sabiedrībā kļūs par jauno pilsonisko prasmī, lai iedzīvotājs varētu pilnvērtīgi piedalīties procesos un nekļūtu par dezinformācijas un manipulācijas upuri.

Vienlaikus, valstij būs jāveido regulējums mākslīgā intelekta izmantošanai dažādās dzīves situācijās, ieskaitot arī pilsoniskās iniciatīvas un referendumus. Tas nozīmē, ka valsts uzdevums būs līdzsvarot digitālās brīvības un regulējuma intensitāti. Līdz ar to, pilsoniskajai sabiedrībai būs aktuālās ne tikai digitālās brīvības, digitālā pratība, bet arī digitāla ētika, kurai ir jārespektē labas pārvaldības un cilvēktiesību principi.

Nākotnes dilemmas un izšķiršanās (trade-off)

Pilsoniskās sabiedrības attīstībā būs jāizšķiras starp vairākām dilemmām.

Valdībai būs izšķiršanās starp esošās pilsoniskās brīvības saglabāšanu visās jomās (jo sevišķi vārda brīvībai) un regulējumu, ko iespējams valdībai nāksies veidot, lai pasargātu iedzīvotājus no dezinformācijas un propagandas ietekmes.

Rīcībpolitikas veidošanas un ieviešanas procesā būs jārisina dilemma – vairāk iekļaušanas pret lielāku efektivitāti un lēmumu pieņemšanas ātrumu. Respektīvi, iekļaujoša rīcībpolitiku (*Inclusive policies*) veidošana ietver sevī dažādu sociālo grupu līdzdalību un interešu noskaidrošanu, kas ir viens no demokrātijas stūrakmeņiem. Tomēr, no otras puses, iekļaujošās rīcībpolitikas veidošanas process var būt ilgāks nekā iestādes var atļauties ņemot vērā to rīcībpolitiku dinamiku. Tāpēc, iestādēm var būt vēlme īstenot fokusētāku un ātrāku lēmumu pieņemšanas procesu ar atsevišķu sociālo grupu iesaisti, bet tas, savukārt, palielina risku, ka rīcībpolitikas atspoguļo selektīvāku un mazāk reprezentatīvu viedokli un var radīt pat kaitējumu kopējam sabiedriskajam labumam.

Sociālo tīklu ietekmes nostiprināsies. Līdz ar to pašai sabiedrībai būs jāizšķiras starp digitālo aktivismu, kur visas tiešsaistes akcijas un kampaņas momentāli pievērš sabiedrības uzmanību, bet arī izraisa dezinformāciju un slaktivismu¹⁹ (*slaktivism*) jeb veicina pasīvo iesaisti pilsoniskās sabiedrības procesos, un reālo sabiedrības iesaisti aktivitātēs (kā protesti, parakstu vākšanas, brīvprātīgais darbs), kas parasti prasa gan vairāk resursus, gan arī ilgtermiņa gatavību un apņemšanos.

Izšķiršanās starp publisko un privāto finansējumu pilsoniskās sabiedrības organizāciju pastāvēšanai un darbībai. Pilsoniskās sabiedrības organizāciju attīstībai Latvijā ir bijis pieejams publiskais finansējums. Nākotnē būs jāpieņem lēmums, kurā brīdī valsts uzskatīs kā pilsoniskais sektors ir pietiekami attīstīts, un tam vairs nav nepieciešams publiskais finansējums. Vienlaikus dilemma ietver arī izšķiršanos par riskiem, kas saistīti ar noteiktu pilsoniskās sabiedrības atbalsta mehānismu. Respektīvi, publiskais finansējums sniedz nozīmīgu ieguldījumu pilsoniskās sabiedrības organizāciju attīstībā, bet vienlaikus ietver arī riskus, kas saistīti ar politisko iejaukšanos un atkarības izveidošanos no publiskā finansējuma. No otras puses, ziedojumi un mecenātisms ir svarīgs līdzekļu avots pilsoniskās sabiedrības organizācijām, bet var saturēt risku, ka ziedotāji sagaida to konkrēto interešu pārstāvību.

Visbeidzot, izšķiršanās starp atbalstu vietējām un globālām prioritātēm var būt izaicinājums pilsoniskai sabiedrībai. Fokusēšanās uz vietējām prioritātēm nodrošinās pilsoniskās sabiedrības organizāciju lielāku saikni ar iedzīvotājiem. Savukārt, fokusēšanās tikai uz globāliem un starptautiskiem jautājumiem, var novērst uzmanību no jautājumiem, kas aktuāli vietējai kopienai.

¹⁹ Tipiskākās slaktivisma izpausmes ir – personas pilsoniskās aktivitātes aprobežojas ar “like” izpausmēm sociālā vidē, lai paustu atbalstu idejai, mirklbirku lietošana un tiešsaistes peticiju parakstīšana bez turpmākās iesaistes.

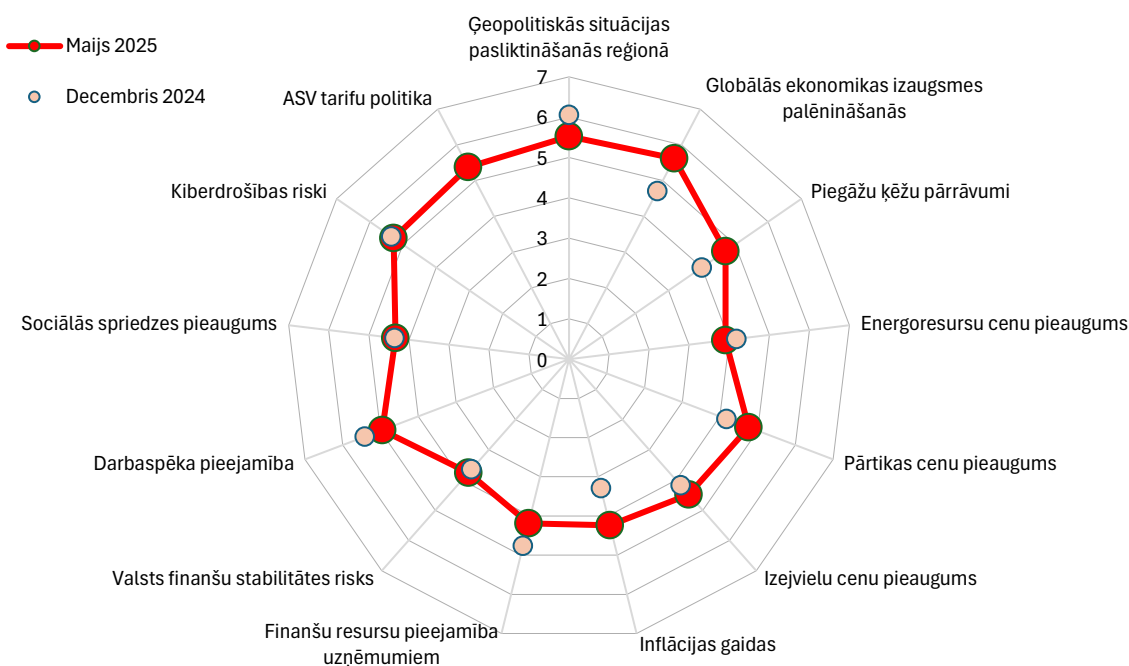
SECINĀJUMI UN PĒTĪJUMA TĀLĀKIE SOĻI

Pētījuma pirmajā posmā ir sasniegts tā galvenais rezultāts – integrētas vērtību, aksiomu un pētījumu virzienu sistēmas izveide strukturētas analīzes veikšanai un saskaņotai lēmumu pieņemšanai. Šī integrētā sistēma ir vizualizēta matricā, kas nodrošina vērtību, aksiomu un pētījumu virzienu mijiedarbību. Atbilstoši LU izstrādātai metodoloģijai aksiomas ir strukturētas deviņos virzienos: cilvēkkapitāls un demogrāfija, globālā konkurētspēja, tehnoloģiskā un digitālā attīstība, inovāciju kapacitāte, finanšu sistēma un kapitāla tirgus, vides ilgtspēja un klimata pārmaiņas, ārēja un iekšēja drošība, publiskās pārvaldes efektivitāte un pilsoniskās sabiedrības stiprināšana. Katra virziena padziļināta analīze iekļauj globālā konteksta, tai skaitā ārējo tendenču un risku izpēti, kā arī citu valstu labās prakses piemēru novērtējumu. Vienlaicīgi detalizēti izanalizētas katra no deviņiem virzieniem attīstības tendences un identificēti Latvijas iekšējie riski. Tika noformulēti Latvijas 2050 attīstības mērķi, uzdevumi un aktivitāšu kopums, kas nepieciešams mērķu un uzdevumu īstenošanai. Pirmajā pētījuma posmā politikas izvēles dilemmas, iespējamie un mērķu rādītāji ir tikai ieskicēti, jo padziļināta analīze tiks turpināta pētījuma otrajā posmā.

Lai uzskatāmi ilustrētu pētījuma rezultātā apzinātās galvenās problēmas, kuru operatīva risināšana noteiks Latvijas attīstību nākotnē, tās ir apkopotas attēlos 5.1. un 5.2. Tie atspoguļo galvenos Latvijas attīstības riskus un prioritārās rīcības (izaicinājumus). LV PEAK ekspertu veiktajā aptaujā²⁰ tika lūgts novērtēt iespējamus riskus un izaicinājumus ekonomikas izaugsmei īstermiņā skalā no 1 (ļoti zems risks) līdz 7 (ļoti augsts risks). Aptaujātie respondenti norādīja, ka galvenie riski ir globālās ekonomikas izaugsmes palēnināšanās, ģeopolitiskās situācijas pasliktināšanās reģionā, ASV tarifu kari, kiberdrošības riski, darbaspēka pieejamība, pārtikas cenu pieaugums.

5.1. attēls

Galvenie ekonomikas izaugsmes riski īstermiņā

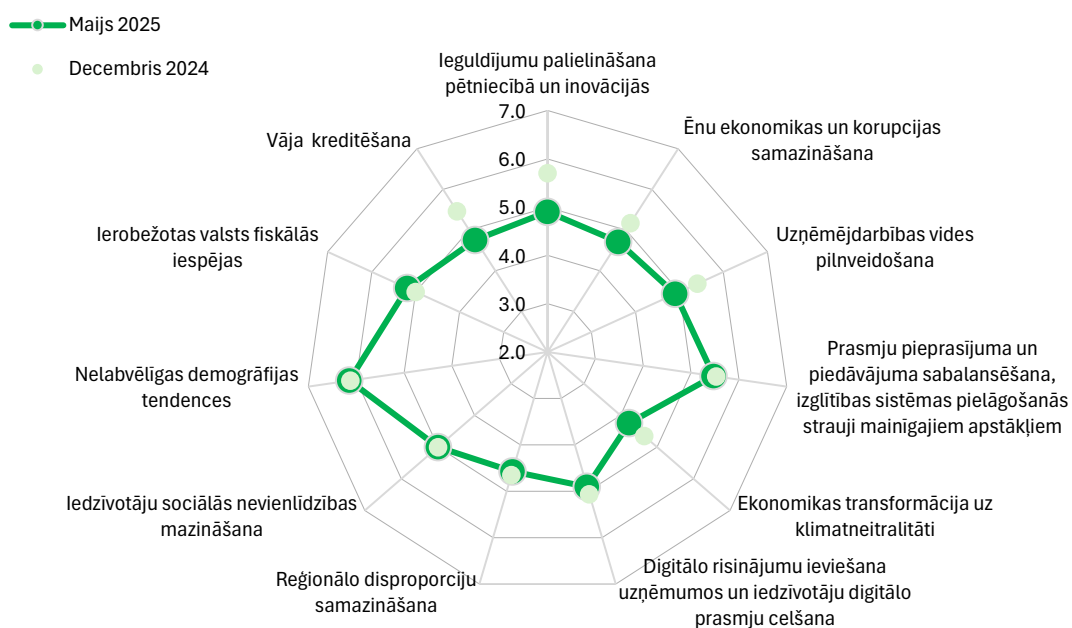

Avots: Autoru veidots

Galvenie izaicinājumi, kas nosaka prioritārās rīcības, ir nelabvēlīgo demogrāfijas tendenču uzlabošana, ieguldījumu palielināšana pētniecībā un inovācijās, prasmju pieprasījuma un piedāvājuma sabalansēšana, izglītības sistēmas pielāgošanās strauji mainīgajiem apstākļiem, kā arī ēnu ekonomikas un korupcijas samazināšana.

²⁰ <https://www.lvpeak.lu.lv/zinatniskie-projekti/lv-peak-ekonomikas-barometers/>

Galvenie vidēja termiņa izaicinājumi izaugsmei

Avots: Autoru veidots

Pētījuma nākamajā – otrajā posmā, balstoties uz identificētajiem globālajiem un nacionāla līmeņa riskiem un rīcības prioritātēm, tiks piedāvāti galvenajos pētījuma virzienos kvantificēti mērķu rādītāji, izstrādāti attīstības scenāriji un, konsultējoties ar plašu ekspertu spektru, politikas instrumenti mērķu sasniegšanai. Pētījumā tiks piedāvātas rīcību alternatīvas (dilemmas), lai politikas veidotāji varētu izvēlēties Latvijai – 2050 piemērotāko un ambiciozāko attīstības stratēģiju.

BIBLIOGRĀFIJA

- Abdallah, A.S., Amin, H.M.G., Abdelghany, M., Elamer, A.A. 2024. *Assessing competitiveness through intellectual capital research: a systematic literature review and agenda for future research*. *Competitiveness Review*. DOI: 10.1108/CR-10-2023-0262
- Acemoglu, D., Akcigit, U., Alp, H., Bloom, N., Kerr, W. 2018. *Innovation, reallocation, and growth*. *American Economic Review*, 108(11), 3450-3491.
- Acemoglu, D., Akcigit, U., Celik, M. A. 2022. *Radical and incremental innovation: The roles of firms, managers, and innovators*. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 14(3), 199-249.
- Acemoglu, D., Restrepo, P. 2019. *Automation and new tasks: How technology displaces and reinstates labor*. *Journal of Economic Perspectives*, 33(2), 3-30.
- Acemoglu, D., Restrepo, P. 2022. *Tasks, automation, and the rise in US wage inequality*. *Econometrica*, 90(5), 1973-2016.
- Acemoglu, D., Robinson, J. A. 2012. *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. Crown Business.
- Acemoglu, D., Robinson, J. A. 2019. *The narrow corridor: States, societies, and the fate of liberty*. Penguin Books.
- Adrian, T., Shin, H. S. 2010. *Liquidity and leverage*. *Journal of Financial Intermediation*, 19(3), 418-437.
- Aghion, P., Dechezleprêtre, A., Hémous, D., Martin, R., Van Reenen, J. 2016. *Carbon taxes, path dependency, and directed technical change: Evidence from the auto industry*. *Journal of Political Economy*, 124(1), 1-51.

- Aghion, P., Howitt, P., Prantl, S. 2015. *Patent rights, product market reforms, and innovation*. Journal of Economic Growth, 20(3), 223-262.
- Ahmed, S., Cruz, M., Quillin, B., Schellekens, P. 2016. *Demographic change and development: a global typology*. World Bank Policy Research Working Paper, (7893).
- Aiginger, K., Vogel, J. 2015. *Competitiveness: From a misleading concept to a strategy supporting beyond GDP goals*. Competitiveness Review, 25(5), 497-523.
- Aizsardzības ministrija. 2022. *Latvijas kiberdrošības stratēģija 2023.-2026.gadam*. Pieejama: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/Latvijas%20kiberdro%C5%A1%C4%ABbas%20strat%C4%93%C4%A3ija%202023.-2026.gadam_.pdf
- Aizsardzības ministrija. 2025. *Kiberdrošība*. Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija. Pieejams: <https://www.mod.gov.lv/lv/kiberdrošiba>
- Akman, G., Yilmaz, C., 2008. *Innovative capability, innovation strategy and market orientation: an empirical analysis in Turkish software industry*. Int. J. Innovat.Manag. 12 (1), 69-111. <https://doi.org/10.1142/S1363919608001923>
- Alesina, A., Ardagna, S. 2010. *Large changes in fiscal policy: Taxes versus spending*. Tax Policy and the Economy, 24(1), 35-68.
- Allen, F., Gale, D. 2000. *Comparing financial systems*. MIT Press.
- Almond, G. A., Verba, S. 1963. *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press, Princeton N.J.
- Alnafrāh, I., Mouselli, S. 2020. *The Role of National Innovation Systems in Entrepreneurship Activities at Baltic State Countries*. J Knowl Econ 11, 84-102. <https://doi.org/10.1007/s13132-018-0537-x>
- Alves, A.C., Barbieux, D., Reichert, F.M., Tello-Gamarra, J., Zawislak, P.A., 2017. *Innovation and dynamic capabilities of the firm: defining an assessment model*. RAERev. Adm. Empres. 57 (3), 232-244. <https://doi.org/10.1590/s0034-759020170304>
- Andrews, D., Criscuolo, C., Gal, P. N. 2016. *The best versus the rest: The global productivity slowdown, divergence across firms and the role of public policy*. OECD Productivity Working Papers, No. 5.
- Andrews, M., Pritchett, L., Woolcock, M. 2017. *Building state capability: Evidence, analysis, action*. Oxford University Press.
- Andrijauskiene, M., Dumciuvienė, D., Vasauskaite, J. 2021. *Redeveloping the National Innovative Capacity Framework: European Union Perspective*. Economies 9: 201. <https://doi.org/10.3390/economies9040201>
- Anghel, R.G., Mierina, I., 2019. From emigration to immigration? CEE countries in post-crisis context. In: M.Palmer & M.Mocan (eds), *Europe 30 years after the fall of the Berlin Wall*, 9-14. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/368719679_From_emigration_to_immigration_CEE_countries_in_post-crisis_context
- Antràs, P., Gortari, A. D. 2020. *On the geography of global value chains*. Econometrica, 88(4), 1553-1598.
- Armendariz, S., de Resende, C. Fan, A., Ferrucci, G., Hu, B., Naik, S., Ugur, C. 2025. *Competitiveness and Productivity in the Baltics: Common Shocks, Different Implications*. IMF Working Paper No. 2025/018. <https://doi.org/10.5089/9798400299582.001>

- Astiaso Garcia, D., Giannakopoulos, D., Raskovic, P., Duić, N., Al-Nimr, M. A. 2023. *Climate change mitigation by means of sustainable development of energy, water and environment systems*. Energy Conversion and Management: X, 17, 100335. <https://doi.org/10.1016/j.ecmx.2022.100335>
- Auerbach, A. J., Hassett, K. 2015. *Capital taxation in the twenty-first century*. American Economic Review, 105(5), 38-42.
- Austers, A., Beitnere-La Galla, D., Rasnača, Z. 2019. *Patvēruma meklētāju problēma un tās risinājumi Eiropas Savienībā un Latvijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Autor, D. H. 2022. *The labor market impacts of technological change: From unbridled enthusiasm to qualified optimism to vast uncertainty*. NBER Working Paper, No. 30074.
- Bădescu, G. 2006. *Historical and cultural borderlines in Eastern Europe*. Democracy and political culture in Eastern Europe, 85-98.
- Bailey, A., Mulder, C. H. 2017. Highly skilled migration between the Global North and South: gender, life courses and institutions. Journal of ethnic and migration studies, 43(16), 2689-2703.
- Balbo, N., Billari, F. C., Mills, M. 2013. *Fertility in advanced societies: A review of research*. European Journal of Population, 29(1), 1-38.
- Baltijas Sociālo Zinātņu institūts. 2026. Dzimumu līdztiesības aspekti darba tirgū. Rīga : Baltic Institute of Social Sciences. Pieejams: https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2023/08/LM_dzimumu_lidztiesibas_asp_darba_tirg_2007.pdf
- Barro, R. J. 2002. *Education as a determinant of economic growth*. In E. Lazear, ed. Education in the Twenty-First century, Stanford, CA: Hoover Institute.
- Barro, R. J., Lee, J.-W. 1993. *International Comparisons of Educational Attainment*. Journal of Monetary Economics, Elsevier, vol. 32 (3).
- Bate, A.F., Wachira, E.W., Danka, S. 2023. *The determinants of innovation performance: an income-based cross-country comparative analysis using the Global Innovation Index (GII)*. Journal of Innovation and Entrepreneurship <https://doi.org/10.1186/s13731-023-00283-2>
- Beck, M. 2020. Comparison of Labour Costs and Competitiveness in the EU 2000 to 2019. Federal Statistical Office (Statistisches Bundesamt). Pieejams: https://www.destatis.de/EN/Methods/WISTAScientificJournal/Downloads/comparison-labour-costs-052020.pdf?__blob=publicationFile
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Levine, R. 2010. *Financial institutions and markets across countries and over time: The updated financial development and structure database*. The World Bank Economic Review, 24(1), 77-92.
- Beck, T., Levine, R. 2018. *Handbook of finance and development*. Edward Elgar Publishing.
- Becker, G. S. 2007. *Health as human capital: synthesis and extensions*. Oxford Economic Papers, 59(3),379-410. <https://doi.org/10.1093/oep/gpm020>
- Becker, G. S., Rubinstein, Y. 2011. *Fear and the response to terrorism: An economic analysis*. CEP Discussion Paper, No. 1079.
- Becker, G. S., Tomes, N. 1986. *Human capital and the rise and fall of families*. Journal of Labor Economics, 4(3), S1-S39.

- Benish, A., Tarshish, N., Holler, R., Gal, J. 2024. *Types of administrative burden reduction strategies: who, what, and how*. Journal of Public Administration Research and Theory, Volume 34, Issue 3, July 2024, Pages 349-358, <https://doi.org/10.1093/jopart/muad028>
- Berkman, M., Tamm, M., Ozoliņa, Z. 2021. *Regional Governance and Capacity Gaps in Climate Adaptation: Evidence from Eastern Europe*. Policy and Society, 40(2), 145-163.
- Bhawsar, P., Chattopadhyay, U. 2015. *Competitiveness: Review, Reflections and Directions*. Global Business Review, 16(4), 665-679. <https://doi.org/10.1177/0972150915581115>
- Blanchard, O., Leigh, D. 2013. *Growth forecast errors and fiscal multipliers*. American Economic Review, 103(3), 117-120.
- Bloom D.E., Kuhn M., Prettner, K. 2024. *Fertility in High-Income Countries: Trends, Patterns, Determinants, and Consequences*. Annual Review of Economics. 16:159-184.
- Bloom, D. E., Canning, D., Sevilla, J. 2004. *The effect of health on economic growth: a production function approach*. World development, 32(1), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2003.07.002>
- Bloom, D. E., Kuhn, M., Prettner, K. 2019. *Health and economic growth*. Oxford Encyclopedia of Economics and Finance. Oxford University Press.
- Bloom, N., Sadun, R., Van Reenen, J. 2016. *Management as a technology?* NBER Working Paper, No. 22327.
- Bloom, N., Van Reenen, J., Williams, H. 2019. *A toolkit of policies to promote innovation*. Journal of Economic Perspectives, 33(3), 163-184.
- Bobeica, E., Christodouloupoulou, S., Tkačevs O. 2016. *The Role of Price and Cost Competitiveness for Intra- and Extra-Euro Area Trade of Euro Area Countries*. ECB Working Paper No. 1941.
- Boeri, T., Garibaldi, P., Moen, E. 2022. *In medio stat victus: Labor Demand Effects of an Increase in the Retirement Age*. Journal of Population Economics. 35: 519-556.
- Boikova, T., Zeverte-Rivza, S., Rivza, P., Rivza, B. 2021. *The Determinants and Effects of Competitiveness: The Role of Digitalization in the European Economies*. Sustainability 2021, 13, 11689. <https://doi.org/10.3390/su132111689>
- Boston Consulting Group. 2025. *Landing the Economic Case for Climate Action with Decision Makers*. Boston Consulting Group, University of Cambridge climaTRACES Lab, Cambridge Judge Business School. Pieejams: <https://web-assets.bcg.com/a1/fc/811b182f481fbc039d51776ec172/landing-the-economic-case-for-climate-action-with-decision-makers-wo-spine-mar-2025.pdf>
- Bouncken, R.B., Kraus, S., Roig-Tierno, N. 2021. *Knowledge- and innovation-based business models for future growth: digitalized business models and portfolio considerations*. Rev Manag Sci 15:1-14. <https://doi.org/10.1007/s11846-019-00366-z>
- Bowles, S., Gintis, H., Groves, M. O. 2005. *Unequal chances: Family background and economic success*. Princeton University Press.
- Brakman, S., Kohl, T., van Marrewijk, C. 2025. *Demography and income in the 21st century: a long-run perspective*. Cambridge Journal of Regions, Economy and Society, 18(1), 25-40.
- Brasliņa, L., Danusēvičs, M., Mieriņa, I., Bikše, J., Erbsa-Butkēviča, G. et.al. 2024. *Sekundārās ambulatorās veselības aprūpes kvalitātes un pieejamības novērtēšana un uzlabošana*. Rīga: Latvijas Universitāte. Pieejams: <https://ppdb.mk.gov.lv/database/sekundaras-ambulatoras-veselibas-aprupes-kvalitates-un-pieejamibas-novertesana-un-uzlabosana/>

- Brubaker, R. 2014. *Nationalizing states revisited*. Nationalism, Ethnicity and Boundaries. Routledge, 1st Edition.
- Brynjolfsson, E., McAfee, A. 2017. *Machine, platform, crowd: Harnessing our digital future*. W.W. Norton & Company.
- Burgess, S. 2023. *Human capital and economic opportunity: A synthesis of recent research*. Journal of Economic Literature, 61(3), 761-808.
- Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. 1998. *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Caldwell, J.C. 2006. *Demographic Transition Theory*. Springer.
- Card, D., Kluve, J., Weber, A. 2018. *What works? A meta analysis of recent active labor market program evaluations*. Journal of the European Economic Association, 16(3), 894-931.
- Carneiro, P., Heckman, J. J. 2003. *Human capital policy*. In Inequality in America: What role for human capital policies? , 77-239. MIT Press.
- Carothers, T., O'Donohue, A. 2023. *Democratic Civil Society Under Strain*. Journal of Democracy, 34(1).
- Catterberg, G., Moreno, A. 2006. *The individual bases of political trust: Trends in new and established democracies*. International journal of public opinion research, 18(1), 31-48.
- Cazzaniga, M., Jaumotte, M. F., Li, L., Melina, M. G., Panton, A. J., Pizzinelli, C., Rockall, E.J., Tavares, M. M. 2024. *Gen-AI: Artificial intelligence and the future of work*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2024/01/14/Gen-AI-Artificial-Intelligence-and-the-Future-of-Work-542379>
- Centrālā statistikas pārvalde. 2025a. *Nabadzības risks un sociālā atstumtība Latvijā. 2024.gada EU-SILC apsekojuma rezultāti*. Pieejams: https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2025-03/Nr_07_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2023_%2825_00%29_LV_0.pdf
- Centrālā statistikas pārvalde. 2025b. *2024.gadā dzimstība turpināja samazināties*. Pieejams: https://www.csp.gov.lv/lv/jaunums/2024-gada-dzimstiba-turpinaja-samazinaties?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F
- Cherif, R., Hasanov, F. 2019. *The return of the policy that shall not be named: Principles of industrial policy*. IMF Working Paper, WP/19/74.
- Čihák, M., Demirgüç-Kunt, A., Feyen, E., Levine, R. 2018. *Benchmarking financial systems around the world*. Policy Research Working Paper, No. 6175, World Bank.
- Civita Latvija. 2023a. *Ietekmes izvērtējums saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības plānam 2022.-2023.gadam*. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/media/44313/download?attachment>
- Civita Latvija. 2023b. *Izvērtējums par rīcības plāna personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā rīcības virzieni – Sociālekonomiskā iekļaušana*. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/media/4812/download?attachment>
- Cuervo-Cazurra, A., Mudambi, R., Pedersen, T. 2019. *Clarifying the relationships between institutions and global strategy*. Global Strategy Journal, 9(2), 151-175. doi: <https://doi.org/10.1002/gsj.1342>
- Damanpour, F., 1991. *Organizational innovation: a meta-analysis of effects of determinants and moderators*. Acad. Manag. J. 34 (3), 555-590. <https://doi.org/10.2307/256406>.
- Dasgupta, P. 2021. *The economics of biodiversity: The Dasgupta review*. HM Treasury.

- De Santis. 2021. *Clash of the Titans: NDC (notional defined contribution) vs IPAYG (pay-as-you-go) pension systems*. IUSSP's News Magazine, Nov. 8.
- Delgado, M., Ketels, C., Porter, M., Stern, S. 2012. *The Determinants of National Competitiveness*. NBER Working Paper No. 18249.
- Delsen, L., Schniewille, M. 1999. *Human capital and labour productivity, integration of institutions and endogenous growth*. Paper for the EALE conference in Regensburg.
- Deming, D. J. 2022. *Four facts about human capital*. Journal of Economic Perspectives, 36(3), 75-102.
- Di Febo, E., Angelini, E. 2025. *Transition Risk in Climate Change: A Literature Review*. Risks, 13(4), 66. <https://doi.org/10.3390/risks13040066>
- Di Mauro, F., Ronchi, M. 2017. *Competitiveness and global value chains*. In Measuring competitiveness in Europe: Resource allocation, granularity and trade, 129-142. Bruegel Blueprint Series.
- Diamond, P., Saez, E. 2011. *The case for a progressive tax: From basic research to policy recommendations*. Journal of Economic Perspectives, 25(4), 165-190.
- Dillender, M. 2016. *The potential effects of the affordable care act on disability insurance and workers' compensation*. The Economics of Health, 81-102
- dos Santos, N.M.B.F., Nunes, D., Freitas, F.C.R., Munhoz, I.P., Caldana, A. 2019. *Human capital measurement: A bibliometric survey*. Iano Y, Arthur R, Saotome O, Vieira Estrela V, Loschi H (Eds.), Proceedings of the 4th Brazilian Technology Symposium (BTSym'18). BTSym 2018. Smart Innovation, Systems and Technologies, 140: 451-459. Springer, Cham, Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-030-16053-1_43
- Draghi, M. 2024. *The future of European competitiveness Part A | A competitiveness strategy for Europe*. European Commission. Pieejams: https://commission.europa.eu/document/97e481fd-2dc3-412d-be4c-f152a8232961_en
- Drucker, P. 1999. *Knowledge – worker productivity: the biggest challenge*. California Management Review, 41(2), 78-94. <https://doi.org/10.2307/41165987>
- Dustmann, C., Fitzenberger, B., Schönberg, U., Spitz-Oener, A. 2014. *From sick man of Europe to economic superstar: Germany's resurgent economy*. Journal of Economic Perspectives, 28(1), 167-188.
- Easterlin, R. A. 2001. *Income and happiness: Towards a unified theory*. The Economic Journal, 111, 473, 465-484. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00646>
- ECMI. 2025. *2024 ECMI Statistical Package: Key findings*. European Capital Markets Institute. Pieejams: https://www.ecmi.eu/sites/default/files/ecmi_stat_pack_2024_-_key_findings.pdf
- Edwards, M. 2014. *Civil society*. Polity Press.
- Eiropas Komisija. 2023. *2023.gada ziņojums par valsti – Latvija*. Komisijas dienestu darba dokuments. COM(2023) 614 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A52023SC0614&qid=1686127911343>
- Eiropas Komisija. 2024a. *Padomes ieteikums par Latvijas ekonomikas, sociālo, nodarbinātības, strukturālo un budžeta politiku*. Pieejams: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX:52024DC0614>
- Eiropas Komisija. 2024b. *2024.gada ziņojums par valsti – Latvija*. Komisijas dienestu darba dokuments. SWD(2024)614 final. Pieejams: <https://op.europa.eu/lv/publication-detail/-/publication/9bf9ff11-2ee7-11ef-a61b-01aa75ed71a1/language-lv>

- Eiropas Komisija. 2024c. Horizon Europe strategic plan 2025-2027. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6abcc8e7-e685-11ee-8b2b-01aa75ed71a1>
- Eiropas komisija. 2025. Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai *ES Konkurētspējas kompasa*. Pieejams: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_25_339
- Ekonomikas ministrija. 2024. Informatīvais ziņojums par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm. 2024. Pieejams: <https://www.em.gov.lv/lv/darba-tirgus-zinojums>
- Ekonomikas ministrija. 2025. Viedās specializācijas stratēģija (RIS3). Pieejams: <https://www.em.gov.lv/lv/viedas-specializācijas-stratēģija-ris3>
- Ellingrud, K., Sanghvi, S., Dandona, G.S., Madgavkar, A., Chui, M., White, O., Hasebe, P., 2023. *Generative AI and the future of work in America*. McKinsey Global Institute. Pieejams: https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/generative-ai-and-the-future-of-work-in-america?utm_source=chatgpt.com#/
- Erzurumlu, S.S., Erzurumlu, Y.O., Yoon, Y. 2022 *National innovation systems and dynamic impact of institutional structures on national innovation capability: A configurational approach with the OKID method*. Technovation Volume 114, June 2022, 102552 <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2022.102552>
- Esping-Andersen, G., Billari, F. C. 2015. *Re-theorizing family demographics*. Population and Development Review, 41(1), 1-31.
- Eubanks, V. 2018. *Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor*. New York: St. Martin's Press.
- European Agency for Fundamental Rights. 2023. *Protecting civil society. Update 2023*. Pieejams: <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/civic-space-2023-update?page=2#read-online>
- European Commission. 1997. Agenda 2000 – Commission Opinion on Latvia's Application for Membership of the European Union. Pieejams: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/doc_97_14/DOC_97_14_EN.pdf
- European Commission. 2020a. *European Democracy Action Plan*. Pieejams: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy_en
- European Commission. 2020b. Strategy on research and innovation. Pieejams: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation_en
- European Commission. 2020c. *Strategic plan 2020-2024*. DG Research and Innovation. Pieejams: https://commission.europa.eu/document/download/5ac1ff20-d41e-4c10-9a05-048b7339292e_en
- European Commission. 2020d. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
- European Commission. 2022. *Digital Economy and Society Index (DESI) 2022*. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2022>
- European Commission. 2023a. 2024 Ageing Report. Underlying Assumptions and Projection Methodologies. Pieejams: https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2024-ageing-report-underlying-assumptions-and-projection-methodologies_en

- European Commission. 2023b. *Cohesion Policy: Latvia Country Factsheet*. Pieejams: https://www.clustercollaboration.eu/sites/default/files/2023-country-factsheets/ECCPfactsheet_Latvia_2023_Final.pdf
- European Commission. 2023c. *Regional innovation scoreboard*. Pieejams: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/regional-innovation-scoreboard_en
- European Commission. 2024a. Commission proposes new initiatives to strengthen economic security. Pieejams: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_363
- European Commission. 2024b. *Special Eurobarometer 553 on Rule of Law*. Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3224>
- European Commission. 2024c. *Attitudes of Europeans towards the environment*. Special Eurobarometer 550 Environment. Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3173>
- European Commission. 2024d. *2024 Ageing Report. Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2022-2070)*. Pieejams: https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2024-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2022-2070_en
- European Commission. 2024e. *2025 European Semester: bringing the new economic governance framework to life*. https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/0633b883-761d-4b68-91f9-6d8848c64f7c_en?filename=COM_2024_705_1_EN.pdf
- European Commission. 2024f. *Latvia 2024 Digital Decade Country Report*. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/latvia-2024-digital-decade-country-report>
- European Commission. 2024g. *European Innovation Scoreboard 2024 Country profile Latvia*. Pieejams: https://ec.europa.eu/assets/rtd/eis/2024/ec_rtd_eis-country-profile-lv.pdf
- European Commission. 2024h. *European innovation scoreboard*. Pieejams: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en
- European Commission. 2025a. *A Comprehensive Migration Approach*. Publications Office of the EU. Pieejams: <https://data.europa.eu/doi/10.2837/9733751>
- European Commission. 2025b. *Citizens, Equality, Rights and Values programme overview*. Pieejams: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/citizens-equality-rights-and-values-programme/citizens-equality-rights-and-values-programme-overview_en
- European Commission. 2025c. *Press statement by President von der Leyen on the defence package*. Pieejams: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/statement_25_673
- European Commission. 2025d. *State of the Digital Decade 2024 report*. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/state-digital-decade-2024-report>
- European Commission. 2025e. *Europe's Digital Decade*. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/europes-digital-decade>
- European Commission. 2025f. *A Competitiveness Compass for the EU*. Pieejams: https://commission.europa.eu/document/download/10017eb1-4722-4333-add2-e0ed18105a34_en
- European Commission. 2025g. *Enhancing Public Sector Innovation Capacity in Latvia*. Pieejams: https://reform-support.ec.europa.eu/publications-0/enhancing-public-sector-innovation-capacity-latvia_en?utm_source=chatgpt.com

- European Investment Bank. 2023. *Digitalisation in Europe 2022-2023. Evidence from the EIB Investment Survey*. Pieejams:
https://www.eib.org/attachments/lucalli/20230112_digitalisation_in_europe_2022_2023_en.pdf
- European Parliament. 2024. *The Capital Markets Union – an extra feather to the EMU. Are Capital Markets Important for Monetary Policy?* Study. Pieejams:
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/760256/IPOL_STU\(2024\)760256_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/760256/IPOL_STU(2024)760256_EN.pdf)
- European Parliament. 2025. *Eurobarometer. Winter 2025 survey*. Pieejams:
<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3492>
- European Social Survey. 2022. European Research Infrastructure (ESS ERIC). ESS10 Data Documentation. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. Pieejams:
<https://doi.org/10.21338/NSD-ESS10-2020>
- Europol. 2023. *Europol Spotlight. Cyber Attacks: The Apex of Crime- as- a Service*. Europol. Pieejams:
<https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Spotlight%20Report%20-%20Cyber-attacks%20the%20apex%20of%20crime-as-a-service.pdf>
- Eurostat. 2022. *Healthy life years statistics*. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Healthy_life_years_statistics
- Eurostat. 2023a. *Population projections EUROPOP2023*. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography/population-projections/database>
- Eurostat. 2023b. *Preventable and treatable mortality statistics*. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Preventable_and_treatable_mortality_statistics
- Eurostat. 2024. *Living conditions in Europe – income distribution and income inequality*. Pieejams:
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_income_distribution_and_income_inequality#Explore_further
- Eurostat. 2025a. *General government gross debt – quarterly data*. Pieejams:
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina230/default/table>
- Eurostat. 2025b. *Participation rate in education and training (last 4 weeks) by sex and age*. Pieejams:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/trng_lfse_01/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=4821c81e-095e-4fb8-9041-f66f20cbb426
- Fearon, J. D., Laitin, D. D. 2003. *Ethnicity, insurgency, and civil war*. American Political Science Review, 97(1), 75-90.
- Felipe, J., Kumar, U. 2014. *Unit labor costs in the eurozone: The competitiveness debate again*. Review of Keynesian Economics, 2(4), 490-507.
- Finanšu ministrija. 2023. *Informatīvais ziņojums par Latvijas kapitāla tirgus tālāku attīstību*. Pieejams:
https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/d7968bf1-8faf-44a4-9b48-47e3703b5af1
- Fiskālās disciplīnas padome. 2024a. *Uzraudzības ziņojums par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2025.-2027.gadam un 2025.gada budžetu un Fiskāli strukturālo plānu 2025.-2028.gadam*. Pieejams:
<https://www.fdp.gov.lv/lv/media/5259/download?attachment>
- Fiskālās disciplīnas padome. 2024b. *Vispārējās valdības parāda attīstība. Pārskats par 2024.gada 3. ceturksni*. Pieejams: <https://www.fdp.gov.lv/lv/media/5421/download?attachment>
- Fiskālās disciplīnas padome. 2025. *Monitoringa ziņojums Nr. 23. Periods 01.09.2024-07.03.2025*. Pieejams:
<https://www.fdp.gov.lv/lv/media/5499/download?attachment>

- FKTK. 2020. *10 soļu programma Latvijas kapitāla tirgus attīstībai*. Finanšu un kapitāla tirgus komisija. Pieejams: https://www.bank.lv/images/uzraudziba/2022/11/10_soli_lkt_attistibai_lv.pdf
- Freedom House. 2025. *The Uphill Battle to Safeguard Rights*. Pieejams: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2025/uphill-battle-to-safeguard-rights>
- Fukuyama, F. 2001. *Social capital, civil society and development*. *Third world quarterly*, 22(1), 7-20.
- Fukuyama, F. 2013. *What is governance?* *Governance*, 26(3), 347-368.
- Fukuyama, F. 2018. *Identity: The demand for dignity and the politics of resentment*. Farrar, Straus and Giroux.
- Furman, J. L., Porter, M. E., Stern, S. 2002. *The determinants of national innovative capacity*. *Research Policy*, 31(6), 899-933. [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(01\)00152-4](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(01)00152-4)
- Garelli, S. 2026. *Competitiveness of nation: the fundamentals*. *IMD World Competitiveness Yearbook 2006*, 607-618.
- Goldin, C. 2021. *Career and family: Women's century-long journey toward equity*. Princeton University Press.
- Goldscheider, F., Bernhardt, E., Lappegård, T. 2015. *The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior*. *Population and Development Review*, 41(2), 207-239.
- Grant, R. M. 2011. *National economic development and the competitive advantage of nations*. R. Huggins, & H. Izushi, (Eds), *Competition, competitive advantage, and clusters: the ideas of Michael porter*, Oxford University Press.
- Guan, J., Ma, N. 2003. *Innovative capability and export performance of Chinese firms*. *Technovation* 23, 737-747. [https://doi.org/10.1016/S0166-4972\(02\)00013-5](https://doi.org/10.1016/S0166-4972(02)00013-5).
- Hallegatte, S., Vogt-Schilb, A., Bangalore, M., Rozenberg, J. 2017. *Unbreakable: Building the resilience of the poor in the face of natural disasters*. World Bank Publications.
- Hanushek, E. A., Wößmann, L. 2020. *Education, knowledge capital, and economic growth*. *The Economics of Education*, 171-182.
- Hausmann, R., Hidalgo, C. A., Bustos, S., Coscia, M., Simoes, A., Yildirim, M. A. 2014. *The atlas of economic complexity: Mapping paths to prosperity*. MIT Press.
- Hawksworth, J., Berriman, R., Goel, S. 2018. *Will robots really steal our jobs?: an international analysis of the potential long term impact of automation*. Report. London, England: PricewaterhouseCoopers. Pieejams: <https://www.pwc.co.uk/economic-services/assets/international-impact-of-automation-feb-2018.pdf>
- Hazan, E., Madgavkar, A., Chui, M., Smit, S., Maor, D., Dandona, G.S., Huyghues-Despointes, R. 2024. *A new future of work: The race to deploy AI and raise skills in Europe and beyond*. Report. McKinsey Global Institute. Pieejams: <https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/a-new-future-of-work-the-race-to-deploy-ai-and-raise-skills-in-europe-and-beyond#/>
- Heckman, J. J., Mosso, S. 2014. *The economics of human development and social mobility*. *Annual Review of Economics*, 6(1), 689-733.
- Herd, P., Hoynes, H., Michener, J., Moynihan, D. 2023. *Introduction: Administrative Burden as a Mechanism of Inequality in Policy Implementation*. *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences* September 2023, 9 (5) 1-30; DOI: <https://doi.org/10.7758/RSF.2023.9.5.01>

- Hess, T., Matt, C., Belina, A., Wiesböck, F. 2016. *Options for formulating a digital transformation strategy*. MIS Q Exec 15(2):123-139
- Hogan, S.J., Soutar, G.N., McColl-Kennedy, J.R., Sweeney, J.C., 2011. *Reconceptualizing professional service firm innovation capability: scale development*. Ind. Market. Manag. 40 (8), 1264-1273.
<https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2011.10.002>
- Hood, C., Dixon, R. 2015. *A government that worked better and cost less? Evaluating three decades of reform and change in UK central government*. Oxford University Press.
- IKEA. 2024. *IKEA Sustainability Report FY23*. IKEA Global. Pieejams:
https://www.ikea.com/global/en/images/IKEA_SUSTAINABILITY_Report_FY_23_20240125_1b190c008f.pdf
- International IDEA. 2024. *The Global State of Democracy 2024*. Pieejams: <https://www.idea.int/g sod/2024/>
- International Monetary Fund. 2025a. *DataMapper: Denmark Datasets*. Sk. 2024.gada oktobris. Iegūts no:
<https://www.imf.org/external/datamapper/profile/DNK>
- International Monetary Fund. 2025b. *DataMapper: Finland Datasets*. Sk. 2024.gada oktobris. Iegūts no:
<https://www.imf.org/external/datamapper/profile/FIN>
- International Monetary Fund. 2025c. *DataMapper: Sweden Datasets*. Sk. 2024.gada oktobris. Iegūts no:
<https://www.imf.org/external/datamapper/profile/SWE>
- IPCC. 2022. *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change*. Cambridge University Press.
- Izglītības un zinātnes ministrija. 2022. Studentu sociālie un ekonomiskie dzīves apstākļi Latvijā – 2022. *Eurostudent VIII*. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/media/18816/download?attachment>
- Jasilionis, D., Mesle, F., Vallin, J. 2023. *Is East-West Life Expectancy Gap Narrowing in the Enlarged European Union*. Comparative Population Studies. Vol. 48: 523-552.
- Kannan, G., Aulbur, W.G. 2004. *Intellectual capital: measurement effectiveness*. Journal of Intellectual Capital, 5(3), 389-413.
- Kantar Latvia. 2024. *Latvija 2050: iedzīvotāju aptauja*.
- Kaprāns, M., Mieriņa, I., Saulītis, A. 2020. *Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi Latvijā*. Rīga: LU FSI.
https://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/lu_petijums_sapc.pdf
- Kaprāns, M., Saulītis, A., Mieriņa, I. 2021. *Latvijas iedzīvotāju attieksme pret imigrāciju un imigrantiem*. Rīga: LU FSI.
https://fsilu.vip.lv/media/filer_public/54/26/54267a36-735d-4b5a-9ac6-bbbc111ef413/2021_imigracija_zinojums.pdf
- Kauffmann, D., Kraay, A., Zoido-Lobaton, P. 1999. *Governance matters*. World Bank Policy Research, Working Paper, 2196.
- Kettels, C., Solvell, O. 2006. *Clusters in the EU-10 new member countries*. Brussels: European Commission. DG Enterprise and Industry.
- Kilkiş, Ş., Ulpiani, G., Vettors, N. 2024. *Visions for climate neutrality and opportunities for co-learning in European cities*. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 195, 114315.
<https://doi.org/10.1016/j.rser.2024.114315>
- Koroļeva, I., Mieriņa, I., Rungule, R. 2014. *Profesiju prestižs un izvēle jauniešu vidū: divu paaudžu salīdzinājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, FSI.

- Korres, D. 2008. *Technical change and economic growth: Inside the knowledge based economy*. Routledge.
- KPMG. 2020. *The Business Case for Climate Action*. Pieejams:
<https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ie/pdf/2020/01/ie-the-business-case-for-climate-action.pdf>
- Kraus, S., Jones, P., Kailer, N., Weinmann, A., Chaparro-Benegas, N., Roig-Tierno, N. 2021. *Digital transformation: an overview of the current state of the art of research*. <https://doi.org/10.1177/21582440211047576> . SAGE Open July-September
- Kristapsone, S. 2019. *Cilvēkkapitāls un tautas attīstība. Tautas ataudze Latvijā un sabiedrības atjaunošanas izaicinājumi*. Monogrāfija, Rīga, LU Akadēmiskais apgāds. <http://doi.org/10.22364/talsai.13>
- Krogh, A. H., Triantafillou, P. 2024. *Developing New Public Governance as a public management reform model*. *Public Management Review*, 26:10, 3040-3056, DOI:10.1080/14719037.2024.2313539
- Krueger, A., Lindahl, M. 2001. *Education for growth: why and for whom?* *Journal of Economic*.
- Krūmiņš, J., Goša, Z., Bāliņa, S., Deņkāne, S., Koroļeva, I., Leduskrasta, I., Rungule, R., Trapenciere, I., Kaņējeva, G., et al. 2017. *Augstāko un profesionālo mācību iestāžu absolventu profesionālā darbība pēc mācību beigšanas*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds.
- Kultūras ministrija. 2018. *Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums. Pētījuma rezultātu ziņojums*. Pieejams:
https://www.km.gov.lv/sites/km/files/lka20zpc_kulturas20paterins20un20lidzdaliba2020181.pdf
- Kuznets, S. 1979. *Growth and structural shifts*. In: Galenson W, ed. *Economic Growth and Structural Change in Taiwan. The Postwar Experience of the Republic of China*. London: Cornell University Press.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. 2008. *The economic consequences of legal origins*. *Journal of Economic Literature*, 46(2), 285-332.
- Laeven, L., Valencia, F. 2020. *Systemic banking crises database II*. *IMF Economic Review*, 68(2), 307-361.
- Lagerspetz, M. 2009. Still citizen vs. state? Post-communist prospects for democracy in Europe. Konttinen A. (Ed.), *Civic mind and good citizenship*. Tampere: University of Tampere.
- Laķe, A., Tjarve, B., Vinogradova, L. 2017. *The survey of inhabitants of the Baltic States on their participation in the movement of the Song and Dance Celebration*. Working Paper, Project: Critical Heritages: performing and representing identities in Europe (CoHERE). Latvian Academy of Culture.
- Latviešu valodas aģentūra. 2024. *Latviešu valodas aģentūras 2023.gada darbības pārskats*. Pieejams:
https://valoda.lv/wp-content/uploads/2016/12/Gada-parskats_2023_LVA.pdf
- Latvijas Banka. 2024. *Latvijas Bankas 2023.gada pārskats*. Pieejams: <https://datnes.latvijasbanka.lv/gada/GP/LB-GP-2023.pdf>
- Latvijas Banka. 2025a. *10 soļu programma Latvijas kapitāla tirgus attīstībai 2.0*. Pieejams:
https://datnes.latvijasbanka.lv/files/10_solu_programma_2025.pdf
- Latvijas Banka. 2025b. *Maksājumu radars*. Pieejams: <https://www.bank.lv/aktualitates-banklv/publikacijas/maksajumu-radars-p>
- Latvijas Universitāte. 2023a. *LV PEAK Ekonomikas barometrs Nr. 2 (4) 2023.gada decembris*. Rīga : LU LV PEAK. Pieejams:
https://www.lvpeak.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/lvpeak.lv/LU_domnica_LV_PEAK/LVPEAK_Ekonomikas_barometrs/2023/LV_PEAK_BAROMETRS_LV_2023_II.pdf

- Latvijas Universitāte. 2023b. *LV PEAK Ekonomikas barometrs* Nr. 2 (6) 2024.gada decembris. Pielikums. Jauniešu noskaņojuma aptauja 2024. Rīga : LU LV PEAK. Pieejams: https://www.lvpeak.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/lvpeak.lu.lv/LU_domnica_LV_PEAK/LVPEAK_Ekonomikas_barometrs/2024/LVPEAK_Barometrs_Jauniesu_aptauja_Nr.3_Decembris_2024.pdf
- Latvijas Universitāte. 2024. *Cilvēkkapitāla attīstības politikas efektivitātes un progresā novērtēšana Latvijā*. Pētījums. Rīga : LVPEAK. https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2025/01/Petijums_LV_PEAK_CILVEKKAPITALS.pdf
- Lawson, B., Samson, D. 2001. *Developing Innovation Capability in Organisations: A Dynamic Capabilities Approach*. International Journal of Innovation Management, 5, 377-400. <https://doi.org/10.1142/S1363919601000427>
- Le, P.B., 2020. *How transformational leadership facilitates radical and incremental innovation: the mediating role of individual psychological capital*. Asia-Pac. J. Bus. Adm. 12 (3/4), 205-222. <https://doi.org/10.1108/APJBA-04-2020-0129>
- Lee, K., Malerba, F. 2021. Catch-up cycles and changes in industrial leadership: Windows of opportunity and responses of firms and countries in the evolution of sectoral systems. Research Policy, 50(2), 104021.
- Lesthaeghe, R. 2020. The second demographic transition, 1986-2020: Sub-replacement fertility and rising cohabitation—a global update. Genus, 76(1), 1-38.
- Leta. 2024. *Ziņojums: Ieroču imports Eiropā pēdējo piecu gadu laikā gandrīz divkāršojies*. 11.03.2024. Lsm.lv. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/11.03.2024-zinojums-ierocu-imports-eiropa-pedejo-piecu-gadu-laika-gandrizz-divkarsojies.a546279/>
- Leta. 2025. *Pētījums: Krievijas militārie tēriņi pārsniedz visas Eiropas aizsardzības izdevumus*. 13.02.2025. Sargs.lv. Pieejams: <https://www.sargs.lv/lv/arvalstis/2025-02-13/petijums-krievijas-militarie-terini-parsniedz-visas-eiropas-aizsardzibas>
- Levine, R. 2005. *Finance and growth: Theory and evidence*. Handbook of Economic Growth, Elsevier, Vol. 1, 865-934.
- Levitsky, S., Ziblatt, D. 2018. *How Democracies Die*. Crown Publisher.
- Lewis, W. W. 2004. *The power of productivity*. Chicago, IL: University of Chicago Press
- Li, X., Wu, T., Zhang, H.J., Yang, D.Y. 2022. *National innovation systems and the achievement of sustainable development goals: Effect of knowledge-based dynamic capability*. Published by Elsevier España, S.L.U. on behalf of Journal of Innovation & Knowledge. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2023.100310>
- Liu, S., Hu, A. 2013. *Demographic change and economic growth: Theory and evidence from China*. Economic modelling, Elsevier, vol. 35, 71-77.
- Lutz, W. 2024. *Overshooting global warming and overshooting fertility decline. Beyond the smooth stabilization paradigm*. Vienna Yearbook of Population Research. Vol. 22:87-94.
- Margaryan, A., Terzyan, H. Grigoryan, E., 2024. *National innovation systems: a comparative study of the Baltic and South Caucasus States*. Baltic Region, 16(2), pp. 84-103. doi:10.5922/2079-8555-2024-2-5
- Marr, B. 2025. *Perspectives on intellectual capital. Multidisciplinary Insights into Management, Measurement and Reporting*. Elsevier, Oxford.
- Maslow, A. H. 1954. *Motivation and personality*. New York, NY: Harper & Row Publishers.

- Maverick, J.B. 2025. S&P 500 Average Returns and Historical Performance. Investopedia. Pieejams: <https://www.investopedia.com/ask/answers/042415/what-average-annual-return-sp-500.asp>
- Mazzucato, M. 2018. *The entrepreneurial state: Debunking public vs. private sector myths*. Penguin Books.
- McAfee, A. 2024. *A Visualization of Europe's Non-Bubbly Economy*. The Geek Way. Pieejams: <https://geekway.substack.com/p/a-visualization-of-europes-non-bubbly>
- Mezhevich, N. M., Pribyshin, T. K. 2012. *Innovative economy in the Baltic Sea region*. Baltic Region, 3, 44-54. <https://doi.org/10.5922/2079-8555-2012-3-4>
- Mieriņa, I., Batraga, A., Danusēvics, M., Brasliņa, L. 2022. *Dzīves un darba iespējas reģionos kā veicinošie faktori ārējai un iekšējai remigrācijai*. Rīga: Latvijas Universitāte. https://lpr.gov.lv/wp-content/uploads/2023/ir-pieejami-petijuma-rezultati-par-dzives-un-darba-iespejam-regionos-ka-veicinosiem-faktoriem-arejai-un-ieksejai-remigracijai/P%C4%93t%C4%ABjums_Dz%C4%ABves-un-darba-iesp%C4%93jas-re%C4%A3ionos.pdf
- Mieriņa, I., zin. red. 2015. *Latvijas emigrantu kopienas: Cerību diaspora*. Rīga, LU FSI.
- Mincer, J. 1984. *Human capital and economic growth*. Economics of Education Review, Vo. 3, No. 3.
- Ministru kabinets. 2021a. *Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēm 2021.-2027.gadam*. 05.02.2021. Latvijas Vēstnesis. <https://likumi.lv/ta/id/320841-par-saliedetas-un-pilsoniski-aktivas-sabiedribas-attistibas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>
- Ministru kabinets. 2021b. *Par Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēm 2021.-2027.gadam*. 16.02.2021. Latvijas Vēstnesis. <https://likumi.lv/ta/id/321037-par-nacionalas-industrialas-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>
- Ministru kabinets. 2021c. *Par Valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.-2027.gadam*. 25.08.2021. Latvijas Vēstnesis. <https://likumi.lv/ta/id/325679-par-valsts-valodas-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>
- Ministru kabinets. 2021d. *Par Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņēm 2021.-2027.gadam*. 01.09.2021. Latvijas Vēstnesis. <https://likumi.lv/ta/id/325828-par-socialas-aizsardzibas-un-darba-tirgus-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>
- Ministru kabinets. 2021e. *Par Izglītības attīstības pamatnostādņēm 2021.-2027.gadam*. 22.06.2021. Latvijas Vēstnesis. <https://likumi.lv/ta/id/324332-par-izglitibas-attistibas-pamatnostadnem-20212027-gadam>
- Ministru kabinets. 2021f. *Par Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādņēm 2021.-2027.gadam*. 14.04.2021. Latvijas Vēstnesis. <https://likumi.lv/ta/id/322468-par-zinatnes-tehnologijas-attistibas-un-inovācijas-pamatnostadnem-20212027-gadam>
- Ministru kabinets. 2021g. *Par Digitālās transformācijas pamatnostādņēm 2021.-2027.gadam*. 07.07.2021. Latvijas Vēstnesis. <https://likumi.lv/ta/id/324715-par-digitalas-transformācijas-pamatnostadnem-20212027-gadam>
- Ministru kabinets. 2023. Latvijas Republikas Ministru kabineta veidojošo 14. Saeimas frakciju sadarbības līgums. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/media/16707/download?attachment>
- Ministru kabinets. 2024. *Ēnu ekonomikas ierobežošanas plāns 2024.-2027.gadam*. 25.01.2024. Latvijas Vēstnesis. <https://likumi.lv/ta/id/349352-enu-ekonomikas-ierobezosanas-plans-2024-2027-gadam>
- Ministru kabinets. 2025a. *Administratīvā sloga mazināšana*. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/administrativa-sloga-un-normativisma-mazinasana>

- Ministru kabinets. 2025b. *Valsts kancelejas funkcijas*. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/valsts-kanceleja>
- MIPEX. 2020. *Migrant Integration Policy Index. Latvia 2019*. Pieejams: <https://www.mipex.eu/latvia>
- Mishler, W., Rose, R. 2005. *What are the political consequences of trust? A test of cultural and institutional theories in Russia*. *Comparative political studies*, 38(9), 1050-1078.
- Moreira, A.C., Navaia, E.C., Ribau, C. 2022. *The importance of exploration and exploitation innovation in emerging economies*. *J. Open Innov Technol Mkt Complexity* 8 (3), 140. <https://doi.org/10.3390/joitmc8030140>
- Mueller, J., Stewart, M. G. 2016. *Chasing ghosts: The policing of terrorism*. Oxford University Press.
- Muktupāvela, R., Laķe, A. (Red.). 2018. *Dziesmu un deju svētki: tradīcijas anatomija*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Muktupāvela, R., Laķe, A. 2019. Comparative aspects of the Song and Dance Celebration of the Baltic countries in the context of nation-branding processes. *Heritage and Festivals in Europe*. Routledge. Taylor & Francis. 28-46.
- Nasdaq. 2025. *Baltijas Regulētais tirgus*. Pieejams: <https://nasdaqbaltic.com/statistics/lv/shares>
- Natário, M.M.S., Couto, J.P.A., Tiago, M.T.B. 2011 *Evaluating the determinants of national innovative capacity among European countries*. *Global Journal of Management and Business Research*, Vol. 11, No. 11.
- Nordhaus, W. D. 2019. *Climate change: The ultimate challenge for economics*. *American Economic Review*, 109(6), 1991-2014.
- North, D. C., Wallis, J. J., Weingast, B. R. 2009. *Violence and social orders: A conceptual framework for interpreting recorded human history*. Cambridge University Press.
- OECD. 2005. *Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*. OECD Publishing, Paris. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5889925/OSLO-EN.PDF>
- OECD. 2016. *OECD Taxonomy of Economic Activities Based on R&D Intensity*. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-taxonomy-of-economic-activities-based-on-r-d-intensity_5jlv73sqqp8r-en.html
- OECD. 2018. *Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition*. OECD Publishing. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/oslo-manual-2018_9789264304604-en.html
- OECD. 2019. *Managing National Innovation Systems*. OECD Publishing. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/managing-national-innovation-systems_9789264189416-en.html
- OECD. 2021. *Government at a Glance 2021*. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/2021/07/government-at-a-glance-2021_70df9612.html
- OECD. 2022a. *OECD Digital Economy Outlook 2022*. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-economy-outlook-2020_bb167041-en.html
- OECD. 2022b. *Financing Climate Action in Latvia: Opportunities and Challenges*. https://www.oecd.org/en/publications/2022/03/oecd-economic-surveys-latvia-2022_b5d06d6f.html
- OECD. 2023a. *OECD Employment Outlook 2023. Artificial Intelligence and the Labour Market*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/08785bba-en>
- OECD. 2023b. *Population projections*. Pieejams: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=POP PROJ#>

- OECD. 2023c. Strengthening the Innovative Capacity of the Public Sector of Latvia. OECD Public Governance Reviews. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/8d3102d9-en>.
- OECD. 2024a. *Global Trends in Government Innovation 2024: Fostering Human-Centred Public Services*. OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/c1bc19c3-en>
- OECD. 2024b. *Fiscal and economic consequences of a net-zero transition in Spain*. OECD Environment Working Papers. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/fiscal-and-economic-consequences-of-a-net-zero-transition-in-spain_b9136a37-en.html
- OECD. 2024c. *Miracle or Myth? Assessing the macroeconomic productivity gains from Artificial Intelligence*. OECD Artificial Intelligence Papers. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/miracle-or-myth-assessing-the-macroeconomic-productivity-gains-from-artificial-intelligence_b524a072-en.html
- Oficiālās statistikas portāls. 2024. *IRD081*. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitstabus/ird081-iedzivotaji-pec-dzimuma-un-vecuma>
- Oreopoulos, P., Salvanes, K. G. 2011. *Priceless: The nonpecuniary benefits of schooling*. Journal of Economic Perspectives, vol. 25, no. 1, 159-84.
- Our World in Data. 2024. *Civil society participation index, 2024*. Pieejams: <https://ourworldindata.org/grapher/civil-society-participation-index?region=Europe>
- Oxford Insights. 2024. *Government AI Readiness Index 2024*. Pieejams: <https://oxfordinsights.com/ai-readiness/ai-readiness-index/>
- Ozoliņa, Ž. (red.). 2021. *Iedzīvotāju drošības uztvere: ietekme uz drošības politikas veidošanu*. Rīga. ERGO (2022). ERGO Drošības Indekss.
- Parr, N. 2023. *Immigration and the prospects for long-run population decreases in European countries*. Vienna Yearbook of Population Research. Special issue on the causes and consequences of depopulation. Vol. 21: 181-210.
- Pārresoru koordinācijas centrs. 2020. *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027.gadam*. 06.07.2020. Latvijas Vēstnesis. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/media/15162/download?attachment>
- Pollitt, C., Bouckaert, G. 2017. *Public management reform: A comparative analysis – into the age of austerity*. Oxford University Press.
- Porter, M. E. 1990. *The competitive advantage of nations*. New York, NY: The Free Press.
- Porter, M. E. 2008. *On competition*. Harvard Business Press.
- Porter, M. E., Sakakibara, M. 2004. *Competition in Japan*. Journal of Economic Perspectives. 18(1), 27-50. doi: <https://doi.org/10.1257/089533004773563421>
- Portulans Institute. 2024. *Network Readiness Index 2024. Building a Digital Tomorrow: Public-Private Partnerships for Digital Readiness*. Pieejams: <https://download.networkreadinessindex.org/reports/data/2024/nri-2024.pdf>
- Pūķis, M. 2018. *Normatīvisma novēršanas ceļa karte*. Latvijas Pašvaldību savienība.
- Putnam, R. D. 2000. *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Putnam, R. D., Leonardi, R., Nanetti, R. Y. 1994. *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.

- Rajan, R. G., Zingales, L. 2003. *The great reversals: The politics of financial development in the twentieth century*. Journal of Financial Economics, 69(1), 5-50.
- Reiter, D., Stam, A. C. 2002. *Democracies at war*. Princeton University Press.
- Richter, Ch., Kraus, S., Brem, A., Durst, S., Giselbrecht, C. 2017. *Digital entrepreneurship: innovative business models for the sharing economy*. Creat Innov Manag 26:300-310
- Rivera, B., Currais, L. 2003. *The effect of health investment on growth: a causality analysis*. International Advances in Economic Research, 9(4), 312-323. <https://doi.org/10.1007/BF02296180>
- Rodrik, D. 2016. *Premature deindustrialization*. Journal of Economic Growth, 21(1), 1-33.
- Rodrik, D. 2018. *New technologies, global value chains, and developing economies*. NBER Working Paper, No. 25164.
- Roffia, P., Buccioli, A., Hashlamoun, S. 2023. *Determinants of life expectancy at birth: a longitudinal study on OECD countries*. International Journal of Health Economics and Management. 23:189-212.
- Rongved, G. F. 2025. *Introduction: A multiverse of European total defence*. In European Total Defence. Past, Present and Future, Routledge, 1-16.
- Rose, R., Shin, D. C. 2001. *Democratization backwards: The problem of third-wave democracies*. British journal of political science, 31(2), 331-354.
- Rugman, A. M., Oh, C. H., Lim, D. S. K. 2012. *The regional and global competitiveness of multinational firms*. Journal of the Academy of Marketing Science, 40(2), 2018-2235. doi: <https://doi.org/10.1007/s11747-011-0270-5>
- Rugman, A.M., D'Cruz, J. R. 1993. *The 'double diamond' model of international competitiveness: The Canadian experience*. Management International Review, 33, 17-39.
- Rungule, R., Mieriņa, I., Trapežņikova, I., Kārklīņa, I., Trapenciēre, I., Aleksandrovs, A. 2012. *Sabiedrības novecošana: sociālā aizsardzība, nevienlīdzība un darba tirgus riski*. Rīga: LU FSI.
- Rutzen, D. 2022. *Aid Barriers and the Rise of Philanthropic Protectionism*. International Journal of Not-for-Profit Law, 24(1).
- Saeima. 2010. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam*. 10.06.2010. Latvijas Vēstnesis. <https://www.mk.gov.lv/lv/media/15129/download?attachment>
- Saeima. 2019. *Diasporas likums: Latvijas Republikas likums*. 01.01.2019. Latvijas Vēstnesis. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/302998-diasporas-likums>
- Saez, E., Zucman, G. 2019. *The triumph of injustice: How the rich dodge taxes and how to make them pay*. W.W. Norton & Company.
- Sairmaly, F. A., 2023. *Human capital development and economic growth: A literature review on information technology investment, education, skills, and productive labour*. Jurnal Minfo Polgan, 12(1): 679-693. <https://doi.org/10.33395/jmp.v12i1.12491>
- Salgado, L., Triculescu, R.-M., Le Coz, C., Beirens, H. 2022. *Putting Migration Reintegration Programmes to the Test*. Brussels, Migration Policy Institute.
- Satversmes Sapulce. 1922. *Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas pamatlikums*. 15.02.1922. Latvijas Vēstnesis. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>

- Saunila, M., 2016. *Performance measurement approach for innovation capability in SMEs*. Int. J. Prod. Perform. Manag. 65 (2), 162-176. <https://doi.org/10.1108 / JHOM-09-2016-0165>
- Schwab, K. 2019. The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum.
- SIPRI. 2024. *Annual Review 2024*. Stockholm International Peace Research Institute. Pieejams: <https://www.sipri.org/sites/default/files/Annual%20Review%202024.pdf>
- Škuflić, L., Šokčević, S., Bašić, M. 2024. *Sustainable development and competitiveness: Is there a need for GCI reconstruction?* Innovative and Economics Research Journal, 12(1). <https://doi.org/10.2478/eoik-2024-0001>
- Smidchens, G. 2014. *The Power of Song: Nonviolent National Culture in the Baltic Singing Revolution*. Seattle and London: University of Washington Press.
- Smith, D.M., Langa, K. M., Kabeto, M.U., Ubel, P.A. 2005. Health, Wealth, and Happiness: Financial Resources Buffer Subjective Well-Being after the Onset of a Disability. Psychological Science, Vol. 16, No. 9, 663-666.
- Snowdon, B. 2011. *The growth and competitiveness of nations: Porter's contribution*. In R. Huggins, & H. Izushi, (Eds), *Competition, Competitive Advantage, and Clusters: the Ideas of Michael Porter*, Oxford University Press.
- Sobotka, T., Matysiak, A. 2022. "Diverse paths in family models in Europe. Population Studies, 76(2), 263-291.
- Stelmaszczyk, M. 2020. *How Absorptive Capacity and Organisational Learning Orientation Interact to Enable Innovation Capability? An Empirical Examination*. Entrepreneurial Business and Economics Review, 8(1), 7-32. <https://doi.org/10.15678/EBER.2020.080101>
- Stern, N., Stiglitz, J. E. 2022. The economics of immense risk, urgent action and radical change: Towards new approaches to the economics of climate change. Journal of Economic Methodology, 29(3), 181-216.
- Su, Y., Jiang, Q., Khattak, S.I., Ahmad, M., Li, H. 2021. *Do higher education research and development expenditures affect environmental sustainability? New evidence from Chinese provinces*. Environmental Science and Pollution Research, 28: 66656-66676. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-14685-w>
- Sulistyo, H., Ayuni, S., 2020. *Competitive advantages of SMEs: the roles of innovation capability, entrepreneurial orientation, and social capital*. Contaduría Adm. 65 (1), 1-18. <https://doi.org/10.22201/fca.24488410e.2020.1983>
- Syverson, C. 2011. What determines productivity? Journal of Economic Literature, 49(2), 326-365.
- Talmenssour, K. 2022. *La compétitivité des entreprises: revue de littérature, théories et modèles*. International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Management and Economics.
- Tax foundation. 2023. *International Tax Competitiveness Index 2023*. Pieejams: <https://taxfoundation.org/research/all/global/2023-international-tax-competitiveness-index/>
- Terk, E., Reid, A. 2011. *From State-Owned Enterprises to Innovation-Based Entrepreneurship: A Comparison of the Baltic States*. In book: *Estonian Human Development Report Baltic Way(s) of Human Development: Twenty Years On* (pp.31-40) Publisher: Eesti Koostöö Kogu https://www.researchgate.net/publication/312370516_From_state-owned_enterprises_to_innovation-based_entrepreneurship_a_comparison_of_the_baltic_states
- Ueffing, P., Zubeldia Razquin, M., Fabrizio, N. 2025. *The role of migration and fertility for the future size of the EU's population*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://data.europa.eu/doi/10.2760/8696792>

- United Nations Development Programme. 2024. *Human Development Index*. Pieejams: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
- United Nations. 2024. *World Population Prospects 2024*. Pieejams: <https://population.un.org/wpp/>
- Valsts kontrole. 2017. *Revīzijas ziņojums par klimata līdzekļu izmantošanas efektivitāti*. Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/vai-klimata-parmainu-samazinasanai-paredzeties-lidzekli-tiek-planoti-un-izlietoti-efektivi-un-atbilstosi-normativo-aktu-prasibam>
- Valsts kontrole. 2022a. *Revīzija par NEKP īstenošanas progresu un riskiem*. Pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/aktualitates/valsts-kontrole-turpinot-ka-lidz-sim-latvija-riske-nesasniegt-nekp-merkus-noteiktaja-termina>
- Valsts kontrole. 2022b. *Valsts pārvalde – “quo vadis”? Valsts pārvaldes reformā plānotais un sasniegtais*. Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29503-2AUhLznqrVyEDa94OM3Y7F7vBQTOBB1.pdf>
- Valsts kontrole. 2025. *Vai enerģētikas politikas pārvaldība nodrošinās ambiciozo mērķu sasniegšanu?* Pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/vai-energetikas-politikas-parvaldiba-nodrosinas-ambiciozo-merku-sasniegsanu>
- Van Ark, B. 2016. *The productivity paradox of the new digital economy*. International Productivity Monitor, 31, 3-18.
- Van Ark, B., O'Mahony, M., Timmer, M. P. 2008. The productivity gap between Europe and the United States: Trends and causes. *Journal of Economic Perspectives*, 22(1), 25-44.
- Van Wijk, D., Billari, F. C. 2024. *Fertility Postponement, Economic Uncertainty, and the Increasing Income Prerequisites of Parenthood*. *Population and Development Review*. Pieejams: <https://doi.org/10.1111/padr.12624>
- Vanags, E. 2007. *Valsts pārvaldes reformas ārvalstīs un Latvijā*. Rīga: Latvijas Statistikas institūts.
- VARAM. 2024a. *Digitālās desmitgades stratēģiskais ceļvedis Latvijai līdz 2030.gadam*. Informatīvais ziņojums. Pieejams: <https://eprasmes.lv/strategy/digitalas-desmitgades-strategiskais-celvedis-latvija/>
- VARAM. 2024b. *Mākslīgā intelekta attīstības likums*. Likumprojekts. Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/0a81b414-03dc-4773-99b3-d9cad5f0579d
- Varazzani, C., Hubble, C., Galassi, A., Koromilas, E., Chan, S., Trudinger, D. 2023. *Spotting the sludge: Behavioural audits to improve public services across countries*. Observatory of Public Sector Innovation (OPSI). Pieejams: <https://oecd-opsi.org/blog/behavioural-science-spotting-the-sludge/>
- Verdeș, C.A., Mironescu, A.A., Mazăre, M. 2024. The Impact of Digitalization on the Economic Performance of SMEs in the European Union: A 2022 Analysis. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, V. 18, 1. <https://doi.org/10.2478/picbe-2024-0291>
- Vial, G. 2019. *Understanding digital transformation: a review and a research agenda*. *J Strat Inform Syst* 28(2):118-144
- Vu, H. M. 2020. *A Review of Dynamic Capabilities, Innovation Capabilities, Entrepreneurial Capabilities and Their Consequences*. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7, 485-494. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no8.485>
- Warren, M. E. 2011. Civil society and democracy. In *The Oxford handbook of civil society*(pp. 377-390). Oxford University Press.

- WEF. 2022. The Global Competitiveness Report Special Edition 2022: Priorities for recovery and resilience. World Economic Forum.
- Whalley, J., Xiliang, Z. 2013. The contribution of human capital to China's economic growth. *China Economic Policy Review*, 2(1), 135-157. <https://doi.org/10.1142/S1793969013500015>
- WIPO. 2024a. *Global Innovation Index 2024 (GII)*. World Intellectual Property Organization. Pieejams: <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/en/gii-2024-results.html>
- WIPO. 2024b. World Intellectual Property Report: Making Innovation Policy Work for Development. World Intellectual Property Organization. Pieejams: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-944-2024-en-world-intellectual-property-report-2024.pdf>
- Wirtz, B.W., Weyerer, J.C., Heckerroth, J.K. 2022. *Digital disruption and digital transformation: A strategic integrative framework*. *Int J Innov Manage* 26(3):2240008
- World Bank. 2025. *Population estimates and projections*. Pieejams: <https://databank.worldbank.org/source/population-estimates-and-projections>
- World Economic Forum. 2024. *Top 10 Emerging Technologies of 2024*. Pieejams: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Top_10_Emerging_Technologies_of_2024.pdf
- World Energy Council. 2025. *World Energy Issues Monitor 2025*. Sk. 2025.gada martā. Pieejams: <https://www.worldenergy.org/transition-toolkit/issues-monitor>
- Wrange, J., Bengtsson, R. 2019. *Internal and external perceptions of small state security: the case of Estonia*. *European Security*, 28(4), 449-472. Pieejams: <https://doi.org/10.1080/09662839.2019.1665517>
- WWF/Mugasha, A. 2025. *Going beyond net zero*. Case study. Pieejams: <https://ikea.wwf.se/projects/going-beyond-net-zero/>
- Yeow, A., Soh, C., Hansen, R. 2017. *Aligning with new digital strategy: a dynamic capabilities approach*. *J Strat Inform Syst* 27(1):43-58
- Zanello, G., Fu, X., Mohnen, P., Ventresca, M. 2016. *The creation and diffusion of innovation in developing countries: a systematic literature review*. *Journal of Economic Surveys*, 30(5), 884-912. doi: <https://doi.org/10.1111/joes.12126>
- Zawislak, P.A., Alves, A.C., Tello-Gamarra, J., Barbieux, D., Reichert, F.M., 2012. *Innovation capability: from technology development to transaction capability*. *J. Technol. Manag. Innovat.* 7 (2), 14-25. <https://doi.org/10.4067/S0718-27242012000200002>
- Zobena, A., Tisenkopfs, T., Tabuns, A., Rasnača, L., Bela-Krūmiņa, B., Kalniņa, A., et.al. 2007. *Latvia. Human Hevelopment report. Human capital*. Rīga: LU SZF. https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/citi_projekti/human-capital.pdf
- Zula, K.J., Chermack, T.J. 2007. *Integrative literature review: Human capital planning: A review of literature and implications for human resource development*. *Human Resource Development. Review*, 6(3): 245-262. <https://doi.org/10.1177/1534484307303762>

PIELIKUMI

1. PIELIKUMS

Vērtību un aksiomu matrica

Pētījuma virzieni		Vērtības	Valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana	Latviešu valodas un kultūras vides saglabāšana un attīstība	Valsts iedzīvotāju labklājības pieaugums
		CIVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBA, VESELAS UN ZINĀŠANĀS BALSTĪTAS SABIEDRĪBAS VEIDOŠANA	DEMOGRĀFIJA UN ĢIMENES	Stabila demogrāfiskā situācija sekmē valsts pastāvēšanu, savukārt demogrāfisko attīstību nodrošina tautas ataudzes un migrācijas saldo līdzsvarotās izmaiņas iedzīvotāju skaita stabilizācijas interesēs.	Ģimenes vērtību nostiprināšana sekmē latviešu valodas, ES galveno sazināšanās valodu un minoritāšu valodu kultūras vides attīstību. Demogrāfijas jautājumu risināšana sekmē valodas nesēju skaita pieaugumu.
CIVĒKKAPITĀLA DIMENSIJAS	Civēkkapitāla attīstība un zināšanās balstīta sabiedrība ir valsts pastāvēšanas priekšnosacījums.		Latviešu valodas stiprināšana augstākajā īgltībā un zinātnē veicina civēkkapitāla identitāti. Viesstrādnieku piesaiste ir izaicinājums latviešu valodas un kultūras vides saglabāšanā un attīstībā.	Civēkkapitāla uzlabošana un zināšanās balstīta sabiedrības veidošana ir iedzīvotāju labklājības pieauguma pamats	
GLOBĀLĀS KONKURĒSPĒJAS STIPRINĀŠANA	IZMAKSU KONKURĒSPĒJA	Izmaksu konkurētspēja ir svarīgs priekšnoteikums valsts makroekonomiskās stabilitātes nodrošināšanai.	Izmaksu konkurētspēja ir svarīga straujāki ekonomikas izaugsmei, kas dod iespējas valsts budžetam vairāk resursus novirzīt latviešu valodas un kultūras vides attīstībai.	Konkurētspēja veicina izaugsmi un labklājību.	
	PRODUKTIVITĀTĒ BALSTĪTA KONKURĒSPĒJA	Produktivitāte ir valsts dzīvotspējas pamats, jo tā nosaka ekonomisko attīstību, sociālo stabilitāti un starptautisko konkurētspēju.	Augstā produktivitātē balstīta konkurētspējīga ekonomika ļauj saglabāt latviešu valodu, kultūru un tradīcijas nākamajām paaudzēm.	Produktivitātes palielināšana sekmē ilgtspējīgu ekonomikas attīstību un valsts iedzīvotāju labklājības pieaugumu.	
VALSTS TEHNOLOĢISKĀ UN DIGITĀLĀ ATTĪSTĪBA		Tehnoloģiskās intensitātes strukturālās izmaiņas, digitalizācija un mākslīgais intelekts veicina valsts nepārtrauktu mūsdienīgu transformāciju.	Tehnoloģiskā un digitālā attīstība ir izaicinājums un iespēja latviešu valodas un kultūras vides saglabāšanai un attīstībai.	Tehnoloģiju attīstība un digitālā transformācija ir iedzīvotāju labklājības pieauguma pamats	
INOVĀCIJU KAPACITĀTES PALIELINĀŠANA		Inovāciju stimulu un kapacitātes stiprināšana, palielinot izdevumus pētniecībai un attīstībai, veicina mūsdienīgas valsts veidošanu.	Inovācijas veicina konkurētspēju, izaugsmi un valsts kapacitāti ieguldit latviešu valodas un kultūras vides attīstībā.	Inovāciju kapacitātes palielināšana ir gatavens izaugsmes un labklājības virzītājspēks.	
VALSTS FINANŠU SISTĒMAS UN KAPITĀLA TIRGUS ATTĪSTĪBA	KAPITĀLA TIRGUS ATTĪSTĪBA	Kapitāla tirgus attīstība veicina valsts izaugsmi un iedzīvotāju iesaisti materiālo labumu radīšanas vadišanā un sadalē, kā arī stimulē valstij piederības sajūtu.	Kapitāla tirgus attīstība veicina izaugsmi, nodrošinot latviešu valodas un kultūras vidi.	Kapitāla tirgus attīstība veicina ekonomikas izaugsmi. Paaudzēs uzkrātās bagātības veicina labklājību.	
	VALSTS BUDŽETA UN NODOKĻU SISTĒMA	Valsts budžets ir valsts pastāvēšanas priekšnoteikums, jo nodrošina valsts funkciju veikšanu.	Valsts budžeta finansējums ir kritiski svarīgs avots un ietekmes instruments kultūras un valodas attīstībai. Globalizācijas un migrācijas ietekmē būs nepieciešams aizvien lielāks valsts finansējums kultūras aktivitātēm.	Budžets ir ekonomisko labumu pārdalīšanas mehānisms, kas samazina ienākumu nevienlīdzību, kura Latvijā ir salīdzinoši liela.	
VIDES ILGTSPĒJA UN KLIMATA PĀRMAIŅU MAZINĀŠANA		Vides uzlabošana, klimata pārmaiņu negatīvās ietekmes mazināšana un vietējo resursu izmantošana sekmē valsts ilgtspējīgu attīstību	Caur kultūrvīdi stiprināt izpratni, ka, saglabājot Latvijas dabu, var veicināt ilgtspējīgu attīstību. Informācija latviešu valodā par vides un klimata pārmaiņām veicina klimata problēmu izpratni un apzināšanos.	Vides ilgtspējai un klimata pārmaiņu mazināšanai paredzētais Latvijas un ES finansējums ir iespēja jaunu biznesa nišu attīstībai, veicinot ekonomisko aktivitāti un valsts konkurētspēju, kā arī uzlabojot iedzīvotāju dzīves kvalitāti un labklājību drošā vidē.	
ĀRĒJĀS UN IEKŠĒJĀS DROŠĪBAS STIPRINĀŠANA		Ārējās un drošības politikas īstenošana, kas balstīta nacionālajās interesēs un ciešā sadarbībā ar ES un NATO, nodrošina valsts pastāvēšanu. Konsekventa drošības un aizsardzības sistēmas modernizācija, armijai sadarbojoties ar sabiedrību, ir valsts nepārtrauktības priekšnosacījums.	Valsts drošības stratēģijā jāiekļauj Latvijas valsts identitātes aspekti, lai mazinātu ārējo un iekšējo apdraudējumu riskus valodai un kultūrai. Vienota latviskā kultūrvide ir Latvijas drošības garants.	Drošas un modernas aizsardzības infrastruktūras veidošana un aizsardzības industrijas attīstība veicina izaugsmi un labklājību.	
PUBLISKĀS PĀRVALDES EFEKTIVITĀTE		Publiskās pārvaldes strukturālas, institucionālas un pārvaldības snieguma izmaiņas veicina vienkāršas, efektīvas, uz cilvēku centrētas valsts veidošanu.	Latviskā kultūras daudzveidība un valsts valodas cieņa ikvienā valsts administratīvajā teritorijā.	Efektīva publiskā pārvalde vairo uzticēšanos un pārliecību par valsts spēju veidot tādas rīcīpolitikas, kas nodrošina apstākļus un rada priekšnoteikumus iedzīvotāju drošībai un labklājības pieaugumam.	
PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS ATTĪSTĪBA		Pilsoniskās sabiedrības noturībspējas stiprināšana palielina cilvēku līdzdalību lēmumu pieņemšanas un rīcīpolitiku ieviešanas procesos, kā arī veicina izpratni par dažādu rīcīpolitiku ietekmi (piem., klimata pārmaiņas) uz sabierību kopumā.	Caur iesaisti latviešu kultūrvīdē tiek stiprināta mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos. Profesionālās terminoloģijas attīstība un lietojums latviešu valodā rīcīpolitikās veicina Latvijas valsts identitātes saglabāšanu.	Pilsoniskās sabiedrības iesaiste rīcīpolitiku veidošanā palielina uzticēšanos valstij un valsts spēju īstenot tādas politikas rīkus, kas veicina iedzīvotāju drošību un labklājību.	

2. PIELIKUMS

Matrica scenāriju veidošanai

Scenāriju izejas dati/pienēmumi	Pasaules tendences	Ārējie riski	Latvijas tendences	Iekšējie riski	Mērķi 2050	Uzdevumi	Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvērztu mērķu un uzdevumu sasniegšanai	Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)	KPI (Key Performance Indicators) indikativā [1], ja iespējams	
CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBA, VESELĪBAS UN ZINĀŠANĀS BALSTĪTĀS SABIEDRĪBAS VEIDOŠANA	DEMOGRĀFIJA UN ĢIMENES	Demogrāfisko attīstību pasaulē un īpaši ES raksturo iedzīvotāju pieauguma tempu samazināšanās, dzimstības samazināšanās un iedzīvotāju sastāva novecošana, palielinoties urbanizācijai, iedzīvotāju mobilitātei un aktīvās dzīves ilgumam.	Ģeopolitiski satricinājumi, reprodūktīvās veselības un labklājības apdraudējumi ekonomisko krīžu, pandēmiju un vides faktoru rezultātā arī turpmāk var ietekmēt ģimeņu stabilitāti un līdzsvarotu Latvijas demogrāfisko attīstību.	Iedzīvotāju sastāva un darbaspēka novecošanas, kā arī depopulācijas tendenci turpināšanās, tai skaitā iedzīvotāju skaita samazināšanās un novecošanās, salīdzinoši augsta mirstība, negatīvs dabiskais pieaugums un negatīvs migrācijas saldo, liek pastiprināti pievērsties demogrāfiskās attīstības kvalitatīviem faktoriem – veselībai, izglītībai, profesionālo prasmju papildināšanai, racionālam iedzīvotāju un darbaspēka izvietojumam.	Dzimstības samazināšanās un emigrācija izraisa depopulāciju un darbaspēka novecošanos, palielina demogrāfisko slodzi ar pensijas riskus pensiju sistēmas ilgtspējai. Iedzīvotāju sastāva novecošana, ko sekmē arī mūža ilguma pieaugums, palielina pieprasījumu pēc veselības, sociālās aizsardzības un aprūpes pakalpojumiem, pastiprinot slogu valsts budžeta izdevumiem. Depopulācija rada riskus un izaicinājumus izglītības sistēmas attīstībai un nodrošinājumam ar darbaspēku atbilstoši darba tirgus pieprasījumam.	Apturēt depopulāciju, panākt ilgtspējīgu darbaspējīgu iedzīvotāju slodzi, tai skaitā pensijas vecuma iedzīvotājiem.	1. Palielināt bērnu kā vērtības pieaugumu kopējā mājāsaimniecību vērtību skalā; 2. Panākt mājāsaimniecību ar bērniem ienākumu atšķirību samazinājumu salīdzinājumā ar mājāsaimniecībām bez bērniem; 3. Samazināt demogrāfisko slodzi ar pensijas vecuma iedzīvotājiem, palielinot nodarbinātību, sekmējot remigrāciju un darbaspēka piesaisti atbilstoši tautsaimniecības attīstības prioritātēm; 4. Veikt pasākumus priekšlaicīgas un novēršamas mirstības samazināšanai un veselīga dzīvesveida popularizēšanai, lai tuvtos izlīdzināt Latvijas atpalikšanu no Eiropas Savienības vidējā paredzamā iedzīvotāju mūža ilguma; 5. Panākt depopulācijas apturēšanu vai mazināšanu, sabalansējot iedzīvotāju migrācijas saldo, un stiprinot cilvēkkapitāla izaugsmi.	1. Bērnu un daudz bērnu ģimenes vērtības popularizēšana kopējā mājāsaimniecības vērtību skalā sabiedriskos medijos, valsts un pašvaldību institūcijās; 2. Bērnu un ģimenes pabalstu regulāra indeksācija; 3. Apstākļu nodrošināšana ģimenēm ar maziem bērniem, lai bērnu vecāki ātrāk iekļautos darba tirgū; 4. Lai nodrošinātu dažādu ministriju pārziņā esošu demogrāfijas un ģimenes politikas pasākumu realizācijas koordināciju, valdībā izveidot ministra prezidenta biedra amatu; 5. Sabiedrības veselības, t.sk. mātes un bērna veselības, pasākumu realizācija, nostiprinot profilaksi un veselības aprūpes kvalitāti; 6. Regulāri noteikt un pārskatīt kvalificēta un mazvaldību darbspēka piesaistes kvotas pa saimnieciskās darbības veidiem.	1. Atbalsts jaunām ģimenēm un ģimenēm ar bērniem mājokļa būvniecībā vai iegādē; 2. Pašvaldību un privāto pirmsskolas izglītības iestāžu tīkla attīstība, nodrošinot to optimālu teritoriālu izvietojumu; 3. Attīstīt privāto sava un piesaistīto 1-2 bērnu aprūpi ģimenēs, kuras to vēlas un kurām ir atbilstoši mājokļa apstākļi – gadjūmos, ja nav vietas pirmsskolas bērnu iestādēs vai vecāki dažādu apstākļu dēļ to vēlas (sarakms no bērnu vecākiem un pašvaldībām); 4. Noteiktu specialitāšu sagatavoto ārstu un māsu skaita palielināšana, studiju līgumos paredzot noteiktu laika periodu iziet praksi un strādāt vietās, kur ir to deficīts vai gaidāma paaudžu nomaņa; 5. Remigrācijas atbalsta personāla, pašvaldību un darba devēju iesaiste darbaspēka kvotās ieradušos nodrošinājumā ar mājokli.	1. Summārais dzimstības koeficients X.X dzimušie; 2. Jaundzimušo zēnu un meiteņu paredzamais mūža ilgums XX.X / XX.X gadi; 3. Veselīgi nodzīvotie mūža gadi virriešiem un sievietēm XX.X / XX.X gadi; 4. Mājāsaimniecības ar laulātajiem, kopdzīves partneriem, tēvu vai māti ar diviem un vairāk bērniem īpatsvars kopējā mājāsaimniecību skaitā XX.X%; 5. Darbspēka skaita piesaistes kvotas, kopā un pa saimnieciskās darbības veidiem XXXX cilv.
	CILVĒKKAPITĀLA DIMENSIJAS	Cilvēkkapitāla attīstībai pasaules mērogā ir daudzveidīgas tendences, atkarībā no valsts attīstības līmeņa. Attīstītājās valstīs būtiski palielinās cilvēkkapitāla loma produktivitātes kāpināšanai. Tas lielā mērā ir saistīts ar izglītības un veselības kvalitātes paaugstināšanu un citiem cilvēka dzīves kvalitātes aspektiem.	Cilvēkkapitāla attīstību ierobežo pasaules ekonomiskās norises, tai skaitā militārie konflikti.	Cilvēkkapitāla pieejamību Latvijā ietekmē negatīvās demogrāfiskās tendences. Īpaši Latvijā situācijā cilvēkkapitāla attīstību pasliktina augstais emigrācijas līmenis un talantu aizplūšana. Lai sekmētu cilvēkkapitāla attīstību, Latvijā ir īstenotas vai sāktas vairākas reformas, kuru pozitīvo ietekmi uz kopējo produktivitātes līmeni var sagaidīt tikai vidējā vai ilgtermiņā.	Straujo zinātnes un tehnikas sasniegumu un augstas tehnoloģijas laikmetā zināšanas un prasmes novoco arvien ātrāk, tādēļ pastāvīgi nepieciešams (un tas ir risks) tās pilnveidot un uzlabot, kā arī apgūt jaunās zināšanas un prasmes, lai spētu konkurēt darba tirgū. Galvenie Latvijas riski saistāmi ar darbaspēka novecošanos un darba roku trūkumu. Darbspēka novecošanās tendences visvairāk ietekmēs vidējās kvalifikācijas darbaspēka pieejamību, jo īpaši tādās nozarēs kā transporta pakalpojums un uzglabāšana, būvniecība, apstrādes rūpniecība, kā arī lauksaimniecība un tirdzniecības nozarēs. Tāpat darbaspēka nepietiekamība var veidoties nozarēs, kurās sagaidāms nozīmīgs augstākās kvalifikācijas darbaspēka pieprasījuma pieaugums – profesionālos, zinātniskos un tehniskos pakalpojumus un informācijas pakalpojumus, jo īpaši STEAM jomās.	Sasniegt cilvēkkapitāla kvantitātes un kvalitātes pieaugumu, uzlabojot izglītības, veselības un citus dzīves kvalitātes rādītājus	1. demogrāfijas, t.sk. migrācijas jautājumu risināšana; 2. izglītības pieejamība; 3. izglītības kvalitātes paaugstināšana visos līmeņos, jo īpaši STEM jomās; 4. pār kvalifikācijas paaugstināšana visas dzīves garumā; digitālo prasmju palielināšana sabiedrībai kopumā 5. ekonomiski neaktīvās sabiedrības daļas plašāka iesaiste darba tirgū; 6. veselības aprūpes pieejamība un kvalitāte pilnvērtīgam darba mūžam.	Cilvēkkapitāls veidojas pakāpeniski, kā arī mainās laika gaitā un tā attīstībai ir nepieciešami nepārtraukti ieguldījumi gan no paša cilvēka, gan sabiedrības (ģimenes, darba devēja, valsts u.c.). Ieguldījumi izglītībā, veselības nodrošināšanā, migrācijā un citi līdzīga veida izdevumi tiek izdarīti ar mērķi, nodrošināt papildus ienākumus nākotnē. Lai saņemtu augstāku darba samaksu, strādājošie uzkrāj cilvēkkapitālu – zināšanas un prasmes, ko iegūst izglītojot. Nepieciešamas aktivitātes: 1. Normatīvā regulējuma pilnveidošana, paredzot darba drošības instruktažu un veselības stāvokļa pārbaudes visām nodarbinātības formām (pamatdarbā, papildu darbā nodarbinātājiem, pašnodarbinātājiem); 2. Arodslimību, hronisko slimību, traumu un nelaimes gadījumu profilakses lomas palielināšana veselīgu un aktīvo dzīves gadu pagarināšanai; 3. Palielināt budžeta finansējumu valsts dibinātajās un privātajās akreditētās izglītības institūcijās STEM jomu specializācijai apguvei. STEM speciālistu deficīta aizpildīšana, piesaistot tos no ārvalstīm remigrācijas rezultātā un kvotu ietvaros; 4. Pieaugušo izglītības piedāvājuma palielināšana tautsaimniecības attīstībai pieprasītajās jomās; normatīvās bāzes pilnveidošana pieaugušo iesaistei valsts un privātajās izglītības institūcijās; 5. Iedzīvotāju un reģistrēto bezdarbnieku valsts valodas un ES oficiālo valodu apguves sekmēšana tautsaimniecībā un noteiktā teritorijā deficīto amatu vietu aizpildīšanai; 6. Doktorantu sagatavošanas pilnveidošana augstākajā izglītībā sasaistē ar prioritāro zinātnisko tēmu finansējumu; doktorantūras skolu nodrošinājuma palielināšana un pēcdoktorantu piesaistes pasākumu pilnveidošana akadēmiskās darbības un inovāciju ieviešanas nodrošināšanai tautsaimniecībā; 7. Valsts, pašvaldību un privāto finansējuma piesaiste un integrācija tautsaimniecībā un teritoriāli deficīto zināšanu, prasmju un nepieciešamo amatu vietu nodrošināšanai.	Iespējotāji: 1. Izglītība un apmācība – Nodrošina darbiniekiem iespējas iegūt jaunās prasmes un zināšanas, kas nepieciešamas viņu lomu veikšanai un organizācijas attīstībai; 2. Līderība un vadība – Labi vadītāji veicina darbinieku attīstību, motivāciju un iesaistīšanos, kas veicina cilvēkkapitāla izmantošanu; 3. Organizācijas kultūra un vērtības – Veido vidi, kas atbalsta inovācijas, sadarbību un mācīšanās procesus, kas ir būtiski cilvēkkapitāla attīstībai; 4. Motivācija un atbildība – Motivējoši atbildības mehānismi un atzinība var palīdzēt darbiniekiem pilnībā izmantot savu potenciālu; 5. Karjeras attīstības iespējas – Skaidri izveidota karjeras izaugsmes ceļi palīdz cilvēkiem redzēt, kā viņi var attīstīties organizācijā; 6. Tehnoloģijas un rīki – Mūsdienīgas tehnoloģijas un instrumenti, kas atvieglo darbinieku iesaisti darbu, palīdz viņiem kļūt efektīvākiem un produktīvākiem.	Galvenais rādītājs: nodarbināto iedzīvotāju skaits, tūkst.; Citi iespējamie rādītāji, kas raksturo cilvēkkapitāla esošo stāvokli, attīstību un izmantošanas efektivitāti: 1. Darba ražīgums (produktivitāte); 2. Ekonomiskās aktivitātes līmenis, %; 3. Bezdarba līmenis, %; 4. Iedzīvotāju skaits ar augstāko izglītību; 5. STEM jomu absolventu skaits (īpatsvars) augstākajā ceļi palīdz cilvēkiem redzēt, kā viņi var attīstīties organizācijā; 6. Iedzīvotāju iesaiste pieaugušo izglītībā; 7. Veselīgi nodzīvotie gadu skaits vai paredzamais mūža ilgums.

Scenāriju izejas dati/pielēmumi	Pētījuma virzieni	Pasaules tendences	Ārējie riski	Latvijas tendences	Iekšējie riski	Mērķi 2050	Uzdevumi	Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanai	Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)	KPI (Key Performance Indicators) indikatīvi[1], ja iespējams
GLOBĀLĀS KONKURĒSPĒJĀS STIPRINĀŠANA	IZMAKSU KONKURĒSPĒJĀ	Izmaksu konkurētspēja, kas atspoguļo valsts spēju piedāvāt preces un pakalpojumus par konkurētspējīgām cenām, ir būtisks faktors globālajā ekonomikā. Pēdējo gadu tendences liecina, ka ražošanas izmaksas strauji palielinās. Izmaksu konkurētspēju pasaulē ietekmē darbspēka izmaksas, enerģijas un citu izejvielu cenas. Globālajos tirgos mainās izmaksu konkurētspējas nozīme, un arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta necenu faktoriem, kā produktu kvalitātei, inovācijām un zīmola.	Izmaksu konkurētspējas nozīmīgi riski ir energoresursu un izejvielu cenu svārstības (izejvielu deficīts), ģeopolitiskie konflikti, tirdzniecības kari, klimata pārmaiņas, stingrākas ilgtspējības prasības u.c. faktori.	Pandēmijas izraisītās krīzes rezultātā ir palielinājusies plaša starp darbspēka un produkcijas vienības darbspēka pieaugumu. Latvijas eksporta tirgus daļas dinamika palēninās.	Aug izmaksu konkurētspējas vājināšanās riski, par ko liecina reālā efektīvā valūtas kursa un produkcijas vienības darbspēka nominālās izmaksas pieaugums. Darbspēka un ražošanas izmaksas pieaug straujāk nekā tirdzniecības partnervalstīs, kas var vājināt Latvijas ražotāju izmaksu konkurētspēju globālajos tirgos. Samazinoties konkurētspējai ārpus grūtāk būs Latvijas eksportētājiem konkurēt ārējos tirgos, un tas atstās ietekmi uz izaugsmes tempiem un iedzīvotāju labklājību.	Darbspēka izmaksu un produktivitātes dinamikas sabalansētība.	1. Sasniegt Latvijas preču eksporta izsmalcinātību, palielinot to produktu daļu, kuru konkurences priekšrocības un pozīcija globālajos tirgos balstītos kvalitatīvos faktoros nevis zemās izmaksās un cenu konkurētspējā; 2. Panākt kardinālas ekonomikas strukturālās izmaiņas, kas virzītas uz zināšanās balstītu izaugsmi un jaunu konkurētspējas priekšrocību attīstīšanu; 3. Sekmēt inovācijas un jaunu tehnoloģiju izplatību; 4. Palielināt resursu izmantošanas efektivitāti; 5. Nodrošināt produktīviem uzņēmumiem labvēlīgu uzņēmējdarbības vidi.	Lai stiprinātu izmaksu konkurētspēju ekonomikā kopumā, nepieciešamas vairākas politikas aktivitātes, kas veicina efektivitāti, inovācijas un ilgtspējīgu attīstību: 1. Infrastruktūras attīstība: Investīcijas transporta, loģistikas, enerģētikas un digitālajā infrastruktūrā, lai samazinātu izmaksas un uzlabotu piekļuvi tirgiem un resursiem; 2. Izglītības un prasmju attīstība: Politikas, kas veicina izglītību un mūžizglītību, lai attīstītu digitālās un tehniskās prasmes, kas palīdz palielināt darba produktivitāti un konkurētspēju; 3. Atbalsts inovācijām un R&D: Valsts ieguldījumi pētniecībā un attīstībā (R&D), kā arī nodokļu atvieglojumi un subsīdijas, kas veicina uzņēmumus radīt jaunas tehnoloģijas un risinājumus; 4. Konkurences veicināšana: Politikas, kas atbalsta konkurences pieaugumu tirgos, samazina monopolu un veicina uzņēmējdarbības brīvību, tādējādi veicinot efektivitāti un izmaksu samazināšanu; 5. Regulējuma atvieglošana: Birokrātijas mazināšana, vienkāršotās procedūras un efektīvs administratīvais regulējums, kas atvieglo uzņēmumu darbību un samazina izmaksas; 6. Zaļās ekonomikas politikas: Ilgtspējīgas resursu izmantošanas veicināšana un atbalsts ilgtspējīgām tehnoloģijām, kas palīdz samazināt izmaksas un veicina vides aizsardzību; 7. Atbalsts mazajiem un vidējiem uzņēmumiem (MVU): Politikas, kas veicina MVU piekļuvi finansējumam, tirgiem un inovācijām, ļaujot tiem konkurēt un palielināt efektivitāti; Šīs politikas aktivitātes palīdz radīt konkurētspējīgu ekonomisko vidi, veicinot uzņēmumu attīstību, samazinot izmaksas un uzlabojot kopējo ekonomikas efektivitāti.	Izmaksu konkurētspējas stiprināšanai ekonomikā kopumā svarīgi iespējotāji ir: tehnoloģiju attīstība, inovācijas un automatizācija, kas palielina produktivitāti un samazina izmaksas. Tāpat nozīmīga ir izglītība un darbinieku prasmju attīstība, kas uzlabo efektivitāti, kā arī infrastruktūras uzlabošana, kas samazina loģistikas izmaksas. Konkurences veicināšana, regulējums, tirgus liberalizācija un atbalstoša politika palīdz uzņēmumiem samazināt cenas un uzlabot efektivitāti. Investīcijas pētniecībā, resursu efektīva izmantošana un piegādes ķēžu optimizācija arī veicina izmaksu samazināšanu un ekonomikas konkurētspējas uzlabošanu.	Galvenais rādītāji: darbspēka izmaksu un produktivitātes dinamikas sabalansētība (ULC dinamika); Citi: 1. Eksporta tirgus daļa pasaulē; 2. Resursu produktivitāte (Total resource productivity).
	PRODUKTIVITĀTĒ BALSTĪTĀ KONKURĒSPĒJĀ	Globālās izaugsmes tempi (izņemot cikliskos kāpumus un kritumus) ir nepārtraukti palēninājušies, kā galvenais iemesls ir lēnāka produktivitātes dinamika. Pasaule kopējais produktivitātes pieauguma temps ir palēninājies. Šī tendence ir vērojama kopš 20. gadsimta 90. gadiem, un pēc 2007. gada globālās finanšu krīzes tā kļuvusi īpaši izteikta.	Produktivitātes palielināšanas izredzes būtiski ierobežo pasaules ekonomiskās norises, tai skaitā militārie konflikti, protekcionisms, tirdzniecības barjeras u.c.	Produktivitātes dinamika Latvijā kopš 90.-gadu vidus ir bijusi strauja, pārsniedzot ES vidējos pieauguma tempus un tādējādi nodrošinot produktivitātes plaiss samazināšanos ar ES valstīm. Tomēr produktivitātes dinamika Latvijā ir bijusi svārstīga, it īpaši pēdējos desmit gados. To ir ietekmējuši globālā finanšu krīze, Covid-19 pandēmija un Krievijas nepamatotais iebrukums Ukrainā. Lai arī produktivitātes pieauguma tempi Latvijā ir straujāki nekā vidēji ES, produktivitātes plaiss joprojām saglabājās liela. Produktivitātes konverģences dinamikas palēnināšanās liecina par "produktivitātes slazdu", kura pārvarēšanai ir nepieciešams paātrināt strukturālās reformas un būtiski uzlabot inovatīvos risinājumus.	Lēnā ekonomisko reformu gaita, finansējuma nepietiekamība inovāciju veicināšanai, jauno tehnoloģiju ieviešanai u.c. Nemainoties ekonomiskai struktūrai par labu vidējas un augstas tehnoloģijas nozarēm, Latvija nespēj pārvarēt "produktivitātes slazdu" un tuvošanos ES vidējam labklājības līmenim.	Sasniegt ES valstu vidējo produktivitātes līmeni.	Cilvēkkapitāla, tehnoloģiju un digitalizācijas, inovācijas, kā arī izmaksu konkurētspējas sadaļās definētie uzdevumi.	1. Produktivitāti veicinošās fundamentālās aktivitātes ir saistītas ar ieguldījumiem cilvēkkapitālā, investīcijām un kapitāla intensitātes palielināšanu, spēju iekļauties globālās vērtību ķēdēs un eksporta potenciāla palielināšanu, inovācijām, jaunu produktu, pakalpojumu un metožu izstrādi, u.c.; 2. Produktivitātes pieaugumam arvien vairāk būs jābalstās uz zinātnes ietilpīgām darbībām, kuru ipatsvars ekonomikā šobrīd ir mazs; 3. Latvijas vājākais punkts ir inovācijas, kam nepieciešami ieguldījumi pētniecībā un izstrādē, kā arī cilvēku zināšanu un prasmju pilnveidošanā; 4. Būtiska nozīme produktivitātes palielināšanai ir ražošanas procesa organizēšanai un vadībai, ražošanas specializācijai un koncentrācijai, infrastruktūras pieejamībai, kā arī starpnozaru horizontālo un vertikālo saikņu izveidei; 5. Ir nepieciešama ražošanas modernizācija, esošo tehnoloģiju pilnveidošana un jauno tehnoloģiju ieviešana. Pārmaiņu sniegums kopējā produktivitātes līmeņa paaugstināšanā lielā mērā ir atkarīgs no resursu pārdales no zemākās uz augstākās produktivitātes nozarēm, kā arī uz nozarēm ar straujāku produktivitātes dinamiku; 6. Kā katalizators straujākām pārmaiņām ir digitalizācijas, mākslīgā intelekta, zaļo tehnoloģiju un aizsardzības nozares attīstība; 7. Politikas veidotāji nedrīkst aizmirst „vecās” problēmas, kā, piemēram, infrastruktūras nepilnības, reģionu krāsmas atšķirības, sociālā nevienlīdzība, u.c. 8. Produktivitātes un konkurētspējas paaugstināšanai ir nepieciešami savstarpēji saskaņoti pasākumi dažādās jomās – spēcīgs sniegums vienā jomā nevar kompensēt vāju veikumu citā.	Produktivitātes palielināšanai ekonomikā nepieciešamie iespējotāji (enableri) ietver tehnoloģiju attīstību, piemēram, intelektu, kas uzlabo ražošanas efektivitāti, kā arī izglītības un prasmju attīstību, kas veicina darba spēka produktivitāti. Uzlabota infrastruktūra, konkurences veicināšana, pētniecība un attīstība (R&D), uzņēmējdarbības atbalsts un piekļuve globālajiem tirgiem arī palīdz palielināt efektivitāti. Turklāt, ilgtspējīga resursu izmantošana un efektīva enerģijas pārvaldība samazina izmaksas un uzlabo produktivitāti.	Produktivitāte uz 1 iedzīvotāju vai % no ES vidēj.

Scenāriju izejas dati/pielēmumi Pētījuma virzieni	Pasaules tendences	Ārējie riski	Latvijas tendences	Iekšējie riski	Mērķi 2050	Uzdevumi	Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanai	Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)	KPI (Key Performance Indicators) indikativ[1], ja iespējams
VALSTS TEHNOLOĢISKĀ UN DIGITĀLĀ ATTĪSTĪBA	Pasaulē notiek strauja tehnoloģiskā un digitālā attīstība, mākslīgā intelekta ieviešana maina attīstības paradigmu. ES tehnoloģiskā attīstība atpaliek no ASV un citām attīstītām valstīm.	Valsts tehnoloģisko un digitālo attīstību ierobežo pasaules ekonomiskās norises, tai skaitā militārie konflikti, protekcionisms, tirdzniecības barjeras u.c. Palielinās kibernetikas riski. Tarifu kari sadārdzinās tehnoloģiju pārnesi un digitālos pakalpojumus.	Latvijā ir izveidojusies digitālā plaša starp pilsētu un laukiem. Lielai daļai Latvijas iedzīvotāju trūkst digitālo pamatprasmju, kas viņiem liedz efektīvi lietot internetu. Digitālo tehnoloģiju integrācija uzņēmumos ir krievi zem ES vidējā līmeņa. Kopumā Latvijas sabiedrība nav pilnībā gatava ekonomikas digitālam izrīvēnam. Latvijā ir viens no augstākajiem iedzīvotāju ipatsvaram dažādās vecuma grupās, kuriem ir zems vispārējo digitālo prasmju līmenis. Tas rada ne tikai digitālo prasmju nepietiekamību darba tirgū, bet arī kopumā kavē plašāku digitālo tehnoloģiju ienākšanu uzņēmumos.	Lēnā ekonomisko reformu gaita, finansējuma nepietiekamība digitalizācijas un jauno tehnoloģiju ieviešanai, digitālo prasmju lēnā apgūšana.	Sasniegt ES līderus digitalizācijas un tehnoloģiskās attīstības jomā.	1. Nozaru strukturālās pārmaiņas par labu augsto tehnoloģiju nozarēm; 2. Uzņēmumu digitalizācijas pakāpes paaugstināšana; 3. Mākslīgā intelekta iespēju plašāka izmantošana; 4. Publisko pakalpojumu digitalizācija; 5. Intelektuālā ipašuma tiesību jomas sakārtošana; 6. Datu drošība un datu pieejamība.	Sabiedrības digitālo prasmju palielināšanas aktivitātes, specifiski orientējoties uz katru mērķa grupu, lai novērstu nevienlīdzības risku nākotnē. Jāizstrādā visaptveroša uzņēmumu digitalizācijas stratēģija. Nepieciešams pastāvīgs dialogs ar uzņēmējiem par jaunāko tehnoloģiju attīstību un digitālās ekonomikas ietekmi uz to darbību. Politiku veidotājiem jāapzinās, ka ir jomas, kur ir ierobežotas iespējas piemērot jaunus biznesa modeļus. Pašreizējie regulatīvie modeļi ir bāzēti uz institucionālo ietvaru, savukārt uzņēmēji savā darbībā bāzējas nevis uz institucionālajiem ietvariem, bet uz konkrētām funkcijām. Būtiski strukturālo politiku virzieni ir intelektuālā ipašuma tiesību jomas sakārtošana (datu sniedzējiem jāpaliek to turētājiem, platformas pašas par sevi ir tirgū, regulatīvais ietvars platformām, pieeja infrastruktūrai), jaunās nodarbinātības formas, starptautiskā sadarbība, ipaši attiecībā uz digitālās ekonomikas aplikšanu ar nodokļiem, datu analīze un procesu mērīšana. Svarīgs priekšnoteikums MI attīstībai ir prasmju palielināšana, tai skaitā ar efektīvām pārkvalifikācijas programmām, digitālās infrastruktūras un piekļuves datiem uzlabošana un konkurences nodrošināšana tirgū. MI nevar aplūkot neatkarīgi no drošības, datu aizsardzības, privātuma un datu iznīcināšanas jautājumiem, kā arī no neirozinātnes, mākoņdatošanas un kvantu skaitļošanas aspektiem. Ētiskā dimensija un vadlīnijas atbildīgai MI izmantošanai ir jāklūst par būtisku valsts stratēģijas sastāvdaļu.	Iespējotāji ietver vairākus faktoros, kas veicina inovāciju un tehnoloģiju attīstību. Starp galvenajiem iespējotājiem ir skaidra digitālā stratēģija, piemērota regulējuma un tiesiskās vides nodrošināšana, piekļuve ātram internetam un modernai infrastruktūrai, kā arī investīcijas kibernetikā un datu aizsardzībā. Digitālās prasmes attīstība, izglītība, atbalsts jauniem uzņēmumiem un inovācijām, kā arī sabiedrības pieņemšana un iekļaušana ir būtiski, lai veicinātu tehnoloģiju attīstību. Sadarbība ar starptautiskām organizācijām un citiem reģioniem palīdz dalīties ar tehnoloģijām un zināšanām, veicinot valsts digitālās transformācijas procesu.	Galvenais rādītājs: augsto tehnoloģiju nozaru ipatsvars, %; Citi: 1. Uzņēmumu robotizācijas līmenis; 2. MVU digitalizācijas intensitāte – uzņēmumu skaits, kam ir digitālās tehnoloģijas vismaz bāzes līmenis; 3. Digitālo tehnoloģiju ieviešana uzņēmumos – uzņēmumu skaits, kas lieto mākonksaitļošanas, lielo datu, MI tehnoloģijas; 4. Digitālie publiskie pakalpojumi; 5. Atvērto datu kopu skaits.
INOVĀCIJU KAPACITĀTES PALIEĻINĀŠANA	Inovāciju kapacitāte aug, bet to izplatīšana un pārnese ir salīdzinoši lēnā nekā iepriekšējā desmitgadē, pastāv ģeogrāfiskā sadrumstalotība. ES konkurētspēja ir un būs atkarīga no jauno izgudrojumu izmantošanas industrijā, kā arī no iespējas būtiski palielināt izdevumus pētniecībai, koncentrējoties uz stratēģiskām prioritātēm, revolucionāriem fundamentāliem pētījumiem, inovācijām un zinātnisko izcilību, piesaistot pētniekus arī no citām valstīm.	Inovāciju kapacitātes palielināšanu būtiski ierobežo pasaules ekonomiskās norises, tai skaitā militārie konflikti, protekcionisms, tirdzniecības barjeras u.c. Inovāciju jomā ES joprojām atpaliek no ASV, it ipaši augsto tehnoloģiju jomā un pastāv risks, ka plaša pieaugums, ja neizdosies stiprināt saikni starp zinātni, tehnoloģijām un industriju.	Inovāciju aktivitāte Latvijā ir nepietiekama. Nelielie valsts ieguldījumi pētniecībā un izstrādē un viduvēji izglītības jomas rezultāti negatīvi ietekmē Latvijas centienus sasniegt augstāku ražīgumu. Ierobežota lielāko valsts uzņēmumu iesaistīšanās, kuriem ir resursi, lai atļautos veikt būtiskus ieguldījumus. No ES inovatīvajām ekonomikām Latvija visvairāk atpaliek pētniecisko iestāžu kapacitātes veicināšanā un izdevumu apjomā pētniecībai un attīstībai.	Lēnā ekonomisko reformu gaita, nepietiekošs atbalsts jauno tehnoloģiju ieviešanai lielo uzņēmumu mazais ipatsvars, finansējuma nepietiekamība inovāciju kapacitātes veicināšanai.	Latvija ir līderis ES valstu vidū inovāciju reitingos.	1. Palielināt kopējos ieguldījumus nemateriālajos aktīvos; 2. Inovāciju stimulu uzņēmumiem; 3. Inovāciju sistēmas tiesiskais regulējums; 4. Valsts atbalsta sistēma intelektuālā ipašuma radišanai, komercializācijai un praktiskai īstenošanai; 5. Inovāciju iepirkums.	1. Jāmaina sabiedrības attieksme (inovācijas nav hobijs, bet nepieciešams labklājības pieauguma nosacījums) un attiecīgi jāuzlabo inovāciju stimuli; 2. Jāuzlabo inovāciju sistēmas tiesiskais regulējums, tostarp iesaistīto iestāžu un nevalstisko organizāciju pienākumi un atbildība, valsts atbalsta sistēma intelektuālā ipašuma radišanā, komercializācijā un praktiskā īstenošanā; 3. Valstij jākoordinē izcilu inovatīvu produktu komercializāciju Latvijā. Jāizstrādā ekonomiskais pamatojums un tiesiskais regulējums inovāciju iepirkumam.	Inovāciju kapacitātes palielināšanai ekonomikā svarīgi iespējotāji ietver ieguldījumus pētniecībā un attīstībā (R&D), izglītības un cilvēkkapitāla attīstību, modernu tehnoloģiju pieejamību un infrastruktūru. Sadarbība starp nozarēm, finansēšanas pieejamība, elastīgs regulējums un uzņēmējdarbības atbalsts veicina inovāciju radišanu. Starptautiskā sadarbība un zināšanu apmaiņa palīdz attīstīt jaunus risinājumus un tehnoloģijas, uzlabojot inovāciju spēju ekonomikā.	Galvenais rādītāji: Izdevumi P&A, % no IKP; Citi: Inovāciju uzņēmumu ipatsvars, %.

Scenāriju izejas dati/pieņēmumi		Pasaules tendences	Ārējie riski	Latvijas tendences	Iekšējie riski	Mērķi 2050	Uzdevumi	Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvērto mērķu un uzdevumu sasniegšanai	Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)	KPI (Key Performance Indicators) indikativ[1], ja iespējams
VALSTS FINANŠU SISTĒMAS UN KAPITĀLA TIRGUS ATTĪSTĪBA	KAPITĀLA TIRGUS ATTĪSTĪBA	Pasaules kapitāla tirgus kapitalizācija pieaug, ir sevišķi ASV. Tas dod iespēju plašām iedzīvotāju lokam saņemt ienākumus no ekonomikas attīstības. Lai arī Eiropas akciju kapitāla tirgus kapitalizācija (kā daļa no IKP) pieauga no 48% līdz 66%, laikā no 2016. gada līdz 2022. gadam, tās daļa pasaules tirgus kapitalizācijā ir samazinājusies no aptuveni 30% 2000. gadā līdz tikai 14% pēdējos gados. Joprojām nav izveidots ES kopējais kapitāla tirgus.	Ģeopolitiskā nedrošība ietekmē kapitāla tirgus attīstību Latvijā. Ir risks, ka ES kapitālā tirgus netiks izveidots vidējā termiņā.	Latvijā ir ļoti zema kapitāla tirgus kapitalizācija. Investīcijas Latvijā kotētajos uzņēmumos ir neizdevīgas, kompāniju vājo finanšu rezultātu dēļ. 2025. gada sākumā IIN no kapitāla pieauguma ienākuma ir salīdzinoši augsts – 25,5%. Latvijas tirgus ir salīdzinoši nenozīmīgs – maz vietējo investoru, kā arī grūti ieinteresēt ārvalstu investorus.	Zema sabiedrības uzņēmība un valsts kavēšanās ar valsts uzņēmumu privatizāciju.	Palielināt Latvijas kapitāla tirgus kapitalizāciju un iesaistīt Latvijas iedzīvotājus kapitāla tirgū.	1. Veikt valsts uzņēmumu privatizāciju; 2. Izstrādāt un ieviest programmu kapitāla tirgus attīstībai.	Izstrādāt un ieviest valsts kapitālsabiedrību privatizācijas programmu.	Straujāka ekonomiskā izaugsme – bez stabilas un starujas izaugsmes straujāka kapitāla tirgus attīstība nav iespējama.	1. Kapitāla tirgus kapitalizācija sasniedz XX miljardus eiro, jeb XX% no IKP; 2. X% Latvijas iedzīvotāju ir investējuši Latvijas kapitāla tirgū.
	VALSTS BUDŽETA UN NODOKĻU SISTĒMA	Attīstītāko valstu iedzīvotāju novocošanās pieprasa aizvien lielākus valsts resursus (budžeta līdzekļus). Daudzu attīstības, tostarp ES, valstu parādi ir pārmērīgi augsti, kas apdraud finanšu un monetāras sistēmas stabilitāti.	Tirdzniecības kari, ģeopolitiskā spriedze, tirdzniecības partneru lēnā ekonomiskā izaugsme negatīvi ietekmē Latvijas valsts eksportspējas un līdz ar to arī nodokļu ienākumus. Digitalizācija, un MI gan dod iespējas, gan rada riskus nodokļu iekasēšanā.	Starptautiskie petījumi salīdzinoši augstu novērtē Latvijas nodokļu sistēmu. Nodokļu ienākumi sabremzējas zemās ekonomiskās izaugsmes dēļ. Ir pazīmes par ēnu ekonomikas mazināšanos, tomēr tas varētu nekompensēt arvien pieaugošu pieprasījumu pēc budžeta resursiem. Digitalizācija, un MI dod iespējas efektīvākai nodokļu iekasēšanā. Arvien vairāk budžeta līdzekļu tiek novirzīti aizsardzībai. Latvijas fiskālā situācija (budžeta deficīts un valsts parāds) ir laba, bet spiediens uz finansējuma pieaugumu no valsts budžeta vairāku prioritāšu sasniegšanai arvien pieaug.	Budžeta līdzekļu nepietiekamība Latvijas sabiedrības prioritāšu finansēšanai (drošība, veselības aprūpe, izglītība u.c.), ES fondu nepilna un neefektīva izmantošana. Nepietiekama budžeta iespēju izmantošana, lai maizīnātu iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzību un reģionālo plaisu. Ēnu ekonomikas augstais līmenis un sabiedrības tolerance pret nodokļu nemaksāšanu. MI sniedz ne tikai iespējas bet rada riskus nodokļu iekasēšanai.	Nodrošināt valdības prioritāro virzienu finansējumu, mazinot ienākumu nevienlīdzību un reģionālās attīstības plaisu, kā arī ierobežojot valsts parāda pieaugumu.	1. Sekot nodokļu politikas un iekasēšanas tendencēm pasaulē un Latvijā, un nepieciešamības gadījumā koriģēt Latvijas nodokļu sistēmu; 2. Uzlabot nodokļu iekasēšanu un mazināt ēnu ekonomikas ipatsvaru; 3. Palielināt izdevumus aizsardzībai; 4. Mazināt neļūdzsvarotību.	1. Efektīvu ekonomikas programmas ieviešana; 2. Valsts izdevumu revīzija un samazināšana; 3. Ekonomisko izaugsmi veicinošu politiku ieviešana. Vidējā termiņā – sablansēta un pārdomāta nodokļu reforma.	Valsts varas un sabiedrības plaīsa mazināšanās, efektīva komunikācija, kas veicina uzticības palielināšanu Latvijas valdībai. Atbildīga fiskālā politika. Stabila un strauja ekonomikas izaugsme.	1. Iekasētie nodokļi pret IKP XX%; 2. Gini koeficients; 3. Tax foundation Latvijas nodokļu sistēmas novērtējums (vieta); 4. Iekasēto nodokļu apjoms uz vienu iedzīvotāju; 5. Iekasēto nodokļu apjoms uz vienu VID darbinieku/ vienu VID budžeta eiro; 6. Budžeta deficīts; 7. Valsts parāds.
VIDES ILGTSPĒJA UN KLIMATA PĀRMAIŅU MAZINĀŠANA		Pieaugošo ekstremālo laikapstākļu kaitējuma apmērs pasaulē aug. ES dalībvalstīs ir uzpēmusies saistības emisiju samazināšanā un pārejai uz klimatneitrālo ekonomiku.	Klimatneitrāla ekonomika mazīna atkarību no importētajiem energoresursiem un veicina vietējo biznesa aktivitāti. Tomēr pāreja uz klimata neitrālu ekonomiku prasa lielas investīcijas. Ar fosilajiem energoresursiem bagātajām valstīm virzība uz klimata neitralitāti nav ekonomiski izdevīga. ASV ir izstājies no Parīzes nolīguma, kas mazīna "zaļās ekonomikas" konkurētspēju. ES finansējums pārējai uz klimatneitrālu ekonomiku var samazināties.	Latvija ir atkarīga no importētiem fosilajiem energoresursiem, līdz ar to pāreja uz klimatneitralitāti, aktivizējot vietējo uzņēmējdarbību, Latvijai ir ekonomiski pamatota. Vienlaikus, pāreja prasa ļoti lielus finanšu resursus, bet Latvijā ir salīdzinoši zems IKP un ierobežots budžets. Ilgtspējīgu projektu īstenošana jau sākumstadijā ir apgrūtināta to augsto izdevumu dēļ.	Latvijā ir relatīvi zems IKP, kas rada riskus pārejas uz klimatneitrālu ekonomiku sākuma posmā dēļ jauno tehnoloģiju salīdzinoši augstām izmaksām. Šo izmaksu mazināšanai, kā arī jaunu biznesa jomu attīstības veicināšanai, Latvijai ir piešķirts salīdzinoši lielāks ES finansējums, nekā citām dalībvalstīm. Risks ir politiskās neskaidrības dēļ nespēt šo finansējumu jēgpilni un fondu termiņos investēt valsts ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai.	Mainīt ekonomikas struktūru atbilstoši pārējai uz klimatneitralitāti un būtiski palielināt energoefektivitāti.	1. Mazināt atkarību no importētiem energoresursiem; 2. Efektīvi izmantot Latvijai iezīmēto ES finansējumu kritisko laikapstākļu ietekmes mazināšanai; 3. Paaugstināt energoresursu izmantošanas efektivitāti.	1. Identificēt jomas, kurās tiek izmantoti Latvijā ražoti/ iegūtie resursi un kurās ir potenciāls pievienot lielāko ekonomisko vērtību ar mērķi veicināt augstas pievienotās vērtības ilgtspējīgas produkcijas patēriņu Latvijā un tās eksportu; 2. Identificēt jomas, kuras var pilnīgi vai daļēji aizstāt importētos fosilos resursus un/ vai veicināt fosilo energoresursu patēriņa mazināšanos; 3. Izvērtēt klimatneitralitātes veicināšanai piešķirto līdzekļu izlietojuma efektivitāti, ņemot vērā 1.un 2.punktā minēto.	1. Latvijas resursu jēgpilna un efektīva izmantošana radot maksimālo ekonomisko vērtību Latvijā un veicinot ekonomikas struktūras pārkarātošanos ar lielāko uzsvaru uz tīrām tehnoloģijām; 2. Piešķirto līdzekļu efektīva ieguldīšana ilgtspējīgas ekonomikas attīstīšanai; 3. Izstrādāt stiprināšana pret ekstremāliem laika apstākļiem.	1. Izmantojot ilgtspējīgas ekonomikas iespējas, darba vietu skaits Latvijā pieaug par xx%; 2. Izmantojot ilgtspējīgas ekonomikas iespējas, vietēji ražotās produkcijas ipatsvars Latvijas ekonomikas struktūrā pieaug par xx%; 3. Tiek veikti vides ilgtspējas un klimatnoturības pasākumi, to rezultātā ekstremālo laika apstākļu radītie zaudējumi ekonomikā nepārsniedz līdzīga posta apmēru kaimiņvalstīs, saglabājot Latvijas konkurētspēju; 4. Eneroefektivitātes rādītāju pieaugums par XX%.

Scenāriju izejas dati/pielēmumi Pētījuma virzieni	Pasaules tendences	Ārējie riski	Latvijas tendences	Iekšējie riski	Mērķi 2050	Uzdevumi	Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvīrtot mērķu un uzdevumu sasniegšanai	Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)	KPI (Key Performance Indicators) indikatīvi[1], ja iespējams
ĀRĒJĀS UN IEKŠĒJĀS DROŠĪBAS STIPRINĀŠANA	<p>Geopolitiskā konkurence reģionālo lielvaru starpā un centieni pārdalīt ietekmes zonas vairošas iespējumu valstu starpā. Pieaug draudu daudzveidība, intensitāte un neprognozējamība. Starptautiskās organizācijas un to radītie regulējumi zaudēs savu ietekmi. Reģionālā sadarbība kalpos kā līdzeklis starptautiskās spriedzes un konkurences samazināšanai.</p>	<p>Hibrīdie draudi no Krievijas un Baltkrievijas; mēģinājumi pārskatīt starptautisko spēku līdzsvaru; ekonomiskā ievainojamība, kas saistīta ar atkarību no tirdzniecības partneriem vai piegādes ķēdēm; reģionālā nestabilitāte; starptautiskās sadarbības nosacījumu aizstāšana ar pieaugošu sāncensību; autoritāro režīmu lomas pieaugums un jaunu starpvalstu bloku veidošanās; starptautiskās noziedzības ietekmes pieaugums.</p>	<p>Lai arī pieaug uzticēšanās tiesu sistēmai un drošību sargājošo iestāžu darbībai, tomēr saglabājas zems uzticēšanās līmenis valdībai un valsts institūcijām, kas ietekmē drošības un aizsardzības politikas īstenošanas efektivitāti. Visaptverošās valsts aizsardzības ieviešana. Valsts ārējo robežu stiprināšana. NB8 Reģionālās sadarbības nostiprināšana. Sabiedrības saliedēšanas tendences turpināšana, tomēr pieaug radikalizācijas pazīmes.</p>	<p>Sabiedrības šķelšanās; neefektīva sabiedrības saliedēšanas politika; austrumu reģionu attīstības kavēšanās un sociāl-ekonomiskās situācijas saasināšanās Latgalē, kas var radīt nosacījumus protestiem; infrastruktūras darbības nepārtrauktības ievainojamība; organizētā noziedzība; radikalizācijas riski; policijas prestiža samazināšanās.</p>	<p>Visaptverošās valsts aizsardzības sistēmas kā aizsardzības un atturēšanas elementa pilvērtīga ieviešana. NATO klātbūtnes palielināšana. Reģionālās aizsardzības sadarbības stiprināšana. Aizsardzības industrijas attīstība. Militārās infrastruktūras izveide. Nostiprinātas valsts ārējās robežas. Valsts darbojas efektīva un ricībaspējīga krīžu vadības sistēma. Valsts policija darbojas sabiedrības un katra iedzīvotāja interesēs.</p>	<p>1. Stiprināt informatīvo integritāti; 2. Ieviest visaptverošo pieeju ne tikai militārās drošības un krīžu noturības aspektā, bet arī kibernetikas, informācijas drošības, ekonomiskās drošības jomās; 3. Pilnveidot gatavību krīzēm; 4. Palielināt finansējumu aizsardzībai līdz 5 % no IKP; 5. Pilnveidot infrastruktūru militārai mobilitātei; 6. Attīstīt aizsardzības industriju caur valsts pasūtījumiem; 7. Modernizēt un paplašināt militāro infrastruktūru; 8. Palielināt reģionālo sadarbību drošības stiprināšanai; 9. Modernizēt valsts policiju – infrastruktūras, ekipējuma un apmācības aspektā; 10. Plašāk izmantot modernās tehnoloģijas noziedzības profilaksei un atklāšanai; 11. Iestodzījuma vietu modernizēšana.</p>	<p><u>1. Valsts aizsardzības spēju stiprināšana:</u> NBS kaujas spēju attīstība: bruņojuma iegāde, infrastruktūras modernizācija, krājumu papildināšana; Cilvēkresursu attīstība: VAD pilnveidošana, personāla sagatavošana; pretgaisa un jūras aizsardzības spēju stiprināšana; NBS budžeta pieaugums un tā stratēģisks investīciju sadalījums (atalgojums, infrastruktūra, uzturēšana).; <u>2. Aizsardzības industrijas un inovāciju attīstība:</u> jauni atbalsta mehānismi vietējo aizsardzības industrijas uzņēmumu atbalstam, to dalības iepirkumos īpasvara palielinājumam; inovāciju ekosistēmas veidošana aizsardzības industrijas sektora vietējai attīstībai.; <u>3. Kibernetikas stiprināšana un informatīvās telpas aizsardzība:</u> kibernetikas ekosistēmas stiprināšana (t.sk. publiskā-privātā sadarbība); plašāks MI pielietojums informatīvo uzbrukumu, t.sk., dezinformācijas vai sintētiski radīta satūra atpazīšanai un apkarošanai; pre-bunking informācijas vides veidošana; medijpratības un kritiskās domāšanas veicināšana visos vecuma segmentos caur mūža izglītības pieeju. ; <u>4. Starptautiskā sadarbība:</u> NATO, ES, u.c. sadarbības mehānismu nostiprināšana; sadarbība ar Baltijas un Ziemeļvalstīm reģionālo drošības formātu ietvarā; transatlantiskās koordinācijas uzlabošana; atbalsts Ukrainai un sadarbība ar Ukrainu: kopražošana, inovācijas, testēšana. ; <u>5. Civiltās aizsardzības un iekšējās drošības pilnveide:</u> krīžu pārvaldības sistēmas uzlabošana, tai skaitā, koordinēta tēriņu pārraudzība krīžu vadības sistēmas ieviešanā; krīzes vadības centra funkcionalitātes nodrošinājums; sabiedrības noturības stiprināšana caur mūžizglītību, pilsonisko līdzdalību; infrastruktūras drošība un aizsardzība pret hibriduzbrukumiem (enerģētika, zemūdens tilki); iekšlietu sistēmas modernizācija, tostarp digitālie risinājumi sabiedriskajā kārtībā. ; <u>6. Noziedzības apkarošana:</u> izmeklēšanas tehnoloģiju (AI, datu analitika) ieviešana; tiesībsargājošo institūciju resursu un kvalifikācijas paaugstināšana; datu apmaiņas mehānismu pilnveide; ieslodzījumu vietu sistēmas reforma.</p>	<p>Ārējās drošības dimensijā: 1. Ieviesta un nostiprināta visaptverošās valsts aizsardzības sistēma, kas iekļauj: veiksmīgi attīstītus un skaitliski pietiekamus nacionālos bruņotos spēkus ar augstu operacionālo kapacitāti NATO ietvarā; civilo pilnvērtīgu iesaisti civilajā aizsardzībā; regulāras mācības un regulējuma un politikas pārskatīšanu atbilstoši jaunajiem izaicinājumiem; 2. Attīstīta militārā infrastruktūra kā sabiedroto uzņēmumam; inovāciju ekosistēmas veidošana iesaistei valsts aizsardzībā; 3. Aktīva līdzdalība ES un NATO drošības mehānismos, līdzdarbojoties kolektīvās aizsardzības, noturības un reaģēšanas spēju pilnveidē, lai efektīvi reaģētu kā uz konvencionāliem, tā arī nekonvencionāliem draudiem hibrīdā kara apstākļos; 4. Attīstīta aizsardzības industrija, efektīvs valsts atbalsta mehānisms inovāciju attīstībai-vietējo tehnoloģiju, tostarp dronu un kibernetikas risinājumu, izstrādei un partnerību stiprināšanai ar stratēģiskiem sabiedrotajiem, kā arī veiksmīgas publiskās-privātās partnerības; 5. Sadarbība ar tehnoloģiski attīstītām sabiedrotajām valstīm ārpus ES un NATO tīkla kā ar aizsardzības ražošanu saistītajās jomās, tā arī diplomātiskajā dimensijā globālās drošības un likumā balstītas pasaules kārtības stiprināšanai; 6. No nedrošiem enerģijas avotiem brīva un ilgtspējīga enerģētikas sistēma.</p> <p>Iekšējās drošības jomā: 1. Integrēta un efektīva iekšējās drošības sistēma, iekļaujot policijas, robezsardzes, VUGD un citu drošības iestāžu spēju attīstību vienotā ietvarā; 2. aizsargāta kritiskā infrastruktūra, aptverot gan enerģosistēmas, gan komunikāciju tīklus un digitālās datu platformas; 3. moderna un neatkarīga tiesu sistēma, kam ir augsts sabiedrības uzticēšanās līmenis; 4. Jauna veida drošības kultūra, kas sevi iekļauj ne tikai valsts aizsardzības mācību skolās, mūžizglītību kritiskās domāšanas, medijpratības un kibernetikas jomās, una veida drošības kultūra, kas sevi iekļauj ne tikai valsts aizsardzības mācību skolās, mūžizglītību kritiskās domāšanas, medijpratības un kibernetikas jomās, bet arī sabiedrības iesaisti civiltās aizsardzības procesos, kopienas kompetenci un gatavību rīkoties krīzes situācijās.</p>	<p>1. Krīzes pārvaldības centra izveide; 2. Civilo institūciju skaits krīzes pārvaldības mācībās; 3. Pieaugušo skaits, kas izgājuši apmācības kibernetikas jomās; 4. Valsts pasūtījumu skaits vietējiem aizsardzības industrijas uzņēmumiem; 5. NATO sabiedroto karavīru skaits Latvijas teritorijā; 6. Militārās infrastruktūras izbūve – objektu skaits – NBS vajadzībām.</p>

Scenāriju izejas dati/pielēmumi	Pasaules tendences	Ārējie riski	Latvijas tendences	Iekšējie riski	Mērķi 2050	Uzdevumi	Iespējamo aktivitāšu kopums, kas nepieciešams izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanai	Panākumu faktori mērķu un uzdevumu sasniegšanai – iespējotāji (Enablers)	KPI (Key Performance Indicators) indikatīvi[1], ja iespējams
PUBĻISKĀS PĀRVALDES EFEKTIVITĀTE	Valsts pārvaldes jomā pasaulē turpināsies digitalizācija, īpašu uzmanību pievēršot lielo datu pārvaldībai un kibersdrošībai. Jaunākās publiskās pārvaldes tendences aicina uzmanību centrēt cilvēkam un viņa vajadzībām, nevis abstraktam klientam, veidot personalizētākus, proaktīvākus un kopradē ar lietotāju attīstītus publiskos pakalpojumus, sniedzot preventīvu informāciju un atbalstu to nodrošināšanā.	Birokrātiskie šķēršļi. Fragmentārs un lēns lēmumu pieņemšanas process ES. Starptautisko organizāciju vadlīnijas, kas veidotas, pamatojoties uz valstu ar citu ekonomikas mērogu un attīstības līmeni.	Politiskā atbalsta un vienprātības, stratēģiskās vadības un mērķtiecīgas darbības trūkums publiskās pārvaldes sistēmas pilnveidošanā, t.sk., daudzliemeņu pārvaldībā; t.sk. izvirzīto mērķu sasniegšanā un labas pārvaldības prakses piemērošanā. Sektoriāla dominance un administratīvās kultūras trūkums. Administratīvo teritoriju attīstības fragmentācija pēc ATR. Pašvaldību sistēmas novājināšana funkciju izpildē. Sabiedrības/uzņēmēju pieprasījums pēc administratīvā sloga samazinājuma gan normatīvo aktu regulējumā, gan pārvaldības procesos. Publiskajā pārvaldē nodarbināto snieguma rādītāju vāja sasaiste ar darba samaksu.	Birokrātiskie šķēršļi un nekonkurētspējīga uzņēmējdarbības vide, kas veicina ēnu ekonomiku, uzņēmumu slēgšanu, aizplūšanu, bankrotu un mazina investoru interesi. Iedzīvotāju skaita samazināšanās un zemi dzimstības rādītāji. Demogrāfiskās novecošanās tendences, kas ievieš izmaiņas iedzīvotāju veumstrukturā. Nepievilcība prasīgām darbaspēkam un pašināta atpalcība. Administratīvo teritoriju attīstības fragmentācija un nomales efekta veidošanās. Publiskās pārvaldes pārliekā atkarība no digitālo rīku piegādātājiem.	Ekonomiska, vienkāša, efektīva, uz cilvēku centrēta publiskā pārvalde. Publiskā pārvalde, kas rūpīgi un analītiski izvērtē ricībpolitikas pirms to ieviešanas (ex-ante) un pēc ieviešanas (ex-post) un pieņem attiecīgai situācijai atbilstošus lēmumus.	1. Praktiska politiskā atbalsta sniegšana reformu īstenošanai publiskajā pārvaldē, īstenojot stratēģisko vadību un koordināciju; 2. Publiskās pārvaldes efektivitātes palielināšanai ricībpolitikas formulēt – pasākumi, secība, resursi, termiņi, atbildīgie; 3. Pastāvīgs funkciju veikšanas lietderības, racionalitātes un efektivitātes izvērtējums; 4. Administratīvā sloga samazinājums un to samērojamība ar pārvaldes lielumam un izmaksām; 5. Personalizētas publiskās pārvaldes izveide, samērojot pakalpojumu kavītāti ar cilvēku konsultēšanu par viņa iespējām, tiesībām un pienākumiem.	1. Noteikt politisko atbildīgo par publiskās pārvaldes reformu vadību politiskās izpildvaras vai politiskās amatpersonas līmenī; 2. Ieviest politiska līmeņa starpnozaru sadarbības vadību, lai izvairītos no publiskās pārvaldes iestāžu darbības fragmentācijas; 3. Pieņemt politisku lēmumu par par civiliedzīvotāju attīstības konceptuālo risinājumu; 4. Nekonfrontēt valsts pārvaldi pret pašvaldībām, atjaunot ciešu mijiedarbību starp abiem pārvaldes līmeņiem; 5. Izvērtēt 2021.gada administratīvo teritoriālās reformas ietekmi uz iedzīvotāju labklājību novados un reģionālo attīstību; 6. Pieņemt politisku lēmumu par par civiliedzīvotāju attīstības konceptuālo risinājumu; 7. Atjaunot pašvaldību fiskālo autonomiju un patstāvīgo ieņēmumu līdzsvaru ar centrālo valdību; 8. Tiesās pārvaldes ricībpolitiku saistīt ar vērtējamā budžeta plānošanu ES, nacionālajā un pašvaldību mērogos; 9. Pārskatīt politiski motivētas, bet birokrātisku prasību veicinošanas ricībpolitikas; 10. Identificēt dubļejošās funkcijas kopsakarībā ar to regulējošajiem normatīvajiem aktiem; 11. Centralizēt un racionalizēt dubļejošās funkcijas starp publiskās pārvaldes iestādēm; 12. Respektēt subsidiaritātes principu funkciju pārskatīšanā; 13. Atteikties no nelietderīgām procedūrām, nevajadzīgas regulēšanas un kontroles publisko pakalpojumu nodrošināšanā; 14. Diversificēt pārvaldes noteikumus nozarēs un pašvaldībās; 15. Izstrādāt metodoloģiju administratīvā sloga izvērtēšanai gan mijiedarbībā starp valsti un individu, gan publiskās pārvaldes organizāciju ietvaros; 16. Administratīvo slogu vērtēt mijiedarbībā ar regulatīvo slogu un tā mazināšanu; 17. Iesaistīt tiesu varu un kontrolējošās iestādes normatīvo aktu pārskatīšanā; 18. Fundamentāli pārskatīt publiskā iepirkuma sistēmu; 19. Organizēt publiskos pakalpojumus, orientējoties uz cilvēku vajadzībām un dzīves notikumiem, nevis tradicionālajiem administratīvajiem blokiem; 20. Attīstīt sadarbības vadības praksi starp lietotāju un publiskā pakalpojuma sniedzēju.	1. Izveidots minimālās pārvaldes modelis; 2. Vienkāršoti publiskās pārvaldes pakalpojumi; 3. Atjaunota mijiedarbība starp valsts pārvaldi un pašvaldībām izvirzīto mērķu sasniegšanā; 4. Labot (novērstas) administratīvo teritoriālās reformas kļūdas – palielinās izvēlēto attīstības centru veikspēja un iedzīvotāju labklājība reģionos; 5. Pieaug iedzīvotāju apmierinātības līmenis ar publiskās pārvaldes darbību un lielāka tolerance pret plānotajām reformām; 6. Attīstās uzņēmējdarbība, pieaug uzņēmumu skaits un investīcijas, tai skaitā reģionos; 7. Pieaug iedzīvotāju interese un iesaiste lēmumu pieņemšanas procesā jautājumos, kas skar viņu dzīvi un labklājību; 8. Pastiprināta pārliecība par iedzīvotāju drošību valstī.	1. Publiskās pārvaldes efektivitāte (Vispasaules pārvaldības indikatīvs, Pasaules Banka); 2. Izpildvaras kapacitāte (Ilgspējīgas attīstības indikatīvs, Bertelsmana fonds); 3. E-valdības attīstības indekss (EGDI, ANO); 4. Nodarbināto skaits vispārējā valdības sektorā (OECD); 5. Iedzīvotāju apmierinātības līmenis (Eurobarometrs, OECD); 6. Iedzīvotāju apmierinātības pētījums/i par valsts pārvaldes darbu (Valsts kanceleja, u.c.).
PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS ATTĪSTĪBA	Līdz ar autoritārisma lomas pieaugumu pasaulē, pilsoniskās sabiedrības darbības telpa samazināsies, kā rezultātā vājāka būs tās ietekme. Ierobežotie finanšu līdzekļi un atkarība no ārvalstu donoriem var ierobežot NVO darbību un pakļaut tās valdības interesēm. Pilsoniskās sabiedrības līdzdalību un tās formas ietekmēs digitalizācija. Notiek pilsoniskās sabiedrības grupu un NVO profesionalizācija, kas padara atsevišķas grupas pietuvinātas lēmumu pieņemšanai un valdības struktūrām, kamēr citas atsvešinās un vājinās to sociālais un politiskais potenciāls.	Sociālo mediju ietekmes pieaugums uz demokrātisko procesu norisi, kas var vājināt demokrātijas izpausmes sabiedrībā. Pilsoniskā līdzdalība digitālā vidē var radīt noslēgtus informācijas "burbuļus", kuri mazina pilsoniskā aktīvisma un līdzdalības motivāciju. Dezinformācijas negatīvā ietekme uz NVO darba kārtību un pilsoniskās sabiedrības līdzdalību.	Izteikta sabiedrības neuzticēšanās politiskām partijām, valsts varai un pārvaldei. Sabiedrības pārliecība, ka tā nespēj ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesus politikā un ricībpolitikās. Mazs iedzīvotāju procents, kas darbojas NVO.	Neuzticēšanās un neapmierinātības pieaugums pret valsts pārvaldi, varas nesējiem (valdība, politiskās partijas, publiskā pārvalde) un to veiktajām izvēlēm un pieņemtajiem lēmumiem, kas rada labvēlīgus nosacījumus populismam un vājina līdzdalības demokrātiju.	Efektīva līdzdalības demokrātijā nacionālā un vietējā līmenī. Pašvaldībās darbojas efektīvi tiesās demokrātijas instrumenti (iedzīvotāju padomes). Sabiedrība līdzdarbojas ricībpolitiku izvērtējumam veiktā lēmumu ierosināšanā un pieņemšanā.	1. Pilsonisko un digitālo prasmju attīstība; 2. Digitālo tehnoloģiju izmantošana līdzdalībai un vēlēšanām, apzinoties riskus un nodrošinot pieeju visiem pilsoņiem; 3. Līdzdalības procesu vienārošana; 4. Līdzdalības/tiesās demokrātijas stiprināšana vietējā pārvaldes līmenī: vietējo referendumu jautājumu loka paplašināšana; 5. Politiskās atbildības ieviešana.	1. Organizēt dažādu sabiedrības grupu izglītošanu pilsonisko un digitālo prasmju jomā; 2. Attīstīt digitālo platformu e-vēlēšanu un e-referendumu organizēšanai nacionālā un vietējā līmenī; 3. Centralizētā vietnē ievietot informāciju par sabiedrības līdzdalības pasākumu norisi attīstības plānošanas un būvniecības jautājumos; 4. Veikt grozījumus "Vietējo pašvaldību referenduma likumā", ietverot arī tādus jautājumus kā pašvaldības attīstības programma un tās grozījumi, atsevišķu domes deputātu atsaukšanu, pašvaldību administratīvo robežu grozīšanu; 5. Definēt politiskās atbildības jēdzienu normatīvajos aktos; 6. Reizi 3 gados organizēt iedzīvotāju forumu ar mērķi diskutēt birokrātijas mazināšanu.	1. Vienkāršotas prasības NVO darbībai, t.sk., vienārošana finanšu un grāmatvedības uzskaitē; 2. Pašvaldību administratīvās robežas pielāgojās iedzīvotāju struktūrai un blīvumam; 3. Iedzīvotāju gatavība ziedot savu laiku pilsoniskās aktivitātēm; 4. Iedzīvotāju pārliecība, ka viņi var ietekmēt lēmumu pieņemšanu pašvaldību un valsts līmenī; 5. Iedzīvotāju pārliecība, ka valsts strādā viņu labā.	1. Līdzdalība visu līmeņu vēlēšanās; 2. Iedzīvotāju proporcija, kas darbojas NVO; 3. Uzticēšanās līmenis institūcijām (parlamenta, valdība, NVO, tiesas); 4. Aktīvo NVO skaits uz 1000 iedzīvotājiem.

[1] Tikš precizēts, izstrādājot nākotnes scenārijus

3. PIELIKUMS

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

LATVIJA 2050: IEDZĪVOTĀJU APTAUJA

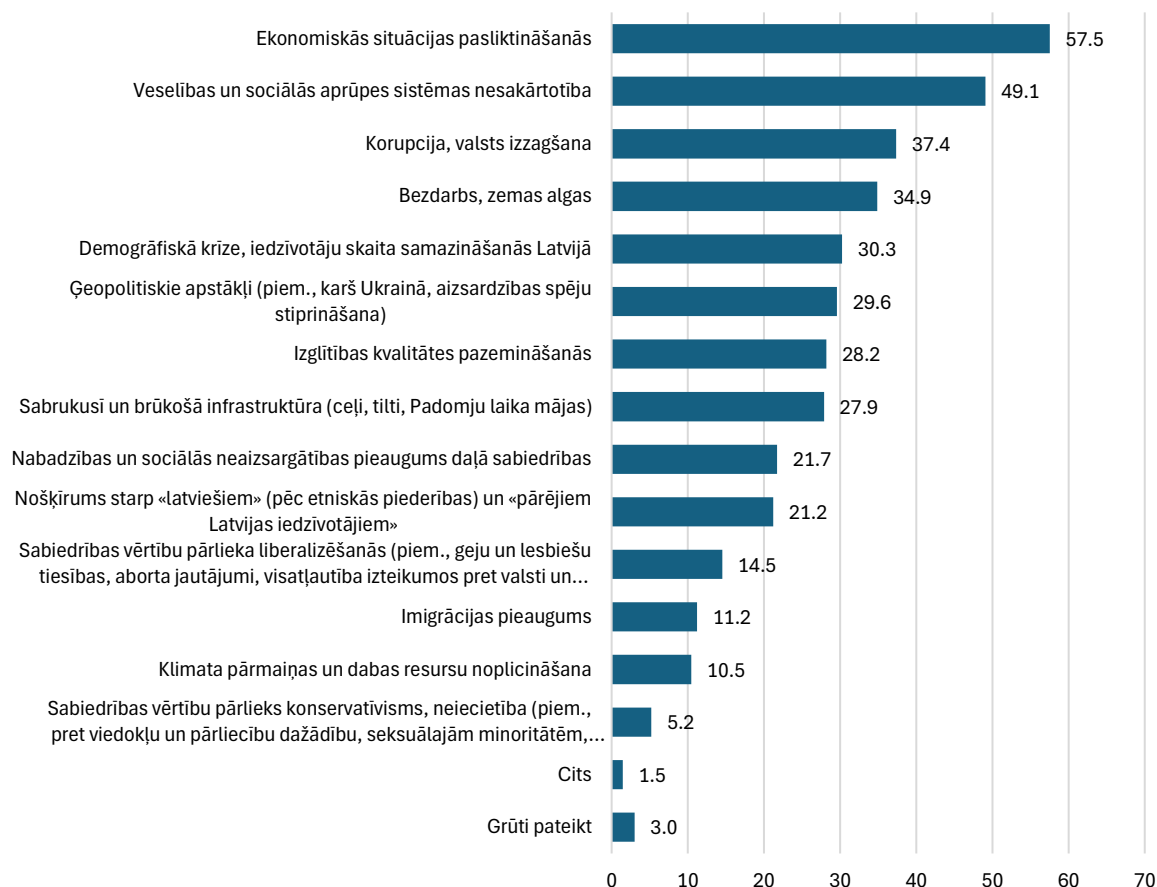
Metodoloģija

Aptaujas metode : reprezentatīva iedzīvotāju vecumā no 18 līdz 74 gadiem aptauja, izmantojot Interneta paneli (CAWI). Aptauju īstenoja Kantar Latvia 04.12.24.-10.12.24.

CAWI lauka darba atskaite

Intervijas	
Kopā	9228
Pabeigtas	1434
Pārtrauktas	232
Neiesāktas	7536
Nepabeigtas	26
Izlase pēc svēršanas	1000
Plānotais intervijas garums	20
Reālais intervijas garums	23.76

1.attēls. Kas, Jūsprāt, ir lielākie Latvijas izaicinājumi tuvāko 25 gadu laikā, kuriem Jūs vēlētos, lai politiķi pievērstos vairāk – aktualizējot tos un meklējot risinājumus?

Piezīme: bija iespējams atzīmēt līdz 5 atbildes

Cits: "nekāpt uz laktas, kur vistas nesēž" – respektīvi aizmirst ukrainu kā drausmīgu sapni. Ne "brālis ne švāģers", bet tik daudz tā latviešu "asiņu" jau izdzērusi kad tulīt būdami tik liberāli vienkārši paliksim bez bīksēm. Vai par šādu demokrātiskiju es cinijos???/ elektroenerģijas ražošanas deficīts, kas būtiski ietekmē ārējās tirdzniecības saldo un attiecīgi arī mūsu IKP un uzņēmumu konkurētspēju/ Latviešu pamatvērtību TIKUMA, kultūras nostiprināšanu / mūsu politiķi vispār nav spējīgi kaut kam adekvāti pievērsties./ Nepareiza novadu reforma/ nepieciešams par 30% samazināt valsts pārvaldē strādājošo cilvēku skaits un vpar 30% paaugstināt viņu darba efektivitāti./ totālā valsts aizsardzība, tajā iekļaujot nevardarbīgo pretošanos. Iekšējā valsts drošība/ Vērtību neskaidriba politiķos./ Visi variant/ Вы в курсе, что проблем не 5 штук!? И они взаимосвязаны! Сейчас я пойду в декрет, так вот, мои декретные за 6 лет стали больше на 30 евро. Пособие на ребёнка ежемесячно 171 евро уже не меняется 10 лет. У меня третий ребёнок, и я в шоке, как выживать на эти средства. Тем не менее, у чиновников по декларациям отличные накопления, в том числе в наличных суммах! По 50000 просто наличкой. Откуда? Я брала ипотеку на 20000, чтобы мне было, где жить с семьёй, а у них просто 50к лежит, читится.../ государственная русофобия, угроза межэтнических конфликтов/ Отсутствие патриотизма, слепое подчинение воле США/ Политики Латвии не слушают народ, страна уйдёт в пропасть!./ Рост зависимости от России/ Ухудшение экономической ситуации. Долги Латвии и в связи с этим рост налогов, урезание бюджетов и гос льгот в том числе в медицине...

	Vecuma grupu dalījums						Jūsu dzimums		Kāda ir Jūsu tautība?		
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	Vīrietis	Sieviete	Latvietis	Krievs	Cita
Geopolitiskie apstākļi (piem., karš Ukrainā, aizsardzības spēju stiprināšana)	38.1	32.9	30.1	20.8	26.2	35.8	28.5	30.6	42.5	7.7	21.2
Klimata pārmaiņas un dabas resursu noplicināšana	25.7	10.2	10.5	8.4	6.2	9.4	8.4	12.3	13.2	6.4	6.8
Ekonomiskās situācijas pasliktināšanās	68.7	58.5	56.8	52.3	59.7	54.6	55.8	59.1	52.7	64.8	63.3
Sabiedrības vērtību pārlieka liberalizēšanās (piem., geju un lesbiešu tiesības, aborta jautājumi, visatļautība izteikumos pret valsti un baznīcu u.tml.)	12.8	12.0	15.9	17.1	14.5	13.0	14.3	14.7	14.3	16.9	8.7
Veselības un sociālās aprūpes sistēmas nesakārtotība	26.8	47.7	48.4	51.6	48.5	62.7	43.6	54.3	47.9	49.5	54.6
Sabiedrības vērtību pārlieks konservatīvisms, neiecietība (piem., pret viedokļu un pārliecību dažādību, seksuālajām minoritātēm, dažādām reliģiskām grupām u.tml.)	12.7	7.1	3.8	3.5	4.6	3.4	5.2	5.2	5.6	4.9	3.9
Bezdarbs, zemas algas	43.0	44.9	41.9	37.4	29.4	13.1	33.4	36.3	29.9	42.5	40.4
Imigrācijas pieaugums	8.1	13.8	11.0	11.5	13.4	7.5	12.5	10.0	12.2	9.2	11.6
Sabrukusi un brūkošā infrastruktūra (ceļi, tilti, Padomju laika mājas)	36.2	31.9	35.5	23.1	22.7	20.5	29.4	26.4	27.1	29.4	27.7
Izglītības kvalitātes pazemināšanās	20.9	22.3	26.8	31.7	26.9	38.1	24.5	31.6	24.1	35.3	30.5
Korupcija, valsts izzagšana	18.6	33.8	34.1	41.9	47.0	39.4	41.8	33.2	33.4	40.7	49.9
Nošķirums starp «latviešiem» (pēc etniskās piederības) un «pārējiem Latvijas iedzīvotājiem»	14.2	14.0	16.0	24.2	31.2	24.1	25.1	17.5	6.2	47.2	29.8
Demogrāfiskā krīze, iedzīvotāju skaita samazināšanās Latvijā	23.3	30.3	33.2	31.2	29.2	30.6	32.2	28.4	32.7	25.0	31.8
Nabadzības un sociālās neaizsargātības pieaugums daļā sabiedrības	19.9	19.3	18.7	20.2	27.3	24.6	20.1	23.2	21.8	20.4	25.2

	Plānošanas reģions					Vietas tips (3)		
	Rīgas plānošanas reģions	Vidzemes plānošanas reģions	Kurzemes plānošanas reģions	Zemgales plānošanas reģions	Latgales plānošanas reģions	Rīga	Pilsētas	Lauki
Geopolitiskie apstākļi (piem., karš Ukrainā, aizsardzības spēju stiprināšana)	30.3	40.0	29.4	30.5	15.3	30.0	28.6	30.4
Klimata pārmaiņas un dabas resursu noplicināšana	12.6	7.3	7.7	14.3	5.9	13.1	9.1	9.2
Ekonomiskās situācijas pasliktināšanās	58.8	55.1	57.1	55.4	57.9	60.3	61.6	49.3
Sabiedrības vērtību pārlieka liberalizēšanās (piem., geju un lesbiešu tiesības, aborta jautājumi, visatļautība izteikumos pret valsti un baznīcu u.tml.)	13.4	19.4	15.6	14.6	11.9	12.8	14.9	15.9
Veselības un sociālās aprūpes sistēmas nesakārtotība	47.1	48.1	54.9	47.3	52.5	46.3	48.9	52.4
Sabiedrības vērtību pārlieks konservatīvisms, neiecietība (piem., pret viedokļu un pārliecību dažādību, seksuālajām minoritātēm, dažādām reliģiskām grupām u.tml.)	7.4	2.1	2.9	5.5	3.0	8.3	4.1	3.1
Bezdarbs, zemas algas	31.9	24.3	42.1	36.7	47.4	33.6	38.1	32.3
Imigrācijas pieaugums	11.2	15.7	7.7	11.3	10.2	12.4	11.5	9.6
Sabrukusi un brūkošā infrastruktūra (ceļi, tilti, Padomju laika mājas)	33.5	23.0	19.7	26.9	23.2	33.9	23.5	26.6
Izglītības kvalitātes pazemināšanās	31.6	22.9	24.8	25.6	27.8	33.1	24.2	27.7
Korupcija, valsts izzagšana	38.1	41.3	33.5	36.6	35.5	37.5	39.3	34.9
Nošķirums starp «latviešiem» (pēc etniskās piederības) un «pārējiem Latvijas iedzīvotājiem»	26.7	7.9	16.4	15.8	26.2	28.0	21.5	13.4
Demogrāfiskā krīze, iedzīvotāju skaita samazināšanās Latvijā	28.6	37.2	29.1	27.9	31.8	26.7	29.5	35.2
Nabadzības un sociālās neaizsargātības pieaugums daļā sabiedrības	19.2	22.1	26.0	21.3	25.9	18.8	19.7	27.6

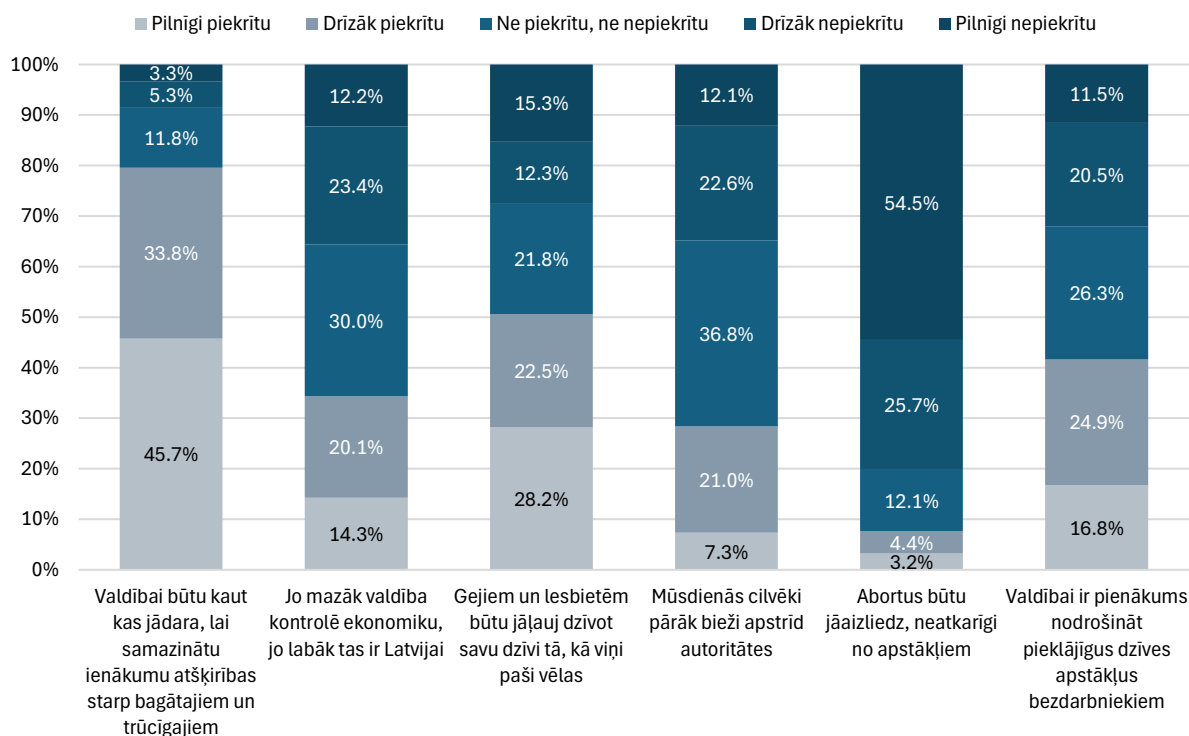
2.attēls. Viedoklis par Latvijas attīstību: kuram apgalvojumam vairāk piekrīt (%)

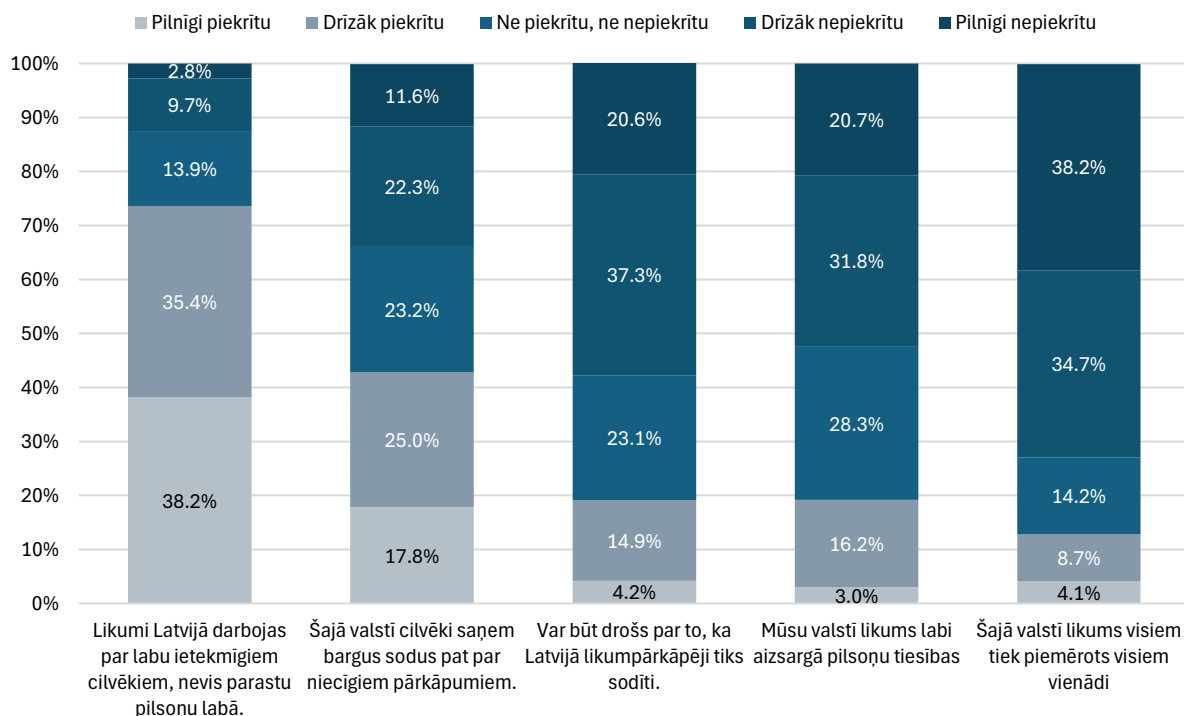
		Vecuma grupu dalījums						Jūsu dzimums		Kāda ir Jūsu tautība?		
		18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	Vīrietis	Sieviete	Latvietis	Krievs	Cita
Kuram no šiem apgalvojumiem par Latvijas ekonomisko attīstību Jūs drīzāk piekrītat?	Latvija ir veiksmes stāsts – kopš neatkarības atgūšanas ir sasniegts ļoti daudz	3.6	3.0	5.2	2.5	0.5	2.7	3.7	2.1	3.9	1.4	1.9
	Latvijas attīstība nav bijusi tik laba, kā varētu cerēt, tomēr situācija no dienas uz dienu uzlabojas	15.0	16.8	15.4	10.5	5.2	17.5	13.9	12.2	17.4	5.4	10.6
	Latvijas attīstība stagnē, nav redzama attīstība un nākotne ir neskaidra	36.0	18.7	15.9	19.1	19.5	17.7	18.0	21.4	24.2	12.4	16.4
	Ekonomiskā situācija Latvijā pasliktinās, zaudējam konkurences cīņā un sākam arvien vairāk atpalikt no kaimiņ	33.7	26.6	30.3	22.0	29.7	27.3	25.3	30.2	26.3	30.5	28.6
	Latvija ir neizdevusies, politiķu izzagta valsts, kuras nākotnes perspektīvas, ņemot vērā demogrāfiju un ģeopoli	7.1	28.9	27.8	43.0	42.6	31.4	35.1	29.8	24.3	46.2	37.4
	Nevienam	2.4	0.6	1.4	1.5	0.6	0.0	0.8	1.2	0.7	1.3	2.1
	Grūti pateikt	2.3	5.4	3.9	1.5	2.1	3.4	3.1	3.1	3.2	3.0	2.9

		Plānošanas reģions					Vietas tips (3)		
		Rīgas plānošanas reģions	Vidzemes plānošanas reģions	Kurzemes plānošanas reģions	Zemgales plānošanas reģions	Latgales plānošanas reģions	Rīga	Pilsētas	Lauki
Kuram no šiem apgalvojumiem par Latvijas ekonomisko attīstību Jūs drīzāk piekrītat?	Latvija ir veiksmes stāsts – kopš neatkarības atgūšanas ir sasniegts ļoti daudz	3.6	2.1	2.9	2.8	1.5	3.9	2.5	2.4
	Latvijas attīstība nav bijusi tik laba, kā varētu cerēt, tomēr situācija no dienas uz dienu uzlabojas	14.3	17.3	10.5	13.1	6.7	13.8	11.9	13.5
	Latvijas attīstība stagnē, nav redzama attīstība un nākotne ir neskaidra	17.5	25.1	23.9	20.2	16.9	17.0	20.0	22.5
	Ekonomiskā situācija Latvijā pasliktinās, zaudējam konkurences cīņā un sākam arvien vairāk atpalikt no kaimiņ	30.2	20.7	29.0	23.7	29.7	30.4	27.1	25.9
	Latvija ir neizdevusies, politiķu izzagta valsts, kuras nākotnes perspektīvas, ņemot vērā demogrāfiju un ģeopoli	30.6	31.3	30.8	34.1	39.9	31.4	33.1	32.5
	Nevienam	0.9	1.4	0.7	0.8	1.6	0.3	1.3	1.4
	Grūti pateikt	3.0	2.1	2.1	5.3	3.7	3.3	4.1	1.7

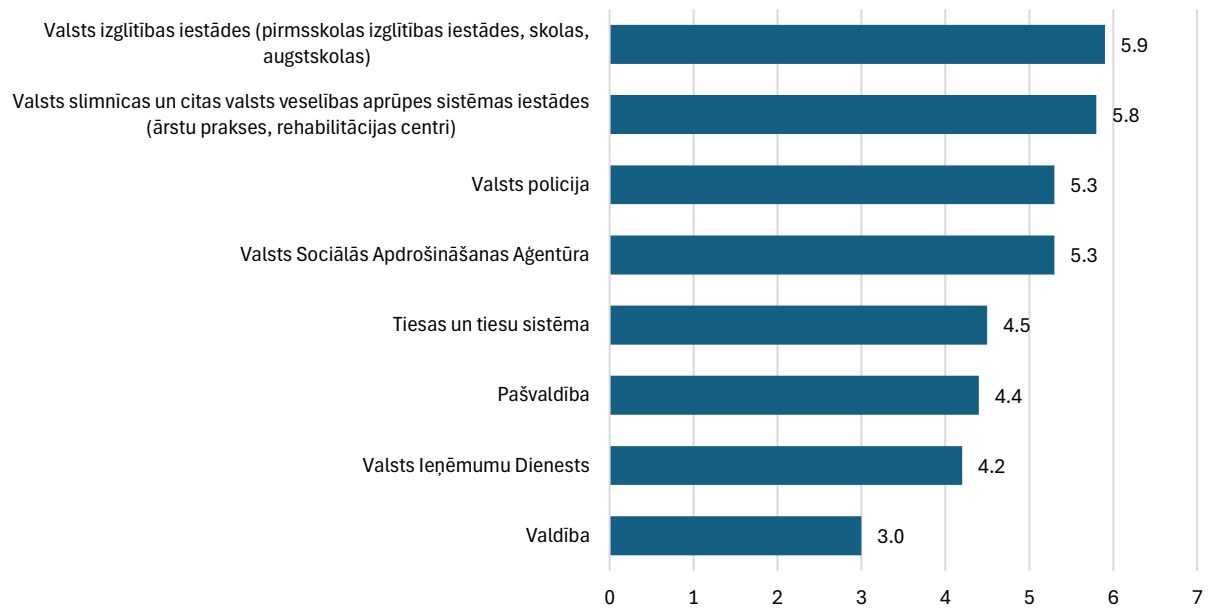
3.attēls. Sociāli-ekonomiskie priekšstati un pārliecības (%)

4.attēls. Priekšstati par to kā valsti darbojas likumi (%)

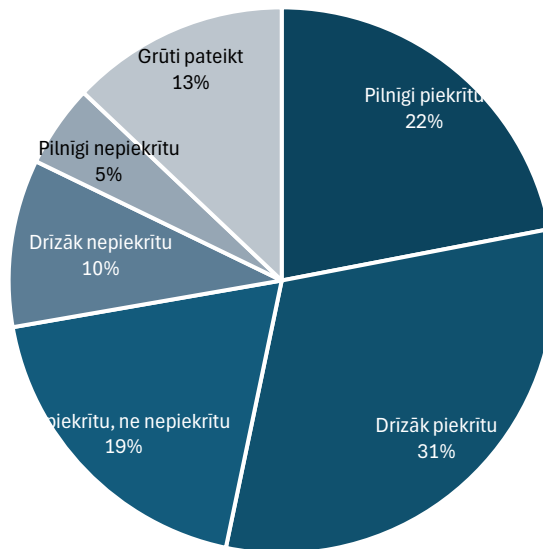

5.attēls. Uzticēšanās dažādām institūcijām skalā no 0 līdz 10

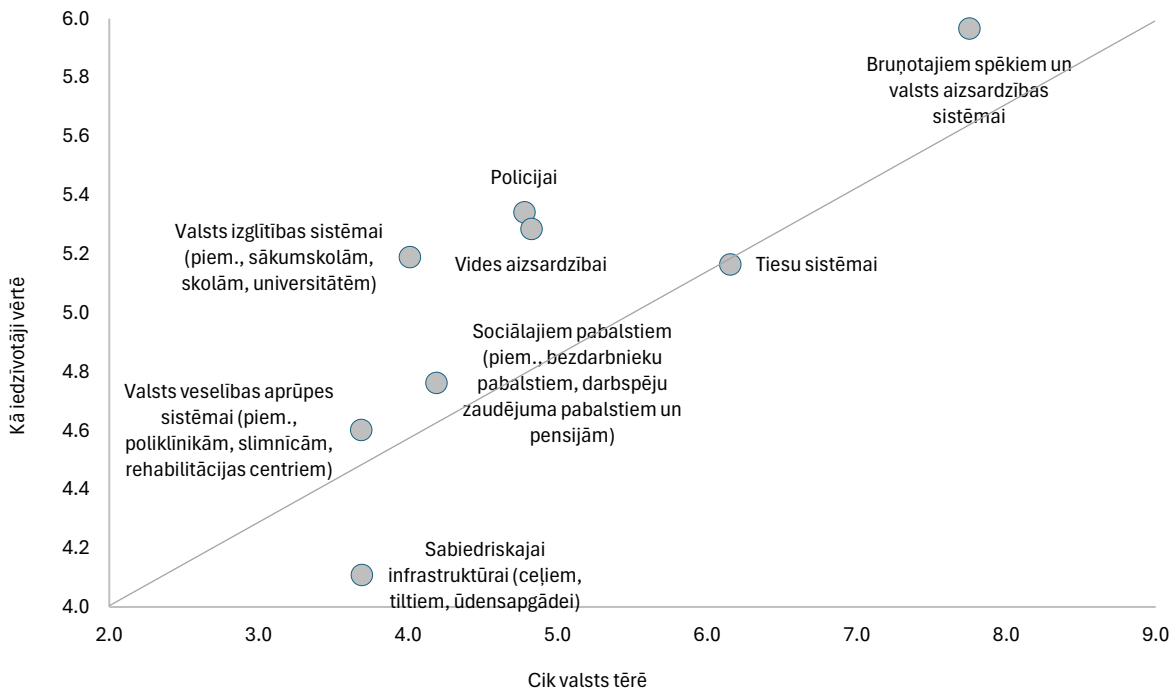

6.attēls. Viedoklis par demokrātiju (%)

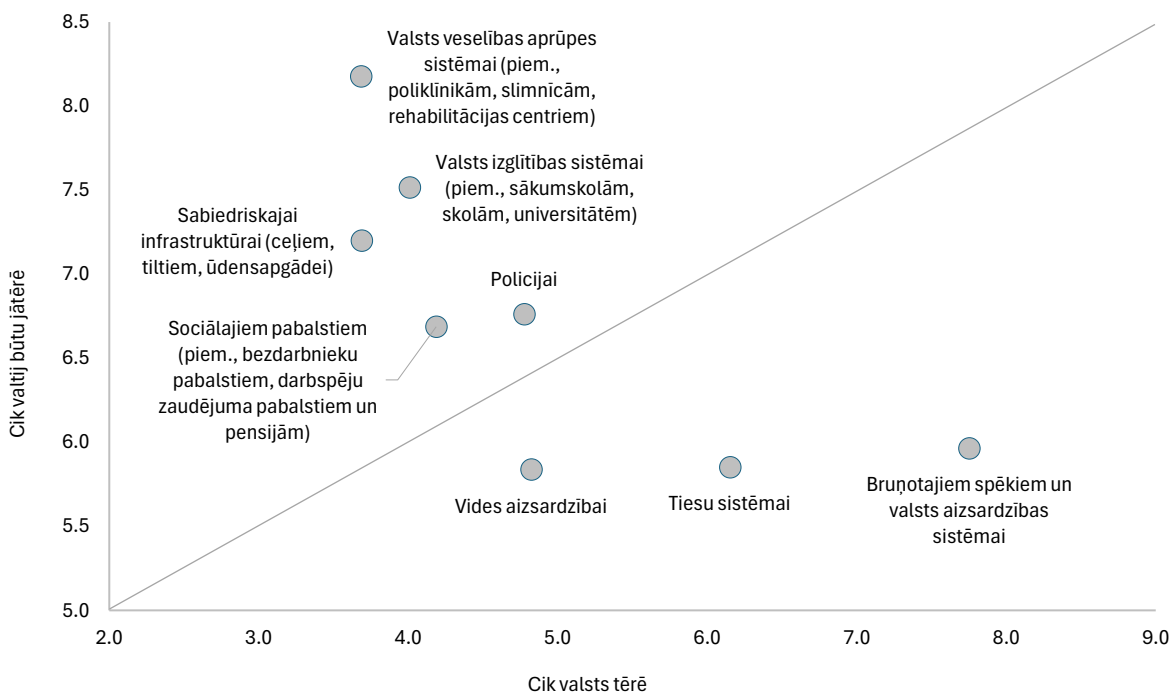
Demokrātijai var būt problēmas, bet tā ir labāka par jebkuru citu valsts pārvaldes formu

7.attēls. Situācijas dažādās jomās vērtējums: par ko pārmaksājam (0-10)

8.attēls. Situācijas dažādās jomās vērtējums: kur jāiegulda vairāk (0-10)

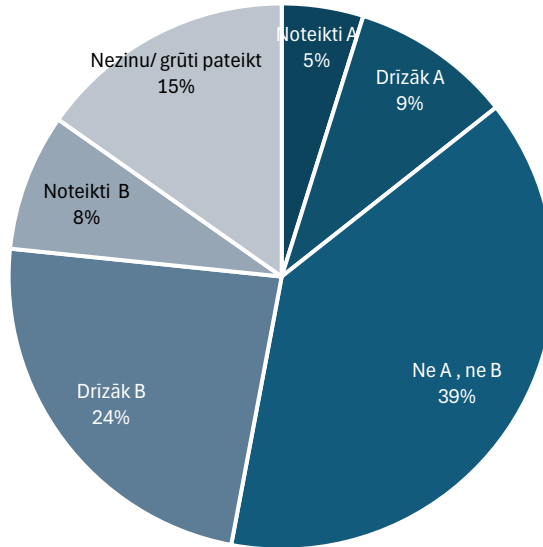

9.attēls. Lielāku vai mazāku labklājības valsti?

Kuram no viedokļiem Jūs vairāk piekrītat:

A. Valdībai būtu jāpalielina nodokļi un jātērē vairāk sociālajiem pabalstiem un pakalpojumiem

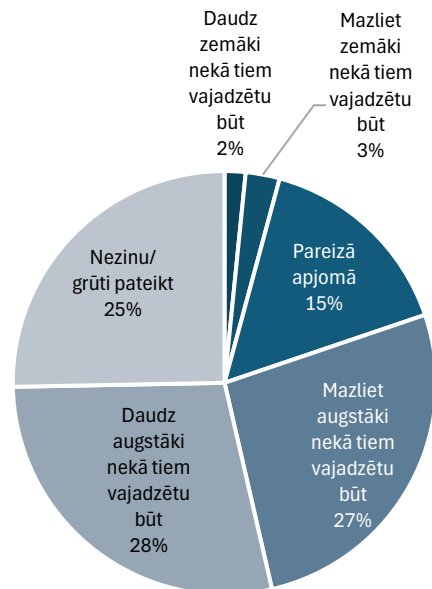
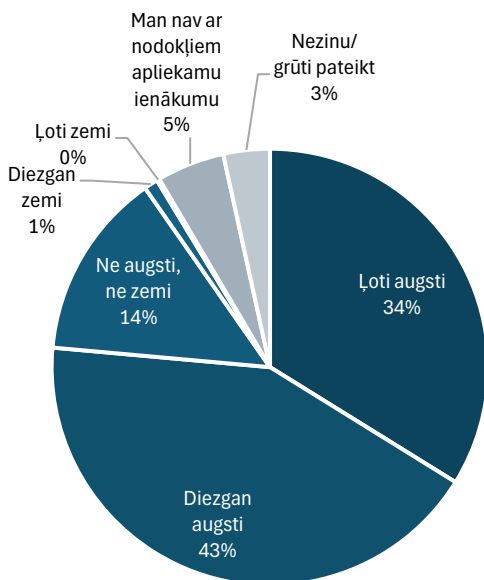
B. Valdībai būtu jāsamazina nodokļi un jātērē mazāk

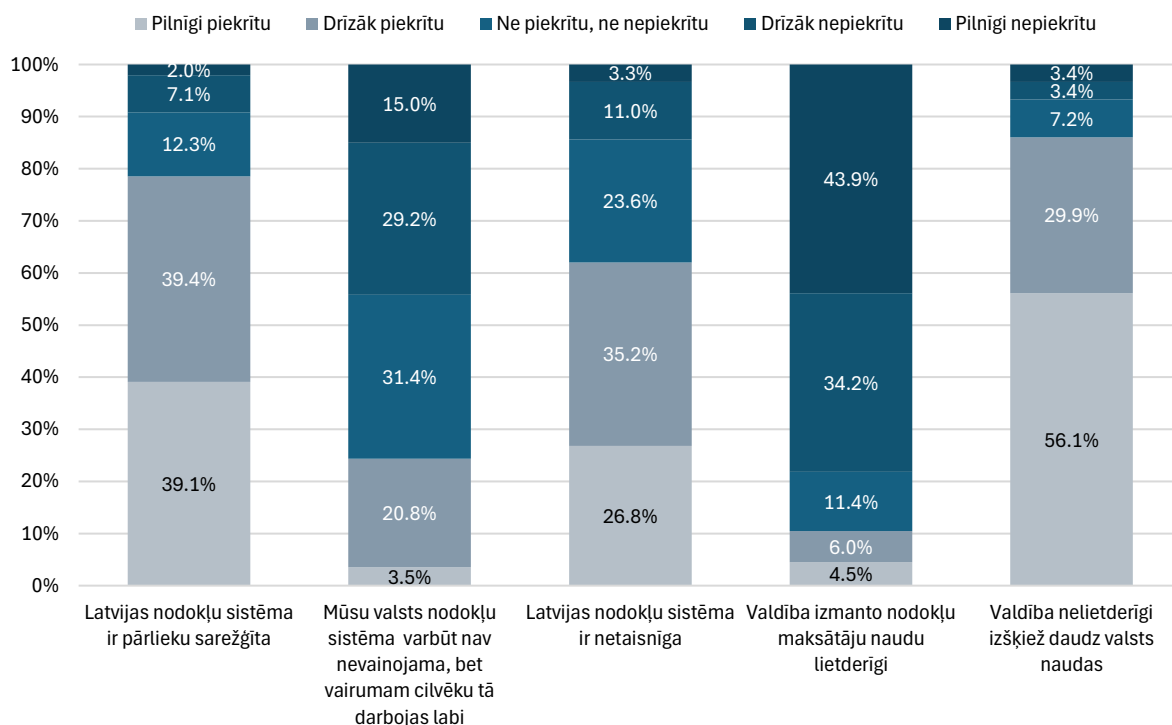
10.attēls. Priekšstats par maksājamiem nodokļiem (%)

Jūsuprāt, vai nodokļi, kas Jums jāmaksā, ir...

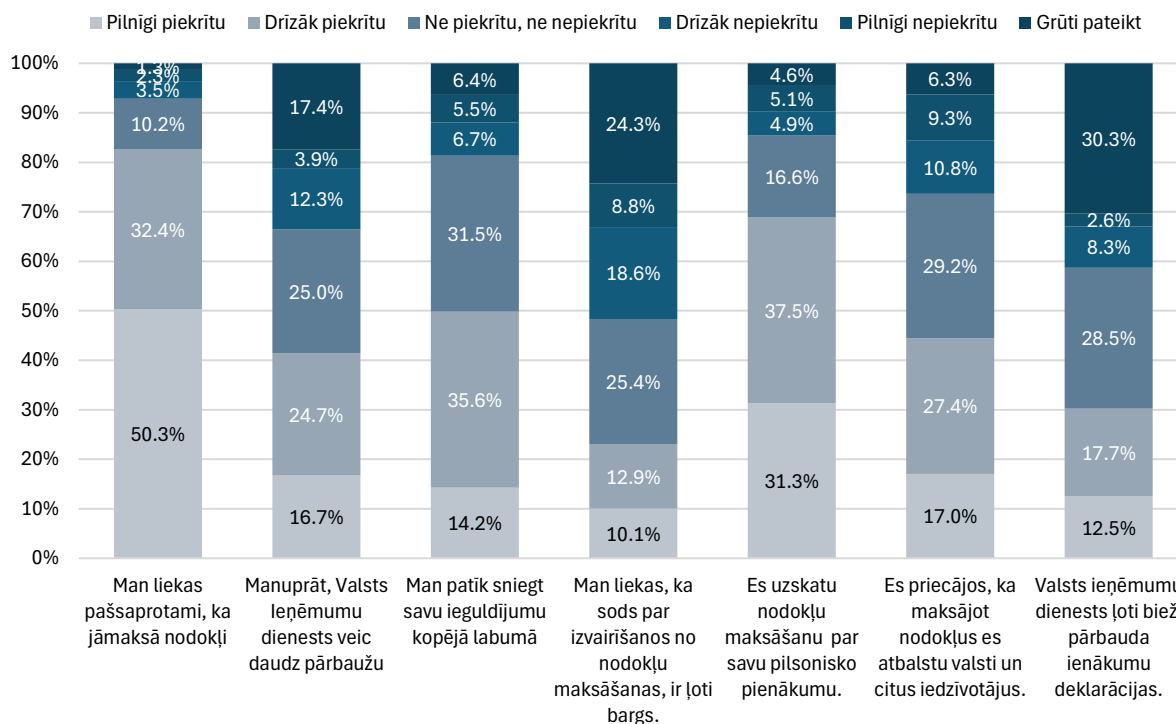
Kā Jums liekas, vai salīdzinot ar citiem cilvēkiem, nodokļi, kas Jums jāmaksā, ir:

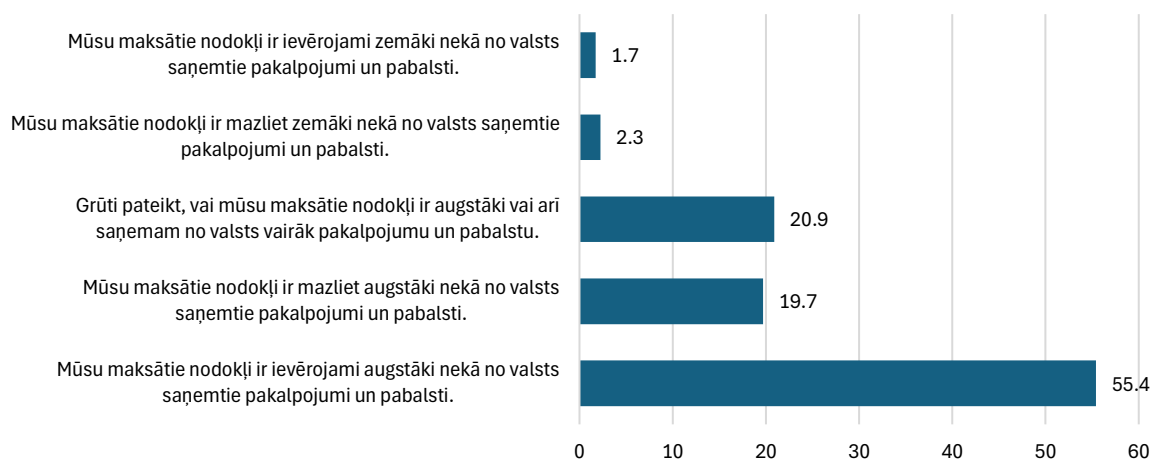
11.attēls. Priekšstats par nodokļu sistēmu un izlietojumu (%)

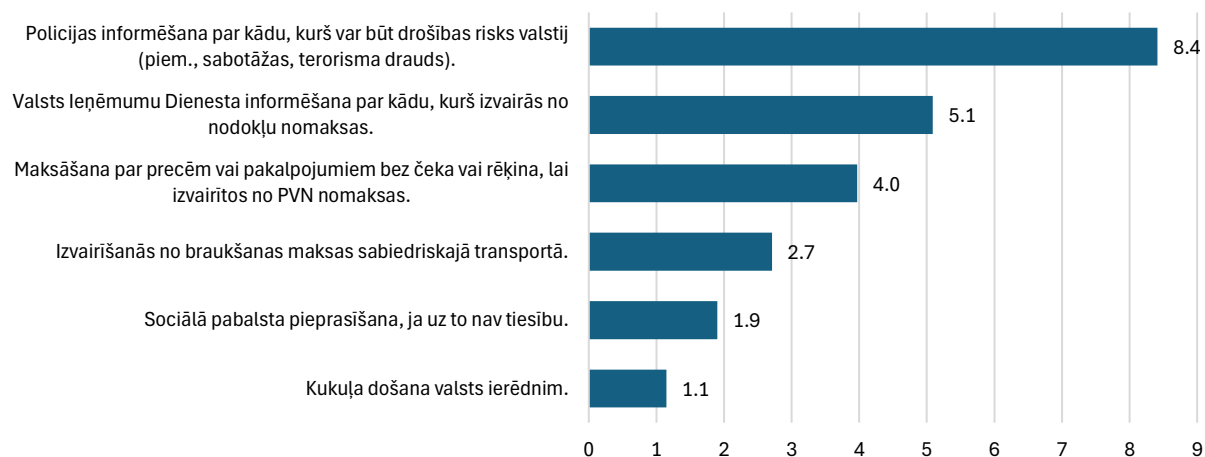
12.attēls. Nodokļu morāle (%)

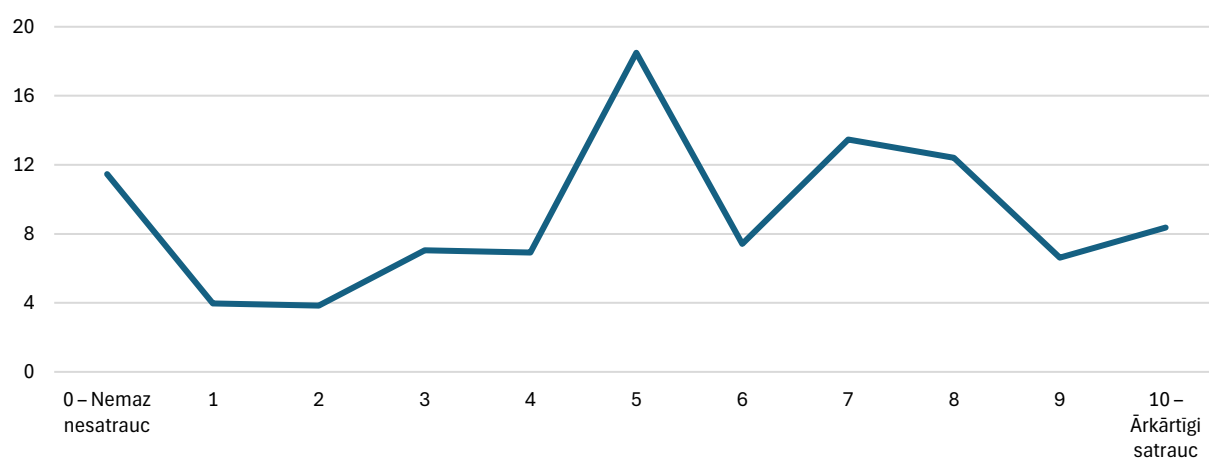
13.attēls. Vai Jūs domājat, ka pakalpojumi un pabalsti, kurus Jūs un Jūsu ģimene saņemat no valsts, apmēram atbilst (t.i., ir adekvāti) Jūsu un Jūsu ģimenes maksājamiem nodokļiem? (%)

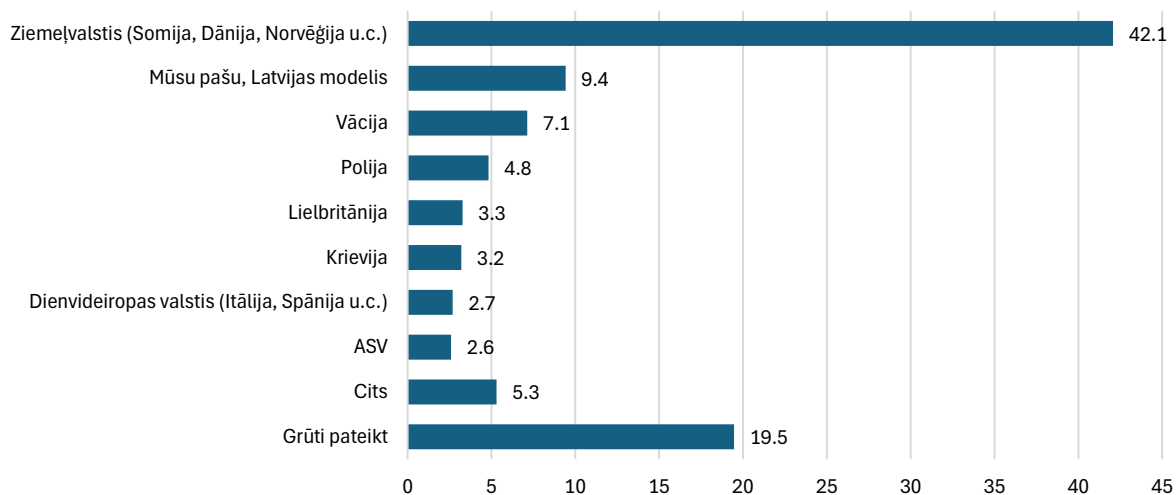
14.attēls. Cik pieņemama ir šāda rīcība (0-nemaz nav pieņemama, 10-pilnībā pieņemama)

15.attēls. Vai satrauc ekoloģijas jautājumi (%)

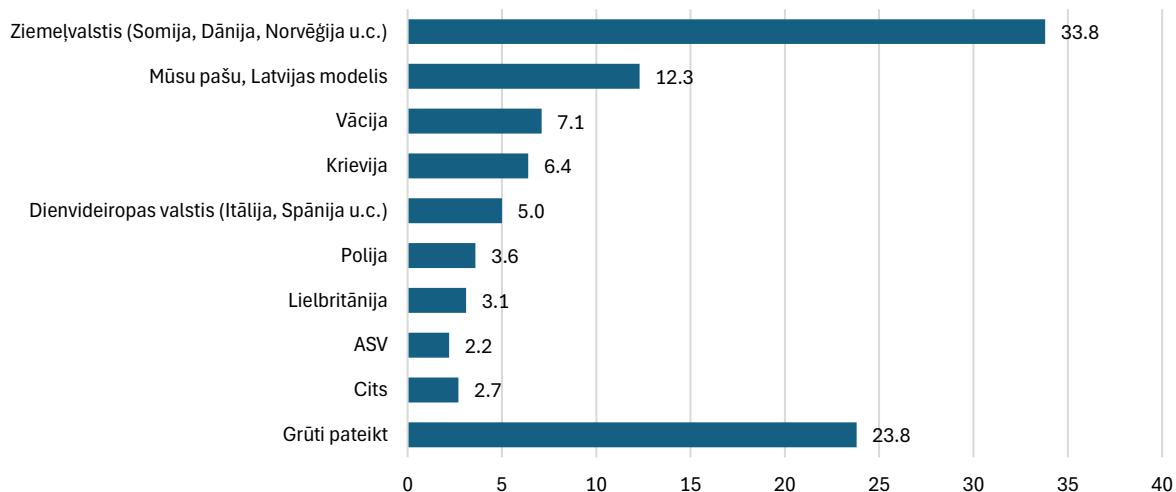

16.attēls. Ja runā par valsts ekonomisko modeli, kurai valstij Jūs vēlētos, lai Latvija censtos nākotnē vairāk līdzināties? (%)

Citi: Apvienotie Arābu Emirāti/ Baltkrievija/ Baltkrievijai/ Dienvidkoreja, Japāna/ Dienvidkoreja, Japāna /Gon-Kong/ Igaunija/ Igaunijas/ Ja tiktu līdz Lietuvas vai Igaunis ekonomikas līmenim, jau būtu dikti labi/ Japāna/ Kanāda/ Ķīna/ Kipra/ Lietuva/ Lietuva, Igaunija/ Luksemburga/ Mūsu pašu Baltijas kaimiņu noķeršana jau būtu kaut kas iespaidīgs.../ Omāna/ Singapur/ Singapūra/ Šveice/ Šveice/ Šveice.. jo tur vismazākas ālgas ir politiķiem/ Беларусь/ БЕЛАРУСЬ/ Китай/ Нидерланды/ Сингапур/ Сингапур, Тайвань, Нидерланды/ Словакия/ швейцария/ Швейцария/ Швейцария, Беларусь

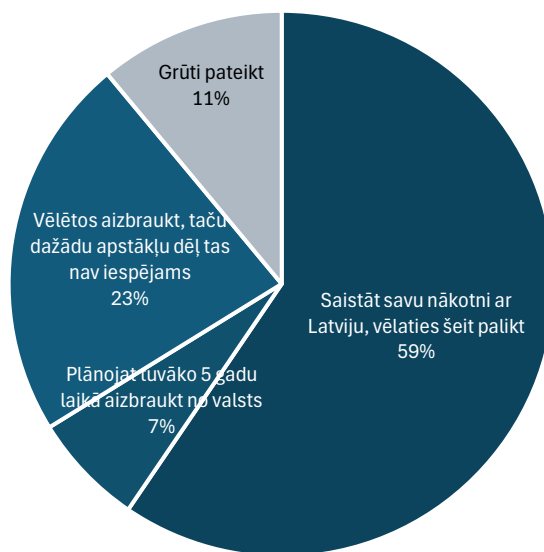
17.attēls. Ja runā par valsts sociālo modeli (sabiedrības grupu attiecības, vērtības, ideoloģija u.c.), kurai valstij Jūs vēlētos, lai Latvija censtos nākotnē vairāk līdzināties? (%)

Cits: Azija/ Baltkrievija/ Francija/ Igaunija/ Japāna/ Japānai/ Japānas/ Kanāda/ Ķīna/ Lietuva/ Šveice/ Šveicei/ turcija, dienvidkoreja/ Беларусь/ БЕЛАРУСЬ/ Нидерланды/ Швейцария/ Швейцария, Беларусь

18.attēls. Vai saista savu nākotni ar Latviju? (%)

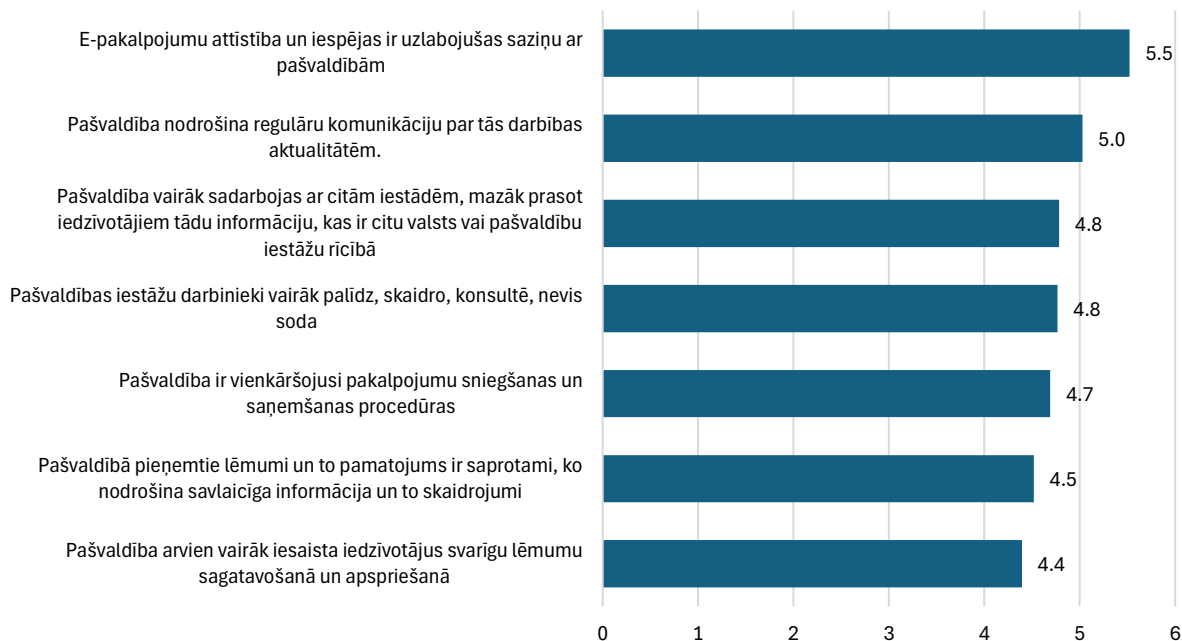
Vai Jūs personīgi...

19.attēls. Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, valsts pārvaldes un tās iestāžu darbība ir uzlabojusies šādos aspektos? (0 – nemaz nepiekrītu;10 – pilnīgi piekrītu)

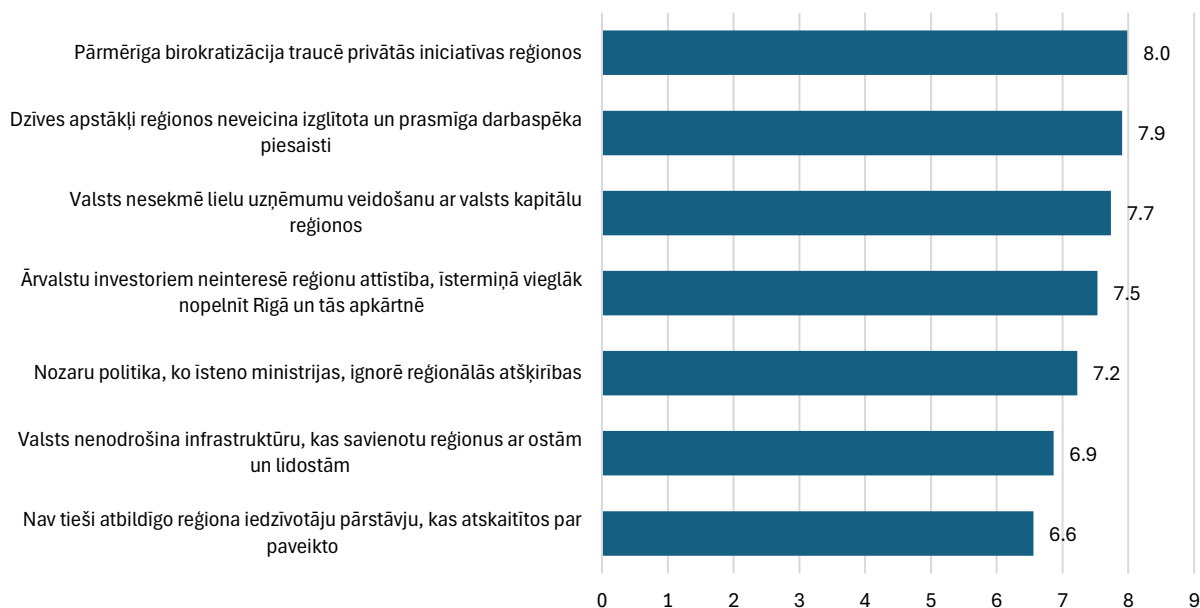
20.attēls. Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, Jūsu pašvaldība un tās iestāžu darbība ir uzlabojusies šādos aspektos? (0 – nemaz nepiekrītu;10 – pilnīgi piekrītu)

21.attēls. 2021.gadā notika pašvaldību administratīvi teritoriālā reforma. Lūdzu, novērtējiet, savu dzīves komforta līmeni saskarsmē ar jaunizveidoto pašvaldību pēc administratīvi teritoriālās reformas. (0 – nemaz nepiekrītu;10 – pilnīgi piekrītu)

22.attēls. Lūdzu novērtējiet, kuri no uzskaitītajiem faktoriem, Jūsu skatījumā, ietekmē Latvijas monocentrisko attīstību (Rīgas un Pierīgas atšķirības no pārējiem Latvijas reģioniem). (0 – nemaz nepiekrītu;10 – pilnīgi piekrītu)

Citas atbildes:

1. faktors ir nemākulīgi ierēdņi. Valstī ir pārāk daudz ierēdņu kuriem ir tikai skolā iegūts papīrs un nekādas sapratnes par notiekošo ārpus ofisiņa un beznesa veidošanu, jeb naudas pelnišanu. 2. faktors ir tauta kura ir vienaldzība par valstī notiekošo un nepilda savus pilsoņa pienākumus.

1.Отсутствие аэропорта в Даугавпилсе, а только в Риге. 2.Латвия -это корабль без курса, все крутятся около капитанской рубки, думая, что управляет капитан, а капитан только ловит сигналы, посылаемые другими кораблям и сидит на мели, а регионы как крысы в трюме сидят.

1) Pašu iedzīvotāju vēlme baudīt Rīgas ekonomiskās aktivitātes plūsus bez tas minusiem. Grib dzīvot klusā dabā, bet pelnīt kā Rīgā. 2) Pašvaldību izlīdzināšanas fonds atslabina, Rīga un Pierīga uztur daudzas pašvaldības, kas savadāk būtu spiestas rīkoties aktīvāk. 3) Daļai UIN jānonāk pašvaldībās, lai motivētu attīstīt uzņēmējdarbību

10 miljardu eiro plānotais ieguldījums dzelzceļā un 10+ miljardu eiro ieguldījums vēju parku attīstībā, kamdēļ pirmām kārtām atņem no tiem, kas no centra ir tālāk.

Acīm redzama (cilvēki laukos izmirst)

Aizspriedumi. Nepietiekami ātrs un ērts transports nokļūšanai uz-no reģioniem.

Algas starpība

Algas,darba iespējas,mājokļa.iegāde/īre – viss ir Rīgā! Lētāk,ērtāk,izdevīgāk. Laukos par to pašu ir jāmaksā 10x vairāk un daudz ko darīt ir 100x grūtāk un dārgāk, skolas,ārpusskolas nodarbības– vairumam nav iespēju izvadāt bērnus un tas ir dārgi

Algu atšķirības

algu atšķirības Rīgā un Pierīgā salīdzinot ar reģioniem dzīvojamā fonda, izglītības un interešu izglītības pieejamības (pārslotie jau tā mazskaitlīgie kultūras un sporta centri/pelbaseini u.tml.) trūkums reģionos

algu lielā atšķirība starp vienāda darba veicējiem

Algu līmeņa, darba pieejamības, infrastruktūras atšķirības; kultūras, izglītības, medicīnas pakalpojumu iespējas; apzināti valdības lēmumi, kas pazemina reģionu konkurētspēju (piemēram, reģionālo augstskolu konsolidācija, lauku skolu slēgšana, mazākas nozīmes ceļu neatjaunošana, finanšu līdzekļu samazināšana pašvaldībām utt.)

Alkatība.

Apdzīvotība

Atalgojuma atšķirības

Atalgojums

Atalgojums un darba iespējas.

Atstumtība. Jo uzskata kad Latvija ir tikai Rīga

Attīstīta transporta sistēma.

Augstākās izglītības ieguve ar iespējām praksi veikt galvaspilsētā, iedzīvotāju ienākumu atšķirība

Augstskolas

Banku kreditēšanas politika

Bezdarbs reģionos

bieži lēmumi ministrijās tiek pieņemti pēc principa Rīga un Pierīga tā ir Latvija

birokrāti – burta kalpi. vairāk klausīs kaut kādu bomzi, nei cilvēku kas reāli dara labu darbu kā sev, tā arī par saviem līdzekļiem pašvaldībai. Tad visur čīkst kad nesmuki viss, vajag sakārtot, bet līdzekļu nav. Bet tas kad atrodas privātais cilvēks kas sakārto ceļus vai īpašumus un daudz citu piemēru. Tad respektīvi tam "labdarim" vēl uzliksim sodu. ...vienkārši pī-pele s ..teica

Birokrātija

Birokrātija! Izceļam / nosūtām ministrijas uz reģioniem (rotācijas kārtībā) ! Novadu/pilsētu centri nodrošina Ministrijām telpas , kā arī apkalpojošo personālu!

Brīvas zemes daudzums, nekustamā īpašuma kvalitāte

Brižam liekas, ka Latvija ir tikai Rīga.

Ceļu infrastruktūra, darba iespējas

Ceļu infrastruktūra. Vilciena kustības maršruta Rīga-Ventspils neesamība. Darba vietu trūkums. Zemas algas, salīdzinājumā ar Rīgu.

Ceļu kvalitāte

Ceļu stāvoklis...

Cilvēku iedomīgums

Cilvēku mentalitāte

cilvēku mentalitāte, aizspriedumi

Citos reģionos zemākas algas, līdz ar ko speciālisti nevēlas tur strādāt

darba iespējas reģionos, dzīves apstākļi labi, bet darba iespēju nav

Darba iespējas Sabiedriskais transports

darba iespējas, kultūras pasākumi

darba iespējas, kvalitatīvu kultūras un izklaides pasākumu pieejamība, īpaši jauniesu vidū, izglītības iespējas

Darba pieejamība un atalgojuma apmērs.

Darba pieejamība un konkurents spēja

darba samaksa

darba spēka centralizācija Rīgā un Pierīgā, visi tur meklē darbu

Darba spēka pieejamība

Darba spēka trūkums.

Darba tirgus

Darba trūkums visur izņemot Rīgu un Liepāju

Darba un izaugsmes iespējas.

Darba vietu nepieejamība, ētrību trūkums

Darba vietu pieejamība

Darba vietu skaits

Darba vietu trūkums

Darba vietu trūkums lauku reģionos, pienācīgs atalgojums daudzās sfērās. Līdz ar to trūkst nodokļu nauda, kuru tērēt pašvaldības attīstībai, algām, izglītībai utt. Valsts nepiešķir pietiekamu finansējumu pašvaldībām, lai tās spētu pilnvērtīgi attīstīt izglītības sistēmu un atalgojumu šajā sfērā strādājošajiem. Pašvaldības ignorācija, neieinteresētība pienācīgu un cilvēcisku apstākļu un dzīves radišanā. Piemēram, mūsu pašvaldība mākslīgi samazina pirmsskolas pedagogu darba slodzi, lai nemaksātu valsts norādīto minimālo algas likmi, kas neļauj nodrošināt pilnvērtīgus dzīves apstākļus, jo būsīm godīgi – minimālā alga jau sen mūsu valstī neatbilst dzīves dārdzībai un, ja pēc tās pielīdzinām citu "parasto" cilvēku algas likmes, tad tāds ir rezultāts... Piebilde, ka man kā izglītības iestādes darbiniekam arī ir jāmaksā par savu veselības apdrošināšanu 2/3 no summas, kad tajā pašā laikā daudzas citas pašvaldības saviem darbiniekiem spēj atrast finansējumu to apmaksai. Par savu pašvaldību

Darba, izglītības iespējas; algu atšķirības

Darbaspēka pieejamība, infrastruktūra

Darbaspēks Atalgojums

darbavietas

Darbavietu trūkums reģionos

Darbspēka aizplūšana, pārlieka birokrātija saimnieciskās darbības uzsākšanai, veicināšanai, atbalstīšanai.

Dažādu pakalpojumu pieejamība

demografija

demografija birokrātija Valsts politiska sistēma

Demogrāfijas problēmas; slikts sabiedriskais transports, it sevišķi starp reģioniem, birokrātija

Demografiska situācija

demogrāfiskā situācija

Demokrāfiskā situācija

Ekonomikas pamatprincipu zināšanas ierēdņu vidū. Pārmērīga varas sajūta.

Ekonomiskās

Finansiālie sponsori

Galvenais faktors ir valdība, kura atrodas Rīgā un attīsta savu apkārtnējo reģionu, viss kas tālāk par pierīgu bieži pat nav uskatīts par Latviju. Latgales attīstība vispār tiek ignorēta.

Galvenokārt, darbavietu trūkums. Jaunieši pēc vidusskolas absolvēšanas dodas studēt uz Rīgu un paliek Rīgā/Pierīgā strādāt, jo reģionos nav tādu iespēju ar konkurētspējīgu atalgojumu

Grūtības izveidot darbu ārpus Rīgas Darbadevēju negriba strādāt citur

Iedzīvotāju blīvums

Iedzīvotāju koncentrēšanās Infrastruktūra Darba iespējas

Iedzīvotāju plūsma no laukiem

Iedzīvotāju sadalījums

Iedzīvotāju skaita palielināšanās uz "Rīgas rēķina"

Iedzīvotāju skaita samazināšanās reģionos, migrācija uz Rīgu, Pierīgu. Politiskā vara atsevišķās pašvaldībās.

Iedzīvotāju skaits

Iedzīvotāju skaits

Iedzīvotāju skaits ārpus Rīgas ir pārāk zems

Iedzīvotāju skaitu samazināšanās

Iedzīvotāju trūkums

Iedzīvotāju vajadzības

Iedzīvotāju vecums un izglītības līmenis, Rīgā vairāk ekonomiski aktīvo cilvēku un darbadevējiem vienkāršāk atrast darba spēku salīdzinājumā ar reģioniem Iedzīvotāju daudzveidība, jeb Rīgā dzīvo vairāk nacionalitāšu, kas piesaista ārzemju uzņēmumus, kuriem ir svarīgi veidot starptausku darba vidi

Ierēdniecības attieksme

Ierēdniecības kompetence.

Iespējas nopelnīt vairāk nekā reģionos

Iespēju, klientu trūkums

Ietekme

Ikdienas dzīves kvalitāte

Inerce

Informācija no valstsvīriem un bieži arī žurnālistiem. Jau valdībā un pat Rīgas Iedzīvotāji bieži domā, ka Latvija beidzas ar Pierīgu un tālāk ir tikai kaut kādi lauki, kur nekas nenotiek. Ir jāskaidro un jāsaprot, ka tā nav. Rīgā daudz kas var notikt tikai tāpēc, ka reģionos cilvēki vēl ir, strādā un audzē pārtiku utt.. Tos pašus kredītus mājoklim Rīgā varēs dabūt, ja gribi reģionā – gandrīz neiespējami. Kāpēc speciāli rada šādu nošķirtību? Reģionu cilvēki arī ir cilvēki, kas maksā visus nodokļus, bet reģioniem visu tikai samazina un samazina. Visi Rīgā nevar un negrib dzīvot. Valstsvīri bieži arī nesaprot, kas notiek reģionos, jo tur nemaz nebrauc.

Infrastruktūra

Infrastruktūra Skolu, banku, veselības iestāžu nepieejamību, ja nav sava auto.

Infrastruktūra tiek demontēta (aizvērtas skolas, slēgtas pasta nod., samazināts sab.tr. u.tml.)

Infrastruktūra un tās pieejamība

Infrastruktūra, algu apjoms, pakalpojumu pieejamība

Ir ļoti liela algas atšķirības starp reģioniem un rīgu

Izglītība, iespēja bērniem mācīties un saņemt kvalitatīvu izglītību ārpus Rīgas Kultūras dzīve un iespējas un citas

Izglītības iestāžu samazinājums reģionos, lielo uzņēmumu biznesa centri – t.n., ka kompetenti darbinieki no reģioniem neatradis atbilstošu darbu savā pilsētā. Arī darba daudzveidība ir Rīgā.

Izglītības iestāžu slēgšana, Sabiedrisko transportu maršrutu slēgšana Veselības aprūpes iestāžu neefektīva darbība izglītības un prasmju trūkums reģionos, reģionu pārvaldības modelis nenodrošina kompetences reģionos, valsts nespēja atteikties no funkcijām, kuras varētu deleģēt reģioniem (ja ir/būtu reģionā kompetence)

Izglītībā darbaspēka trūkums

Jau demogrāfiskā & darba pieejamības situācija + ļoti centralizētais transporta tīkls

Kaimiņi

Katrs "bomzis" Rīdiniņeks sevi vērtē augstāk par skolotāju provincē.

Katrs velk deķīti uz savu pusi...

Kopumā labāki dzīvošanas apstākļi, augstākas algas, vienkāršāk pieejamas iestādes un pakalpojumi, vairāk iespējas ekonomiskai izaugsmei, labāk attīstīts sabiedriskais transports.

korupcija

Korupcija un slinkums

Korupcija visur palīdz vienlīdz labi – Latvijā tā ir ļoti augsta bet tikai valsts pārvaldes līmeņos

Krievija

Kvalificētā darba spēka aizbraukšana prom no valsts

Kvalificēta darbaspēka pieejamība

Latvija beidzas rīgas robežās.

Latvija neattīstās jau vairākus gadus desmitus. Tā grimst un pazūd ... ļoti žēl, ka tā

Latvijas monocentrisks attīstību veicina ekonomiskās aktivitātes, iedzīvotāju un infrastruktūras koncentrācija Rīgā un Pierīgā, kā arī reģionu depopulācija un zemāka attīstība citviet valstī.

Latvijas Eiropas birokrātijas likumi

Lauku reģionos nav darba vietu.

lidosta, iedzīvotāju skaits

Lidostas tuvums, apdzīvotība

Lielākā daļa finanšu tiek ieguldīti Rīgā Attīstītāka infrastruktūra ap Rīgu

Lielāka izvēle mājokļiem; Labāks izglītības un veselības līmenis; Lielākas algas

Lielākas algas

Lielākās darba iespējas

Lielākas darba, izglītības, atalgojuma iespējas Rīgā un Pierīgā, kā rezultātā daudzi iedzīvotāji brauc uz turieni, lai uzlabotu dzīves kvalitāti.

Lielākās valsts universitātes atrodas Rīgā, līdz ar to reģionu jaunieši brauc uz Rīgu un šeit paliek.

Lielummānija

Likumdošana

Lack of any industry and production except food and wood outside Riga.

Maz iedzīvotāju

Maz ražošanas uzņēmumu, maza darba vietu izvēle lauku novados.

Mazais cilvēku skaits laukos

mazas algas reģionos

Mazo skolu, bibliotēku, pasta nodaļu likvidēšana izstumj darbaspējīgās ģimenes no lauku apvidiem.

Medicīnas pakalpojumu kvalitātes atšķirības

Ministrijas jāizvieto vienmērīgi visos valsts novados/reģionu centros. Sanāksmes, sapulces, konferences, saziņu var attālināti organizēt

Naudas līdzekļi

Naudas sadalījums

Naudas trūkums

Naudas trūkums

nav atbalsta no valsts

Nav darbaspēka. Valsts neveicina demogrāfiju.

Nav dzīvesvietas un nevar nodrošināt dzīves vietu, jo nav darba vietas un alga. Reģionu un Rīgas darbaspēka atalgojuma atšķirības.

Nav iedzīvotāju, ārstu, transporta.

Nav iespēju reģionos, lai dzīve būtu augstā līmenī

Nav konkrētas ainas, uz ko iet valsts

Nav pieejamas brīvā laika pavadīšanas aktivitātes.

neērta infrastruktūra, nokļūšana no attālākiem reģioniem uz Rīgu

Nekvalitatīvi grants ceļi, kas šajos laika apstākļos ir "neizbraucami".

nelielais iedzīvotāju skaits reģionos...

Nepārdomāta reģionālā reforma. Nepietiekams atbalsts mazajai uzņēmējdarbībai.

Nesakārtotie ceļi. Transporta pieejamība

Netu roboti

Neveiksmīga nodokļu sadale starp pašvaldībām un valsti I EN. Reģioniem nepieciešamas nodokļu atlaides.

NEVĒLĒŠANĀS REDZĒT TĀLĀK PAR RĪGU UN UN TO APKĀRTNI.

Nodarbinātības koncentrācija

Nodokļu slogs ir vienāds Rīgā un, piemēram, Ludzā.

oligarhija

Ottok molodjoži iz reģionov, plohoj uroveņ zdravoohranenija

Pakalpojumu daudzveidība un pieejamība.

Pakalpojumu kvalitāte, darba alga

Pārāk liela koncentrēšanās uz Rīgas nozīmīgumu gan finanšu resursu piešķiršanā, gan jaunu būvniecības projektu īstenošanā, mājokļu būvniecība, infrastruktūras attīstība, kredītešanas iespējas.

paši iedzīvotāji

Pašvaldībām ir jādod iespēja nodarboties ar sava biznesa attīstīšanu reģionos, ja to nedara privātie uzņēmumi!

Pašvaldības iestāžu darbinieku labas pārvaldības principu neievērošana pret vietējo iedzīvotāju, uzraudzēts pārāk liels birokrātiskais aparāts, Neadekvāti lielas ierēdņu algas, kas liedz izprast vienkāršo iedzīvotāju vajadzības, .Valsts izzagšana publiskajos iepirkumos. Demagoģiskas atrunas vērtējot Latvijas attīstību nākotnē. Nav rūpes par ģimenem ar bērniem, līdz ar to nopietna demogrāfijas problēma. Pārāk liela valsts lojalitāte un acu pieversana pret migrantiem "viesstrādnikiem", kas var novest pamatnācijas diskrimināciju. Kaut kas nopietni ir jāmaina.....

Pierīgā nav darba piedāvājumu

Pierobežas reģionu infrastruktūra netiek attīstīta

Plašas darba iespējas

Politiķu slinkums

Popularitāte; Pilsētu izskats (sakoptība)

Ražošana un tranzīts

Reģionu atstāšana bez vitāli nozīmīgiem pakalpojumiem

Reģionu kultūras budžets ir mazs tāpēc tiek atcelti daudzi pasākumi, kas samazina to ampmeklētību un tūrismu un par valsts epicentru kļūst Rīga, aizmirstot visu pārējo Latviju.

Rīgā ir lielāka iespēja visu sasniegt.

Rīgā un Pierīgā ir LIELĀKS finasējums– atšķirības redzamas atalgojuma un nodarbinātības sistēmā!!!

rīga vienmēr attīstīsies ātrāk jo cilvēku īpatsvars saniedz gandrīz pusi no visas valsts

Rīgā viss vairāk pieejams

Sabiedrības attieksme

sabiedriskā transporta neesamība

Sabiedriskā transporta trūkums reģionos

Sabiedriskā transporta, skolu, medicīnas iestāžu pieejamība

Sabiedrisko transportu samazināšana, mājokļu un augstāk kvalificētu darbavietu trūkums reģionos.

Saeimai, valdībai un augstākajai ierēdniecībai ir ļoti maza saprašana un ieinteresētība par reģionos notiekošo

Satiksme

satiksmes struktūra un kvalitāte

Savas ekonomiskās politikas neveidošana un ģeogrāfiski izdvīgā stāvokļa neizmantošana

skolu pieejamība, tāpat arī veselības aprūpe, banku pakalpojumi, pasta
Skolu slēgšana, slimnicu un medicīnas attālināšanās no reģioniem un sliktie ceļi. Pasta nodaļu slēgšana.
Skolu un bērdārzu, bibliotēku likvidēšana.
skolu un medic. pakalpojumu pieejamība, pāreja ir sākums... ja nav dzīvības un jaunības, tur nebūs biznesa...
Skolu, bibliotēku, pasta nodaļas slēgšana reģionos.
Slikta infrastruktūra nokļūšanai no rajona uz pilsētu.
Slikta infrastruktūra – ceļi, dzīvokļu, mājoķļu neesamība vai zemas kvalitātes. Darbavietu trūkums un valdošās kliķes neinterese par valsti kopumā un Latviju kā valsti, kurā ir patikami dzīvot.
Sliktāka dzīves kvalitāte, trūkst darba un izglītības iespēju, trūkst pieejas kvalitatīvām precēm un pakalpojumiem. Trūkst kultūras dzīves un komūnas. Vide degradējas, izmirst. Ir mentāli grūti dzīvot mirstošā vidē un to vienkārši pieņemt.
Sliktis sabiedriskais transports, skolu, pastu slēgšana.
Sociālā stigmatizācija. Cilvēki uzskata, ka viņi var ir veiksmīgi tikai tad, ja dzīvo lielpilsētā, un ka laukos dzīvo mazizglītoti cilvēki.
Sociālie slāņi
Specialitātei atbilstošu darba vietu trūkums reģionos.
stress un slinkums, dažreiz sekss.
Tāda politika, nabaģus vieglāk vadīt.
tas ir izveidojies vēsturiski
Tauta netic valdībai, jo tā tautu ir ļoti pievilusi vairākkārt.
Transport
Transporta pieejamība
transporta (grūtības teikt uz darbu Rīgā ar jebko kas nav auto, bet ar autobari grūti – korķi), darba vietu trūkums (esošās darba vietas nepietiekoši atbalsta attālināto darbu), izklaides iespēju trūkums, tirdzniecības vietu trūkums, augstākā izglītība un zinātne centrēta Rīgā
Transporta u pieejamība, nav sadarbības projektu, trūkst finansējuma un netiek veltīta uzmanība reģioniem.
tur dzīvo daudz cilvēku
urovenj zhidni, nalichie zhilja, kolichesto naselenija, nalichie proizvodstv
Uzņēmēji nevēlas darboties ārpus Rīgas, kā rezultātā reģionos nav daudz brīvu vakanču, un ir ierobežotas darba iespējas. Tāpat dažādu būtisku pakalpojumu nepieejamība, piemēram, reģionos nav tādas piekļuves veselības aprūpes pakalpojumiem kā Rīgā. Cilvēkiem trūkst motivācijas atgriezties vai doties uz reģioniem, jo tur ir ierobežotas iespējas, savukārt, Rīgā ir daudz un dažādas iespējas, piemēram, izklaides u.tml.
Uzņēmumu lokācijas
Vai tad rīdzinieki vispār ir kādi cilvēki? Citāts no filmas Limuzīns Jāņu nakts krāsā.
Vairāk iespēju
Vairums sīko pašvaldību ir vienkārši jālikvidē
Vāja biznesa attīstība reģionos
Valdība vienmēr ir centusies izvietot visus investīciju projektus Rīgā nevis citur Latvijā (parasts egoisms un empātijas trūkums un netālrēdzīga rīcība)!
Valdības nevēlēšanas attīstīt "laukus", jo paši atrodas un uzturas tikai Rīgā, esot atrauti no kopējām valsts problēmām.
valdības nevešanas attīstīt reģionus
Valsts politika ir tikai Rīgas un pierīgas attīstība
Valsts un pašvaldību ierēdniecība ir atrauti no reālās dzīves.
valsts valsti
Varas un kapitāla koncentrēšanās ap galvaspilsētu; trūkst kvalitatīvas tās pārstāvniecības reģionos; "galva" domā vienu, bet kamēr nonāk līdz darišanai, tas daudzviet jau kļuvis neaktuāli vai novecojis
Vecās, nerenovētās padomju dzīvojamās mājas. Novecojis likums, kas sen jau vairs nestrādā 50%+1balss.
Veselības aprūpes pieejamība reģionos ir vājāka.
Vēsturiska, bet arī reģioniem tā mēdz būt veiksmīga.
Vēsturiskie faktori un emigrācija
Vienmēr Rīga svarīgāka par laukiem, kuros nav nekādas attīstības, it īpaši tālāk no Rīgas.
Vietējie politiķi reģionos, jo sevišķi Rēzeknē un Daugavpilī.
Viris 100Km no Rīgas pilnīga bezcerība
viss notiek Rīgā

Viss slikti

Viss vērsti uz lielajām pilsētām, it kā laukos neviens nedzīvotu.

Visur citur tiek viss samazināts, vērts ciet. Ir novadi, kuri ir parādos un no tā cieš novada iedzīvotāji, kuriem tiek samazinātas algas. Vienam cilvēkam jāpilda vairāku darbinieku funkcijas par vienu samaksu. Apkopēju un citus nepieciešamos amata veicējus nealgo, jo nav naudas, lai samaksātu algu. Viss budžets grozās ap Rīgu un Rīgā.

vlast

Zagli

zems izglītības līmenis kopumā

Zhители scitajut cto v Rige kipit vsja zhinj

Безработица в Латгалии

Безработица и уровень жизни в регионах. Объективно, кто у нас в Латгалии работает по средней зарплате в Латвии? У нас большинство за минималку работают. 500 евро на руки получать!? Как на это прожить можно? Все едут за возможностями и лучшей жизнью. У людей помимо основных потребностей есть и другие. Мы же не в каменном веке живём, мы не хотим выживать!

Безработица, недостаточная медицинская помощь

Близость образовательных и медицинских учреждений. Различия в заработной плате.

Более высокий уровень зарплат и качества жизни в Риге.

БОЛЬШЕЕ КОЛИЧЕСТВО ЛЮДЕЙ СПОСОБСТВУЕТ ИНВЕСТИЦИЯМ

Большинство денег вкладывается в Ригу.

Бюджеты самоуправлений

Бюрократия

бюрократизация, централизация

В Риге больше возможностей для работы/бизнеса, культурная жизнь тоже сосредоточена в Риге..

В Риге есть все что необходимо для качественной жизни

В Риге легче найти работу, больше возможностей для разнообразного культурного отдыха.

виновато местное руководство

Внешняя политика

военная истерия

Всё сосредоточено в столице и её округе, поэтому и развивают эти части страны. Зачем тратить деньги на развитие например латгалии если можно зарабатывать деньги развивая Ригу и её окрестности

Вся система работает так, что в регионах не появляются большие предприятия с большим количеством рабочих мест. В большой степени на это влияет и налоговая система Латвии.

Высокий уровень образования и наличие учебных заведений в Риге способствуют формированию квалифицированной рабочей силы, в то время как в других регионах может наблюдаться нехватка специалистов. Рига является экономическим центром Латвии, где сосредоточены основные финансовые, торговые и производственные мощности. Это создает значительное неравенство в уровне жизни и возможностях между столицей и остальными регионами

двухсторонняя связь, узнавать потребности простых жителей, снижение налогов в развитии

Декларирование места жительства. Пол Латвии работает в Риге, а налоги идут по месту регистрации.

демографическая ситуация в стране

демография

Демография, рождаемость нового поколения.

деньги

Дороги и доступность общественного транспорта. Возможность образования на разных уровнях. Услуги здравоохранения.

Доступность

Зарботная плата в Риги выше, чем в регионах, а цены на всё в регионах такие же.

зарплата в регионах значительно меньше, чем в Риге

Зарплата, трудоустройство

Из Риги дорогой проезд, билеты на транспорт могли бы быть дешевле + должно быть больше информации о том, как добраться до того или иного города/посёлка, можно продвигать маршруты, объяснять, как доехать итд.

инфраструктура, наличие рабочих мест, возможностей досуга.

Исторически это было всегда. Что-то изменится через три поколения, когда передохнут все, кто помнит об этом

Исторические-в Латвии нет крупных городов, таких, например, как в Литве. Поэтому, все стремятся в Ригу

коррупция в верхних эшелонах власти

коррупция во власти

Коррупция с верху до низу.

Культурные мероприятия в больших городах, образовательные учреждения так же больше в больших городах.

Маленькое количество людей в регионах по сравнению с Ригой

мало мест работы, людям приходится тратить много времени на дорогу, чтобы добираться на работу в Ригу, хотя это время могли провести рядом с семьёй или занимаясь любимым делом. Плюс мало занятий для детей и подростков в регионах. Некуда пойти

Менталитет жителей регионов.

Миграция

наличие рабочих мест с достойной оплатой

Не только отток жителей из регионов в столицу, но и эмиграция за рубеж в целом.

недостаточно развитая транспортная инфраструктура

Несо согласованность рабочих действий в разных структурах

нет производственных мощностей в регионах, безработица

Нет работы

нет работы вне Риги

Нет рабочих мест

Нехватка людей

обособленность общества

Общее депрессивное состояние регионов. Низкий уровень дохода\зарплата населения оных регионов, размер инвестиций (как в сравнении с Ригой, так и в принципе, в сравнении с Эстонией и Литвой)

Оплата труда, доступность учреждений, наличие работы

Отдалённые регионы, особенно Латгалия, нищают и вымирают

отсутствие в регионах рабочих мест с достойной зарплатой

Отсутствие желания у центра, и мало талантливых людей в регионах .

Отсутствие инфраструктуры (дороги), плохое транспортное сообщение, вымирание регионов

Отсутствие компетенции у правительства.

Отсутствие крупных предприятий

Отсутствие молодежи

отсутствие населения как такового – мало жителей вообще

Отсутствие рабочих мест, недостаток общественного транспорта чтобы добраться до города из деревни, загубленное сельское хозяйство.

отсутствие современного скоростного общественного транспорта, плохое качество дорог в регионах

Очень редкие поезда в Ригу на Елгавском направлении – раз в час! Если бы было каждые 15 минут, было бы проще. Плюс, если застраивать всю эту полосу, а не только участок от Олайне до Рижского вокзал, то выросло бы количество жителей, а значит и рентабельность поездов. Также нужно повысить регулярность поездов, и главное, дальность их поездок на других направлениях! Чтобы можно было съездить в Кулдигу, Лиепая и пр. города на поезде! Это связало бы страну, и разгрузило бы Ригу.

пассивность самоуправлений

Плохая инфраструктура.

плохое планирование

Полигоны Латгалии и Литвы

политиканство

Практически все перечислено. Разве что общий кризис и стагнация экономики – они больше всего бьют по провинции. Плюс санкции против России – вся приграничная зона вымирает.

Предвзятое отношение к Жителям приграничных районов.

Развивают в основном Ригу и Пририжье, а в регионах с каждым годом меньше развития и меньше работы для обычного населения

Разделение по национальному вопросу

Разница в доходах

Снижение численности населения.

Социально-финансовое неравенство

уменьшение населения и миграция

Унитарная модель государственного устройства, когда полномочия самоуправлений крайне ограничены, а полномочия правительства слишком большие. Искривленная налоговая модель: все налоги забирает себе «центр», возвращая муниципалитетам ровно столько, чтобы те могли минимально функционировать. Искривленная модель распределения фондов ЕС, когда средства получают в первую очередь самоуправления, контролируемые партиями правительства и т. п.

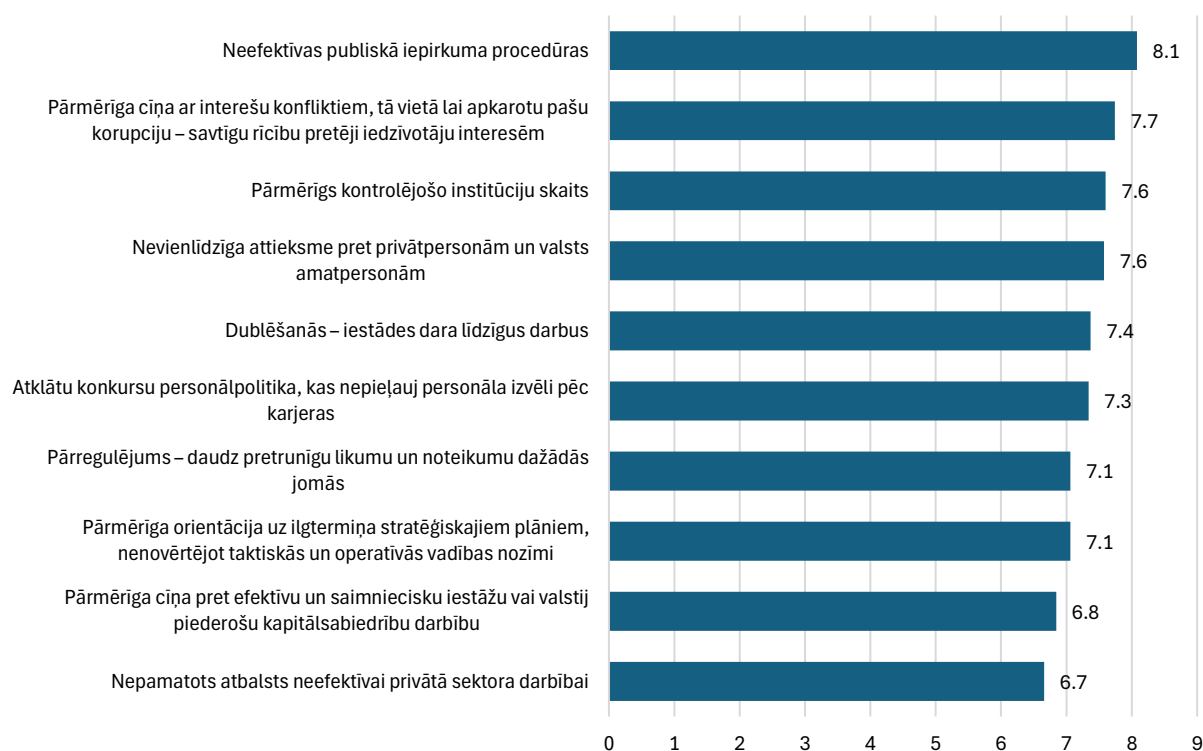
Уничтожение социальной инфраструктуры в районах..школ,больниц,аптек ..

Уровень образования

финансирование

Финансирование, экономическое развитие.

23.attēls. Lūdzu novērtējiet, kuri no zemāk uzskaitītajiem faktoriem, Jūsu ieskatā, veicina valsts pārvaldes neefektivitāti (augstas izmaksas un zema lietderība). (0 – nemaz nepiekritu; 10 – pilnībā piekritu)

Kādi citi faktori veicina valsts pārvaldes neefektivitāti (augstas izmaksas un zema lietderība)?

1.Отсутствие патриотизма,не на словах,а на деле. 2.Отсутствие чувства боязни ответственности чиновников или должностных лиц за совершенные действия или некачественную свою работу.

Algas tiek maksātas vienkārši par formālu skaitīšanos darbā, kam seko daudz demagoģijas un pat maldināšanas – diskusijas viena pēc otras vien jundīšanās pēc -runāšanas un laika novilcināšanas dēļ,– laiks zaudēts, bet galā vien čiks reizēm sanāk Augstāki ierēdņi ir koalīcijas partiju ielikteņi, personāla konkursi ir tikai formāls piesegs

augstas izmaksas

Augstas izmaksas

Augstas izmaksas zema lietderība

augstas izmaksas, neefektīvs preču iepirkums

Augstas izmaksas.

Augsti nodokļi

augstprātība, pārāk lielā algu atšķirība padotajam ar vadību, velme atsedēt laiku....bieži -izrādīto iniciatīvu nokauj vadība.

bezatbildība savas naktnes nesasaistība ar Latviju tautas saskeltība

Bezatbildība, trūkst uzticība amatpersonai kas pieņem lēmumu un vienpersonīgi atbild par to!

birokrātija

Birokrātija

birokrātija un ierēdniecības pārbagātība.

Birokrātija un liekēži valsts pārvaldē

Birokrātija un neieinteresētība.

birokrātija – papīru kalni, subjektivitāte personāliju izvēlē, galvenais – piederība "pareizajai" partijai

Birokrātija, administratīvais slogs

Birokrātija, Parak augsts ierēdņu skaits. Piemēram Cēsīs kādi 50 gramatveži, 8 juristi plus ārpakalpojumi. Kas šķiet ka pēc likuma nav pieļaujams. Neefektīva valsts pārvalde, jo ja jārisina kāds jautājums, nav saprotams pie kā vērsties. Cits sūta pie cita un tas atkal tālāk... Pārāk ilgs iesnieguma izskatīšanas termiņš pie tik liela birokrātiska aparāta – bet varbūt tas arī tas iemesls, jo iesniegums ceļo no kabineta uz kabinetu. Piemēram, Cēsīs izveidota Sporta un veselības pārvalde, bet nav saprotams ko tad viņi dara veselības labā, kā to domā uzlabot. Iedzīvotāju iniciatīvas jau pašā sākumā neatbalsta. Kā pēc tam pierādīs, ka uzlabojuši cilvēku veselību. Tīrā birokrātija. Vecpilsēta brūk, ielas brūk.... Jaunās ģimenes neatbalsta, jaunos speciālistus neatbalsta,..... Jaunā vienotība !?... un vēl sapņo par kaut kādu kultūras galvaspilsētu? Ierēdņi ceļo pa Eiropas modes galvaspilsētām, it ka komandējumos, protams pa budžeta naudu, bet kur pienesums ...kur atskaites... Aizbrauciet Birokrātija; savtīgas intereses

Birokrātija. Gan nepieciešama, gan lāsts.

Высокие расходы и низкая целесообразность

Chrezmerno Vysokie rasxody na oboronu

Darbimieki strādā negribot

Darbinieki tiek piesaistīti pēc radniecības

darbinieku profesionalitāte

Darbinieku skaits

Daudz runā, maz dara – un neizdarību attaisno ar MK likumu pantiem un grozījumiem!

Daudzas iestādes dara vienu un to pašu darbu. Pārlietu liels skaits ierēdņu, kas neveicina darba efektivitāti, netiek nestā atbildība par savu rīcību.

Daudzliedzēkļi tika izterēti starptautisko problēmu risināšanā, neskatories uz problēmām pašā valstī

Dēbili politiķi pārvalda mūsu valsti

domā par sev izdevīgāko

Drošības risks Pozitīva sadarbība Personiskie faktori

dublējošas institūcijas

es to jau pirms pieminēju. Kad privātpersonas vajaga sodīt par to kad tās izdara darbu ko pašvaldības vienkarsi pašas nedara....tas ir sviests galīgais. Vel viens piemērs. Mūsu pilsētā nebija cilvēku par visu gadu, lai uzkoptu vnk ielas. Pagājušā gada smiltis vai kas no tām palicis. visa tā meņģe iet pagalmos u.t.t. Es personīgi vakarā pat izgāju un saslauciju visu to dražu un saskaisti kaudzītes atstāju ielas malā cerēdams kad vismaz savāks....un jā savāca ievēda pa kluso tavā īpašumā un izgāza ārā...Ta ir Akniste@@@@@

Formāli pienākumi kuri realitātē nesniedz ieguvumus

Funkciju dublēšana un struktūru nesadarbība savā starpā

Iedzīvotāju labkljība

Iepirkuma likums

Ierēdņiem nav skaidra atbildība un darbības joma

Ierēdņu aprobežotība

Ierēdņu atrautība no realitātes.

Ierēdņu naudas zagšana, valsts līdzekļus

Ierēdņu neieinteresētība. Priekš kam pūlēties un domāt, ja alga tāpat būs, neatkarīgi, vai darba laikā ir strādāts vai ir atsēdēts!

Ierēdņu skaits

Ierobežota lemtspēja un birokrātiski procesi.

Ilgtermiņa plāna neesamība, no kuras izriet nespēja izvērtēt riskus un ieguvumus, kas novēd pie pārmērīgas birokrātijas

Inkompetence

iztrūkst kopējā redzējuma par valsts attīstību.

izvēlas būvēt objektus, kuri nekam nav vajadzīgi

Jāizstrādā un jāievieš centralizēta stratēģija e-pārvaldei.

jums laikam iepriekšējais jautājums bija kļūdainis (vai nu pārslasijos, bet šķiet tur nebija rakstīts par valsts pārvaldes

neefektivitāti). tad jau tur bija labi varianti

jūs esat ar šito tēmu pārmudrijuši, nezīnu, neesmu speciālists

kompetence un intelīģence vadības personālā.

kompetences trūkums

kompetences, izglītības trūkums, rads rada gala, augstas algas par nepadarītiem darbiem

korupcija

korumpēto amatpersonu un birokrātu rījība

korupcija

Korupcija

korupcija un ģimeniskums

Korupcija!

Korupcija. Nesamērīgs ierēdņu skaits
 Krāpšana
 Lai imitētu savu nozīmīgumu, Kontrolējošās iestādes pieprasa informāciju, kuru var iegūt paši, un kurai nav pievienotās vērtības!
 Līdzekļus piesavinās atbildīgie darbinieki.
 Liekas darbības
 Liels birokrātiskais aparāts
 Liels darbinieku skaits dažu funkciju veikšanai
 Liels ierēdņu skaits, strādā tikai paziņas un draugi nevis profesionāļi šajā jomā
 liels pārvaldes aparāts, kas dublējas. neuzņemas atbildību
 likumdevēja vara nav nodalīta no izpildvaras – lēmumu pieņemšanā dominē politiskās intereses; nekompetence, kas nākotnē nespēj radīt pievienoto vērtību (lēmējvara koncentrēta nekompetencē; nespēja fokusēties uz noteiktu uzdevumu izpildi nozarē (mežs, klimats veselība, informātika – nav šādu kompetenču vienai personai) – nespēja strādāt gan laika trūkuma dēļ (8 padomju loceklis + 4 valdes loceklis), gan attiecīgi nespēja pieņemt kompetentus lēmumus .
 likumu pretrunas
 ļoti daudzi tieslietu sistēmas darbinieki ir ne tikai draugi no studiju laikiem, bet bieži pat attāli radnieki. vārna vārnai jau aci neknābs...
 Ļoti liels ierēdņu skaits.
 Mākslīgi izveidotas nepieciešamās štata vietas
 Milzīga birokrātija
 Ministri nav ar izcilu pieredzi uzticētajā jomā – viņiem vispār tur nav pieredzes un profesionālās prasmes iepriekš iegūtās citos darbos
 Ministriju izklaidētība. Vīsam jābūt vienā mājā.
 nav atbildība deputātiem par nolaidību un neprofesionālu lēmumu pieņemšana
 nav ieinteresētības – materiālo labklājību drīzāk nodrošina lēmumu nepieņemšana, nevis sasniegtie rezultāti.
 Nav skaidra lielā bilde, kas veicina neskaidrību mērķu uzstādīšanā. Ja nav mērķa, tad nav skaidrs, kur iet.
 Nav skaidru atbildīgo par izpildi un kontroles mehānisma, t.sk no sabiedrības puses.
 Ne populārie lēmumi
 Neadekvāts ierēdņu daudzums... "speciālistu", "konsultantu" daudzums, kuri dara tieši neko, neiedziļinās, nesaprot, bet sēž beņķītī, formāli atrakstās, un saņem par to algu ... no cilvēku samaksātajiem nodokļiem !!! Piemēram, kam tieši ir paredzēts NVA ??? Sistēma ir tik ļoti novecojusi ...
 Neapdomāti pieņemti lēmumi. Ierēdņu neefektīvs darbs ar zemu lietderības koeficientu.
 Neefektīva plānošana, dārgi iepirkumi, korupcija, birokrātija.
 Neefektīvs birokrātiskais aparāts, kurš tikai palielina birokrātiju un izdevumus
 Neeksistē procesu optimizācija jeb "Lean management", nodarbinot daudz liekus darbiniekus tur kur var optimizēt un palielināt darbinieku skaitu, kur tas tiešām ir nepieciešams. Bieži vien darbinieki dara vienu un to pašu desmit gadiem un nodaļu vadības nav ieinteresētas neko uzlabot, jo pieturas pie "neiztiek to, kas labi strādā", nedomājot par to, ka palielinoties darba spēka izmaksām ir jādomā par produktivitāti
 Negodīgi konkursi, amatpersonu nepiemērotība, nav biznesa un attīstības prasības.
 neieinteresētība
 Neieinteresētība
 Neieinteresētība par tautas vajadzībām
 Neīstenotas reformas. Piemēram, valsts pārvaldes darbinieku atalgojuma reforma.
 Neizlēmība
 Nejēdzīgi daudz darbinieku, kas neatbild par savām darbībām.
 Nemākulīga pārvaldība. Cilvēki (ierēdņi) savos amatos nesaprot ko dara un nav viņiem interese savā amatā un sabiedrībā. Plika atsēdēšana darba vietā nekādas pozitīvas pārmaiņas neveicinās.
 Nenormālas atskaišu formas.
 neprofesionalitāte
 Neprofesionalitāte
 Nereti būtiski politiski lēmumi tiek pieņemti novēloti, līdz ar to arī valsts pārvalde darbu uzsāk novēloti, iespējams jau tad kad attiecīgais jautājums jau zaudējis aktualitāti.
 Nesakārtota infrastruktūra, neprofesionāls vadošais personāls.
 Nesamērīgums atalgojumā un darba laika organizēšanā.
 Nesaprot ko dara
 Nespēja piesaistīt augstas raudzes talantu valsts pārvaldē
 neumenie stavitj realjnje celi i puti ih dostizhenia i finansovogo obespechenia
 No "Jaunajiem laikiem" nozombētā sabiedrība, ka visi ir zagļi.
 Nodokļu sadrumstalotība un sarežģītība
 Noteiktu personu, partiju interešu lobēšana; regulāra pieeju un likumu maiņa (nepārtrauktu reformu haoss)
 papīrs papīra galā
 Papīru kalni
 Par daudz ierēdņu

PAR DAUDZ PĀRVALŽU, VAJAG APVIENOT UN SAMAZĪNĀT IERĒDŅU SKAITU

Par daudz priekšnieku

Par visu parak dargi jamaksa

Pārāk daudz algotu darbinieku, kas nedara neko.

Pārāk daudz birokrātu

Pārāk daudz cilvēku tiek nodarbināti un nav digitalizēti pakalpojumi

Pārāk daudz ierēdņu

Pārāk daudz ierēdņu kas nezina ko otrs dara.

Pārāk daudz ierēdņu un bezatbildība. Būtu jābūt tā, ka katrs ierēdnis atbild par savu darbu, nevis kaut kāda tur politiskā atbildība (bezatbildība)

pārāk daudz kontrolējošu organizāciju ar daudz ierēdņiem un ar lielām algām valsts organizācijas (aģentūras), kas dara vienu un to pašu darbu

Pārāk daudz nekompetences savā darba vietā jo kā ir ir pāris gudri un tad tie pieņem savus draugus, radus, paziņas ar mērķi neattīstīties bet sev nopelnīt

pārāk daudz starpposmu institūciju, kas sadārdzina jebkuru projektu

Pārāk daudz valsts nelietderīgu organizāciju, iestāžu un valžu esamība

pārāk liela saeima (par daudz deputātu)

Pārāk liels birokrātiskais aparāts

Pārāk liels ierēdņu skaits

Pārāk liels ierēdņu skaits.

pārāk sadrumstalota

Pārāk sadrumstalota pārvaldes sistēma...

Pārlietu daudz ierēdņu valsts sektorā

Pārlietu liela ierēdņu vara, nekompetence

Pārlietu liels birokrātiskais aparāts

Pārlietu liels darbinieku skaits

pārlietu uzpūsts valsts aparāts

Pārmērīgi liels ierēdņu skaits. Visu laiku tikai pieaugoša tendence!!!

Pārskatatbildības neesamība, personīgās ierēdņu atbildības neesamība par pieņemtajiem lēmumiem un to sekām. personāla bezatbildība

Personāls, kas savā amatā sēž jau gadiem, nav vairs tendēts uz izaugsmi, bet savā vietā jūtas droši.

Piemēram: nepieciešama budžeta iztērēšana gada beigās viss un obligāti, nevis pēc nepieciešamības. Pārāk liela vēlme kontrolēt un mācīt kā pareizi uzņēmējus, neļaujot veiksmīgi darboties. Birokrātija – trīs cilvēki dara viena cilvēka darbu un trīs eksemplāros. Valsts iestāžu nesadarbošanās savā starpā. Nav kopīgas vienads datu bāzes visas informācija sakārtošanai un apzināšanai. Valdība vēl joprojām kā krievs – ņem projektu kur ir lielākas izmaksas, lai varētu pusi naudas nozagt, nevis projektus kas reāli strādā, kā piemēram igauņu piedāvājums e-veselībai, vai Ukrainas dāvinājums aplikācijai par vispārēju cilvēku apziņošanu (piem. vētras, ceļu negadījumi, kara traucsmes, vai ugunsgrēku traucsmes). Īsi sakot ir ļoti nesaimnieciska domāšana un rīcība. Man savā budžetā ir jāizdzīvo ar to kas nopelnīts, viņi visu laiku kaut kur aizņemas, mums paceļ nodokļus, bet savas jostas nepievelk. ļoti ļoti atrauti no tautas problēmām.

Piemēram, ostā pārvaldes locekļi lielāku algu par vienu sēdi mēnesī nekā darbinieks. Viņu ir daudz, taču nav nekādas ostas attīstība, bet pārvaldes locekļus materiālo attīstību var novērot

Pienākumu dublesanas

Plānošana

politiķiem pietuvinātu personu ielikšana augstos, labi apmaksātos amatos; neefektīva personāla izvērtēšanas politika; nav izstrādāta motivējoša sistēma un darba vide valsts pārvaldes darbiniekiem

politiskās spēles, solījumi

pravitelstvo

Problēma slēpjas Latviskajā mentalitātē (strādāt pēc iespējas mazāk, melot un saņemt pēc iespējas vairāk par slikti padarītu darbu). Elementārs slinkums un patmilība sajaukumā ar iedzimto lētīcību.

profesionalitāte un atalgojums

RB neefektīva vadība

Revīzijas trūkums

Sabiedrības attieksme

Saeima un valsts darbinieki par daudz

Saeimas deputātiem augstas algas, bet pieņemtie lēmumi nekādā ziņā nav par bagātu, veiksmīgu Latviju un apmierinātiem iedzīvotājiem. Neveicina valsts izaugsmi. Ir tikai degradācija un visās jomās.

Saeimas deputātu neattīstības pakāpe (DEBILITĀTE)

Savtīgas intereses

Savtīgi nolūki

Slikta informācijas apmaiņa

slinkums, skali balodisi un protams kartīgs sekss

Smiltenes novadā izlēma ka jāveido pagastu apvienības. Uz diviem pagastiem paliek viens pārvaldnieks. Nebūs labi.

Stulbi ierēdņi

Tā arī ir zema lietderība un lielas izmaksas

Tas, ka partijas savu finansējumu no ziedotājiem saņem no tiem uzņēmumiem, kuriem tie savas valdīšanas laikā nodrošina iepirkumus.

The government is focused on how we look to the outside world and investors instead of attempting to improve the lives of locals.

Tieši tā: augstas izmaksas un zema lietderība

Uzpūsts dažādu rīkotāju daudzums.

Vadošo darbinieku lielais skaits

Valdība

Valdībai nav priekšstata par dzīvi lauku reģionos

valdības atrautība no realitātes un lobētība

Valdības un amatpersonu neadekvāti lielās algas

Valsts ierēdņi nenes atbildību par saviem pieņemtiem lēmumiem

Valsts pārvaldes cilvēkresursu liels apjoms

Valsts pārvaldes institūciju efektivitātes izvērtējuma trūkums

Valsts pārvaldes neefektivitāti veicina birokrātijas sarežģītība, nepietiekama digitalizācija, vāja resursu plānošana, politiskās intereses un trūkumi darbinieku kvalifikācijā vai motivācijā.

valsts pārvaldes neefektivitāti veicina politiku nespēja vienoties kopīga mērķa labad, nespēja samērā ātri, bet pārdomāti,

pieņemt svarīgus lēmumus; pārāk daudz notiek kašķēšanās deputātu starpā. Atšķirīga domāšana un dažādi viedokļi ir labi, bet,

manuprāt, jādūmā par valsts kopējiem mērķiem, attīstību, virzību uz priekšu ilgtermiņā. Nevis kā "aizlāpīt šodienas caurumus",

iznīcinot nākotnes sabiedrības labklājību (mūsu bērnu nākotni, mūsu pašu pensijas vecumu)

Varbūt "šoferu dēlus" ir aizstājušas, piemēram, "frizierītes meitas" vai "dakterītes mazdēli"?

Visas valsts pārvaldes nesamērīgi liela birokrāzācija! Bet tā jau lielā mērā ir ES problēma Latvija, tikai ir spiesta šos noteikumus pieņemt.

visokie rashodi

Zabota o žitelah strani, a ne toļko o sebe

ZAGŠANA UN TĀ JOPROJĀM IR NESODĪTA!!!!

Zema darbības produktivitāte, augstas izmaksas, pārāk liela birokrācija un pārāk liels darbinieku skaits

zema ierēdņu ieinteresētība, atbildība un izglītība

Zema lietderība

Zema riska apetīte

Zems atalgojums, iniciatīvas trūkums, akla sekošana ES norādēm, uzpūsts štata vietu skaits, birokrācija, favoritisms.

безграмотность руководителей

безнаказанность коррупции

Бюрократия

Взятки

Возможность коррупции.

Высокие , неоправданные расходы

высокие расходы

высокие расходы и низкая целесообразность

Высокие расходы,

глобальное ухудшение уровня образования

Глупая зелёная энергетика

гниль мозга

Доходы членов правительства и их чиновников

дублирование функций, пассивность, инерция, непрозрачность в принятии решений.

Дураки в правительстве

жадность

З/п правительства

излишняя политизированность

использование бюджетных средств не всегда оправдано или с убытком

клановая система госуправления и, как следствие, – отсутствие (дефицит) умных профессионалов в руководстве гос. управления

Количество активных жителей

компетентность

коррупция

Коррупция

КОРРУПЦИЯ

коррупция власти в интересах других стран

коррупция и безответственность

Коррупция, кумовство.

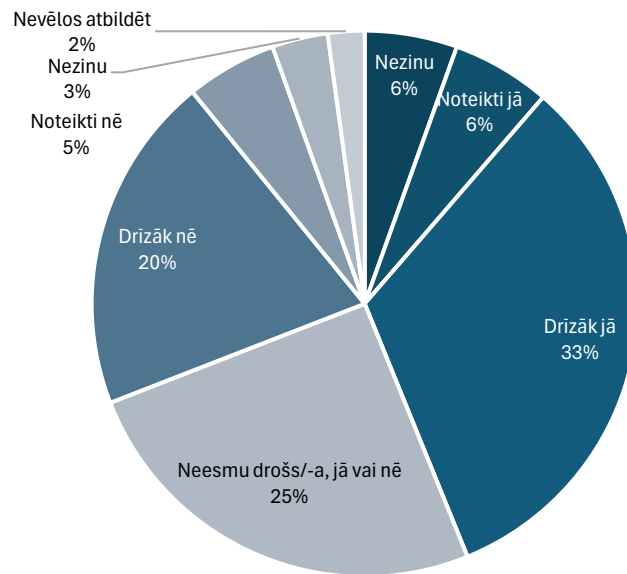
коррупция, неадекватные кандидаты на должности

корупция

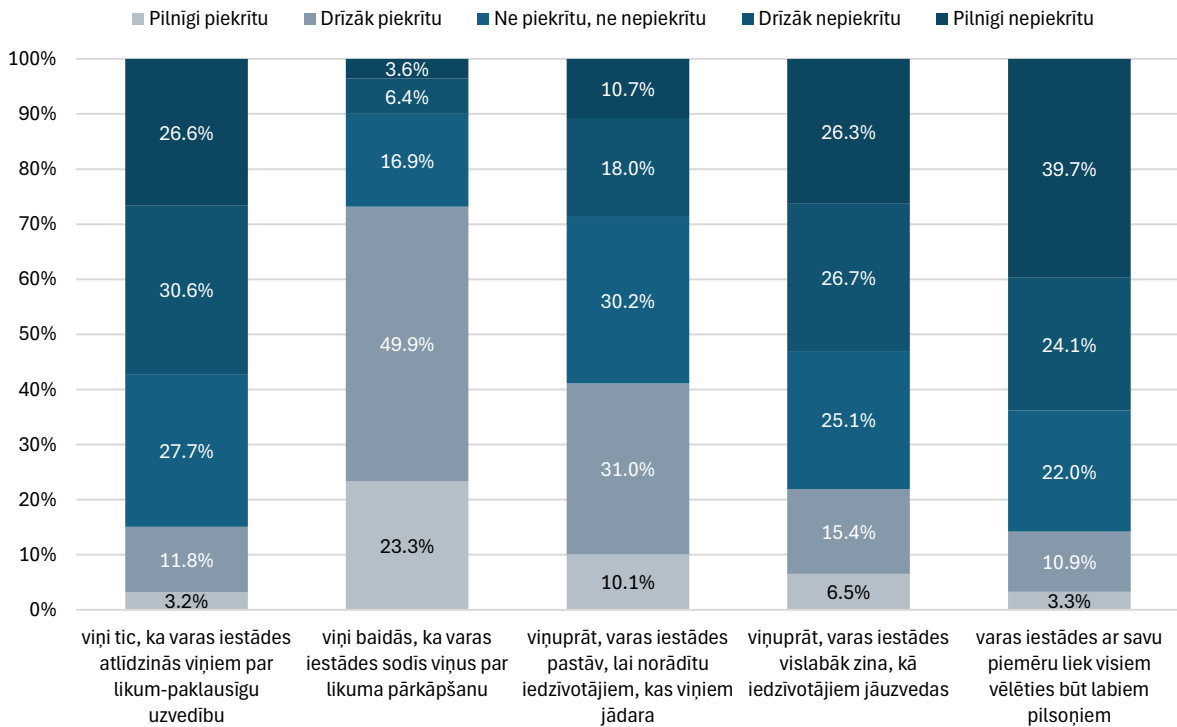
Коррупция и лобирование интересов отдельных лиц
 Кумовство, протекционизм для родственников, друзей, товарищей по партии и т.п. Раздутый штат в органах
 госуправления, отсутствие жёсткой связи оплаты труда работников госуправления с результатами их работы, низкая
 личная ответственность.
 личная и партийная выгода преобладают над государственной
 личные интересы чиновников
 на муниципальном уровне — неудачное и нелогичное разделение краев; на государственном — множество лишней
 функций и таких функций, которые можно автоматизировать; очень большое влияние политических, а не хозяйственных
 соображений, на принятие решение, причем политических, продиктованных краткосрочными соображениями
 (предвыборными популистскими)
 Национальная политика убивает эту страну.
 национальная сегрегация, апартеид
 не компетентность
 Не правильное использование средств
 Не правильный подбор кадров.
 Не профессионалы управленцы
 Не разумное распределение гос бюджетом!
 Недальновидность
 Недостаточная компетентность лиц принимающих решение
 неисполнение обещаний
 Некомпетентность
 некомпетентность кадров – назначения по политическим взглядам, а не по профессиональным качествам.
 Некомпетентность чиновников.
 Некомпетентные чиновники и руководители.
 необходимо расширять количество используемых языков – как в работе госорганов, так и в отображении информации
 на их официальных сайтах. Не убирать языки, не являющимися официальными в ЕС, (= русский), а добавлять больше
 (английский, немецкий, украинский и пр.). Чем больше языков, тем доступнее госорганы и госуслуги.
 нет личной ответственности
 Нет продуманной экономической программы развития. Большое количество чиновников. Влияние политиков на
 экономические процессы . Плохое качество образования.
 Нет профессионалов, рулят политики, часто без образования...
 нет чётких критериев их эффективности
 Неумело хозяйствование, нет профессионалов в отраслях и министерства, должности слишком политизированы
 низкая целесообразность
 низкая эффективность гос управления
 Отсутствие качественного аудита бюджета и следование советам и указаний гос контроля. Нежелание сокращать
 расходы вместо повышения налогов
 Отсутствие лидеров, способных объединить людей. Нынешние политики неэффективны. Действуют по принципу–
 "разделяй и властвуй".
 Отсутствие персональной ответственности чиновников госуправления.
 Отсутствие сотрудничества между отраслями, каждая отрасль мыслит узко в рамках своей "компетенции"
 Очень много что можно компьютеризировать и отдать в распоряжение искусственного интеллекта, он хоть не ворует и
 взятки не берет.
 Повышение зарплат государственным работникам, депутатам
 Разбрасывать денежных средств на ненужные проекты.
 раздутые штаты
 разобщенность общества
 расходы
 Сейм
 Слишком много чиновников
 снизить НДС. снизить налоги все существующие в два и более раза
 Увеличение бюрократии, содержание огромного количества ненужных структур с высокими доходами работников.
 Выделение огромных средств на борьбу на Украине и на содержание мигрантов.
 Уровень образования и опыт управленцев напрямую влияют на принятие решений и эффективность работы
 государственных структур. Наличие четких стратегий и планов развития способствует более эффективному
 распределению ресурсов и достижению целей.
 Хороший правитель
 Честно, устала. Всё бестолку.
 чрезмерная бюрократизация
 Эгоизм государственного лица
 Эффект пирамиды

24.attēls. Vai valdība spēj panākt pakļaušanos likumiem (%)

Vai, Jūsaprāt, Latvijas varas iestādes tādās kā policija, tiesa vai ieņēmumu dienests, SPĒJ PANĀKT, lai cilvēki ievērotu likumus?

25.attēls. Vai Jūs piekrītat vai nepiekrītat, ka Latvijas iedzīvotāji rīkojas saskaņā ar šo iestāžu lēmumiem tāpēc, ka... (?)

4. PIELIKUMS

1. tabula

Virzības uz klimatneitralitāti esošā situācija un izaicinājumi pasaulē

Tehnoloģijas kategorija	Apraksts		
Atjaunojamā enerģija	Saules un vēja enerģija kļūst par dominējošajiem enerģijas avotiem, pateicoties strauji kritošām izmaksām un uzlabotām efektivitātes tehnoloģijām. ²¹		
	Šī brīža izaicinājumi	Līdzšinējais progress	Šī brīža risinājumi
	Atjaunojamo energoresursu integrācija elektrotīklos, nepieciešamas uzglabāšanas tehnoloģijas.	Atjaunojamās enerģijas ražošanas izmaksas ir būtiski kritušās, īpaši saules un vēja enerģijai.	Enerģijas uzglabāšanas tehnoloģiju attīstība, elektrotīklu modernizācija, elastīgi elektroenerģijas tarifi.
Energoefektivitāte	Uzlabota rūpniecības procesu un ēku energoefektivitāte varētu samazināt globālo enerģijas patēriņu par 20-30%. ²²		
	Šī brīža izaicinājumi	Līdzšinējais progress	Šī brīža risinājumi
	Dažādās valstīs atšķirīgi politiskie un finansiālie stimuli, lēna ēku renovācija.	Energoefektivitātes pasākumi ir palielinājuši efektivitāti rūpniecībā un ēkās, taču progress ir nevienmērīgs dažādās valstīs.	Subsīdijas un nodokļu atvieglojumi energoefektivitātes uzlabošanai, būvnormatīvu stingrāka ieviešana.
Elektrifikācija un tīras enerģijas infrastruktūra	Transporta elektrifikācija, zaļā ūdeņraža izmantošana rūpniecībā un smagajā transportā, litija-jonu un nākamās paaudzes bateriju tehnoloģijas. ²³		
	Šī brīža izaicinājumi	Līdzšinējais progress	Šī brīža risinājumi
	Nepietiekama uzlādes infrastruktūra, augstas zaļā ūdeņraža izmaksas.	Elektrotransporta izplatība strauji pieaug, bet zaļā ūdeņraža infrastruktūra vēl ir sākuma stadijā.	Investīcijas uzlādes infrastruktūrā, elektrotransporta ražošanas mēroga palielināšana.
Oglekļa uztveršana un uzglabāšana (CCUS)	CCUS risinājumi varētu uztvert līdz pat 7,6 gigatonnām CO ₂ gadā līdz 2050. gadam. ²⁴		
	Šī brīža izaicinājumi	Līdzšinējais progress	Šī brīža risinājumi
	Augstas izmaksas, tehnoloģijas joprojām nav plaši komercializētas.	CCUS tehnoloģiju izmantošana pieaug, bet joprojām ir dārga un nepieciešamas papildu investīcijas.	Valstu atbalsta programmas un inovāciju stimulēšana oglekļa uztveršanas tehnoloģijās.
Digitālās un viedās tīklu tehnoloģijas	Mākslīgais intelekts (AI) un mašīnmācīšanās optimizē enerģijas patēriņu un pārvalda elektroenerģijas tīklus, decentralizētie enerģijas tīkli. ²⁵		
	Šī brīža izaicinājumi	Līdzšinējais progress	Šī brīža risinājumi
	Nepietiekama investīciju plūsma un tehnoloģiju pielāgošana dažādām enerģijas sistēmām.	Gudro tīklu un AI tehnoloģiju attīstība uzlabo tīkla stabilitāti, bet plaša ieviešana vēl notiek.	Digitālās tehnoloģijas tīklu optimizēšanai, mākslīgā intelekta pielietošana enerģijas patēriņa pārvaldībai.
Bioenerģija un ilgtspējīgi kurināmie	Oglekļa neitrāli kurināmie, piemēram, biogāze, sintētiskie degvielas veidi un bioetanols, īpaši aviācijas un kuģniecības sektoros. ²⁶		
	Šī brīža izaicinājumi	Līdzšinējais progress	Šī brīža risinājumi
	Bioenerģijas ilgtspēja un resursu pieejamība ilgtermiņā, iespējamās konfliktsituācijas ar pārtikas ražošanu.	Bioenerģijas izmantošana palielinās, bet joprojām ir izaicinājumi saistībā ar ilgtspēju un resursu pieejamību.	Biomases ražošanas ilgtspējības kritēriji, sintētisko degvielu izstrāde ar mazāku ietekmi uz vidi.

²¹ IEA, The Net Zero Emissions by 2050 Scenario (NZE Scenario) <https://www.iea.org/reports/net-zero-roadmap-a-global-pathway-to-keep-the-15-0c-goal-in-reach/a-renewed-pathway-to-net-zero-emissions>

²² IEA, Energy Efficiency 2022, <https://www.iea.org/reports/energy-efficiency-2022>

²³ OECD, The Climate Action Monitor 2023, https://www.oecd.org/en/publications/2023/11/the-climate-action-monitor-2023_d9ee6e77.html

²⁴ IEA, CO₂ Emissions in 2023, <https://www.iea.org/reports/co2-emissions-in-2023>

²⁵ IRENA, SMART ELECTRIFICATION OF END-USE SECTORS BENEFITS FOR DISTRIBUTION GRIDS https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2024/Sep/IRENA_Smart_electrification_end-use_sectors_2024.pdf

²⁶ OECD, Environment 2024 <https://www.oecd.org/en/topics/environment.html>

Tehnoloģijas kategorija	Apraksts		
Finanses, finanšu resursi	Ilgtspējīgas investīcijas, zaļās obligācijas, klimata riska finansēšana un ilgtspējīgi ieguldījumi, kas atbalsta pāreju uz Net Zero. ²⁷		
	Ši brīža izaicinājumi	Līdzšinējais progress	Ši brīža risinājumi
	Nepietiekami attīstīta globālā regulējuma saskaņotība, dažādas pieejas ilgtspējīgas finansēšanas definīcijām dažādās valstīs.	Zaļās obligācijas ir kļuvušas par galveno finansējuma avotu ilgtspējīgiem projektiem, bankas un investori arvien vairāk pievēršas ESG standartiem.	ES Taksonomija un starptautiskie ilgtspējīgas finansēšanas standarti palīdz vienot tirgus, zaļo obligāciju sertifikācija un klimata finanšu fondi veicina uzticību tirgum.
Cilvēkresursi un Prasmes Pārejai uz Net Zero	Ilgtspējīgas attīstības veicināšanai nepieciešami specializēti cilvēkresursi – atjaunojamās enerģijas inženieri, klimata politikas eksperti, energoefektivitātes speciālisti un ilgtspējīgas finansēšanas profesionāļi. ²⁸		
	Ši brīža izaicinājumi	Līdzšinējais progress	Ši brīža risinājumi
	Nepietiekams speciālistu skaits un lēna pielāgošanās mainīgajam darba tirgus prasībām. Trūkst koordinācijas starp valsts izglītības politiku un privātā sektora vajadzībām.	Pieaug pieprasījums pēc zaļajiem darbiem un speciālistiem enerģētikas, transporta un ilgtspējīgas ekonomikas jomā. Augošs piedāvājums ilgtspējīgas attīstības izglītībā un profesionālajās apmācībās.	Investīcijas zaļo prasmju apmācībā, STEM izglītībā un tehnoloģiskās pārkvalifikācijas programmās. Publiskā un privātā sektora partnerības jaunu talantu attīstībai.

Šī tabula atspoguļo kompleksu tehnoloģisko, institucionālo un sabiedrības līmeņa mijiedarbību Net Zero mērķu sasniegšanā. Lai pārvarētu identificētos šķēršļus, nepieciešama koordinēta rīcība politikas, investīciju un zināšanu apmaiņas jomā. Vienlaikus būtiski ir veicināt starpnozaru sadarbību, ilgtspējīgas inovācijas un cilvēkresursu attīstību, lai nodrošinātu vienlīdzīgu pāreju visos reģionos un sektoros. Tikai caur integrētu pieeju iespējams pārlicenoši virzīties uz klimatneitralitāti, vienlaikus saglabājot sociālo taisnīgumu un ekonomisko konkurētspēju.

2. tabula.

Pārejai uz klimatneitralitāti pieejamie finanšu resursi

Finanšu resursi	Finansēšanas līdzekļi	Apraksts
Publiskā sektora finansējums	ES fondi	Eiropas Savienības finansējums ilgtspējīgiem projektiem un zaļajām investīcijām
	Valsts subsidijas	Valdību piešķirtās subsidijas zaļajām inovācijām un atjaunojamai enerģijai
	Starptautiskās finanšu institūcijas (Pasaules banka, IEA, OECD u.c)	Pasaules Bankas, IEA, OECD un citu institūciju finansiāls atbalsts ilgtspējīgiem projektiem
	Publiskās un privātās partnerības (PPP)	Projekti, kas veido partnerību starp publisko un privāto sektoru ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanai
Privātā kapitāla iesaiste	Banku aizdevumi	Banku nodrošināti aizdevumi zaļajiem projektiem un ilgtspējīgai attīstībai
	Ilgtspējīgo obligāciju tirgus	Tirgus, kurā tiek izsniegtas ilgtspējīgas obligācijas, kas finansē zaļos projektus
	Privātās investīcijas ilgtspējīgos uzņēmumos	Privātā sektora investīcijas uzņēmumos, kas darbojas zaļās enerģijas un klimata tehnoloģiju jomā

²⁷ OECD, Forum on Green Finance and Investment 2023, <https://www.oecd.org/en/events/2023/10/forum-on-green-finance-and-investment-2023.html>

²⁸ The International Labour Organization (ILO), World Employment and Social Outlook: Trends 2025, <https://www.ilo.org/publications/flagship-reports/world-employment-and-social-outlook-trends-2025>

Finanšu resursi	Finansēšanas līdzekļi	Apraksts
Inovāciju finansēšanas mehānismi	Zaļās obligācijas	Obligācijas, kas piesaista finansējumu klimata un vides projektiem
	Klimata fondi	Fondi, kas nodrošina finansējumu klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās iniciatīvām
	Oglekļa cenu mehānismi	Ekonomiskie mehānismi, kas nosaka cenu oglekļa emisijām, veicinot ilgtspējīgākas investīcijas.
	ESG kritēriju ietekme uz investīcijām	ESG (vides, sociālās un pārvaldības) kritēriju loma investīciju plūsmās un uzņēmumu vērtēšanā.

Šī tabula sniedz pārskatu par dažādajiem finanšu resursu un finansēšanas mehānismu veidiem, kas pieejami pārejai uz klimatneitralitāti un ilgtspējīgu attīstību. Tā iezīmē līdzsvaru starp publiskā sektora iesaisti – piemēram, ES fondu un valsts subsīdiju – un privātā kapitāla mobilizāciju, tostarp caur banku aizdevumiem, zaļajām obligācijām un tiešajām investīcijām. Tabulā arī akcentēta inovatīvu instrumentu nozīme, piemēram, oglekļa cenu mehānismi un klimata fondi, kā arī ESG kritēriju ietekme uz investīciju virzību, kas arvien vairāk nosaka kapitāla pieejamību un uzņēmumu stratēģisko attīstību. Šāds daudzslāņains finanšu ekosistēmas modelis ir būtisks, lai nodrošinātu pietiekamu, mērķētu un ilgtermiņā noturīgu finansējumu Net Zero pārejas īstenošanai.